

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Het Gheopent Christendom

Hazart, Cornelius

T'Antwerpen, M. DC. LXIV.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71377](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71377)

Th
6193

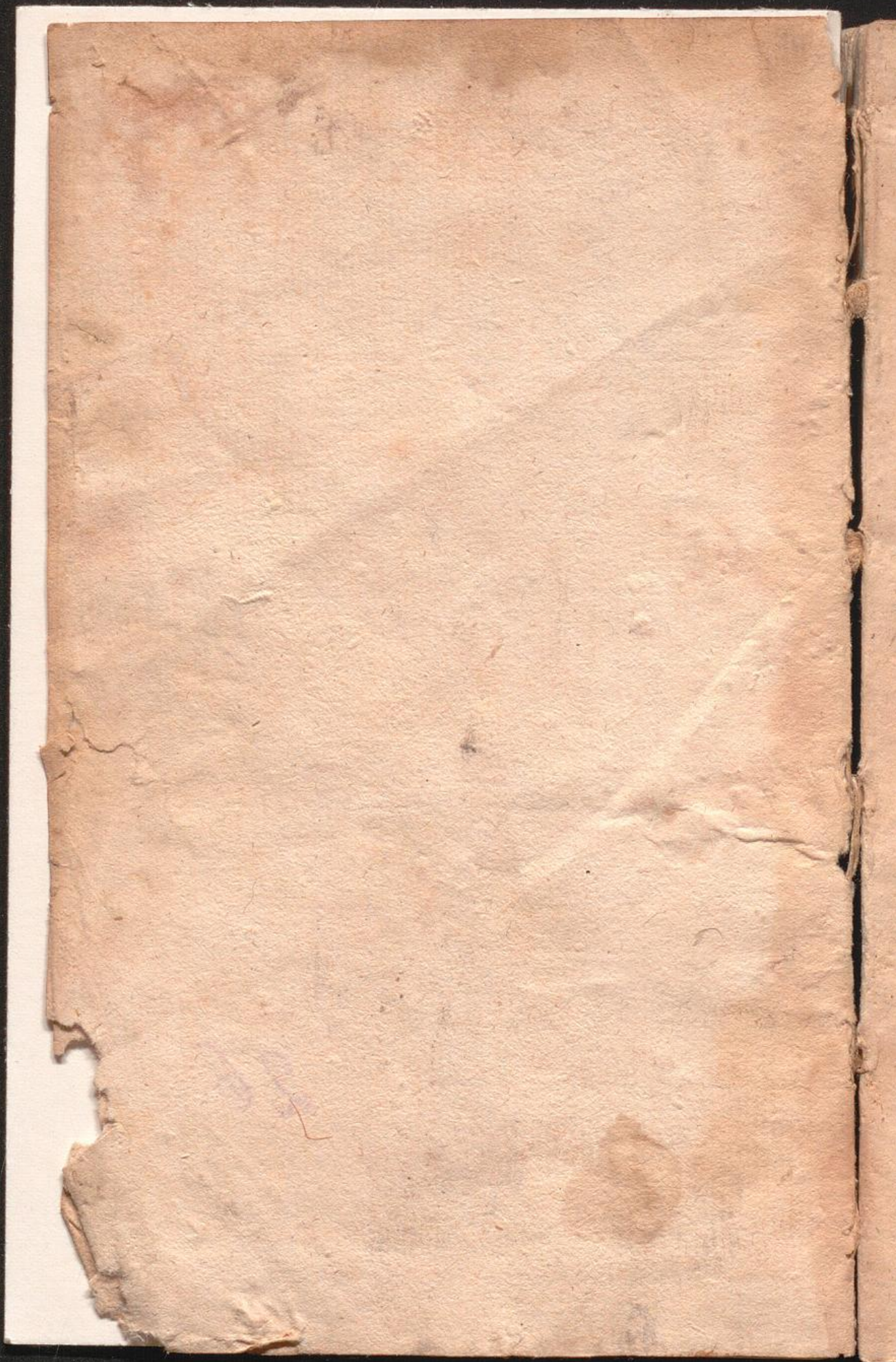
Th
6193

F.VI.33.

Th 6199.

6123

26.

HET GHEOPENT
CHRISTENDOM
VAN
P. CORNELIUS HAZART
Priester der Societeyt IESU,
GHESTELT TEGHEN
HET GHEOPENDE
TVRCKDOM
VAN
S. O. Predikant.

T'ANTWERPEN.
By MICHEL CNOBBAERT, in S. Peeter,
M. DC. LXIV.

Collegii Societis Iesu paderbornæ

THEOLOGY
OF THE
NEW TESTAMENT

BY
J. H. W. VAN
DER KAM

Translated by
J. H. W. VAN DER KAM

THE
NEW TESTAMENT

OF THE
NEW TESTAMENT

THE
NEW TESTAMENT

BY

J. H. W. VAN
DER KAM

THE
NEW TESTAMENT

THE
NEW TESTAMENT

3

AENSPRAKE
TOT DEN GOEDT-JONSTIGHEN
LESER.

B Eminde Leser. Twee dingen soudt ghy hier misschien kunnen verwonderen. *Het eerste:* Hoe ick de moeyte hebbe willen bestaen van een boeck te beantwoorden, 'twelck van self door sijne ongherijmtheydt in duyghen valt. *Het tweede:* Waerom ick den naem vanden Predikant niet en hebbe uytghedruckt, die het boeck, ghenaemt *Het gheopende Turckdom*, ghemaect heeft. Aengaende *het eerste:* Ick bekenne, dat het boeck van den voorseyden Predikant, niet alleen vol is van *scheldinghen, lasteringhen, bijtende woorden*, maer oock van menighvuldighe *leugens*, soo-men in de nae-volghende lijste can naefien, oversulcks sijn eyghen-selven bespottelijck, ende beschaemt maect, voor alle de ghene, die eenigh verstandt hebben. Doch, soo het ghestelt is by maniere van eene Historie, die haer vermakelijckheydt heeft, vervolghens een aenlocksel voor de ghemeynte om 't selve te lesen, hebbe goet ghevonden het venijn, 'twelck den Predikant onder dese vermakelijckheden, heeft ingevoeyert, 'ontdecken, op dat de ghene, in welckers handen het schrift vanden voorseyden Predikant soud' comen te vallen, niet en souden insuyghen het venijn van de *Controversien*, die daer gehandelt worden, 'tsamen met de vermakelijckheden vande Historie. Daerom heb ick aen desen mijnen boeck dit op-schrift ghegheven: *Het gheopent*

A 2

Christen-

Christendom, ghestelt teghen *het gheopende Turckdom*, op dat het soud' dienen als tot een *Antidotum*, dat is, tot een *teghen-medecyne* voor alle de lasteringhen, ende venijnighe woorden vanden Predikant. Aengaende *het tweede*: ick wist wel, dat den naem vanden voorsayden Predikant, niet onbekent en kost wesen aen een groot deel vande ghemeynte, aenghesien dat sijn schrift in't openbaer is, hebbe nochtans niet gheweerdicht den selven eens uyt te drucken, noch in het opschrift, noch in het vervolg van dit boeck, om dat ick niet weerdigh en achte mijn boeck met soo eenen naem te bevlecken, die onse Religie, met soo schandelijcke vlekken van valsche beschuldighen doorgaens besmeurt hadde: want al hoe-wel ick niet en ontkenne, dat wy eenighe mindere stucken met de *Turcken* ghemeyn hebben, die aengaende de *substantie*, oock ghemeyn zijn met de oude Christenen vande ware, ende rechtsinnighe Kercke, van de welcke het de *Turcken* af gheleert hebben; soo is't nochtans, dat sy die selve stucken, met soo ongherijmde *omstandigheden*, hebben bedorven, ende vervuylt, dat ick 't voor grove lasteringhe houde, ons by de selve, sonder bepalinghe, te verghelijcken. Leest dan, en vonnist sonder passie, en vaert wel.

HET

HET EERSTE DEEL.

Vande gheboorte, ende op-komste
van Mahomet.

HET EERSTE CAPITTEL.

Van den Anti-Christ.

Predikant. I. Afd. Pag. 10.

En weynigh voor de op-komste van Mahomet hadde den duyvel, door Godts toe latinghe, tot straffe der ondanckbare werelddr, uyt den afgrondt der helle doen op-komen dat grouwelijck beest, den Anti-Christ, ende het Anti-Christendom.

Antwoorde.

Goeden Godt ! wat schroomelijcke woorden brenght ghy hier vooz den dagh ? elck is schier als een donderslagh. Den duyvel, seght ghy / hadde doen op-komen ; wat ? dat grouwelijck beest ; van waer ? uyt den afgrondt der hellen ; waerom ; tot straffe der ondanckbare. Maer wat was dit vooz een beest ? Den Anti-Christ. Nu en ben ick niet verwondert dat ghy u verhael met soo grouwelijcke woorden beghint / want meer ghy spreken wilt van den Anti-Christ, want in der waerheydt / dat is een grouwelijck beest. Doch / wat wilt ghy hier voorders van segghen ?

Predikant.

De saeden, ende beghinselen van't Anti-Christendom, waren wel gheleght ten tijde der Apostelen : want Paulus seght 2. Thessal. 2. 7. De verborghentheyt der ongherechtigheydt wordt alreede ghemrocht.

A 3

Ant-

Het gheopent Christendom

Antwoorde.

Is moghelijck? soude den Anti-Christ alreede begost hebben ten tijde der Apostelen? Ick binde wel 1. Ioan. 2. 18. datter t'zinnen tijde vele Anti-Christen waren, dat is/ die Christum, ende sijne leere bebochten / ende bestreden; maar ick en kan niet ghelooven/ dat alsdan dien Anti-Christ soude begost hebben van den welcken Paulus spreekt 2. Theff. 2. 3. want hy seght dat desen maer een mensch sal wesen / ende niet vele/ ende v. 8. dat Christus hem sal dooden door den den gheest sijns monts. Soude dien mensch in't besonder/ die ten tijde der Apostelen soude begost hebben / en van Christo most ghedoodt worden/ ses hondert jaren daer naer noch gheleest hebben?

Predikant. Pag. II.

Den tijdt, op den welken dit monster ghebaert is, is eerst gheweest, als Phocasijnen Heere Mauritijs vermoort hebbende, sich tot Constantinopelen (alwaer op dien tijdt de Keyfers haer Hof, ende residentie hielden) tot Keyser opwierp, ende als Bonifacius den derden Bisschop van Roomen wiert.

Antwoorde.

Ick en ben niet verwondert / dat ghy dit seght een monster te wesen: want volgens uwe calculatie/ dese besouderem mensch den Anti-Christ / soude ses hondert en ses jaren moeten ghelegghen hebben in't lichaem van sijne moeder / hy soo verre hy ten tijde der Apostelen begost heeft / ende eerst ten tijde van Phocas te voorschijn ghekomen is: want precies soo vele jaeren zijnder verlopen tusschen de Apostelen / ende Phocas. Maer wie is dit monster gheweest?

Pie.

Predikant.

Dat is gheweest *Bonifacius* de derde Bisschop van Roomen, die door het toedoen vanden Keyser-moorder *Phocas*, welcken hy tot het Keyser-rijck hadde helpen bevoorderen, tot erkenenisse van sijne vorighe diensten, den tijtel van *alghemeenen Bisschop*, en *Bisschop der Bisschoppen*. heeft ontfanghen.

Antwoorde.

Ich en kan in de heele *Schryfture* niet vinden / dat den Anti-Christ, sal / of moet ghenoemt worden / Alghemeenen Bisschop, oft Bisschop der Bisschoppen: Ich binde wel *2. Theff 2.4.* dat hy sich verheffen sal boven al wat Godt ghenoemt wort, ende voor sulckx ghedient wordt, maer dit is by wat anders / dan sich te noemen Bisschop der Bisschoppen: Soo en kan ich dan gheenssing aen-nemen / dat *Bonifacius*, ter oorsake van desen tijtel den Anti-Christ soude gheweest sijn.

Daer-en-boven / ich en kan niet gheloooven / dat den boozsepde *Bonifacius*, de eerste gheweest is / die desen tijtel onder de *Pausen* soude gheboert hebben / verholgheng moet den Anti-Christ boegher te boozsijn ghekomen sijn / dan ghy hier boozgheeft.

Predikant.

Na desen eergierighen tijtel, hadde den duyvel wel niet naghelaten eenighe te verwecken, die oock vierighlijck naer den selven ghestaen hebben, doch tot dese tijdt toe te vergeefs.

Antwoorde.

Dit maect my dese heele saecke dapper suspect / datter booz *Bonifacius* noch andere meer moeten gheweest sijn / die booz Alghemeen Bisschop, sae t'Hooft der Kercke erkent sijn gheweest. Is dit soo / soo is dan den Anti-Christ booz *Bonifacius* gheweest: seght in'eens dan

dan preeles op wat tijt hy ghebaert is.

Laet ons samen door-loopen alle de oude Kerckelijcke Schriften / ende Historien / om te sien / offer niemandt soodanigh zo gheweest booz Bonifacius: Door hem heeft gheseten Gregorius Magnus: wat seght ghy van desen? heeft hy soo wel desen tijtel niet gheboert / als synen naesae Bonifacius?

Predikant.

Neen hy, want hy heeft Ioannes sinen Mede-Bisschop tot Constantinopelen, die hem den tijtel wilde aenmatighen, machtigh teghenstaen, en daer over brieven aen den Keyser Maurinus gheschreyen, in de welcke hy uyt druckelijck seght, dat wie sic selven eenen *Alghemeen Bisschop* noemt, ofte oock alsoo begheert ghenoecht te worden, een voor-bode des *Anti-Christi* is.

Antwoorde.

Dies niet teghenstaende / soo heeft den boozsenden Gregorius gethoont metter daet / dat hy *Alghemeen Bisschop* was / ende van de Kercke / soo in t'Oosten / als in't Westen booz soodanigh erkent wiert. Want

Ten eersten, men sal schier soo lanck als hy *Paus* is gheweest / dat is / 14 jaeren / niet een jaer binden / op welck desen Gregorius niet gethoont heeft sijn ghebedt ober de gheheele Kercke van t'Oosten / en Westen / ende ober haer Bisschoppen.

De gheheele werelt heeft tot hem gheappelleert: Keyser / en Coninghen / Princen / ende Princesen / Patriarchen / Bisschoppen / Afs-Bisschoppen / Abten / epudelijck alle soorten van menschen / ende uyt alle ghewesten. Hy heeft de Concilien ondersocht / gheapprobeert / ofte verwoorpen. Hy heeft aen verscheden Kercken besondere privilegien ghegheben. Hy heeft / door het senden vanden Bisschoppelijcken mantel / de Afs-Bisschoppen van Grieken-landt, namenlijck die van Constatulen ende Nicopolis, bevesticht soo men kan sien in sijn 55. en 7. brieu van't 4. Boeck.

Hy

hy heeft in't sesde jaer sijns Pausdoms brieven gheschreven aen alle de Bisschoppen van Helladia *lib. 4. Ep. 56.* van ghelijcken aen alle de Bisschoppen van Epirus. Oock Joannes selbe / vanden welcke hier questie is / Patriarch van Constantinopelen, heeft sich aen hem onderworpen *Lib. 2. Epist. 52. ende 64. ad Narsetem.* Het ghene hy ghebiedt t'onderhouden in't Oosten / ghebiedt hy oock aen alle de Kercken van Vranckrijk *Lib. 4. Ep. 5.* In't jaer 590. isser eene ambassade tot hem ghesonden upt Numidien, de welcke haere klachten quam doen datter hy haer eenen ketterischen Bisschop was / die de Catholijcken dede herdoopen: hier op heeft Gregorius ghesonden eenen sekeren Hilarius, die aldaer upt sijnen naeme een Synode soude vergaederen / ende den selven Bisschop soude afstellen: op't selbe jaer heeft hy de saken ghehoort / ende ondersocht: vande Bisschoppen van Thebes, Epidaurus, Salona, en Calaris. Op dat selbe jaer hebben tot hem haren roebucht ghenomen de Bisschoppen van Yerlandt, de welcke hy wederom ghebracht heeft tot de ghemeynschap der Kercke *Lib. 2. Ep. 36.* In't jaer 593. heeft hy den Bisschop van Tarenten twee maanden verboden Wisse te lesen *Lib. 2. Ep. 22.* op't selbe jaer heeft hy te niere ghedaen het algemeen Concilie van Numidien, om datter eenighe dinghen vast ghestelt waeren teghen de Kerckelijcke Reghelen. *Lib. 3. Ep. 7.* op't selbe jaer / dooz het versoek vande Coninghen van Vranckrijk heeft hy het Clooster van S. Medard tot Soisson, het hooft ghestelt van alle de Cloosters in Vranckrijk *Lib. 2. Ep. 38.* In't jaer 594. heeft hy de Bisschoppen van Dalmatien gheercommuniceert / om dat sy eenen Bisschop hadden ghestelt die hy verworpen hadde *Lib. 2. Ep. 54.* In't jaer 597. heeft Cyriacus Bisschop van Constantinopelen tot hem een ambassade ghesonden / met sijn brieven / ende de brieven vanden Keyser Mauritius hem biddende / dat hy haer wilde ontfanghen inde ghemeynschap der Kercke / hy heeft d'Ambassadeurs vriendelick ontfanghen / en haer laten teghenwoordigh zyn in sijne Wisse *Lib. 6. Ep. 31.* In't jaer 601. heeft Elychius Bisschop van

Jerusalem de belijdenisse sijn gheloofs ghesonden nae Roomen, de welcke van Gregorius is gheapprobeert gheweest als oprecht *Lib. 9. Ep. 40 &c.* Sijn dit niet openbaere trecken dat Gregorius metter daet eenen Alghemeenen Bisschop was: ende dat hy booz soodanigh in't Oosten / ende Westen erkent wiert?

Predikant.

Hoe seght dan dese selve *Gregorius lib. 4. Ep. 34. 38. 39.* Dat wie sich selven eenen alghemeynen Bisschop noemt, ofte oock alsoo begheert ghenoemt te worden een voorbode des Anti-Christis is; ende sprekende van Joannes den Patriarch, seght, dat hy hadde aenghenomen en sich toeghepast die pestilentielle, ende hooveerdighe tijtel van alghemeenen Bisschop vande gantsche werelt, seghen den vrede vande Kercke, tot verachtinghe van allen, springhende buuten de paelen van modestie, en zedigheydt. Op een andere plaetse, seyt hy, dat hy uyt dese opgheblasentheydt vanden voorseyden Ioannes niet anders en konde besluyten, als dat den tijdt vanden Anti-Christ nu voor de deure was, om dat hy, te weten, den Bisschop Ioannes, met desen opgheblaesen tijtel recht naebootste den Prince der boose Enghelen, die de andere Enghelen verachtende alleen wilde uyt-munten.

Antwoorde.

Hier brenghet ghy uw' eyghen bonnisse mede / en samen de redenen / waerom dat Gregorius dese opgheblasentheydt in den Patriarch Joannes berispt heeft: want Gregorius seght voor eerst, dat hy daermede alle de andere Bisschoppen verachte: Ten tweeden, hy vergelijckt hem by Lucifer, die de andere Enghelen verachtende, alleen wilde uyt-munten. Hier uyt besluyt ick / dat Joannes soo begheerde te wesen een Alghemeyn Bisschop, dat alle de reste ten opsichte van hem ghene Bisschoppen en waren; dat treck ick oock uyt dese woorden Gregorius *Lib. 4. Ep. 36.* daer hy seyd: Indien der een Alghemeyn Bisschop zy (te weten / soo als Joannes sich toeschrijven wilt) alle de reste en sijn gheene Bisscop.

teghen het gheopende Turckdom. 11

Bisschoppen. Dat en was noyt ghehoort in de Kercke; want al-hoe-wel de Pausen van Roomen, ende den tijtel / ende de daet van Alghemeynen Bisschop. ofte 'thoofte vande Kercke, hadden ghevoert oock langhen tijdt hoor Gregorius; soo ist nochtans dat sy noyt de reste van de Bisschoppen verachtreden / de selve lieten in haer gheheel / ende weerdighejdt / inde welcke sy van Christo ghestelt sijn: daerom seght oock Gregorius dat Joannes streedt teghen Gode, om dat hy door sijne aenghenomen Alghemeynthejt, de weerdighejt / ende jurisdictie der Bisschoppen wilde af-schaffen: hy seght oock dat hy streedt teghen de vrede vande Kercke, niet alleen om dat hy sich eenen tijtel toepaste / die alleen eyghen was aen de Pausen van Roomen, maer oock om dat hy eene saecke wilde inboeren / die noyt ghesien en was inde Kercke / te weten het af-schaffen vande weerdighejdt der Bisschoppen.

Hi hoorders / dat Gregorius desen tijtel niet en bestraft in't ghemeyn / maer alleenlijck in de Bisschoppen van Constantinopelen, blijckt uyt de brieven van synen hoorjaet Pelagius II. daer hy seght dat het noyt roeghelaeten is gheweest aen de Bisschoppen van Constantinopelen desen tijtel te voeren.

Predikant.

Den tijtel van *Alghemeyn Bisschop*, en *opper-hoofte vande Kercke*, was tot noch toe onghehoort inde Kercke.

Antwoorde.

Hoe durft ghy dat segghen / daer ghy moest weten dat ghy door de ghetuyghentissen der ghenen die hoor Bonifacius hebben gheleest / van contrarie kost overtuyghet worden?

Ten eersten, in't jaer 514. dat is / seventich jaeren hoor Bonifacius, hebben de Abten / ende Munniken van Syrien desen tijtel ghegheben aen Hormisdas den Paus / in't opschrift van eenen brief / 'twelck aldus luydt: Aen den alder-heylighsten, ende alder-saligh-

ste

sten Patriarch van de gheheele gantsche wereldt Hormisdas.

Ten tweeden, in't jaer 499. dat is / hondert jaeren
voor Bonifacius, is met desen tytcl van alle de Bis-
schoppen van't Oosten vereert gheweest den Paus
Symmachus. Haere woorden zijn dese: Ghy wordt alle
daghen van uwen H. Leeraer Petrus onderwesen, hoe ghy de
schapen Christi, die u toe-betrouwt zijn, soo verre als de we-
relt bewoont wordt, moet weyden. Wat is dit te seg-
ghen / Patriarch vande gheheele gantsche wereldt? ofte / Her-
der vande schapen Christi, soo verre als de wereldt bewoont
wordt? Wat onderscheydt isser tusschen dit / ende Al-
ghemeynen Bisschop?

Ten derden, in't jaer 467. dat is / hondert ende der-
tigh jaeren voor Bonifacius, heeft Acacius aen den
Paus Simplicius gheschreven / dat hy sorghe, ende last
hadde van alle Kercken.

Ten vierden, in't jaer 440. dat is / hondert vijftigh
jaeren voor Bonifacius, was desen tytcl soo ghemeyn
aen den H. Leo I. dat hy den selven opentlijck stelde /
sonder widerspreken van iemandt / boven op sijne
brieven die hy schreef aen Kersers ende Kerserin-
nen. Siet hier oer synen brief aen den Kerser Mar-
cianus, ende aen den Kerser Leo, ende aen de Kerser-
inne Eudoxia &c.

Ten vijften, in't jaer 367. dat is / twee hondert vijf-
tigh jaeren voor Bonifacius, hebben die Concilien van
Afriken den Paus Damasus ghenoeemt Vader der Vaderen,
ende Bisschop van alle Bisschoppen.

Ten selden, in't jaer 352. dat is / twee hondert ende
vier-en-sestigh jaeren voor Bonifacius, hebben de Bis-
schoppen van Egypten aen den Paus Liberius ghe-
schreven / dat aen hem van Christo Jesu, de sorghe was toe-
betrouwt van de alghemeyne Kercke.

Ten sevensten, in't jaer 366. dat is / twee hondert
ende vier-en-tachtentigh jaeren voor Bonifacius, heb-
ben de Bisschoppen van Egypten den Paus Marcus
ghenoeemt / den Bisschop van den Roomschen ende Aposto-
lischen Stoel, ende van d'alghemeyne Kercke.

Ten lesten, in't jaer 200. dat is / meer als vier hon-
dert jaeren voor de tijden van Bonifacius, heeft Tertul-
lianus

lianus *lib. de pudicit.* den Paus Zephyrinus ghenoemt/ den oppersten Bisschop, ende Bisschop der Bisschoppen. **Sijne woorden zijn dese:** Ick hoore datter uyt ghegaen is een ghebodt, ende dat peremptoir; te weten, den oversten Priester, ende Bisschop der Bisschoppen seght: Ick vergeve aen de overspeelders ende hoereerders wanneer sy penitentie ghedaen hebben. O Ghebodt, aen 't welck gheen goet seyt en kan toe-gheschreven worden!

Een-seder bekent dat Tertullianus ketter was ghesworden/ als hy dit schreef; soo veel te meer verwonderens weerdigh is het/ dat hy/ als ketter wesende/ spot met 't ghebodt van den Paus/ ende nochtans niet en spot met den Tijtel van Bisschop der Bisschoppen. Een seker teeken dat het van dien tijdt af/ een tijtel gheweest is soo eyghen aen de Pausen/ende soo ghemeen onder de Christenen/ dat Tertullianus selfs oock ketter wesende/ desen tijtel aen den Paus niet en heeft willen ontrecken.

Du laet ick staen/ dat den H. Irenæus seght *lib. 3. cap. 3.* dat alle de Kercken, dat is alle Gheloovighen die over al zijn, moeten komen tot de Roomsche Kercke. Ick laete staen/ dat den H. Callistus I. *Ep. ad Benedict.* ende Victor Uticensis *lib. 2. de persec. Vandal.* ende Prosper Aquitanicus *lib. de ingrat.* is: ende het eerste Concilie van Nicéen *Can. 39.* ende het tweede Concilie van Nicéen *in Epist. Adriani ad Taras.* den Roomschen Stoel noemen/ Het Hooft van de heele wereldt, ofte van alle de Kercken.

Ick ver/wijghe/ dat den H. Augustinus seyd *lib. 1. contra Epist. Parm. cap. 2.* dat de gheheele Christelijcke wereldt onderworpen is aen den ghenen die sit inden Stoel vande Roomsche Kercke.

Wat seght ghy nu? alle dese Pausen die hier/dy/ twee/ een hondert jaeren vooz Bonifacius, desen tijtel van alghemeynen Bisschop, ofte 't Hooft vande Kercke hebben gheboert/ zijn Anti-Christen gheweest/ ofte niet? soo niet? soo is het van valsch dat Bonifacius daerom den Anti-Christ zo ghewerst/ om dat hy desen tijtel gheboert heeft.

Een tweeden/ 'tis valsch/ dat dien tijtel vooz de tijden van Bonifacius noyt gh-hoozt en was in de Kercke/ soo ghy seght.

Seght

Seght ghy/ dat die Pausen/ ter oorsake van desen tijtel oock Anti Christen gheweest zijn? soo is van den Anti-Christ te voorschijn ghekomen vooz Bonifacius; verbolghens 't is valsche dat hy eerst te voorschijn quam ten tijde van Bonifacius. Derhalven/ soo hebt ghy lieden eenen Anti-Christ ghestelt in't gheral van nye Martelaren; want ick vinde daer den Paus Liberius, den welcken vande Bisschoppen van Egypten is ghenoeit gheweest Alghemeynen Bisschop: Indien hy dan ter oorsake van desen tijtel den Anti Christ geweest zy (soo als ghy wilt hebben van Bonifacius) seght in/ hoe kan een Anti Christ een Martelaar wesen?

Predikant.

Om te thoonen hoe af keerigh *Gregorius* van desen tijtel was, soo heeft hy hem alder-eerst *Servus servorum*, een knecht der knechten laeten noemen.

Antwoorde.

Ick hebbe boven bethoont/dat desen *Gregorius* sich ghedraghen heeft/ ende oock erkent is gheweest als Alghemeynen Bisschop der gantsche Kercke: Maer gelijck *Paulus* 1. *Cor.* 15. upt louter ootmoedigheyt seght/ dat hy niet weerdigh en is een Apostel ghenoeit te worden, daer hy nochtans 2. *Cor.* 11. 5. sich verghelijckt by de meeste Apostelen; alsoo heeft desen *Gregorius*, upt ootmoedigheyt/willen boeren den naem van Knecht der knechten, niet teghenstaende dat hy op een ander sich upt-gaf/ ende erkent wterdt vooz het Hooft vande Kercke, ende Bisschop der Bisschoppen.

Ma/ dese ootmoedigheyt heeft hy met groote reden in soo eene ghelegghentheyt ghebruyckt/ namelijk om *Joannes* den Bisschop van Constantinopelen te beschamen/ die den tijtel van Alghemeynen Bisschop sich wilde toe-passen/ niet alleen met vernietinghe van alle de andere Bissdommen; maer oock teghen het ondt ende wettigh recht vande Bisschoppen van Roomen.

Om

teghen het gheopende Túrckdom. 15

Om dan dese soo groutwelycke hooverdyje van den Constantinopolitaenschen Bisschop Joannes te sturten/ de weleke/ soo Gregorius seght *lib. 4. Epist. 78.* streekt teghen Godt, teghen den vrede vande Kercke, was tot verachtinghe van allen, springhende buyten de palen van modestie, ende zedigheydt: soo heeft Gregorius niet alleen den tytél van Alghemeynen Bisschop, die syne boorszaten gheboert hadden/ gheweyghert/ maer oock upt ootmoedighedydt/ ende om Joannes noch meer te beschamen/ wilsen ghenoeemt worden/ een dienaer der dienaren; andersing hy heeft naderhandt *lib. 11. Ep. 54.* den Stoel van Roomen noch ghenoeemt/ het Hooft van alle Kercken.

Predikant.

Eenighen tijdt nae de doot van Gregorius heeft sich Bonifacius III. als een *Adoniah*, door't toe-doen vanden Keysermoorder *Phocas* laeten uyt-roepen voor alghemeynen Bisschop, ende Hooft der Kercke.

Antwoorde.

Ich hebbe boven betwefen/ dat Bonifacius den eersten niet gheweest is/ die desen tytél gheboert heeft: maer heeft alleen het recht/ ende weerdighedydt der Roomsche Bisschoppen syne Boorszaten booz-ghestaen/ ende ghemainteneert teghen Joannes den Bisschop van Constantinopelen.

Predikant.

Dus spreecke Platina van Bonifacius: Hy bequam van den Keyser *Phocas* met groot gheweldt, dat den Stoel van den H. Apostel Petrus, die het hooft is van alle Kercken, van alle soodanigh ghekent, ende alsoo ghenoeemt wierdt: welcke eere de Kercke van Constantinopelen haer selven poogde toe te eyghenen.

Antwoorde.

Ten eersten, hier siet ghy/ dat Platina spreekt ghelyck
ich/

ick/te weten / dat Bonifacius niet nieuw en heeft inghebracht / maer het Recht vande Roomse Bisschoppen teghen Joannes ghemainteneert heeft / door het toe doen van Phocas den Keiser.

Ten tweeden, dat de Kercke van Constantinopelen haer die eere pooghe toe te passen / de welcke alleen toequam aen de Kercke van Roomen, oft aen den Stoel Petri, als wesende het Hooft van alle Kercken.

Ten derden, staet hier te bemercken/dat Platina niet en seght / dat Bonifacius dit soude ghedaen hebben met groot ghewelt, soo ghy hem valschelyck toeschryft/maer magna contentione, dat is/ met groote neerstigheyt, oft met grooten drift, men kan wel een sake drijven met grooten dyft/ende nochtang sonder ghewelt.

Predikant.

'T zedert dien tijdt is de macht, hoogh-moet, en dominatie der Roomse Bisschoppen hoe langher, hoe groter gheworden, en de wereltd (om *Chrysostomi* woordt te ghebruycken, als in de Kercke ghekomen zijnde, zijn over al meer en meer dwalinghen, en *Superstitien* inghekropen.

Antwoorde.

'Ten zijn maer woorden die ghy hier gebuycht/ want dat de Pausen eenen hoogh-moet hebben / dat hare macht hoe langher/ hoe groter gheworden is/ datter dwalinghen en *superstitien* inghekropen zijn; dat is puer een pdel ghesnater/ sonder eenighe pzenbe/oft reden.

Wat aengaet de Macht, oft dominatie der Pausen/ die was al de selbe / ende een groot menighe jaren eer Bonifacius was in de wereltd.

De Pausen die vooz hem hadden gheweest / hadden de opkomende ketterijen verdoemt: alsoo heeft Innocentius II. in't jaer 412. te Roomen verdoemt de dwalinghen van Pelagius, ghelyck Prosper ghetuyght *Carm. de ingrati*. Den Paus Celestinus in't jaer 430. de ketterije van Nestorius, op de informenten vanden H.Cy.

H. Cyrillus, de welcke in sijne brieven tot den selven Paus gheschreuen/ seght dat hy de ghemeynschap van desen ketter niet en heeft durven verlaten / tot alderthijt dat den Paus van Roomen daer ober sijn bonnisse hadde ghestreken/ende bidt hem/dat hy den de Bisschoppen vanden Oosten wil te kennen gheben/oft sy niet Nestorius mochten ghemeynschap houden/oft niet? Waerop Celestinus het bonnis ghegheben heeft reghen Nestorius. Alsoo heeft den Paus Leo in't jaer 449. verdoemt de ketterij van Eutyches, op' verfoeck van Flavianus Bisschop van Constantinopelen, biddende dat hem gheliefde te bevestighen de Synode der selver Stadt / en dat alsoo dese ketterij soude te niete ghedaen worden / ende de opzetteren ghestelt. Van dierghelijcke gevallen zijn vol niet alleen de Concilien, maer oock de kerckelycke Historie-schryvers.

Ten tweeden, de ketterij / wannert sy hare dwalinghen wilden her-roepen / namen hare toevlucht tot de Pausen van Roomen, langh vooz de tijden van Bonifacius. Alsoo heeft den ketter Natalius in't jaer 207. sich ghesmeten vooz de voeten vanden Paus Zephyrinus, ende sijne schuldt bekenende/sich beeroigh ghehoont tot de straffen / die den Paus hem soude oplegghen. Soo hebben mede ghedaen in't jaer 350. Valacius, ende Valens, discipelen van den ketter Arius, ten opsichte vanden Paus Julius. Soo heeft oock ghedaen in't jaer 478 Timotheus Solofaciolus, ten opsichte vanden Paus Simplicius, &c.

Ten derden, haer stont toe te vergaderen de alghe-meyne Concilien, ende in de selbe te presideren. Soo gherupghet van't jaer 325 Socrates lib. 2. cap. 13 segghende: Dat het verboden was eenighe Statuten te stellen van besondere Kercken, sonder het vonnis vanden Bisschop van Roome. Alsoo heeft 'tselbe jaer in het alghe-meyn Concilie van Niceen, upt den name vanden Paus Silvester ghepresideert Osius Bisschop van Corduba, niet Victor, ende Vincentius twee Priesters vande Roomsche Kercke, ghelijck als Hincmarus gherupghet/ Opusc. 55. cap 20. die andersins gheen groot vriendt is gheweest van

den Roomschen Stoel. In't jaer 342. 3huder groote trouwels gheweest binnen Constantinopelen, als wanneer den Bisschop Paulus, door het toedoen der Arianen, ghejaeght wesende uyt synen Stoel / heeft syn toeflucht ghenomen tot den Paus Julius, en is tot Roomen ghekomen / met Asclepas Bisschop van Gaza, Marcellus Bisschop van Ancyren ende Lucius Bisschop van Andrianopelen, de welke oock vele injurien hadden gheleden van de Arianen, waer oer sy oock hare klachten hebben ghedaen aen den Paus: op dat ghy nu mooght sien wat macht den Paus doe ter tijdt hadde / hoorst Socrates spreken *Lib. 2. cap. 11.* ende Sozomenus *Lib. 3. cap. 7.* Aenghemerckt, segghen sy / dat aen den Paus van Roomen toequam de sorghe van allen, ter oorfake vande weerdigheyt sijns Stoels, ende om dat de Roomsche Kercke privilegie hadde boven alle de andere, soo heeft Julius brieven nae den Oosten ghesonden, op dat de uytgejaeghte Bisschoppen wederom elck in sijne plaetse moghten herstelt worden; ende heeft die wel dapper bestraft, de welke haer uytgejaeght hadden: om dat sy haer vermetelijck hadden ghevonist, de Kercken ghestoort, ende de decreten van't Concilie van Niceen, niet en wilden onderhouden. Ende heeft haer ghedreyght, segghende, dat hy haer niet en soude onghestraft laten, by soo verre sy niet op en hielden van nieuwe saken te voorderen. Wat dunckt u van dese macht: dit is by twee hondert jaren gheweest door de tijden van Bonifacius. Hoorst noch voorders: In't jaer 198. dat is meer als vier hondert jaren door Bonifacius, isser questie gheweest wanneer men den Paeschdag moest vieren: Hierop zijn de Bisschoppen van alle ghewesten by een gheroepen door de Authoziteyt vanden Paus Victor, ghelijck Polycrates Bisschop van Ephesus ghetuyghe in syn brieven aen Victor gheschreben / welke te lesen zijn by Eusebius *Lib. 5. Hist. cap. 23.* Hier is besloten gheweest / dat men den Paeschdag niet anders soude vieren als op eenen Sondag. Doch soo soonnighe Bisschoppen van Asien, haer hier teghen stelden / soo heeft den Paus Victor de selve dapper door brieven bestraft / ende samen allegaer ghe-communiceert.

Stet

teghen het gheopende Turckdom. 19

Siet ghy hier uyt noch niet wat macht den Paus van Roomen doe ter tijt hadde/ober de gheheele wereldt: in dien ghy het noch niet en siet / laet ons u dan van alle kanten oertuyghen/ende oer-rompen len met onwederlegghelijcke ghetuyghenissen.

In't jaer 258. hebben de Bisschoppen van Vranckrijk, ende oock den H. Cyprianus uyt Affiken gheschreeben aen den Paus Stephanus, dat hy wilde af-setten den Bisschop van Arles Marciaaus, om dat hy het hiel met den ketter Novatianus.

In't jaer 404. heeft Joannes Chrysostomus, ende Theophilus Bisschop van Alexandrien sijn Partij gheappelleert tot den Paus Innocentius, dien/om herstelt te worden in sijn Bisschdom/desen/om ghemainteneere te worden: de brieven van Joannes Chrysostomus met vier Bisschoppen / ende twee Diaken ghesonden naer Roomen. Inghen aldus: Wilt doch door uwe autoriteyt uyt-wissen, dat al wat in ons af-wesen gheschiedt is, van gheender weerden en zys maer dat het boose feyten zijn, ghelijck sy metter daet zijn. Ende de ghene die sulcks bestaen hebben, onderwerpt die aende excommunicatie, ende ghebiedt, dat wy, die noch overtuygh, noch achterhaelt, noch overwonnen zijn van in eenigh boos feyt plichtigh te zijn; in onse Kercken ghestelt worden, op dat wy moghen ghenieten liefde, ende ghewoonlijcke vrede met onse broeders. By dese brieven zijn oock gheboeght gheweest de brieven van veertigh Bisschoppen / die met Chrysostomus aenspannen; daer-en-boven oock die bande Clergie van Constantinopelen, bevestighende het ghene dat Joannes schreef.

Hier konst ghy sien waer door de Ouerckische Bisschoppen den Paus van Roomen in die tijden aensaghen / ghemerckt dat sy bekenden / dat hy ober haer kost ghebieden.

In't jaer 449 hebben van ghelijcken tot den Paus Leo gheappelleert in materie van verschillen des gheloofs/Eutyches op den eenen kant/ende op den anderen kant den H. Flavianus Bisschop van Constantinopelen; wanneer Flavianus sulck conekracht heeft toegeschreven aen de resolutie des Paus, dat hy meyn-

de niet van noode te wesen eenigh alghemeyn Conci-
lie om de ketterhen te niere te doen / als maer den
Paus het bonnisse hadde ghestreken / soomen kan
sien by den H. Leo Ep 8. ende Ep 7.

In't jaer 520. heeft Epiphanius Bisschop van Con-
stantinopelen een ambassade naer Roomen ghesonden
tot den Paus Hormisdas, niet alleen met sijne beson-
dere brieven / maer oock met brieven van eenre ghe-
heele Synode, die hy tot dien eynde te Constantinopelen
hadde vergadert. Op den selven tijdt heeft oock den
Kepser Justinianus sijne ambassade ghesonden met
brieven: allegader tot desen eynde gheschreven / dat
den Paus twee questien soude solveren / onder an-
dere dese / dat eenen persoon vande alderheylighste
Opbultigheyt / Christus, ghebozen was / ende ghele-
den hadde.

In't jaer 533. hebben sy van ghelijcken ghedaen
tot den Paus Joannes II. hem biddende dooz Cyrus,
ende Eulogius Monicken / dat hy het bonnis van sij-
nen boozsaet Hormisdas ghestreken teghen de Eutychia-
nen, wilde bevestighen; wanneer Justinianus den Kep-
ser / den Paus ghenoecht heeft / het Hooft van alle de
heylighe Kercken.

Dit altemael is gheschiedt eer Bonifacius opt inde
wereldt was: wat dunct u van dese macht / ende
ghebiedt / 't welck de Pausen over de gheheele Kerc-
ke / oock vier hondert ende meer jaeren hadden / booz
de tijden van Bonifacius. Laet ons noch al boozder
gaen.

In't jaer 514. heeft de Synode der Bisschoppen van
Epirus den Paus Hormisdas erkent als Vader der Vade-
ren, ende Prince der Bisschoppen.

In't jaer 216. is hy ghenoecht gheweest den opper-
sten Priester.

In't jaer 517. den Patriarch vande gheheele werelt, en-
de het Hooft van allen.

In't jaer 324. heeft Constantinus den Grooten / Kep-
ser van Roomen, upt eerbiedigheyt het peerdt daer
den Paus Sylvester op-sat / met den toom aen ghe-
lept / ghelijck hy selve bekennt in Edicto donationis suae.

In't

teghen het gheopende Turckdom. 21

In't jaer 525. Is den Paus Joannes gherepft naer Constantinopelen, alwaer hy van den Kefser Justinus den ouden soo is ontfanghen gheweest / dat hy hem in eenen thoon heeft ghestelt neffens den synen / maer op den rechten kant / ghelyck Marcellinus gherupght. Anastasius boeghter hy / dat hem de gheheele stadt is te ghemoete ghekomen twaelf mylen verre met brandende lichten ende crupcen / ende dat den Kefser sich buygghende tot de aerde / hem heeft aenbeden / boken maten blijde wesen dat hy in syn Ryck mocht sien den successeur van den H. Petrus; want noyt en hadde in den Oosten eenighen Paus ghesien gheweest / behalven den H. Clemens, den tweeden naer Petrus, als hy in ballinghschap wierdt ghesonden nae Chersonesus.

In't jaer 536. heeft den selven Kefser sich verootmoedight voor den Apostolijcken Stoel, (ghelyck Anastasius spreeket) ende heeft den alder-salighsten Paus Agapetus aenbeden.

In't jaer 294. hebben Præpedita de hupsvrouw van Claudius een treffelijcke Princesse / ende Maximus een treffelijck Roomsch Edelman de voeten ghekust van den Paus Caius.

In't jaer 367. heeft Prætextatus een van de edelste van Roomen, die vooz-Borghmeester was gheweest in het Oosten / ende andere vande treffelijckste ampten / soo in d'oorlogh / als in de Politie, hadde bedient / heydensch wesen / gheseydt: Maeckt my maer Bisschop van Roomen, ende ick sal datelijck Christen worden. Soo gherupght den H. Hieronymus *Epist. 61.* hier mede te kennen ghebende / dat hy meer achtede de macht ende authoziteit van den Bisschop van Roomen, dan de macht die hy ghehadt hadde in alle syne upmuntende ampten. Hoozt noch al meer / van de macht / ende authoziteit der Pausen.

In't jaer 246. heeft den Paus Fabianus in den ban gheslaghen Philippus den Kefser.

In't jaer 407. heeft het selve ghedaen den Paus Innocentius, ten opsichte van den Kefser Arcadius, ende syne hupsvrouw Eudoxia.

Soo heeft oock ghedaen in't jaer 502. den Paus Symmachus, ten opsichte van den Kerpser Anastasius &c.

Dit zy ghenoech leest maer de Kerckelijcke Historien/ soo oude als nieuwe; ende ghy sulc dupsent soodanighe preben vinden vande macht ende authoriteyt der Pausen/ menighe jaeren voer de tijden van Bonifacius: wat komt ghy dan raesen / dat t' sedert dien tijt de macht / ende dominatie der Roomsche Bisschoppen / hoe langhet hoe grooter gheworden is/ aenghesien dat wy kunnen bewijzen/ dat sy eben groot was voer de tijden van den voorszeyden Bonifacius, als daer naer?

Predikant, Pag. 14.

Genebrardus, ende Bartholomeus de Spina, bethoonen wel uyt het ghetal 666. dat Mahomed den waeren Anti-Christ is, doch dit en zijn niet anders als fabulen.

Antwoorde.

Ghy moest eerst haere redenen wederlegghen/ eer ghy soo plotselijck seyd/ dat het fabulen zijn: Immers/ daer is hondert-mael meer waerscheynelijckheyt dat Mahomet den Anti-Christ soude gheweest zijn/ als de Pausen van Roomen, om dat sy den naem voeren van alghemeynen Bisschop, oft 't Hooft vande Kercke; welke reden op niet eenue enckele Schrifsture gegront is.

Predikant.

Ende even wel wordt dit oock by-gebracht van Alexander Ros, welcken seght, dat het ghetal van het beest 666. in den naem van Mahomet te vinden is.

Antwoorde.

Ick ben blijde dat ghy ulre eyghen Predikanten voorszelt/ die sonder passie/ reghen ulre ghepassioneerde

teghen het gheopende Turckdom.

23

neerde mede-Predikanten/ende teghen u/soodanighe redenen hoorszellen/ uyt de welcke men moet besluyten/ dat den Paus den Anti-Christ niet en is: de redenen van desen Predikant Alexander de Ros, hebben misseer wel beballen/ als komende oer-een niet de waerhepdt/ ende zijn dese volghende ghetrocken uyt 't boeck 'Swereldts Godts diensten Pag. 224. ende 225.

Den *Anti-Christ*, seght den hoorszepden Ros (indien wy de oude leeraers der Kercke willen ghelooven) sal een Jode zijn uyt de stamme Dan. 2. Den *Anti-Christ* sal komen op't eynde vande werelt, ende, ghelijck de Kercke van oudts gheloofde, immediatelijck voor de tweede komste *Christi*. 3. De Oudt-vaders gheloofden, dat de twee ghetuyghen, die haer teghen den *Anti-Christ* sullen stellen, ende van hem sullen verslaghen worden, zijn *Enoch*, ende *Elias*; maer dese en zijn noch niet ghekomen. 4. De traditie vande primitive Kercke was, dat den *Anti-Christ* maer dry jaer-en-half en sal heerschen, het daer voor houdende, dat dese periode van tijdt, verstaen wordt door den tijdt, ende de tijden, ende eenen halven tijdt. 5. Den *Anti-Christ* sal sich gheheelijck teghen *Christum* stellen, hem verachten, ende hem selven in sijn plaerse stellen, ende verheffen boven al wat Godt ghenoeemt wordt. 6. Onse Scribenten als *Forbesus*, *Cartwright* &c. houden't daer voor, dat den *Anti-Christ* beschreven wordt *Apoc. 9.* onder den naem van die sterre, die van den hemel viel, hebbende den sleutel van den grondeloosen poel, ende onder den naem van *Abaddon*, ende *Apollyon*. 7. Den Apostel 2. *Thess. 2.* seydt dat den *Anti-Christ* sal sitten in den tempel Godts, als Godt, ende dat hy hem selven verheffen sal boven al wat Godt ghenoeemt wordt. 8. Den *Anti-Christ* moet komen met tceeken, ende wonderheden der leughenen, ende daer door sijn Rijck oprichten. 10. Den *Anti-Christ* moet uyt-gheroeyt worden door den adem van den mondt des Heeren.

Predikant, Pag. 15.

Dese redenen zijn soodanigh, datse niet alleen *Mahomet*, maer oock den Paus ontkennen den *Anti-Christ* te zijn.

B 4

Ant-

Antwoorde.

Dat is't dat ik segghe / ende bewijle desen uwe mede-Predikant sijne redenen grondt-beslught niet alleen op het gheboelen vande oude Leeraeren / ende de primitive Kercke / maer oock op de Schrifteure / daerom lachen wy / met hem / alle andere Predikanten uyt / ende segghen dat sy niet passie voort-gaen / ende niet ghesondeert en zijn / wanneer sy den Paus stellen tot Anti-Christ: verbolghens 't is ontwaerachtigh 't ghene ghy te bozen gheseydt hebt / te weten / dat een wepnigh eer Mahomet op-quam / den Anti-Christ sich hadde beghinnen t'openbaren in de Pausen van Roomen.

Predikant.

'Tis bekent hoe de *Papisten* ons ghedurigh zijn ghewoon af te voorderen, op wat jaer, maendt, dagh, ende ure de Roomsche Kercke haer maeghdom heeft verloren, ende heeft beghinnen een woon-plaetse des *Anti-Christi* te worden? Sy meynen hier in een wonder groote bescherminghe voor hare sake ghevonden te hebben.

Antwoorde.

'Tis oock inder daet cene soo groote bescherminghe / dat sy allegaer uwe krachten in stukken breekt / ende uwe gheboelen stelt tot eenen spot aen de gheheele werelt: want ghy en kondt ons niet eenen Paus aenwijzen / die ghy houdt voor den eersten Anti-Christ, ofte wy können althor behooven / dat alle sijne boozsaten zijn gheweest van de selve macht ende gheboelen met hem: ofte ghy moet dan alle de Bischoppen van Roomen, oock van de vier eerste hondert jaeren / houden voor Anti-Christen, oft gheene: want dewijle sy allegaer ghelijck zijn / daer en is gheen reden waerom den eenen meer den Anti-Christ soude zijn / als den anderen. Is het dan wonder dat wy

reglien het gheopende Turck dom.

15

Wp u af-epischen het jaer/ dagh / ende maendt op de
welcke eenen Paus zo gheweest / die af-wijckende
van sijne boozsaten / is gheballen tot het Anti-Chri-
stendom? Dit en is noch Gregorius gheweest / want
die/ soo ghy seght/ heeft desen tijtel niet willen aen-
beerden; noch Bonifacius III.ijnen naesael / om dat
hy desen tijtel ghehoert heeft / want bier hondert ja-
ren ende meer booz hem/ hadden sijne boozsaten niet
alleen desen naem/maer oock de daet selve ghehadt/
soo nu bewesen is: ten zijn de naesaten van Bonifa-
cius niet gheweest / namelijk om dat sy / soo ghy
seght/ souden toeghenomen hebben in macht / ende
dominatie, want nu is mede verhoont/ dat sijne booz-
saten / ende Pausen van de alder-eerste Kercke / de
selve hebben ghehadt. Soo vraghen wy dan noch
eens met recht / op wat jaer, maendt, dagh, ende ure de
Roomsche Kercke haeren maeghdom verloren heeft, ende be-
gost heeft te worden eene woon-plaetse des Anti Christs?

Predikant.

Wy vraghen wederom, op wat jaer, maendt, dagh, ende
ure Mahomet is op-gherisen? Dat dit niet precijfelijk kan
worden aenghewesen, hebben wy voor henen ghesien, ende
nochtans zijnder onder de Papisten die ghemeynt hebben Ma-
homet den Anti-Christ te wesen.

Antwoorde.

Niemandt van de Papisten en houdt Mahomet hoog
dien Anti-Christ, vanden welcken den H Paulus spreekt
2. Thessal. 2. want/ ghelijck ulwen Alexander Ros seer wel
probeert/ dien Anti-Christ moet een Jode wesen; ende
Mahomet was een Arabier: Hy moet wesen upt de
stamme van Dan; ende Mahomet was af-komstigh
van Ismael ende Agar: Hy moet komen op het eynde
der werelt; ende Mahomet is ghekomen/ ende ghe-
gaen al ober dypsent jaeren: Hy moet maer dyp jaer
en half regeren; ende Mahomet weten wy wel dat al
deel meer gheregeert heeft: Hy moet sich gheheelich

W 5

stellen

stellen teghen Christum, hem verachten/ ende sich stellen in sijne plaetse; maer Mahomet spreekt eerlijck van Christo, hem noemende het Woordt Godts/ den Gheest Godts/ den Dienaer Godts/ ende Saligmaker der ghener die op hem vertrouwen: Hy moet nyt-gheroept worden dooz den adem van den mondt vos Heeren; maer Mahomet is dooz een natuerlijcke doodt ghestorven: Te vozen moeten komen Elias ende Enoch, ende van hem verslaghen worden; maer dese twee en waeren ten tijde van Mahomet niet ghekommen/ ende zijn noch te komen. Wy houden van Mahomet, met Alexander Ros Pag. 226. vooz eenen die de Godtheydt Christi bestreden heeft/ ghelijck oock Arius, Nero, Diocletianus, ende andere verholghers; maer niet vooz dien grooten/ ende eenighen Anti-Christ, den welken moet komen op het eynde der wereldt. Dienbelyghens en is het niet van noode dat wy pzeijfelijck rhoonen op wat jaer/ maendt/dagh/ ende ure Mahomet begoft heeft: 't is ghenoech/ dat wy kunnen bewijfen/ ende ghy oock nootsakelijck moet bekennen/ datter vooz 't jaer 500. niet eenen mensch in de wereldt ghewerst heeft/ die gheleert/ ende sijne ghesintheydt voort-gheset heeft/ ghelijck als Mahomet; waer upt moet bestoten worden/ dat Mahomet op-komende ('t magh wesen op't eynde van de vijfde/ oft in't beghinself van de sesde eentwe) een Eeligitte heeft ingheboert de welcke streedt reghen de waere. Heel anders is het ghelegghen met de Pausen van Roomen; want ghelyeden wilt hebben/ datter eenen onder haer soude gheweest hebben/ den welken af-dwalende van sijne voorszaten/ het Anti-Christendom eerst soude begoft/ ende ingheboert hebben: Hier reghen bewijfen wy/ dat alle de Pausen ghelijck zijn gheweest in macht/ ende keere/ oock de ghene die gheleert hebben vooz dien/ die ghy stelt tot den eersten Anti-Christ; soo seggh' ick noch eens/ dat wy niet recht af-braghen/ op wat jaer/ maendt/dagh/ ende ure de Roomsche Kercke begoft heeft te worden een woon-plaetse des Anti-Christi?

Predikant. Pap. 16.

'Tis bekent hoe de *Papisten* den Paus ontkennen den *Anti-Christ* te wesen, om dat hy niet en loochent, dat *Christus* is in het vleesch ghekomen.

Antwoorde.

Dit is een seer bondsigh/ ende onwederlegghelijck argument: want den *h. Apostel Joannes* seght dughelijck in *synen* tweeden brief v. 7. Dit is den *Anti Christ* die niet en belijdt dat *Iesus Christus* in't vleesch is ghekomen:

Predikant.

Mahomet heeft oock van de mensch-wordinghe *Christi* wel ghevoelt, niet wel als van *Godts Sone*, maer nochtans als van een groot Propheet, en nochtans en maken de *Papisten* gheen swarigheyt van hem den *Anti-Christ* te noemen.

Antwoorde.

Booz soo veel als *Mahomet* wel ghevoelt heeft van de mensch-woordinghe *Christi*, en is hy gheen bestryder *Christi*, oft *Anti-Christ* gheweest: maer booz soo veel als hy gheloochent heeft / dat *Christus* den *Sone Godts* was/wordt hy met recht ghenoemt eenen *Anti-Christ*, dat is/een bebechter *Christi*: brenghet nu eens eenen *Paus* booz den dagh/ die gheleert hebbe / dat *Christus* den *Sone Godts* niet en is/ende wy sullen hem mede houden booz eenen bestryder *Christi*: maer waer sult ghy soodanigh een *Paus* gaen haelen/ of vinden?

HET

HET II. CAPITTEL.

Vande versierde over-een-komste der Pau-
sen met *Mahomet*, raeckende be-
driegherijen.

Predikant.

Het lust ons met weynighe woorden te thoonen, datter
grootte ghemeynschap, ende over een-kominghe is
tusschen *Mahomet*, ende den Roomschen Paus; sy komen
over een in den tijdt ghelijck boven is aenghewesen, van den
Paus *Bonifacius*.

Antwoorde.

O krachtighe ende bondighe slot-reden! *Bonifacius*
komt met *Mahomet* over een in den tijdt, te weten van hare
opkomste, ergo *Bonifacius* is den *Anti-Christ*. Wilt ghy
sien hoe lustigh dit sluyt? 'tis eben of ick segde: Den
H. Petrus komt over een in den tijt met Simon den Too-
veraer, ergo den H. Petrus is een Tooveraer gheweest.
Siet eens tot wat ongherijnde slot-reden u de pas-
sie / ofte om beter te segghen / uwe onwetentheit u
ghegeven heeft.

Predikant.

S'hebben beyde in eene eeuwte willen aenghesien, en erkent
sijn voor alghemeyne Bisschoppen, en hoofden, een jeghelijck
van sijne Kercke.

Antwoorde.

Ick hebbe u boven gheseyt / dat dese consequen-
tie niet en dencht: *Bonifacius* heeft willen aenghesien
sijn booz Alghemeyn Bisschop / ende Hooft vande Kercke,
ergo *Bonifacius* is den *Anti-Christ* gheweest: reden is /
dat

teghen het gheopende Turckdom.

20

om dat ghy upt *Schryfture* / iae selfs upt de oude *Reeraers* der rechtsinnighe kercke niet bewijfen en kont / dat den *Anti Christ* desen naem voeren moet / of dat hy hier door / als een tecken / sal bekend worden.

Ten anderen / soo hebbe ick u boven obertuyghet dat desen *Tijtel* niet eerst beghost is op de tijden van *Mahomet*.

Predikant. Pag.17.

S'hebben beyde, door de selve lichten eenen naem ghemacckt by het onervaren volcxken: want sy hebben beyde omme-ghegaen met gheveynde heyligheyt, loosheyt, macht, en bedriegherijen.

Antwoorde.

Dat *Mahomet* soodanighen omme-ganch heeft ghehad / en is maer al te seker: want ghelijck ghy selve verhaelt / hy heeft versiert dat hy een *Propheet* / ende ghesant *Gods* was: ende soo hy de vallende siechte hadde / soo dickwils als hem de selve overquam / maeckte hy het volck wijs / dat hy doen sprack met den *Aerts-Enghel Gabriel*, ende dat dit vallen nerghe anders van en quam / dan dat hy den glans / ende luster van't aensicht des *Enghels* niet verdraghen en kost.

Bredenbachius verhaelt oock / dat hy op eenen sekeren tijde het volck hadde hy in alskanderen doen komen / als willende sijne sendinghe / ghelijck *Moyles*, met eenighe mirakelen bevestighen: de wijle hy dan besich was met het volck aen te spreken / is upt een naeghelegghen plaetse een dyppe / die daer toe bedyct ghelijck gheleert / ende van hem ghewent ghemaecte was / komen vliegghen / welck als sy op sijn schouderten sat / en upt sijn oore naer ghewoonte / eenighe graentjeng / daer in ghesteken / uytplechte / soo gheliet hy hem als of het den *H.Gheest* was / die hem in de ghedaente van een dyppe / de woorden zijnder leer-
inghe

inghe inblies. Hy liet oock eenighe baten vol hontgh/ en melck/ die hy selver op sekere plaetsen gepurelijck hadde doen delven/ uytgraven/ als dooz een goddelijcke openbaringhe/ ende hy thoondese aen't volck/ als een teecken van den aenstaenden over-bloet aller dinghen/ die het volck soud' verkriffighen dooz de onder-houdinghe van sijne wet. Dese en hondert dierghelijcke zijn de bedriegherijen gheweest van Mahomet: maer dat ghy seght dat de Pausen van Roomen, hem hier in souden ghelijck syn/ dat en kont ghy niet goet maken.

Predikant.

De Roomsche Pausen, als se in't eerste weynigh machts ende ghesach hadden, soo hebben se daer nae haer door bedriegherijen een machtigh rijk bekomen: want de *Italianen* lichtelijck over reddet hebbende, dat se de kettars niet ghehoorsaem moesten wesen, hebben sy haer by de selve als een Keyserlijck ghesagh verkreghen. De *Fransen* daer naer tot haer hulp ghekreghen hebbende, hebben se eenighe *Provincien* van *Italien* onder haer ghehoorsaemheydt ghebracht. Machtigher gheworden zijnde gaven sy haer uyt, voor *Christi Vicarissen* op der aerde. Sy roemden haer te wesen opperste *Rechtters* der vershillen, en hoofden van de Kercke.

Antwoorde.

Wat sult ghy noch ten lesten al praeten/ goede man? hebben de Pausen van Roomen, eerst/ op/ of nae de tijden van Mahomet, dese naemen ghehoert van *Vicarissen Christi*, ende opperste *Rechtters* der vershillen? Wat seght ghy? soo niet? soo en ist niet waer/ tghene ghy seght/ dat sy in't eerste weynigh ghesach hadden: Soo ja? soo oertuyghe ick u dan van contrarie uyt de schriften der ouden/ die lanck vooz de tijden van Mahomet hebben gheleest.

Wat aeygaet de neder-legghinghe der vershillen dooz de Pausen van Roomen, hier van hebt ghy

Voor eerst het ghetuyghem sijn banden *H. Irenaeus Lib.*

3. cap.

3. *cap. 3.* vier hondert jaeren booz de tijden van Mahomet : Tot de Roomsche, seyt hy/ om hare machtiger uyt-nementheydt moeten komen alle de Kercken, dat is, alle de gheloovighen die over al sijn : ende want door de successie der Bisschoppen, in de selve Kercke, beschamen wy alle de ghene, die anders leeren dan het behoort.

Ten tweeden, den H. Anacletus *Ep. 1.* hijs hondert jaeren booz Mahomet, seghet dat de lastichste questien moesten over ghegheben worden aen den Apostolijcken stoel.

Ten 3. het eerste Concilie van Niceen, *Can. 2.* In't jaer 325. seghet dat alle de Bisschoppen, soo dickwils het van noode is, souden vrylijck appelleren tot den Apostolijcken stoel, ende haeren toevlucht derwaerts nemen als tot haere moeder, om dat de oude vonnissen der Apostelen, ende haerder naesaeten, alle de ghewichtighste Kerckelijcke saken, aen den selven hadden ghereserveert.

4. De Bisschoppen van Egypten in't jaer 350. *Ep. ad Felic. 11.* segghen / dat het van't booz-seyde Concilie van Nicéen bestaende in 318. Bisschoppen seer wel besloten is, dat de Bisschoppen, ende Aerts-Bisschoppen tot den H. Stoel van Roomen souden appelleren: om dat aen hem vanden Heere, door een besonder privilegie, boven de andere, de macht ghegheven is van te binden, ende te ontbinden.

5. Den H. Basilius in't jaer 370. *Epist. data Sabino Diacono ad Pontif Roman.* daer hy den Paus aanspreekt met dese woorden : 'Tis aen uwe Godtvruchtigheydt vanden Heere ghegheven, dat ghy her valsche onderscheyt van't ghene waerachtigh, en wettigh is, en dat ghy het gheloove der Vadersen, sonder eenighe ontreckinghe verkondight.

6. Maximianus Constantinop. in't jaer 430. *Epist. ad Orientales.* Alle de eynden der aerde, de welcke den Heere oprechtelijck hebben ontfanghen, ende de gheheele werelt deur, als Catholijcken het waerachtigh gheloove belijden, sien op de macht der Roomsche Pausen, als op eene Sonne, ende ontfanghen van daer het licht des Catholijcken, ende Apostolijcken Gheloofs.

7. Socrates in't jaer 440. *Lib. 2. Cap. 5.* Den Kerckelijcken Reghel ghebiecht, datmen niet en behoort aen de
Kerc-

Kercken eenighe decreten te stellen sonder het vonnis vanden Roomschen Paus.

8. Sozomenus *Lib 3. cap. 9.* 'Tis eenē wet toebehoorende tot de weerdigheyt des Priesterdoms, de welcke seght dat alle acten van geender weerde sijn, de welcke sonder de sententie des Roomschen Paus worden ghestelt.

9. Theodoretus in't jaer 450. *Epist. ad Renat. Presbyterum*: daer hy klaeght aen den Priester Renatus dat hy upt-ghestelt is upt sijn Bischdom / ende bidt hem / dat hy de sake soude aendienen aen den Roomschen Paus / de reden boeghet hy by: Want, seggt hy / dien H. Stoel, houdt het roer om te regeren alle de Kercken vande heele gantsche werelt.

10. Het Concilie van Chalcedon in't jaer 453. *Actio. ne 1.* nae dat het gheseyt hadde / dat Roomen het Hooft was van alle Kercken, soo boeght hy'er by / dat het no, e gheorloft is gheweest, noyt gheschiedt, datmen eenigh Concilie ghehouden heeft, sonder de autoriteyt vanden Apostolijcken Stoel.

11. Anastasius Hierosol, mit in't jaer 470. *Epist. ad Felicem Papam.* 'Tis door de oude Reghelen ghestelt, datter niets en soude ghehandelt, ofte aenveert worden, ten sy dat het eerst tot kennisse vanden Roomschen Stoel soude ghekommen sijn, op dat door de autoriteyt des selfs, het selve soude bevesticht worden, ofte te niere ghedaen.

Tot noch toe de Griexsche Schijvers: de Latijnsche sijn al van't selve gheboelen gheweest.

1. Het Concilie van Roomen onder Sylvester in't jaer 320. *Cap. 20.* Niemandt en sal den eersten Stoel dat is / den Roomschen / vonnissen: want alle de stoelen vereyschen, dat de Rechtveerdigheyt vanden eersten Stoel ghematicht sal worden. Dit hebben onderreckent 284 Bisschoppen / 45. Priesters / 5. Diakenen / ende twee Arcolythi, ende Constantinus den Keijser / ende Helena sijn Moeder.

2. Den H. Ambrosius in't jaer 370. *Epist. 78. ad Theophil. Alexand.* Het ghene dat de Roomsche Kercke sal gheprobeert hebben, daer van sullen wy blijmoedigh de vruchten ontfanghen.

3. Stephanus Episcop. Mauric. in't jaer 380. *Epist. ad Damasum*

reghen het gheopende Turokdom.

33

Damasus: De decreten van alle de Vaders hebben aen den Roomschen Stoel ghereserveert, de vonnissen der Bisschoppen, ende alle Kerckelijcke saecken: dese moeten namelijk ondersocht worden van het Apostolijck Opper hooft der Bisschoppen, wiens oude sorghvuldigheydt toestaet, ende het quaedt te verdoemen, ende het ghene loffelijck is te prijzen.

4. *Den H. Hieronymus in't jaer 380. Epist 57. ad Damasum*: Ick spreke, seyt hy / met den successour vanden Visscher, ende discipel des Cruys: ick en volghe niemandt anders als den eersten, dat is *Christum*, ende hebb: ghemeynschap met den Stoel *Petri*, want ick weet dat de Kercke op desen steen is ghebouwt: alle de ghene die buyten dit huys het Paesch-lam sal ghe-eten hebben, is onheyligh, &c.

5. *Den H. Augustinus in't jaer 410. Lib 2. contra Pelag. Cap. 7. Celestinus* en heeft niet durven wederstandt doen aen de brieven vanden salighen Paus *Innocentius*, maer heeft beloofd dat hy alles soude verdoemen, 'twelck dien Stoel verdoemt hadde.

6. *Possidius in't jaer 430. in vita S. August. Cap 14* De brieven vanden Apostolijcken Stoel hebben *Augustinum* bedwonghen te komen nae de Stadt *Casarken*, t'samen met d'andere Bisschoppen, om ten eynde te brenghen eenighe noodtsakelijckheden der Kercke.

7. *Den H. Petrus Chrysologus in't jaer 440. Epist. ad Eutychem*. Hoort met ghehoorsaemheydt naer al het ghene dat van den Paus van *Roomen* ghestelt is: want den salighen *Petrus*, die inijnen eyghen Stoel leeft, ende presideert, gheeft de waerheydt des Gheloofs aen de ghene diese soecken: want wy en moghen, buyten de toestemminge vanden Roomschen Bisschop, gheene saken hooren, om des vreden, ende gheloofs wille.

Wat seght ghy hier op? komt dit van heden / ofte van ghisteren dat de Pausen van Roomen syn erkent gheweest als opperste Rechterz der verschillen? of is Bonifacius, den eersten gheweest / of iemandt van sijne Naesaten / die dese macht hebben aenghenomen? seght ghy dat jae? hoe verstaet ghy dan dese voorgaende ghetuyghenissen oer Grietsehe / ende Latijnsche Vaderen / die by en vier hondert jaeren

C

boog

voor Bonifacius hebben gheleest: seght ghy dan neen? waerom is Bonifacius, of iemandt van sijne naesaten/ meer den Anti Christ gheweest / ter oorsake van dese machi/ dan sijne voorgaen?

Predikant.

De Keyfers quamen by haer in sulcken verachtinghe, datse haer niet en schaemden te segghen, dat soo veel de Son, de Maen te hoven gaet, sy oock soo veel de Keyfers en Coninghen over-treffen.

Antwoorde.

Hebt ghy noyt ghelesen watter staet in't Concilie van Roomen ghehouden onder Sylvester in't jaer 320. Daer soudt ghy Cap. 20. ghebonden hebben dese woorden? Dat den Paus van Roomen niet ghevonnist magh worden noch van den Keyser, noch vande Coninghen. Dit hebben onderteeckent niet alleen twee hondert vier-en-tachtigh Bisschoppen / maer oock den Keyser Constantinus selve / ende Helena sijne Moeder.

Hebt ghy noyt ghelesen by Eusebius Caesarensis Lib. 6. Cap. 27. ende by Nicephorus Callistus Lib. 5. Cap. 25. dat in't jaer 248. den Paus Fabianus; aen Philippus den Keyser daeghs voor Daesschen verboden heeft den ingangh tot de Kercke / tot alderijdt dat hy gheslecht hadde / en sijn selven te bozen ghestelt hadde onder de ghene die penitentie deden: en dat den Keyser beeroighlijck / ende gheerne aen den Paus is ghehoorsaem gheweest.

Hebt ghy noyt ghelesen wat den Paus Innocentius I. in't jaer 406. gheschreven heeft aen den Keyser Arcadius Epist. 17. Ick, seyd hy / den minsten, ende sonder, aen den welcken den Stoel vanden salighen Petrus toe betrouwt is, verwerpe u, ende uwe huysvrouwe, ende scheyde u beyde af van het nutten der onbevleete mysterien onses Heeren Iesu Christi.

Hebt ghy noyt ghelesen wat den Paus Gelasius Ep. 10, ad 1. Anastas, August. gheschreven heeft aen den Keyser

ses

ser Anastasius in't jaer 492. ? Twee zonder, ô Keyser! van de welcke dese werelt namelijk wort gheregeert, de heylighe autoriteyt der Pausen, ende de macht der Coninghen; onder de welcke die vande Priesters dies te ghewichtigher is, hoe dat sy voor de Coninghen meerder rekenschap sullen gheven in't Goddelijck Oordeel: want ghy weer wel, alderghenadighsten Sone; al-hoe wel ghy aen't menschelijke gheslachte in weerdigheyt presideert, nochtans ghy onderwerpt uwen hals met devotie aen de Prelaten vande Goddelijcke dinghen: En ghy eyscht van haer de ooriaken van uwe saligheyt, ende in het nûten vande hemellicke Sacramenten, ende in de selve te schicken, bekent ghy, (soo het betaemt) dat ghy meer moet onderworpen worden, a's, door de orden der Religie, presideren. Indien het nu betaemelijck is dat de herten der gheloovighen onderworpen worden aen de Priesters in het ghemeyn, die de goddelijcke saken eerbiedelijck handelen, hoe veel te meer moet dit gheschieden aen den Pielat van dien Stoel (van Roomen) den welcken de Goddelijckheyt heeft willen uyt-munten boven alle de Priesters.

Hebt ghy noyt ghelesen dat den Paus Simplicius in't jaer 470. Zeno den Keyser / Ep. 13. ende den Paus Gelasius in't jaer 492. Anastasius den Keyser / Ep. 10. en den Paus Anastasius II. in't jaer 496. den selven Keyser; ende den Paus Hormisdas in het jaer 514. Epistol. 22. den Keyser Justinianus, hebben ghenoecht haere Sonen?

Wit is immers altemael lanck voór de tijden van Bonifacius: wat komt ghy dan praeten / als of Bonifacius, ofte wel sijne Maesaeten eerst dese uytneuenthepdt boven de Keyseren / en Coninghen haer hadden toegheschreven?

Predikant.

Dese groote macht en hebben de Pausen niet kunnen bekomen dan door versierde Mirakelen, loof-ghesmede leughens, en verscheyden uyt-ghestroyde bedriegherijen: Hierom hebbense uyt-ghegheven haer gulde, oft om beter te segghen met een van haere Propheten, ijsere Leughenen,

soo vol van verlichte fabelen , ende mirakelen , dat sommighe onder haer , niet sonder groore reden , hebben gheklacght , dat die Leegenden ghelijck zijn aen de fabelen der Heydenen.

Antwoorde.

Hoe ghy meer praet sonder preube / ende reden (want al uw' dinghen en is maer een enckel seggen) hoe ghy u meer in de brodde steecht / ende tot spot stelt van de Gheleerde.

Wat seght ghy / dat de Pausen van Roomen hierom hebben upt-ghegheben de Gulde Legenden der Heyllighen , om dat sy dooz versierde mirakelen / en leughens / en bedriegherijen / haere macht souden bekomen ? is dat moghelijk ? zyt ghy een man om boecken te schryben / en zyt ghy noch soo onerbaren in de Chronologie ? weet ghy wel op wat jaer dese Legende is te voorschijn ghekomen ? Leest Apparatum Possevini *tit. Iacob, de Voragine* , die sal u segghen / dat sy eerst upt-ghegheben is in't jaer 1290. dat is / ober vier hondert dertigh jaeren. Wat seght ghy nu ? Alle de Pausen / die vooz dit jaer hebben gheseten in den Stoel Petri , beghinnende van Bonifacius , hebben die haere macht moeten bekomen / dooz de leughens / ende versierde mirakelen / die ghy seght te staen in de Gulde Legende , ofte niet ? soo sae ? hoe kosten sy dat doen / aenghesien die Legende , noch niet ghemaecht / veel min upt-ghegheben was ? Seght ghy dat neen ? soo draegh' ick dan / oft die voorgaende Pausen / beghinnende van Bonifacius tot het jaer 1290. de selve macht hebben ghehad (ende vervolghens Anti-Christen gheweest zijn) met de Pausen die naer dit jaer / ende uptgheben vande Legende , gheleest hebben ? Seght ghy dat sae ? soo en is de gulde Legende gheen oorsake gheweest van hare groote macht / want die souden sy te vozen ghehad hebben. Seght ghy dat neen ? hoe seght ghy dan eldets dat Bonifacius , ende vervolghens syne Maesaten tot het jaer 1290. zijn Anti-Christen gheweest / ter oorsake vande

teghen het gheopende Turckdom.

37

hande groote / jaer opperste macht / die sy booz dit
jaer souden bekomen hebben ? oft seght my/wat be-
dziegherijen / dese boozgaende Pausen souden ghe-
bruyckt hebben om hare macht te verheffen. Waer
ghy u keert oft wendt/ ghy zyt van alle kanten ghe-
bar ; want seght ghy / dat de Pausen beghinnende
van Bonifacius tot het jaer 1290. de selve macht heb-
ben ghehad met de Pausen / die nae dit jaer hebben
gheseten ; soo is het valsch dat de Pausen van Roo-
men hare macht hebben bekomen/booz de bedzieghe-
rijen van de Gulde Legende ? Seght ghy dat-se de selve
macht niet en hadden ? soo is het valsch / dat die
Pausen/die van Bonifacius tijde tot het jaer 1290. heb-
ben gheseten/ter oorsake van de opperste macht/zijn
Anti-Christen gheweest.

Predikant. Pag. 18.

Dantes seght, dat die fabelen over al worden ghehoort van
de Predick-stoelen met verswijgh van het Euangelium, en dat
't volck ghevoedt wordt met dien windt.

Antwoorde.

Of Dantes spreekt / oft een Comediant / dat is al
een dingh / want sijne schriften gheben ghenoechsa-
melich up / wat hy booz een persoon gheweest is.

Predikant.

Met haren Valla moghen wy wel uytroepen : O wonderlijc-
ke dwaesheydt, die dese oudt-wijfsche rasernijen gheloove gheven?

Antwoorde.

'T is valsch dat Valla den onsen is / wy houden
hem booz een die in't jaer 1447. te Napels als ketter
is veroordeelt gheweest / leest hier van op dat jaer
Num. 13. Henric. Spondan. in Annalib.

C 3

Pre

Predikant.

De Pausen hebben de Schrifture verkeert, en tot een ander sin verdraeyt.

Antwoorde.

Dat is wederom valsch. Ter contrarie, dat hebt ghy-lieden ghedaen; upt honderden plaatsen / kippet alleen een staeltse vier oft vyf.

Ten eersten. **Daer Christus gheseydt heeft:** Dat is mijn lichaem. **Daer hebt ghy-lieden by-gehoeght / dat wy zoeken / TEEKEN**

Ten tweeden. **Daer Paulus seght:** dat den mensche gherechtveerdicht wordt door het gheloof: **daer hebt ghy-lie en by-gehoeght / dat woordcken ALLEEN.**

Ten derden. **Daer Christus seght:** Wiens sonden ghy sult vergeven hebben, **daer hebt ghy-lieden by-gehoeght / dat woordcken / VERKONDIGHEN.**

Ten vierden. **Daer Jacobus seght:** Abraham is gherechtveerdicht uyt de wercken, **daer hebt ghy-lieden by-gehoeght / dat woordcken / TOONEN, oft BETOONEN.**

Ten vijfden. **Daer Christus seght:** dat de sonden van de sonderesse bergheben waren / om dat sy veel bemindte hadde, **daer hebt ghy-lieden by-gehoeght / dese woordcken / VRUCHT, BEWYS, oft TEEKEN.**

Ten sessten. **Daer Paulus seght:** Als het tabernakel onses lichaems sal ghebroken zijn, wy weten, &c. **in de plaetse van dit woordcken ALS, hebt ghy-lieden ghestelt / SOO HAEST.**

Ten sevensten. **Daer David gheseydt heeft:** dat Godt de siele Christi niet en soude laten in de helle, **in de plaetse van dit woordcken SIELE, hebt ghy-lieden ghestelt / LICHAEM.**

Ten achten. **Daer Paulus gheseydt heeft:** Ick castijde oft slae mijn lichaem. **in de plaetse van dit woordcken SLAEN, oft KASTYDEN, hebt ghy-lieden ghestelt / DWINGHEN.**

Ten neghensten. **Daer Petrus seght Mt. 2. 28. Wordt ghe-**

ghedoopt tot verghevinghe der sonden, daer hebt ghy lie-
gen in de plaetse ghestelt: Tot verskeringhe dat u we-
sonden vergheven zijn. Dit zy genoegh/want 'ten soud'
nopt gheen eynde zyn.

In dien ghy my seght / dat dit maer verclaringhen,
oft bemerckinghen zyn/op de Schysure: Soo verzagh-
ich dan / oft dit den echrighen sin is vande Schysu-
re/oft niet? Seght ghy dat ja? soo zyn dan dese ver-
claringhen en Schysure; soo hebt ghy dan by de
Schysure ghevoeght / 'twelck te bozen daer niet te
binden en was. Seght ghy dat neen? hoe doet ghy
dan uwe ghemeynte haer gheloof boutwen op ver-
claringhen die gheene Schysure en zyn/maer ene-
kele bonden van menschen? Laet ons nu hoozen wat
Paulsen de Schysure/soo ghy boven septe/verkeert
hebben.

Predikant.

Aventinus *Annal. Boior. de Greg. 7.* seght van *Gregorius VII.*
dat hy de Schysure ghedwonghen heeft aen sijne sake te die-
nen, met de selve valscheijck uyt te legghen.

Antwoorde.

Ten eersten. Ick meynde dat ghy hier soudt komen
spreken van vele Paulsen, ende nu komt ghy te voorsz-
schijn met eenen alleen. Ghenomen *Gregorius* in't be-
sonder hadde dit ghedaen/ wat wilt ghy hier npt be-
sluyten? dat hy den Anti-Christ zy gheweest? Soo is
dan den Anti-Christ eerst te voorszchijn ghekomen bys
hondert jaren nae de tijden van Mahomet, want soo
hele jaren onbegrepen / zynder verlopen tusschen
d'opkomst van Mahomet, ende het Pausdom van
Gregorius. Maer blijft nu *Bonifacius*, ende alle sijn
Maesaten tot *Gregorius* toe?

Ten anderen. 'Tis valsch dat *Gregorius* de Schysu-
ren valscheijck upghelept heeft: leest *Aventinm*
noch eens / indien ghy hem hebt / die sal u segghen/
dat dit *Gregorio* wserdt te laste ghelept van opzoe-
ghe/

ghe/ ende ghepassioneerde menschen / die machtigh
op hem waren verbittert / om dat hy den Keyser in
den ban hadde gheslaghen ; dese rasende menschen
vermaledijdden *Gregorium*, seght *Aventinus*, voor 't volck ; sy
riepen dat hy wegh ghedreven wierdt door haet , ende be-
gheerlijckheydt van heerschappije : sy seyden : Hy vervalsche
de goddelijcke Schriften , hy bedwinghtse te dienen aen sijne
sake, met die valsche lijk uyt te legghen. **Die het lust de re-**
ste te lesen hy Aventinum , die sal lichtelijck konnen
oordeelen / dat dit gheen woorden en waren van
waerheydt/maer van passe/ gheen bestandighe rede-
nen / maer vleyninghen des Keyserg ; nu / wat hebt
ghy van soodanighe menschen te verwachten / dan
valsche be'ehuldinghen ?

Ten lesten **Indien** *Aventinus* mede sijne passie toont
tegen den **Paus**; wat wonder? leest *Baronius* op 't jaer
772. die sal u segghen dat *Aventinus* selve een ketter
ghewest is: wegh dan met soodanighe vleyers / en
schreeuwers/ die wy niet meer en ghelooen als u.

Predikant.

De Pausen hebben listelijck *Christi* ende *Petri* autoriteyt
gebruyckt, om de hate te bevestighen.

Antwoorde.

Niet listelijck, maer wertelijck.

Predikant.

Uyt het gheruyf dat sy selve lieten maken in de Kercken,
en huysen, bewesen sy laer Vaghe-vyer, voorghevende dat dit
ghespoeck van der afghestorvenen sielen wierdt ghemaect,
om de *Missen* op des te hoogher prijs te brengen.

Antwoorde.

Wijst my de Pausen aen / die dit ghedaen hebben/
ende de *Auteurs* die dit verhalen/van de Pausen.

Pre-

Predikant.

Uyt de ghemaecte beweghinghen, gheschrey, en spreken van de beelden, hebben se der selver Religieusen dienst inghevoert.

Antwoorde.

Wie zijn die Pausen gheweest / die sulcks hebben bestaen / oft toeghelaten / oft ghesimuleert ? heeft noyt Paus dit ghedaen ? hoe besluyt ghy dan hier uyt / dat de Pausen den Anti-Christ zijn ?

Predikant.

Soo hebben se besonder in't Oosten, het ghebruyck, ende dienst der beelden ghepooght in te voeren, ende te bevestighen door valsche, ende versierde mirakelen, als door het druppen van melck uyt het beeldt van *Maria*, in seker, aen *Maria* toe-gheheylighde Kercke, te *Constantinopelen*; welck bedrogh als vanden Keyser *Theophilus* was vermerckt; soo heeft hy den Parochiaen doen het hooft af-slaen, ghelijck by *Elmacinus* kan worden naeghesien.

Antwoorde.

Ick hebbe *Elmacinus* oock nae-ghesien : maer en kan niet bebinden by hem / dat eenighen Paus hem met dit bedrog soude bemorpt hebben. Hoe zijt ghy dan soo stout dit toe te schryven aen de Pausen / twelck ergheens een Parochiaen in't besonder begaen heeft : oft soo ghy dit aen de Pausen niet toeschrijft / wat doet het hier ter sake om te bewijzen dat de Pausen oft den Anti-Christ zijn / oft ghelijck aen *Mahomet*, aengaende bedriegherijen / ende versierde mirakelen.

Predikant.

Uyt de versierde Reliquien der Heylighen hebben se weten een wonder groot ghewin te trecken.

Antwoorde.

¶ **I**s gheloghen dat opt Pausen/dit ghedaen / oft toeghelaten hebben; oft wel wijsst my die aen.

Predikant.

Wie kan optellen de versierde openbaringen, die-se ghe-roemt hebben, om doch in gheen dingh minder te zijn dan *Mahomet*? en soo hebben sy, om de woorden van *Leonardus Aretinus* te ghebruycken, haer niet gheschaemt, *sicula pro factis, inuisa pro visis*, dat is, versierde dinghen voor gheschiede, onghesiene voor ghesiene te bevestighen.

Antwoorde.

¶ **I**s lichter de openbaringen op te tellen / die van de Pausen soudent versiert zijn (want daer en zijn gheene) dan uwe lengheng / met de welcke ghy schiet elck blad van u boeck hebt hestopt. Wat *Aretinus* belanght: Ick hebbe verschepten Tractaten van hem ghelesen/ende ghebonden / maer nergheng konnen binden/sijn boeck de *Hypocrisi*, dat gh' hier cteert. Siet hem noch eens nae / ende gh'ceft ons byeer bescheedt.

HET III. CAPITTEL.

Van de versierde over-een-komste der Pausen met *Mahomet*, aengaende haren handel.

Predikant.

De Pausen en *Mahomet* zijn malckanderen ghelijck in alle godloosheydt, ende onreynigheydt; van *Mahomet* sal't hier nae worden aenghewesen. De Pausen belanghende, soo worden die ghenoeemt van haer eyghen Schrijvers, ende Propheten

teghen het gheopende Turckdom.

43

pheten. Den Paus *Julius* den II. was soo Godloos, dat hy was in't Italiaensch ghewoon te segghen: *Al dispetto di Dio*, dat is, tot spijt van Godt: soo ghetuyghen *Pantaleon*, ende *Vergerius*.

Antwoorde.

Wat seght ghy dat dit onse Propheten zijn? Hadt ghy ghelesen *Bibliothecam Gesneri*, daer soude ghy ghesien hebben/ wat dese twee *Pantaleon*, en *Vergerius* door Mannen gheweest zijn; namelijk den lesten / den welcken hy in deser boeghen beschrijft: *Petrus Paulus Vergerius*, seydt hy / eerst Bisschop van *Modrusa*, daer nae van *Iustinopelen*, Legaet van *Clemens VII.*, en *Paulus III.* in *Duytslandt*; verlaten hebbende sijn Bischdom, den Paus, ende *Italien*, is na *Switserlandt* ghegaen, daer hy verscheyden boecken gheschreven heeft teghen de Catholijcken, ende de Pausen, ende sommighe Ketterliche boecken over-gheset uyt het Latijn in't Italiaensch; ten lesten seght *Gesnerus*, dat hy vele andere dinghen gheschreven heeft teghen den *Roomschen Anti-Christ*. Noemt ghy desen *Apostraet*/ ende gheslaghen brandt der Pausen/ende der Kercke/onsen Propheet? en sullen wy hem ghelooven in't ghene hy hiet van den Paus *Julius* seght / de wijle hy oock soo verre door sijne passien sich heeft laeten verboeren / dat hy de Pausen noemde den *Anti-Christ*? Ick segghe dan / dat het onwaerachtigh is / dat desen *Julius* soo godloos soude ghesproken hebben / soo ghy hiet door gheeft / want noch *Ciaconius*, noch *Onuphrius*, noch *Platina* die (anderzins sommighe fauten der Pausen / niet verzweghen en heeft) en weten van dese godloosheyt in't besonder te spreken. 't Is waer / dat wijen *Petrus Cabeljau* Predikant tot *Leyden* in sijn *Memorie-boeck* Pag. 629. dit selve heeft aen-ghereeckent niet in *Julius* de tweede, maer in *Julius* de derde, doch wy en ghelooven hem niet meer als *Vergerius*.

Predikant Pag. 19.

Platina die het leven vande Pausen heeft beschreven, noemt
Gra.

Gregorius VII. Benedictus IX. ende Sylvester III. dry grouwe-
lijke monsters, van Ioannes XIII. dat hy is gheweest een
mensch die van sijne jonckheydt aen met alle snoode feyten,
ende vuyligheydt is besmet gheweest.

Antwoorde.

Zijt ghy niet een onbeschaemt mensch/ dat ghy dit
soo plotselijck hebt ghestelt op't papier? waerom en
seght ghy niet / dat dese twee / Benedictus IX. ende Syl-
vester III. zijn onwettighe Pausen gheweest: dat kost
ghy lesen by Platina in Gregorio VI. ende by Ciaconius oock
in Gregorio VI. ende by Onuphrius in Benedicto IX. ende in
Sylvestro III.: Wat raecten ons de fouten van die on-
wettighe Pausen? Ende wat wonder dat-se Platina
soude monsters ghenoeit hebben/ aenghesien dat sy
regghen recht / ende reden den Stoel van Roomen niet
ghewelt hadden in-gevaeren / soo dat Henricus de
derde, Keeser / ghenootsaecht is gheweest op te tree-
ken met een Teggher naer Roomen, om de selbe upt te
jaeghen.

Wat Gregorius VI. aen-gaet / waerom verswijght
ghy 't ghene Platina, ende Ciaconius van hem verhaelen?
Te weten/ dat Gregorius ghebeden heeft als hy op sijn
sterben lagh / dat sy sijn doot lichaem booz de deure
der Kercke van den H. Petrus souden stellen / ende de
deuren vast toe slupten: 't welck soo ghedaen wesen-
de/ zijn de deuren door eenen stercken wint open-ge-
gaen/ ende sijn lichaem is met opinte van groote gep-
lijghede binnen ghedraghen / ende aldaer begraven
gheweest: dit getuyghet oock Leo Maricanus, die op die
selve tijden gheleest heeft. Waerom verswijght ghy
't ghene den selben Platina upt den ouden Schrijver
Gilbertus verhaelt / namelijk dat desen Gregorius veel
goedts heeft ghedaen aen de Kercke Christi? Waer blijft
oock 't ghene Onuphrius van hem seght/ te weten/ dat
hy een goet, ende eerweerdigh man was! Doch wat sal
seck seggen? ghy/ en uwt-ghelijcke slachten de Spina-
ne-koppen / die / oock upt de beste bloemen / benijn
supghen.

Wat

teghen het gheopende Turckdom. 45

Wat Joannes XIII. belanght : Ick bekenne dat Platina hem soo swart upt-gheschildert heeft als hy kan / of mach. Maer ick binde hier teghen / dat Ciaconius hem noemt eenen Paus van goede exempelen : Doch ghenomen 't was waer / 't ghene Platina van hem seght ; ick antwoorde niet utwe epghen woorden pag. 331. Iffer onder de twaelf Apostelen eenen Judas gheweest , ende onder de seven eerste Diakenen, eenen Ketter, met name *Nicolaus*, wat wonder datter in 't ghetal van twee hondert en seven-en-dertigh Pausen eenighe souden gheweest zijn / die haer niet en hebben ghedraghen s o haere weerdigheyt berepschte : want dit blyft altyt waerachtigh 't ghene Augustinus seght *Epist. 165. ad litt. eujusdam Donatista* : De Ghelooovighen, segt hy / en hebben gheen præjudicie , schoon daer eenigh Verrader in den Stoel van Roomen waere ghekropen, de wijle de Heere *Christus* gheseyt heeft : *Doet dat sy u leeren, maer en wilt naer haere wercken niet doen.*

Predikant.

In't kort wy moghen van vele Pausen segghen, indien niet vande meeste, dat-se *Mahometh* gantschelijck souden ghelijck gheweest zijn, indien-se hadden in sijn kleederen ghesteken, en dat *Mahometh* gheen slimmer Paus en soude zijn gheweest, indien hy van de Paus-ghesinden was nae ghewoonte ghekapt gheweest, ende ghekroont.

Antwoorde.

Ghy soudt gheerne utw' verstandt toonen / met te spelen in woorden ; maer hoe ghy meer hier nae tracht / hoe ghy meer utwe ontwetentheyt laet blijcken. Soodanighe bloemkens en woordkens leeren de kinders in de Grammatica, maer hier is't te doen met bestandighe pennen / en rebenen.

Predikant.

De Pausen en *Mahometh* proncken beyde met den specieu-
sen

ten tijdel van successie; want ghelick hem den Roomschen Pa is beroemt op *Petri* successie, alsoo *Mahometh* op die van *Abraham*, jae oock van *Christus* selve.

Antwoorde.

Wat los praeten is dit wederom? Ghy wilt immers betoonen dat den Paus den Westischen Anti-Christ is/ghelick *Mahometh* den Oostischen was. Ick vraeghe u dan:

Ten eersten: Warr staet in de Schrifture/dat dit een ken-teecken des Anti-Christis is / te roemen op *Petri* successie? Wist my het Boeck/ ende Capittel aen: Zijt ghy dit niet ingehrigh te doen / (ghelick ghy oock niet en zijt) wat komt ghy hier dan raesen van de successie *Petri*, om te bewijzen dat de Paus den Anti-Christ is?

Ten anderen: Wat reden hebt ghy om te segghen dat *Bonifacius* ende sijne Nae-saeten / namelijk om dese oorsake/ den Anti-Christ zijn/ ende niet de boorgaende Pausen / in de welke de Christelijke Kercke dese successie erkent heeft / soo als ick u hier uyt de oude Schryvers bewijzen sal.

In't Jaer 180. heeft den H. *Irenaeus* gheseyt *Lib. 3. cap. 3.* dat de Roomsche Kercke van *Petro* ghefondeert is, ende dat de Leeraers van sinen tijdt door de successie der Bisschoppen van *Roomen*, tot sijne tijden toe, alle de Ketters beschaemt maecken.

In't Jaer 236. heeft *Antherus* gheseyt *Epist. ad Episcopos Betica*, dat *Petrus* onsen Meester, ende Prince der Apostelen, is nae *Roomen* over ghevoert van *Antiochien*.

In't Jaer 252. heeft *Lucius* gheseyt *Epist. ad Episc. Gall. & Hisp.* dat den Stoel van *Roomen* den Stoel *Petri* is.

In't Jaer 311. heeft *Melchiodes* gheseyt *Epist. ad Episc. Hispania*: Dat niemant de Bisschoppen mocht vonnissen sonder de autoriteyt van den Roomschen Stoel: dat dit privilegie aen *Petro* ghegheven was, ende in de volgende tijden van de ghene die in den Roomschen Stoel souden sitten, moest gheest worden.

In't Jaer 337. heeft *Julius I.* gheseyt *Epist. ad Episc. Orun.*

teghen het gheopende Turckdom.

47

Oriental. Dat, ghelijck *Petrus* den eersten is gheweest van alle d'Apostelen, alsoo oock de Roomsche Kercke, die in sinen naem is ghewijdt, de eerste is, ende het Hooft van alle de Kercken.

In't Jaer 370. heeft *Optatus Milenitanus Lib. 2. adversus Parmenian* de successie der Pausen van Roomen ghe-toont/ beginnende van *Petrus*.

In't Jaer 380. heeft *Hieronymus Epist. 57.* tot den Paus *Damasus* gheschreven / dat hy sprack met den Successeur *Petri*, wanneer hy met hem sprack.

In't Jaer 390. heeft *Ruffinus in explan. Symboli* hy *Hieronymus*, tot den Paus *Damasus* gheseyt: Ghy houdt het Gheloof, ende den Stoel *Petri*.

In't Jaer 400. heeft den *H. Augustinus Epist. 165.* de successie der Bisschoppen van Roomen tot syne tijden toe ghetoot/ beginnende van *Petrus*.

In't selve Jaer heeft het Concilie van Toledo *sub finem assertionis Fidei* gheseyt: Dat hy vervloecht zy, die jeds doet teghen den Stoel *Petri*.

In't Jaer 430. heeft *Philippus Præsbyter in Concilio Ephesino Tom. 2. Cap. 16.* den Paus ghenoeit den ordinarijssen Successeur *Petri*.

In't Jaer 440. heeft den *H. Petrus Chrysologus* gheseyt *Epist. ad Eutychem*, Dat den Salighen *Petrus* t'sijnen tijde noch leefde, ende presideerde in de Pausen van Roomen.

In't Jaer 450. heeft den Keeser *Valentinianus III.* gheschreven aen *Theodosius*, dat hy in de Pausen most voorztaen de weerdighejdt van den *H. Petrus*.

Dit sy ghenoech tot een staeltje / want ten waer nopt gheen eynde / indien ick most op-tellen alle de ghene die den Stoel van Roomen ghenoeit hebben den Stoel *Petri*.

Seght mi nu / of alle die voorzgaende Pausen sijn den Anti-Christ gheweest / om dat sy haer hielden / ende ghehouden werden voor de Successeurs *Petri*, ofte niet? soo ja? hoe seght ghy dan dat den Anti-Christ eerst te voorschijn ghekomen is op de tijden van *Bonifacius*? soo neen? waerom sijn *Bonifacius*, ende sijn naesaten / ter oorsake van desen tijtel/meer den Anti-Christ, dan de voorzgaende Pausen? want
hier

48 Het gheopent Christendom
hiet en ghelt niet te segghen / dat dese Pausen an-
ders sijn als de eerste/soo als ghy-lieden valschehijck
doorgheeft/ de questie is alleen / of den toem bande
successie Petri den Anti-Christ maect?

Du vraghe ick ten tweeden, waer op dat de ghere-
formeerde Kercke haer roemt / ende beroept? Ist niet
op de tijden bande Apostelen / sae van Christus selve?
sonder oock Mahomet, volghens uwe bekentenisse/
seght ghy dan dat Mahomet den Gostelicken Anti-
Christ is ghetweest / om dat hy sich beroept op de
tijden Christi, waerom en machmen / om de selve
reden / dit mede niet segghen bande Ghereformeerde
Kercke?

Predikant. Pag. 20.

Beide verthoonense ghemeynelick eenen grooten jever
der Godt-saligheydt, diense voornamelijk uyt-drucken, by
naer door de selve uytterlijke ceremonien, want ghelijck
de Roomsche Pausen als in plaetse van een devijs, ontrent
het eynde van haere brieven ghewaghen van des Visschers
Rinck: Alsoo hebben Mahomet, en sijn Naesaten te mets
soodanighe devijsen laeten op haere zeghels snijden, die een
wonderlijke Godt-saligheydt, ende nedrigheyt quansuys te
kennen gaeven. Dat van Osman, was: *Ick gheloove in Godt
den Schepper, ende Regeerder. Dat van Ali was: Alleen
den stercken Godt is heerschappije. Dat van Hasenus was:
Daer en is gheen stercke dan in Godt: Ondertusschen weynigh
vraeghende nae Godt: Even ghelijck de Roomsche Pausen,
de welcke schoon sy gantschelijk nae de Religie niet en vrae-
ghen, en sommighe van de selve niet en ghelooven datter is
enen Godt, of Hemel, of Helle, ghelijck de Roomsche Schrij-
vers (dat is *Iohannes Villanus*) selve verhaelen; nochtans voor
Christi Vicarissen, en wondere heylighe devotarissen willen
worden aenghesien.*

Antwoorde.

**Gorden Godt! wat is dit dooz een kleyn bescheedt?
sae/wat sijn dit dooz lasteringhen, en leughens?**

Ten

Ten eersten : ick meynde dat den Anti-Christ moest wesen een persoon / soo den H. Paulus seght 2. *Thess.* 2. die sich soude verheffen boven al wat Godt wordt ghenoeemt, ende voor sulckx ghedient wort. Ende nu hoorze ick hier / dat de Pausen haer soo berootmoedighen / dat sy haer niet en schaemen haere brieven te zegghen mer den Rinck des Visschers, sal dan de ootmoedighepdt oock een ken-teecken wesen van den Anti-Christ: wijst my de Schrifstuer aen / daer dit gheseyt wert.

Ghy seght dat in de Pausen van Roomen gheen ootmoedigheyt is / maer gheveynstheyt: Ick loochene dat : rhoont my dan / upt wat fondament ghy sulckx affirmeert.

Ghy seght / om dat de Pausen gantschelijck nae de Religie niet en vraeghen : ist moghelijck / dat ghy dit durft soo stoutelijck upt roepen booz de ooren bande gheleerde / sae bande gantsche werelddt / die u van contrarie kunnen over-rupghen / ende den mondt stoppen : want dooz wie is de Christelijcke Religie naer de doot der Apostelen / ende Discipelen / de heele werelddt dooz verkondicht gheworden : wie heeft de ketterijen veroordeelt / ende verbruct als de Pausen : ick en sal hier niet spreken van de Pausen die in den Stoel van Roomen hebben gheseten van de Apostelen tijden af / tot Bonifacius toe.

Ick soude kunnen segghen hoe den H. Clemens den berden Paus naer Petrus, in't jaer 94. verdoemt heeft de ketterije van Ebion soo Epiphanius gherupghet *Hares.* 30. Hoe hy den H. Dionysius Areopagita in't jaer 98. heeft ghesonden naer Vranckrijck, om het gheloof aldaer te verbruden / soomen kan lesen in de oude Historien. Hoe hy / in't jaer 100. heel Chersonesus ghetrocken heeft upt de asgoderije / soomen kan sien by Metaphrastes 23. *Novemb.* ende by Gregorius Turonensis de *Gloria Martyr.* Cap. 35. ende andere.

Ick soude kunnen segghen hoe den Paus Alexander in't jaer 122. 123. &c. verscheyden Raets-Heeren / ende den Goubeneur van Roomen, mer vele andere Heydenen heeft ghebracht tot het Christelijcke gheloof.

Ick

Ick soude konnen segghen hoe den Paus Hyginus in't jaer 157. verdoemt heeft binnen Roomen, de ketters Valentinus, en Cerdo soo Iræneus ghetuyghet *Lib. 3. Cap. 4. ende Eusebius Lib. 4. Cap. 10.*

Ick soude konnen segghen hoe den Paus Eleutherus in't jaer 179. door syne brieven gheschreben aen de Bisschoppen van Vranckrijck, veroordeelt heeft de ketterhe van Montanus, op het versoek banden H. Irenæus, die selfs naer Roomen gherepft was / soo Eusebius ghetuyghet *Lib. 5. Cap. 6. ende Hieronymus Epist. 85.* Hoe dat hy in't jaer 180. Florinus, en Blaſtus, twee Priesters vande Roomsche Kercke, ter oorsake van hare godloosheyt af-gheset heeft / soo Eusebius ghetuyghet *Lib. 5. Cap. 14. ende Theodoretus Lib. 1. Hæret. Fabular.* Hoe dat in't jaer 183. Lucius den Coninck van groot Britannien tot den selven Paus een Ambassade ghesonden heeft / om eenighe mannen te hebben / die hem / ende de syne in't Christelijck gheloof souden onderwijsen / ende hoe dat den Paus tot hem ghesonden heeft Eupatius, en Damianus, ende hoe sy den Coninck met syne hupszouwe ende vele andere hebben ghedoopt / ghelyckamen hy Beda kan sien *Lib. 1. de gestis Angl. Cap. 4. ende de sex artibus.*

Ick soude konnen segghen / hoe den Paus Zephyrinus in't jaer 215. den ketter Proclus, ende alle syne aenhanghers / ende onder andere oock Tertullianus inden Kerckelijcken ban heeft gheslaeghen / soo Tertullianus selver ghetuyghet *Lib. de leinijis Cap. 1.*

Ick soude konnen segghen / hoe den Paus Cornelius in't jaer 255. een Concilie te Roomen heeft ghehouden van 60. Bisschoppen / en soo veel Priesters / met vele Diakenen / teghen den ketter Novatianus ende andere scheur-makers / daer sy af-ghesueden syn ghemest vande ghemeynschap der Kercke / soo Eusebius ghetuyghet *Lib. 6. Cap. 35.*

Ick herwiltighe wat neerstigheyt in't jaer 313. den Paus Melchiades heeft ghedaen / om upt te roepen de secte der Donatisten, upt de welke thien Bisschoppen tot hem waeren upt Afriken ghekomen nae Roomen. Ende hoe dat hy hier ober is gheprezen geweest

teghen het gheopende Turckdom.

51

weest vanden H. Augustinus *Epist.* 162. Ick verſwīghe
oock / hoe den Paus Sylveſter in't jaer 318. Ofius den
Biſſchop van Corduba nae den Ooſten gheſonden
heeft / om ſich te ſtellen teghen de ketteren van
Arius / ſoo Spondanus berhoont in *Annal.* Num. 11. ende
Ann. 319. Num. 4. Hoe dat den ſelven in't jaer 324. de
kercke gheſupbert heeft van de ketteren Hippolytus
upt de ſecte der Valentinianen, ende Calliſtus, upt de ſec-
te der Sabellianen, ende Victorinus. Ick verſwīghe oock
hoe dat den Paus Liberius ſchier den heelen tijt van
ſijn Pausdom de Catholijcke Kerckte heeft voor ghe-
ſtaet / niet alleen met de Catholijcke upt ghejaegh-
de Biſſchoppen te beſchermen / ende de ſelve in haere
Biſſchoppelijcke ſtoelen t'herſtellen / maer oock met
de Keyſers te beſtraffen die haer daer teghen ſteden /
ende de partij hielden van den ketter Arius; ſoo dat
oock een heydenſche Schryver met naeme Ammianus
gheſeydt heeft / dat hy niet alle kracht ſich ſelde te-
ghen ſoodanighe Princen / ende wederſtoot aen den
wille des Keyſers / namentlijk in't onrecht datmen
dede aen den Biſſchop Athanaſius, hoeghende daer by
deſe woorden; dat de Keyſer een vyerighe begheerte had-
de, dat ſijne decreten (teghen Athanaſium) ſoulen beve-
ſtigt worden door de authoriteyt, de welcke de Biſſchop-
pen vande eeuwiche; dat is / Roomſche / Stadt ghe-
nieten.

Ick en ſal oock niet ſegghen / hoe dat den Paus
Damalus in't Jaer 373. een Concilie te Roomen verga-
dert heeft teghen de ketteren van Apollinaris, ghelijck
Sozomenus gherupght *Lib. 6. cap. 25*; hoe dat den ſelven
in't Jaer 384. te Conſtantinopelen heeft doen vergade-
ren een Synode van hondert vijftigh Biſſchoppen / in
de welke verdoemt zijn gheweest de lerringhen van
de ketteren Eunomius, en Macedonius; ſoo Socrates ver-
haelt *Lib. 5. cap. 8*.

Ick gae voor by hoe dat de Paus Siricius in't Jaer
386. een Concilie te Roomen heeft ghehouden van tach-
rentigh Biſſchoppen / om de verballen kerckelijcke
diſcipline in Afriken t'herſtellen / ſoo Siricius gerupght
Epist. ad Episc. Afric. Hoe dat hy in't Jaer 390. het vou-

nisse ghestreucken heeft reghen den Ketter Jovinianus, ghelijck hy verhaelt *Epist. 2. ad Eccles. Mediolan.* Hoe dat in't jaer 396. door syn toedoen de Hunnen tot het Christelijcke gheloofte ghebracht syn van den B. Bisschop Theotimus, den welken van haer / ter oorsake van syn wondere wercken / wierdt ghendemt den Godt der Romeynen, ghelijck Sozomenus seght *Lib. 7. Cap. 25.*

Ick sal oock verswighen / hoe den Paus Anastasius in't jaer 400. de dwalinghen van Origines heeft berdoemt / ghelijck Hieronymus schrijft *Ep. 8. ad Demetriad.* hoe dat den selven sich ghestelt heeft in't jaer 401. teghen Ruffinus, soo Hieronymus seght in *Apolog. advers. Ruffin.*

Ick verswighen oock hoe den Paus Innocentius in't jaer 404. de saecken der Bisschoppen van 't Oosten heeft effen ghestelt / ende de upr-ghesachde Catholijcke Bisschoppen wederom ghestelt in hare stoelen / soo Palladius ghetuyghet in *Dialog.* hoe dat hy van ghelijcken de ghestoorde Kercke van Antiochien heeft tot mede / ende eendracht ghebracht in't jaer 408. soo hy schrijft *Epist. 21. ad Bonifac.* Hoe dat hy in't jaer 412. heeft veroordeelt den ketter Pelagius, ghelijck Prosper ghetuyghet *Carm. de ingratis.*

Ick gaen mede booz hy / hoe dat den Paus Celestinus in't jaer 429. nae Schotlande ghesonden heeft den Bisschop Palladius, die dit landt tot het Catholijck gheloof heeft bekeert / waerom hy oock ghenoeint is gheweest den Apostel der Schotten. Hoe dat hy in't jaer 430. verworpen heeft de dwalinghe van Nestorius, soo men kan sien hy Cyrillus *Epist. ad Nestor.* hoe dat hy in't jaer 431. naer Yerlande ghesonden heeft den H. Patricius die dese gewesten heeft het Euangelie bekendicht / ende bekeert / ghelijck Probus verhaelt in *Actis S. Patricij.*

Ick en sal niet verhaelen / hoe kloeckelijck dat den Paus Leo in't jaer 443. sich ghedraghen / ende ghestelt heeft reghen de Manichéen, om de Kercke van hare vuytigheden te supberen / met het verbranden van haere boecken / ende andersints / soomen kan lesen hy

reghe het gheopende Turckdom. 53

by Prosper in *Chronico*. Ende hoe dat hy de selve berdoemt heeft in't jaer 444. in een Concilie, dat hy tot dien eynde binnen Roomen hadde vergadert. Hoe dat hy in Spagnien heeft doen vergaderen twee brescheyden Concilien te Luca, ende te Braccara, om te berdoemen de dwalingen der Priscillianisten, soo hy schryft *Epist 9.*

Wat den Paus Simplicius in't jaer 484. heeft uytghewercht/ende gheschreuen reghe de dwalinghen/ende herneckighepdt van Acacius kanmen sien by Liberatus *Cap. 18.*

Doch/ soo ick gheseyt hebbe/ dit alles/ npt welck claerlyck blyckt wat de Pausen ten allen tijden boozde Religie ghedaen hebben/ laet ick onghemerckt hen gaen / om die wil dat hier soo seer de questie niet en is bande Pausen bande vier hondert jaeren/maer van de ghene die daer naer inden Stoel van Roomen hebben gheseten; laet ons dan sien/ van dese / of sy naer de Religie niet ghevraecht hebben, soo ghy secht.

ICK beghinne van Gregorius I. den boozsaet van Bonifacius III. Wesen dan heeft/ terstont in't eerste jaer van syn Pausdom /welck valt op't jaer Christi 590. alle neerstighepdt te wercke ghestelt met schyften/ende ander sintz / om de Schismatiicken wederom te brengen tot de eenighepdt bande Catholijcke Kercke/soomen by hem kan sien *Lib. 1. Ep. 14. 16. 17.*

In't jaer 596. heeft hy naer Enghelandt af gheveerdicht den H. Augustinus, met eenighe andere mede-ghesellen / om de Catholijcke Religie aldaer in te voeren/ende te verbyyden/welck sy met groote byzachten ghedaen hebben. Beda *Lib. 1. de gestis Anglor. cap. 1.* Joannes Diaconus *lib. 2. de Vita Gregor. cap. 34.*

In't jaer 635. heeft den Paus Honorius nae Schotland ghesonden den Bisschop Byrinus, om haer't Evangelie te prediken. Beda *lib. 3. Hist cap. 7.*

In't jaer 638. heeft hy de Schismatiicken, waer oversyne boozsaeten seventich jaeren lanck hadden ghearbeijt / tot de eenighepdt bande Kercke ghebracht/ende alsoo vele twisten/ende vershillen nedergelept. Canis, *Antiq. lect. 6. Pag. 473.*

In't jaer 648. heeft den Paus Theodorus een Con-
cilie te Roomen ghehouden om te uſete te doen de ket-
terge der Monotheliten.

In't jaer 650. heeft den Paus Martinus, Lan-
delinus eenen Priester van Camerijck, ende den
Biffchop Amandus, met Landoaldus Arct-Priester/ende
Amantius Diacon/als oock den H. Follianus, uyt Ye-
lant de macht ghegheben/ende ghesonden om het gheloof
te verbruden onder de Heydenen. *In actis s. Landeli-
ni Amandi, &c*

In't jaer 686. heeft den Paus Conon den H. Kilia-
nus ghesonden om de selve oorzaecke als vozen / de
welcke het gheloof ghepredicht heeft in Duyt-landt.
In actis.

In't jaer 690. heeft den Paus Sergius tot den selven
eynde naer Vrielandt ghesonden den H. Willebrordus.
Beda lib. 3 cap. 10.

In't jaer 714. heeft den Paus Gregorius den H.
Corbinianus ghesonden/om van ghelycken het Euan-
gelie te Prediken aen de Heydenen. *Aribo in Actis.*

In't jaer 719. heeft hy naer Duytlandt ghesonden
den H. Bonifacius die het gheloof namentlyck ver-
breyt heeft in Vrielandt, ende daer naer in Hessen-landt.
Wilabaldus in Actis.

In't jaer 823. heeft Ebbo Arct-biffchop van Rheims
samen met Altgarius het licht des Euangeliums ghe-
bracht in Denemercken, door het bestieren vanden
Paus Paschalis, ghelyck als gherupght Adam Bremen-
fis, *in Chronico.*

In't jaer 826. heeft den Paus Eugenius II. een Con-
cilie te Roomen ghehouden / in't welck hy vele traffe-
lycke wetten ghemaccht heeft dienende tot de kere-
lycke Discipline. *Ex Codic. Manuscr. apud Baron. Tom. 9.*

Op't selve jaer is het ryck van Denemercken met den
Coninck Haroldus, ende syn huyshout bekeert van
den Biffchop Ebbo, die dy jaeren te vozen verwaerts
ghesonden was vanden Paus Paschalis, soo hy boven
gheseyt hebben. In syn plaetse is dit jaer ghesonden
gheweest van Eugenius II. den H. Angarius Biffchop
van Corbeien in Saxon.

In't

teghen het gheopende Turckdom.

In't jaer 866. heeft Michael den Coningh van Bulgarien een Ambassade ghesonden nae Roomen aen den Paus Nicolaus, hem biddende dat hy hem eenighe Leeraers wilde toesejden / vande welcke syne ondersaten breeker mochten onderwisen worden in het Christelycke gheloof: Nicolaus heeft hem hier op ghesonden twee Bisschoppen Paulus, ende Formosus. Nicolaus *Epist.* 70. ende Anastasius.

In't jaer 869. is Phorius Bisschop van Constantino-pelen, ter oorsake van syne dwalinghen / door het toedoen vanden Paus Adrianus II. veroordeelt gheweest / ende syne schriften verbrandt / soo men kan lesen in 8. Synod. Oecum. *Act.* 5. 6. 7. 8.

In't jaer 888. is van den Paus Joannes VIII. nae Moravien ghesonden gheweest den H. Methodius, met brieven tot den Prince Sento, tot verhoorzderinghe vande Keltie. Joannes *Ep.* 194. 195. ende 247.

In't jaer 965. heeft Joannes XII. in Polen ghesonden Egidius den Bisschop van Tusculen, die den Coningh heeft bevesticht in het gheloof / ende vele Leeraers ghestelt die het volck souden onderwisen. Cramerus *Lib.* 3.

In't jaer 997. is van den Paus Gregorius V. nae Russenlandt ghesonden den H. Bonifacius, die het gheloof aldaer heeft herstelt / ende het selve met syn bloedt bevesticht. Petrus Damian. in *Romualdo*.

In't jaer 1050. heeft Leo IX. te Roomen, te Vercel twee Concilien gehouden teghen de ketterij van Berengarius, gelijck Lanfrancus ende Hermannus ghetuyghen / den welcken in't jaer 1055. in het Concilie van Tours onder den Paus Victor, syne ketterij herroepen heeft / met syn eyghen handschrift daer onder. Lanfrancus *adversus Berengar.* ende Gaitmundus *Lib.* 3. de *Sacram.*

In't jaer 1063. heeft Alexander II. nae Florentien ghesonden den H. Petrus Damiani, om de twisten wegh te nemen / die daer waren opghestaen tusschen den Bisschop der selver stadt / ende het volck. In *Act.* S. Ioan' *Gualb.*

In't jaer 1067. heeft den hoozsepden Paus nae het

Noorden ghesonden den Bisschop Adalbertus, dooz den welcken het Catholijck gheloof wonderlijck is ver-
brejdt / ende bevesticht gheweest in Sweden, en Nor-
weghen. Adam Bremensis *Lib. 4. cap. 42. & seqq.*

Op verscheyden jaren heeft den Paus Urbanus II. her-
scheyden Concilien ghehouden / namentlijck in't
jaer 1090. te Toulouse, ende te Melfi: in't jaer 1091. te
Beneventen: in't jaer 1093. te Troyen: in't jaer 1094. te
Constans: in't jaer 1095. te Plancenze, ende Clairmont: in't
jaer 1096. te Tours, altemael om te stutten de opvoertē/
ende moerwilligheden vande Schismatiken, soo men
kan sien by Romualdus, Bertholdus, Malesburiensis, &c.

In't jaer 1122. heeft den Paus Callistus II. den
langh-ghelwenschten peps aen de Kercke wederom
ghegheven dooz het bebrechten der Schismatiken, het
herstellen van de kerckelijcke discipline / ende ander-
sing / in een generael Concilie ghehouden te Roomen,
Vrpergensis, ende Malesburiensis in *Chronica*.

In't jaer 1124. heeft den voorszeyden Paus nae
Pomeranien ghesonden Otto Bisschop van Bambergen,
die onder dat volck / welck tot noch toe Heydensch
gheweest was / soo vele vruchten ghedaen heeft / dat
hy den naem verdient heeft van Apostel van Pomerē,
Vrpergensis in *Chronica*.

In't jaer 1139 is te Roomē van Innocentius II. een al-
ghemeyn Concilie gehonde geweest / tegen de ketterijē
van Petrus Leonis, ende van Arnaldus de Brixia, die aldaer
zijn verdoemt gheweest. Otto Frisingensis *Lib. 7. cap. 22.*

In't jaer 1215. in het Concilie van Florence ghe-
houden dooz 't toedoen van den Paus Innocentius III.
in het welck teghentwoordigh zijn gheweest vier
hondert ende elf soo Oecumenische als Latijnsche Arts-
bisschoppen / en Bisschoppen / behalven meer als acht
hondert Abten / ende Priozs / als oock de Ambassa-
deurs van Fredericus den Roomschen Keyser / Henri-
cus den Constantinopolitaenschen Keyser / vande
Coninghen Philippus van Vranckrijck, Joannes van
Engelandt, Andreas van Hungarijē, Joannes van Je-
rusalem, Hugo van Cyprus, Jacobus van Aragon, en
de van meer andere Princen / en steden. In welck
Con-

teghen het gheopende Turckdom.

57

Concilie vele dinghen loffelijck zijn besloten ghewest tot boordel vande kerckelijcke discipline / ende uptroepen vande ketterijen/die doe regneerde;waer van men sien kan het Concilie self.

In't jaer 1217. heeft den Paus Honorius III. vele brieven gheschreven tot verscheppen Princen/en Coninghen/ ende steden / om de selve te stercken in de Catholijcke Religie. *Spondanus in Annal.*

In't jaer 1221. heeft den selven Paus verscheppen brieven gheschreven/ ghedateert den 22. Meert / tot alle de Bisschoppen van Europa. haer ghebiedende/ dat sy elck upt hare Bisschdommen dyp oft vier mannen/upnuntende in gheleertheydt/ende godtbruch- righeydt; soudent upt-kiesent / die bereydt soudent zyn hare sielen te pande te stellen booz het gheloobe / ende het selve te verbruyden onder de heydenen ende Sarazijnen. *in vita Aquil pag 171.*

In't jaer 1226. heeft den Nuncius Apostolicus met name Romanus Cardinael S. Angeli, dooz het bestieren van den Paus Honorius III verscheppen Synoden ghelouden teghen de ketterije der Albigenzen, welcker dwalinghen / ende krachten hy dapper ghebozen heeft. *Parisius in Henrico III. Lib. 30. cap. 128.*

In't jaer 1232. heeft Gregorius IX. dooz de gheheele Christelijcke werelt verscheppen Bisschoppen/ende Abten ghesonden / om de kerckelijcke discipline te vernieuwen / ende manieren der Gheestelijcke te re- formieren. *Parisius.*

In't jaer 1233. heeft den selven Paus de Religieusen van de Orde van S. Franciscus met brieven ghesonden aen den Sultan van Damascus, op dat sy de Catholijcke Religie onder de Sarazijnen mochten verhoorden. *Waddingus in Annal. minor. hoc anno* Andere heeft hy ghesonden met brieven tot den Coningh van Georgia, tot bekeeringhe van syne ondersaten. Andere tot den Caliph, oft oppersten-Priester van de Chaldeen,&c.

In't jaer 1245. heeft Innocentius IV. verscheppen treffelijcke Mannen upt de Ordens vanden H. Franciscus, ende Dominicus ghesonden naer Tartarien, om dat volck te bekeeren. *Waddingus in Annal. minor.*

welcke bekeeringhe ghevolghe is in't jaer 1248.

In't jaer 1253. heeft den selven Paus wederom andere ghesonden om te bekeeren / oft te verstercken verscheyden narsen / als namelijck de Russen, Bulgaren, Grieken, Sarazijnen, Mooren, Indianen, ende andere onghelooovighen.

In't jaer 1256. heeft Alexander IV. byteben ontfanghen van den Sultan van Persien, met de welcke hy hem eenighe mannen byaeght / van de welcke hy in't Christelijcke gheloofte kost onderwesen worden: den Paus heeft hem de selve toeghesepdt / dooz-upt seyndende een kort begriyp van de hooft-stucken der Religie / ende hem verweckende tot den Doop. Bzovius *Tom. 4. anno 1340.*

In't jaer 1274. heeft den Paus Gregorius X. een alghemeyn Concilie ghehouden te Lyons, in het welcke vele Griekische Bisschoppen zijn teghenwoordigh gheweest / alwaer oock de Grieken belijdenisse hebben ghedaen van het Roomsche gheloof / namelijck rakende de alderh. Wybuldighepdt. Blondus, Platina, Sabellicus, &c.

In't jaer 1288. heeft Nicolaus IV. byteben ghesonden aen den Cham van Tartarien, aen Orosius, ende Stephanus Coninghen van Slavonien, ende Dalmatien, met eenighe Religiensen vande Orde vanden H. Franciscus, om de selve te brengen tot de waerhepdt des Christelijcken gheloofs. Waddingus in *Annal. minor.*

In't jaer 1307. zijn bekeert gheweest den grooten Cham van Tartarien met sijne moeder / ende sijn broeder / dooz de Religiensen vanden H. Franciscus, derwaerts ghesonden van Clemens V. Waddingus in *Annalibus.*

In't jaer 1318. is Bonaventura met hy name Paraus naer Armenien ghesonden gheweest van Joannes XXII. daer hy er ontallijcke heeft bekeert / ende vele kercken ghebouwt. Bzovius *hoc anno.*

In't jaer 1320. heeft hy wederom andere ghesonden upt de Orde vanden H. Franciscus naer Tartarien, Moorenlandt, Armenien, ende andere ghewesten van den Oosten / eensdeels om de Heydenen te bekeeren / eensdeels

deelg

teghen het gheopende Turckdom. 59

deels om de Schismatiken te brengen tot de eenighepd van de Kercke. Waddingus in *Annal.*

In't jaer 1323. heeft hy Leeraers ghesonden tot den Coningh van Servien, samen met de belijdenisse des gheloofs; soo-men kan lesen in sijne brieven/ *Ep. 263 264.*

In't jaer 1328. heeft hy verschenden Predikanten ghesonden npt de Orde vanden H. Dominicus, nae de landen van Chorasam, Turgustan, Indestan, Persien, Indien, ende Armenien. *Ex Regeslo.*

Deselve heeft hy wederom ghedaen in't jaer 1329. ende in't jaer 1330.

In't jaer 1335. heeft Benedictus XII. Joannes den Coningh van Boemen, ende Eduardus Coningh van Engelandt dooz brieven berweckt / dat sy alle neerstighepd souden doen / om de ketteren in hare landen onder te brengen.

In't jaer 1367. is den Patriarch van Constantinopelen, met andere treffelijcke mannen ghesonden zijnde van den Kysser Joannes Palæologus ghekomen by den Paus Urbanus V. om de Griekische Kercke te vereenighen met de Roomsche / welck oock gheschiedt is / namelijck dooz de brieven die den Paus Urbanus gheschreven heeft aen de dyp Patriarchen van den Oosten.

In't jaer 1370. heeft den selven Paus sestighe Religieusen npt de Orde vanden H. Franciscus ghesonden naer het groot Rijk van Cathaij, om het Euangelie te Predicken aen de Heydensche volcken. Bzovius, & Waddingus in *Annal. hoc anno.*

In't jaer 1413. is te Constans begost gheweest onder den Paus Joannes XXIII. een alghemeen Concilie, ende in't jaer 1415. bestont het selve / soo Nauclerus seght / npt vier Patriarchen / ueghen-en-twintigh Cardinalen / seben-en-beertigh Afs-bisschoppen / hondert en sestighe Bisschoppen / tot het welck oock ghekomen is een ontelbare menighe van Graven / Barons / ende andere Edelmans / soo dat het ghetal van de preerden alleen binnen de stadt ghekommen is / soo sommitghe segghen / tot sestighe duysent. In dit
Con.

Concilie zijn veroordeelt gheweest de dwalinghen van Hus, ende Wiclef.

In't jaer 1422. heeft den Paus Martinus V. nae den Oosten ghesonden Antonius Massanus Generael bande Oorde der Minderbroeders tot den Keyser Manuel, om met hem te handelen bande verencinghe der Griekische Kercke / met de Roomsche. *In Actis Legationis Edit. Paris. 1612.*

In't jaer 1439. is ghehouden van Eugenius IV. het groot Concilie van Florencia, daer schier de heele Griekische / ende Latijnsche Kercke is samen vergaderd gheweest / ende ghesloten de eenighepdt niet alleen tusschen de Griekische Kercke / maer oock die van Armenien, Mesopotamien, Chaldéen, die bande Maroniten, ende Jacobiten. *In actis Concilij.*

In't jaer 1493. heeft Alexander VI. naer West-Indien ghesonden twaelf Religieusen upt de Oorde banden H Benedictus, om het Christelijck gheloof aldaer te planten. *Fumus Lib. 1. cap. 2. Hist. Gallic.*

In't jaer 1540. is van Paulus III. ghesonden naer Indien, den H Franciscus Xaverius, die op den rijdt van thien jaren het licht des Euangeliums heeft ghebracht / ende verboordert in meer als ses en twintigh Rijken / ende met sijne eyghen handt heeft ghedoopt ober de elf hondert duysent Heydenen. *Orlandinus Hist. Societ. ende Tarbellin in vita S. Xaver.*

In't jaer 1545. is van den voorszeyden Paus begost het Concilie van Trenten, teghen de nieuwe dwalinghen van Lutherus, ende Calvinus.

In't jaer 1553. is tot den Paus Julius III. ghekomen Simon Sulaka, Patriarch van den Oosten / den welken te Roomen ghelwydt zijnde / is wederom ghekeert nae syn landt / met eenighe Religieusen die den Paus hem hadde ghegheben tot verboordinghe van de Religië. *Onuphrius in vita Iulij.*

In't jaer 1555. heeft David Contuck van Moorenlande gheschreven aen Joannes den Coninck van Portugael, dat hy hem by den Paus eenighe Catholijcke Leeraers soude besorghen / om het waere gheloof tegen de secten van Dioscorus, ende Eutyches te beschermen; tot

tot desen eynde sijn van den Paus Paulus IV. derwaerts ghesonden gheweest Joannes Nonnius Barretus, Melchior Carnerius, ende Andreas Oviedus, die gheleert de/ ende Godtbruchtige mannen vande Societeyt Jesu. Maffeijs *lib. 16.* ende Orlandinus *lib. 15.*

In't jaer 1561. zijnder byteben ghekomen aen den Paus Pius IV. van Gabriel Patriarch van de Cophten in Egypten, biddende dat hy hem wilde eenen man senden / met den welken hy soude handelen van de vereeninghe zijnder Kercke met de Roomsche: Pius heeft hem ghesonden twee vande Societeyt Jesu met name Christophorus Rodericus, ende Joannes Baptist. Elianus. Sacchinus *lib. 5 §. 135.* ende *lib. 6 §. 121.*

En laet ick staen de Kercken / en Cloosters die sy ghebouwt hebben / de Religieuze Ordens die sy inghestelt hebben / den peys die sy dupsent-mael hebben ghesloten tusschen Christene Princen / alles tot verhooyderinghe van de Religie: En durft ghy noch soo stoutelijck segghen / dat de Pausen nae de Religie niet en vraeghen? Of wilt ghy misseken segghen datse niet en passen op uwe Religie? dat synse ghehouden te doen / aenghesien dat ick in mijne aenmerckingen gheschreuen teghen Petrus Cabeljau, booz de ooght hebbe ghetooont / dat uwe Religie bestaet upt de booznaemste Kercken / die der ten allen tijden in de Kercke gheweest ende verboemt sijn. Dit sy meer als ghehoegh aengaende dit stuck.

Ghy seght boozders / dat Joannes Villanus ghetuyghe van den Paus Joannes XXII. dat hy niet en ghelooft dat ter eenen Godt was, of Hemel, of Helle.

ICK segghe dat ghy hier wederom liegt / indien ghy Villanus ghelesen hebt / ofte soo niet / dat ghy de sake beter hadt moeten ondersoecken. Ick hebbe by my de Chronijcke vanden boozsejden Villanus in Italiaensch ghedrukt te Venetien by Bartholomæus Zanetti, in't Jaer 1537. ende en hebbe niet konnen vinden / het ghene ghy/ende den Paus Joannes, ende desen Schryver te laste leght. Boozt wat hy seyd *lib. 10. cap. 129.* Den Paus Joannes, seyd hy / was van opinie / dat de sielen nu af-ghescheyden wesende van het lichaem /

Godt

Godt datelijck niet en aenschouden / maer alleenlijck de menschelijckhepdt Christi; vervolghens dat sy saligh wæren alleenlijck op eene onbolmaeckte maniere: ghelijck hy oock meynde/ dat de quade / oock op eene onbolmaeckte maniere/terstont nae de doot/verdoemt wæren: Doch / seide hy/ wanneer dat den dagh des oordeels gekomen sal zyn/ die/ de welcke wel ghedaen hebben / sullen bolmaecktelijck saligh worden/ ende die qualijck ghedaen hebben / bekomen haere volle verdoementse: Nu / den Paus/ (voeghter Villanus hy) en hielt dese opinie niet voor seker / maer stelde dese alleenlijck voor / disputerens wijs / ende tot oeffeninghe der verstanden. Dit is het verhael van Villanus.

Wat seght ghy nu? moet ghy niet bekennen / dat ghy / ende desen Paus / ende villanus beloghen hebt.

Joannes stelde voor / dat de goede terstont naer de doot / Godt niet bolmaecktelijck en aenschouwen / maer dat sy dit souden bekomen naer den dagh des oordeels: is dit ghelooven / datter gheen Godt en is?

Joannes stelde voor / dat de goede / alleenlijck naer den dagh des oordeels souden bolmaecktelijck saligh syn: is dat ghelooven / datter gheen Hemel en is?

Joannes stelde voor / dat de quade naer den dagh des oordeels / haere volle verdoementse souden bekomen/ is dat ghelooven / datter gheen Hel-
le en is?

En dit altemael stelde hy voor tot oeffeninghe der verstanden, ende tot een enckel disput / is dat te segghen / dat hy sulckx gheloofde / oft staende hielt? wat salt ghy noch ten lesten aen uw' arm volcxken al wijs maken?

Doch ghenomen den Paus Joannes hadde dese opinie ghehad / dat de goede terstont naer haere doot niet bolmaecktelijck saligh en wæren / moet hy daerom den Anti-Christ sijn? Waerom en houdt ghy niet liever uwen Joannes Calvijn voor den Anti-Christ.
aen.

teghen het gheopende Turckdom. 63
aenghesien dat hy dit selve/ ende noch ergher leert in
sijne schriften.

Ten eersten, seyd hy *lib. 3. Instit. Cap. 25. §. 6.* Voort,
van den stant der sielen naer de doot, in desen middelen-
tijdt curieuslijck t'ondersoecken, dat en is niet gheorloft, noch
oock niet nut. Vele quellen hun selven seer, disputerende
wat plaetsen de sielen nu besitten, of zy nu inde hemelsche
glorie sijn, ofte niet; maer het is dwaesheydt, ende lichtveer-
digheydt, de onbekende dinghen hoogher te ondersoecken,
dan Godt ons die laet weten.

Hoozt ghy wel / dat hy seght / dat het onbekent is,
of de sielen der afghestorvene sijn in de hemelsche
glorie?

Noch claerder spreekt hy daer naer: De wijle de
Schrifture seyd hy / ons alomme ghebidt te sien op de
de verwachtinghe der toekomste *Christi*, ende de kroone der
glorie soo lanck uytstelt, soo moeten wy met dese eynden, en
palen ons van Godt ghestelt, te vreden sijn; dat de sielen der
Godtsalighen van den strijdt des arbeyts verlost zijnde, tot
salighe ruste komen, waer in sy met gheluckighe blijdschap,
de besittinghe der beloofder heerlijkheydt verwachten, en
dat alsoo alle dinghen onvolbracht blijven, tot dat *Christus*
verschijnt als Saligmaker. Ende aengaende de verworpene,
het is sonder twijffel, dat die gheen ander conditie en heb-
ben, dan die *Iudas* de duyvelen toeschrijft, te weten, dat sy
worden niet ketenen ghebonden ghehouden, tot dat sy
ghetrocken worden tot de straffe, tot de welcke sy beghe-
ven sijn.

Wat dunckt u van dese leeringhe? Overweeght
eens de deelen in't besonder / ende ghy sult moeten
bekennen

1. Dat Calvijn seght / dat de kroone der glorie uyt ghe-
stelt wordt tot de toekomste *Christi*, voor de sielen der Godt-
salighen, die van haeren arbeyt alreede verlost sijn, al-hoe-wel
sy in eene besittinghen sijn van eene gheluckighe blijdschap.
Is dit niet te segghen / dat haere salighepdt noch on-
dolinaecht is:

2. Seght hy / dat sy verwachten de besittinghe der
beloofde Glorie. Is dit niet te segghen / dat sy de
beloofde Glorie oock naer haer doot / noch niet

64 Het gheopent Christendom
en besitten / aenghesien dat sy de selve noch ver-
wachten ?

3. Sepdt hy / dat alles onvolbracht blijft tot de toekom-
ste Christi. Is dit de volmaecte salighejdt niet upt-
stellen tot den dagh des oordeels ?

4. Sepdt hy / dat de verdoemde, al-hoe-wel ghebon-
den met ketenen, nochtans sullen ghetrocken worden tot
voordere straffe : Is dat niet te legghen / dat haere
straffe noch onvolbracht / ende niet volkomen en is ?

Sijn hier niet meerdere redenen om Calvijn booz
den Anti-Christ upt te gheben / als den Paus Joannes?
doch dit is in't booz-by-gaen gheseyt / wat lasteringen
hebt ghy noch meer teghen de Pausen ?

Predikant. Pag. 21.

Leo X. noemden het Euangelie Christi, een fabel. Want
doen hy een onghelooflijcke somme gheldts van Aflaten had-
de ontfanghen, seyde hy tot Bembus : O, hoe grooten profijt heeft
ons die fabel van Christus toeghebracht ! Ende op een andere als
Bembus tot sijnen troost by-brachte een ghetuyghenisse uyt
den Euangelio, antwoorde hy : Wat vertelt ghy my de fabel
van Christus ? Soo ghetuyght Sibr. Lubb. de Pontificib. Rom.
Lib. 10. Cap. 13.

Antwoorde.

En ghy / ende utwen authent / die ghy tot nu'
voordeel hier by-brenght / hebt heyde gheloghen /
de redenen die ick hebbe om soo te spreken / sijn
dese :

1. Dat de Pausen gheen ghelt en ontfangen booz
Aflaten.

2. Om dat utwen mede-Predikant Petrus Cabeljan
in sijn memorie-boeck Tom. 2. pag. 624. daer aen twijf-
felt / want dit verhalende / seyd hy / indien het waer is,
rhoonende hier mede dat hy by wat boozsichigher
was als ghy / en datmen niet lichtelijck geloof moet
gheben aen straet-maeren.

3. Om dat ick by Platina (die nochtans de ghebre-
ken

teghen het gheopende Turckdom.

65

Een der Pausen uter ghewoon en is te verſwighen) niet ſulckx kan bebinden: **Tet contrarien/** hy ſeght Pag. 284. ende 285. dat den Paus *Leo* de goddelijcke ſaecken ſeer neerſtiglijk onderhielt, dat hy noyt eenigh Priesterſchap heeft verkocht, dat hy ſeer voorsichtigh was in het ſpreken. **Wie ſal konnen ghelooben/** dat ſoo een man/ ſich ſoo ſoude vergheten hebben / dat hy het **Euan-** gelie Chriſti, een fabel ſoude ghenoeemt hebben: ſy ſabelen ſelf die dit ſegghen.

Predikant.

De Pausen, en *Mahomet* hebben beyde haer vleyers ghehadt, die den tijdt, en haeren buyck dienende, van haer oock de dinghen gheſchreven hebben die anders a'leen van *Chriſtus* gheſeght worden, ende oock van hem alleen moeten gheſeght worden.

Antwoorde.

Welck ſijn deſe dinghen in het beſonder?

Predikant.

De Canoniſten noemen den Paus, *onſe Heere Godt*: *Stapletonus* ende andere meer, noemen hem eenen Godt op der aerden, &c.

Antwoorde.

Ick en hebbe deſe ſatermerten hy gheen Canoniſten connen binden; wiſt my de ſelbe aen/ ende haere **Boecken /** ende **Capittels.** Doch wat deſen Naem/ Godt, aengaet: **Seght ghy dat dit aen Chriſto** alleen roekomt? ſoo en hebt ghy dan noyt **Schriſture** gheleſen: ick en hebbe niet willen onderſoecken / of het al waer is / dat ghy hier praet: want ghenomen/ den Paus wierdt van de onſe ghenoeemt / een Godt, ofte een Godt op der aerde; wat iſt nu? hoe verſtaet ghy dat *Exodi* 4. 16. **Moyſes, een Godt ghenoeemt wort?**

E

ende

ende *Exodi* 7. 1. Den Godt van Pharaon leest uwen Dordrecht-
schen Bybel op *Exodi* 4. *Num.* 20. die sal u leeren wat dit
te segghen is/ te weten / dat hy in alles soude hebben het
beleyt van *Aaron* sijn broeder, ende hem in Godts naeme be-
velen, ende op-legghen al dat hy moet segghen, ende dat
Aaron hem soude ghehoor gheven, ghelijck aen Godt selve:
Wat quaet dan/dat wy oock de Pausen van Roomen,
in soodanighen sin / ten opsichte van alle gheloobi-
ghen hier op der aerden/ een Godt noemen?

Derhalven/ hoe verstaet ghy/datter gheseyt wort
Exodi 21. 6. ende 22. 28. Sijn Heere sal den knecht tot de Go-
den brenghen. Wat is dit? bzaeght het wederom van
uwen Dordrechtchen Bijbel *Num.* 11. die sal u segghen /
dat hier dooz de Goden, verstaen worden / Magistraten,
Rechters, Overicheden. Item: Ghy en sult de Goden niet
vervloecken: Wat is dit? uwen Bijbel seght *Num.* 43.
dat sijn de Overste, soo wel de voorstaenders der Kercke, als
der Politijcke regeringhe van dien tijdt. Wat ongerijmt-
heyt dan/darinnen den Paus een Godt noemt? dat is/
een Overste, ofte voorstaender der Kercke.

Wat seght ghy boozders op *Psaln* 82. 1. daer David
segt: Go. It oordeelt in het midden der Goden? Wie sijn
die Goden? uwen Bijbel antwozdt *Num.* 5. dat sijn Co-
ninghen, ende Vorsten, jae alle Overicheden, als zijnde alte-
mael sijne stadt-houders. Waerom en moghen wy dan
den Paus van Roomen niet eenen Godt noemen / aen-
ghesien dat wy hem houden booz den Stadt-houder
Godts, ende oock het selve betwijfen?

Wat seght ghy op't gene gheseyt wordt/ende dics-
wils herhaelt / inde Boecken der Coninghen, ende in't
Boeck Paralipomenon, daer aen Saul, ende David wordt
ghegheven den naem Christus?

Spndelijck hier upt siet ghy/ dat ghe of de Schrift-
ture niet ghelesen en hebt/of de selve niet en verstaet/
ofte dat ghy moerwilligh handelt.

HET

HET IV. CAPITTEL.

Vande versierde over-een-komste der Pau-
sen, ende *Mahomet*, aengaende de
Leer-stucken.

Predikant, Pag. 23.

DE Pausen, ende *Mahomet*, komen oock voorder wel overs-
een, doch teghen die van *Christus*, in haere leer-stucken.

Antwoorde.

Ikan wesen dat sy in eentighe leer-stucken ober-
een-komen: / ende dat daerom nochtang die stucken
niet quaedt sijn / ghelyck wy oock voer heen hebben
bewesen / ende ghy in uw' boeck hier en daer oock
bekent / dat *Mahomet* sommighe Leer-stucken heeft
af-geleent niet alleen van de Heydenen / ende Joden /
maer oock van de Christenen: Ick en kan niet ghe-
looben / dat ghy sult voer quaedt houden / die hy af-
gheleent heeft van de oude Christenen / ende in de
welcke hy met ons over-een-komt. Nu dan / 't ghene
ghy alleenlyck hier moet bewysen / is / dat wy eent-
ghe leer-stucken houden met *Mahomet*, de welke
stryden teghen de leere Christi.

Predikant.

Van de Schrifture seght onsen Salighmaker *Matth. 5. 18.* dat
eer den hemel, ende de aerde sullen voorby gaen, dan dat sou-
de voorby gaen een Jota, oft tittel van de wet. Doch den
Paus pooght door sijn aenhanghers wijs te maecken, dat de
Schrifture bedorven is. Dit heeft oock *Mahomet* vande Pro-
phetische schriften gheseydt, die hy anders niet en ontkende
van Godt inghegheven te sijn.

E 2

Ant-

Antwoorde.

Hier praet ghy reghel-recht teghen u selven / ende teghen uwe Meesters / ende teghen de Synode van Dordrecht: Want indien de Schysfure niet bedorven kan worden /

Maerom hebt ghylieden dan soo vele verscheyde Oversettinghen verschillende van malkanderen? seght my / uwe boozgaende Bijbels, die ghylieden / soo sommighe van uwe Schryvers bekenne / in duppelden plaetsen verbeteret hebt / namelijk in de leste Oversettinghe van Leyden, ofte seggh' ich / dese boozgaende Bijbels waren cozzrect / ofte niet? Warens cozzrect? hoe hebt ghyse dan (soo ghylieden boozgheest) in menighe plaetsen nyt de oozspronckelycke talen verbeteret? Warens niet cozzrect? hoe seght ghy dan / dat de Schysfure niet bedorven kan worden?

Hebt ghy dan noyt ghelesen 't gheue den ouden Tertullianus over 1400. jaeren gheseydt heeft in *Apologet. cap. 47.* te weten / dat de verstanden der Philosophen van doe af het oude Testament hadden verkeert?

Hadt ghy de schriften ghelesen van Epiphanius, namelijk *Heresi 42.* daer soude ghy ghevonden hebben schier twee hondert passagien / die Marcion in de Schysfure hadde verhozt / verandert / verkeert / met een woordt / die hy hadde bedorven.

Hoe heeft dan Christus gheseydt / sal iemandt bzaighen / datter niet een tittelken van de wet en sal voorby gaen, indien de Schysfure kan bedorven worden?

Ich antwoorde / dat dit seer wel samen staet: want alhoewel / soo het hier blyckt booz de oogh / dat de Ghereformeerde, ende die ketterg van de welke Epiphanius ende Tertullianus hier spreken / eenighe woordten / oft sinen / oft spreucken hadden verandert / ofte indien ghy't soo wilt hebben / namelijk vande Ghereformeerde, in haere eerste Bijbels niet wel overgheset / de Kercke heeft altijt een oogh in't zepl ghehadt / om de selve te bzenghen op den oozspronckelycken text / 't welck Partije selve in haere Oversettinghe

ghe

teghen het gheopende Turckdom. 69

ghe van Leyden booz-gheeft ghedaen te hebben: Alsoo dan staet yet wel samen / dat de Schryfturen bedorven worden / 't zy door moerwilligheyt / 't zy door onwetentheyt / oft onbedachttheyt der Overtsetters / ende datter nochtans niet een Jota, oft tittel boozhy gae / door de neerstigheyt ende toetsicht der Kercke.

Ten anderen: Ghy hebt de Schryfture gheraepbracht / want daer den H. Mattheus seght / datter niet een tittel van de wet soude voorby gaen, tot dat alles volbracht werde, daer hebt ghy de leste woorden versweghen: Christus dan en seght hier anders niet / als dat den hemel / ende aerde lichters sonden vergaen / dan dat sijne woorden / ende beloften niet en souden volbracht worden. Siet / hoe dit past op dit propoost.

Doch / oft ghylleden moet bekennen / dat ghy selfs strijdt teghen Christum, wanneer ghy metter daet / dat is / door uwe verschepte Overtsettinghen thoout / dat in uwe boozgaende Bijbels vele fouten inghekropen waren; ofte soo niet / soo moet ghy dan de Pausen ontslaen van teghen-strijdt teghen Christum, wanneer sy segghen / dat de Schryfture bedorven is.

Predikant.

Christus en wilt sijn Woordt niet vermenght hebben met menschelijke traditien. Doch, beneven het gheschreven Woordt, dringht den Paus noch een heel ander onbeschreven op. Ende soo heeft Mahomet niet alleen uyt de Schryfture, maer oock uyt verscheide andere traditien ghesmeedt de nieuwe wet sijns Alkorans, ja heeft oock sijne wet in een beschreven, ende onbeschreven onderscheydt.

Antwoorde.

Wat verstaet ghy door menschelijke traditien? soo danighe / die strijden teghen Schryfture? 't is seker dat Christus die heeft verworpen / als hy Matth. 23. de Phariseen, over soodanighe traditien bestrafte / segghende: Ghy overtreedt het ghebodt Gods, om uwe tradi-

tie **Wederom** v. 6. Ghy hebt Godts ghebodt krachteloos ghemaect door uwe traditie. Want sy leerden teghen het ghebodt Godts/ ende teghen **Schryfture**/ dat de **kinders**/ in sommighe gheballen / op haere ouders niet passen en moesten: **Siet Marci** 7. v. 8. 9. 10.

Doch/ indien ghy doot menschelijcke traditien, soodanighe verstaet/ die vande Apostelen mondelinghe/ doot eene achtervolginghe van haere **Discipelen**/ van handt tot handt/ tot ons zyn overghekomen / ende niet en stryden teghen **Schryfture**; 't is onwaerachtigh / dat Christus niet soodanighe traditien syn **Woordt** niet en heeft willen vermenght hebben: want andersins soude den **H. Apostel Paulus Thessal. 2. cap. 2.** ghestreden hebben teghen het ghebodt/ ofte wil- le Christi, wanneer hy aen die van Thessaloniken belast/ dat sy de traditien souden onderhouden die sy van hem ontfanghen hadden/ niet alleen by gheschrift, doot syne brieven, maer oock mondelinghe / doot woorden.

En is oock niet te dencken / dat alle de booz- naemste **Oudt-vaders** oft soo moerwilligh / oft soo onwetende/ oft soo onbedacht souden gheweest zyn/ dat sy teghen Christum wilden stryden/ wanneer sy de **Traditien** aenpreecten.

1. **Origenes** seyd **Tract. 29 in Matth.** Wy en moeten niet wijcken van de eerste, ende Kerckelijcke **Traditie**; wy en moeten oock op gheen ander maniere ghelooven, dan ghelijck ons de Kercken Godts door successie hebben overghelevert.

2. **Den H. Basilius lib. de Spir. S. cap. 29.** Ick meene, seyd hy/ dat het Apostolijck is, oock te volherden in onbeschreven **Traditien**: want den Apostel seydt: *ick prijse u l. om dat ghy houdt de Traditien, die ghy ontfanghen hebt, 't zy door woorden, 't zy door brieven.*

Item: lib. de Spirit. S. cap. 27. Wy hebben, seyd hy/ leeringhen, die in de Kercke verkondight worden, sommighe gheschreven, sommighe door overleveringhe van de Apostelen: Alle beyde hebben sy ghelijcke kracht tot de godtsaligheydt, ende niemant en spreekt daer teghen, soo hy maer een weynigh ondervonden heeft wat de Kerckelijcke Rechten zyn. Want indien wy de ghewoonten, die niet gheschreven

en zijn, willen verwerpen, als wesende van minder ghewicht, wy sullen oock onvoorsichtelijck veroordeelen, 't ghene in't Evangelie staet als noodigh ter saligheydt: Jae wy sullen de verkondinghe des Evangeliums, brenghen tot eenen ydelen naem. Wie heeft by gheschifte gheleert, dat wy die met het teecken des kruys moeten teekenen, die haere hope op *Christum* hebben ghestelt? Wat Schriftuer heeft gheleert, dat wy soudē bidden ghekeert wesende nae den Oosten? Wat Heylighen heeft ons by gheschifte ghelaeten, de woorden der aenroepinghe, als ghethoont wordt het broodt der Eucharistie, ende den Beker der segheninghe? &c.

3. Den H. Joannes Chrysostomus *Hom. 4. in 2 ad Thessalonic.* verklarende die woorden Pauli: *Hoort de traditien* &c. seght: Hier uyt blijktt, dat de Apostelen niet alles en hebben overghelevert door brieven, maer dat sy oock vele dinghen hebben overghelevert sonder brieven, ende dese zijn soo gheloofbaer als d'andere. Soo meenen wy dan, dat de *Traditie* der Kercke gheloofbaer is. 'T is *traditie*, en vraeght niet meer.

4. Den H. Irenæus *lib. 3. cap. 2.* seght/ dat de Catholijcken van syne tijden/ de ketteren van de *Schysmatische* beriepen op de *traditien*, de welcke van de Apostelen, ende door de successie der Priesteren in de Kercke bewaert wierden.

5. Den H. Epiphanius *Hæres. 55.* Aen ons, sepdit hy/ zijn palen ghestelt, ende fondamenten gheleyt. Welcke zijn drie: Ende de *Traditien* der Apostelen, ende de H. *Schysmatische*, ende de achtervolginghe der leere: van alle kanten is de waerheydt versterckt.

6. Om dat ghelyden/ namelijk utwen Joannes Calvin, gheduerigh soo stoelt op Augustinus, als oft hy van utwe ghesinthepdt gheweest waer/ laet ons hem wat breeder hoozen spreken als d'andere.

1. Sepdt hy *Serm. 3. de Trinit.* Dat den Reghel der Kercke, ende de heylighe *Traditien*, ende vonnissen der Vaderen, eeuwelijck vast, ende bestandigh blijven.

2. *Lib. 3. contra Maximinum Arianum cap. 3.* sprekende tot desen ketter: Ghy seght my, seght Augustinus, brenghet my ghetuyghenissen voort daer gheseydt wordt, dat den H. Gheest moet aenbeden worden: als oft wy uyt 't ghene wy

lesen, eenighe dinghen niet en verstonden die wy niet en lesen: Waer hebt ghy ghelesen, dat Godt ongeboren is? ende nochtans het is waer.

3. *Lib 2. de Bapt. cap 7.* Ick gheloove dat de ghewoonte van de ketters niet te herdoopen ghekomen is van de Apostolijcke *Traditie*, ghelijcker vele dinghen in haere brieven niet ghevonden en worden, noch oock in de Concilien van haere naekomelinghen, ende nochtans, om dat sy door de gheheele Kercke onderhouden worden, men ghelooft, dat sy van de Apostelen overghelevert, ende gherecommandeert zijn.

4. *Lib 5. de Bapt. cap. 23.* Vele dinghen zijnder, die van de alghemeene Kercke worden ghehouden, ende daerom seer wel ghelooft worden van de Apostelen gheboden te zijn, alhoewel men se niet beschreven en vindt.

5. *Lib 10. de Gen. ad lit. cap. 23.* De ghewoonte der Kercke van de kleynen kinders te doopen, en moet niet verworpen worden, ende en waer gheensins te ghelooven, indien het gheene Apostolijcke overleveringhe en was.

6. *Epist. 118. cap. 1. ad Ianuar.* Wy verstaen, dat 't ghene wy onderhouden als overghelevert, ende niet beschreven, wanneer het de gheheele werelt door wordt onderhouden, dat dit, ofte van de Apostelen selve, oft van de alghemeyne Concilien (welckers autoriteyt in de Kercke seer saligh is) ghestelt, ende gherecommandeert is: als te weten, het jaerlijcks vieren der Feest-daghen van het lijden onses Heeren, van sijne Verrijzenisse, Hemelvaert, ende van de komste des H. Gheests.

7. *Epist. 86. ad Casulan* In die dinghen, in de welke de Kercke niet sekers ghestelt heeft, moet de ghewoonte van het volck Godts, ofte de instellinghen van onse voor-ouders voor een wet ghehouden worden.

8. *Lib 4. de Bapt. cap. 24.* Indien jemandt, aengaende het doopen der kleynen kinderen, vereyscht de autoriteyt van de H. Schrifture, alhoewel dat 't ghene de gheheele Kercke houdt, ende van de Concilien niet en is inghestelt, maer altijd onderhouden gheweest, seer wel ghelooft wordt, overghelevert te zijn door de autoriteyt der Apostelen, &c.

Du moet ghy mi segghen / waer voor ghy dese
voornaemste Leeraers der rechtsinnighe Kercke
houdt / aenghesien / dat sy / ghelyck als de Pausen
doen /

teghen het gheopende Turckdom. 73
doen/ de Traditien aen-prijzen/ ende willen onderhou-
den hebben? hebben sy mede teghen Christum ghestre-
ken?

Verhalven/ waer staet het gheschreben / dat de
Traditien, een ken-teecken zijn van den Anti-Christ?
kondt ghy in dit niet bewysen/hoe besluyt ghy dan
hier op/ dat den Paus den Westerschen Anti-Christ
is?

Ten lesten/ als ghy sult bewesen hebben / dat de
Traditien, die van de Pausen worden ghehouden / de
selve/ oft van den selven slaghe zijn/ met die van Ma-
homet, dan sullen wy eerst beghinnen te luysteren nae
de ghelijckenisse/ die daer is/ tusschen Mahomet, ende
de Pausen.

Predikant. Pag. 24.

Christus, ende de Apostelen bevelen ons over al het lesen
van Gods Woordt: maer den Paus verbiedt dit den ghe-
meenen luyden. Mahomet belanghende, heeft oock niet ghe-
wilt, dat den Alkoran in sijns moeders tale, ghelesen soude
worden.

Antwoorde.

'T is gheloghen dat Christus, ende sijne Apostelen
ons over al bevelen het lesen van Godes Woordt:
Ghy en zijt niet machtrigh een Schryftuer-plaetse by
te setten/ ofte ghy sultse wederlept/ sae te niete ghe-
daen binden / in mijn Tractaet van't lesen vande Schrif-
ture, het welck niemant van utwe Rabbijnen, tot noch
toe heeft durven beantwoorden: Neemt ghy dan
dit werck aen / indien ghy u segghen wilt waerach-
tigh maecken/ dat Christus, ende sijne Apostelen over al
ghebieden het lesen van Godes Woordt.

Predikant.

In een dinghe heeft Mahomet sich noch beter ghehoont te
wesen, dan de hedendaeghsche Pausen, ende sijne aenhanghers

E 8

zijn:

zijn: want daer noch *Mahomet* loffelijck van de goddelijcke
schriften ghesproken heeft, daer spreken sy seer lebbigh, ende
schandelijck van de selve, alsoe die vergelijcken by eenen was-
sen-neuse, die op alle sijden gheboghen wordt.

Antwoorde.

Maer ghy armen bloedt als ghy zijt! wat wilt
ghy segghen / dat het schandelijck is / de *Schryfture*
by eenen wassen-neuse te vergelijcken / daer ghy
dusent exempel van hebt in uwe eyghen landen?
daer zijn immers soo menighe *Secten* / daer uw
landt van krefelt; draepen die niet de *Schryfture* / als
eenen wassen-neuse / elck in 't besonder / naer sijn ver-
nuft / ende sin? buyghen de *Mennisten* de *Schryfture*
niet op eenen anderen kant / in sommighe stucken /
dan de *Ghereformeerde*? ende wederom de *Gherefor-*
meerde, anders dan de *Arminianen*? ende de *Arminianen*
anders dan de *Lutheranen*? ende de *Lutheranen* anders
dan de *Quakers*? ende de *Quakers*, anders dan de *Soci-*
nianen? ende wat noch meer? Wat is hier dan mis-
sepdt / als men de *Schryfture* vergelijckt by eenen
wassen-neuse / diemen op alle tijden kan buyghen /
aenghesien / datmen dit by u siet voor de ooghe ghe-
schieden / niet alleen van stadt tot stadt / maer schier
van huys tot huys / sae ick soude bykans durven
segghen van persoon tot persoon?

Daer-en-boven / hebben de *Arianen*, in voozleden
tijden / niet de *Schryfture* soo ghedraeyt / dat sy den
Sone / aengaende sijn Godtheydt / vooz minder hiel-
den / als den *Vader* / om datter staet *Ioan. 14. 28.* Den
Vader is meerder dan ick?

Hebben de *Eutychianen* niet soo de *Schryfture* ghe-
draeyt / dat sy gheene verrijfuisse des vleesch en
gheloofden / om datter staet *1. Cor. 15. 50.* Vleesch ende
bloedt en sullen het *Rijcke Godts* niet besitten?

Hebben de *Seleucianen* niet de *Schryfture* gedraeyt /
als sy leerden / dat *Christus* op den dagh sijnder *Be-*
melbaert / niet verder met sijn lichaem was op-ge-
klommen / als tot de soune toe / om datter staet
Psal.

Pfal. 18. v. 6. In de sonne heeft hy sijn tabernakel ghestelt?

Hebben de Manichéén niet de *Schzifture* ghedzaept/
als sy seypden/ datmen de sonne moest aenbidden/ om
dat Christus seght *Ioan. 8. v. 12.* Ick ben het licht des we-
relts?

Hebben de Baervoet-loopers, niet de *Schzifture* ge-
dzaept/ als sy gheleert hebben/ dat alle menschen
moesten bloots voets gaen/ niet om haer lichaem te
kastijden/ maer om datter staet *Exodi 3. v. 5.* Ontbindt
de schoenen van u we voeten?

Heeft Origenes de *Schzifture* niet ghedzaept/ wan-
neer hy gheleert hest/ dat de dupbelen ten jonghsten
daghe sullen saligh worden/ om datter staet *Ioan. 16.*
v. 16. Een luttel tijds, ende ghy en su't my nu niet sien, ende
wederom een luttel tijds, ende ghy sult my sien?

Eyndelijck/ isser wel opt ketter gheweest in de on-
de tijden/ oft oock in de onse/ die de *Schzifture* niet
ghedzaept en heeft naer synen sin/ende inbeeldinghe?
Waerom berispt ghy dan/ de ghene die segghen/ dat
de *Schzifture* ghelijck eenen wassen-neuse is/ die-
men kan buygghen op den eenen/ ende op den ande-
ren kant/ aenghesien dat wy dit kunnen sien vooz de
ooghen/ ende tasten met de handen/ te weten/ dat de
Ghereformeerde de *Schzifture* dzaepen naer haeren
sin/ de Lutheranen naer den haeren/ de Arminianen naer
den haeren/ de Mennisten naer den haeren/ de Socinia-
nen naer den haeren/ de Protestanten naer den haeren/
de Quakers naer den haeren/ de Eutybianen naer den
haeren/ de Arianen naer den haeren/ de Seleucianen
naer den haeren/ de Manichéén naer den haeren &c.?
Wel/ goeden Godt! is hier gheen materie genoegh/
ende reden/ om te segghen datmen de *Schzifture* kan
buyghen op den eenen/ ende op den anderen kant?
jae/ op soo veelverley manteren/ alsser sinnen/ ende
hoosden zijn in de wereldt? Bewijst my nu eens/
dat den Paus daerom den Anti-Christ is/ om dat hy
soo spreekt van de *Schzifture*.

Predi-

Predikant.

Sy vergheleken de Schrifture by doode letteren, ziel-
loose, ende stomme saken, papieren schrift, dooden inckt &c.

Antwoorde.

Dit is wederom gheloghen / dat de Pausen de
SCHRIFTURE vergheleken by doode letteren &c.

Ick segghe / de SCHRIFTURE, want dese en bestaet
niet alleen in de letteren / oft woorden / oft in't pa-
pier / ofte gheschryft, maer namelijck in den sin / en-
de beteekeningsen der woorden: Moet en heeft
Paus / oft eenighen anderen Catholijck / de Schrif-
ture soo ghenomen wesende / vergheleken by doode let-
teren &c. maer alleenlijck / wanneer sy ghenomen
wordt voer de uptwendighe letters, ende woorden,
sonder aen te sien den echtighen sin / ende betecke-
ningsen: Ende soo ghenomen wesende / seggh' ick
mede / dat sy niet anders en is / als doode letteren &c.

Ick thoone dat voor eerst, upt de reden: Het ghe-
ne dat de ziele / ende gheest is aen ons lichaem / dat
is / buyten twijfel / de beteekeningshe aen de wooz-
den / ende letters: Maer een lichaem sonder ziele is
doodt / soo is dan oock de letter doodt / sonder beteek-
ningshe: Wanneer dan de letters van de Schrif-
ture ghenomen worden / sonder beteekeningsen /
't en zijn niet anders als doode letters, ende wooz-
den.

Ten tweeden, wat seght ghy van den Camerlinck
van de Coninghinne der Mooren? Hy lag de Schrif-
ture / dat is / de woorden, maer hy en verstondtse
niet / moetmen niet segghen / dat de Schrifture / aen
hem / was een doode letter, aenghesien by den gheest
daer upt niet en kost haelen / die de Schrifture leven-
digh maect / ende stelt in haer volle wesen: Moet
ghy niet bekennen / dat de letters / ende woorden van
de Schrifture voer een kleyn kindt / diese maer spel-
len en kan / doode letters, ende woorden zijn?

Predi-

Predikant.

Sy vergelijcken de Schrifture by de schriften van *Livius*,
by de fabulen van *Æsopus*.

Antwoorde.

Dit is wederom onbeschaemdelijck gheloghen.

Predikant.

Den Cardinael *Hosius lib. 3. advers. Brentium fol. 148.* seght;
In eenen goetsalighen sin kan gheseydt worden, dat de Schrif-
ten soo veel ghelden, als de fabulen van *Æsopus*, indiensc ont-
bloot zijn van de autoriteyt der Kercke.

Antwoorde.

**Ick en hebbe dese woorden by *Hosius* niet konnen
binden: doch daer en is gheene swarigheyt / laet
ons nemen/ dat hy op dese wijze ghesproken hebbe.**

Ten eersten. **Stet ghy niet / dat het wat anders is
absolutelijck te segghen (soo ghy hier bozen ons
toe-schrijft) dat de Schrifture ghelijck is aen de fabulen
van *Æsopus*, ende wat anders / te segghen/ datse aen
de selve ghelijck is / wanneer de autoriteyt der Kercke
daer niet by en komt? Stet ghy dit niet? Soo gaet dan
hy uwe Meesters/ ende leert van haer/ wat dat is/
absolute spreken/ oft conditionate.**

Ten tweeden. **Ick segghe dat *Hosius* (indien dtt hy
hem te binden is) niet anders ghesproken en heeft/
als ober 1300. jaren ghedaen heeft den *H. Augustinus*:
Hoozt desen grooten Ontr-bader bypelijck spreken:**

1. *Lib. contra Fundam. Epist. cap. 5.* Ick en soude, seyd hy/
het Euangelie niet ghelooven, 'ten waer saken dat my be-
weeghe de autoriteyt van de Alghemeyne Kercke.

**Hoe kan *Augustinus* segghen / dat hy de Schrifture
niet en soude ghelooven / 'ten zy dat hy-se hont oft
vooz sabels/ oft vooz twijfelachtigh / soo langh als
de**

Het gheopent Christendom
de authoriteyt vande Kercke daer niet by en komt
merckt dat Augustinus conditionatē spreekt

2. Op de selve plaetse seght Augustinus: Ick moet de handelinghen der Apostelen ghelooven, indien ick het Euangelie gheloove, want alle beyde worden sy gherecommendeert door de authoriteyt vande Catholijcke Kercke.

3. *ibidem*. Indien ghy de authoriteyt vande Catholijcke Kercke te niete doet, ick en sal aen het Euangelie niet konnen ghelooven, want dat heb ick gheloofd door de Kercke, ende daerom en sal't by my van gheender weerden zijn, al wat ghy uyt het Euangelie sult voortbrenghe.

4. Wy aenveerden soo vele boecken van het nieuwe, ende oude Testament, als ons de authoriteyt van de Catholijcke Kercke overlevert. *Serm. 191. de tempore.*

Seght ons eerst wat ghy hebt reghen desen *H. Vader* / eer ghy berispt het segghen vanden Cardinael Hofius.

Predikant. Pap. 25.

Onder de Paus ghesinden verghelijckt Bellarminus de HH. Schriften by den Alcoran van Mahomet, met dese woorden: *Lib. 4. de Verbo Dei cap. 4.* Schoon de Schrifsture seght, dat de boecken der Propheten, ende Apostelen goddelijck zijn, soo sal ick't nochtans niet seker ghelooven, ten zy dat ick eerst gheloove, dat de Schrifst, die dat seght, goddelijck is. Want oock in den Alcoran van Mahomet lesen wy doorgaens, dat den Alcoran selve van Godt uyt den hemel ghesonden is, ende nochtans en ghelooven wy dien niet.

Aantwoorde.

Desen treffelijcken / ende sekerp-sinnighen Cardinael / die ghy daer nae seght te wesen eenen twee-songhighen Papist, is soo verre boven uwe weerdighheyt / ende verstandt verheven / dat ghy / noch alle uw ghelijcke / daer konnen aengheraken / als met scheldinghen / ende mechanike termijnen.

Ick segghe dan / dat hy seer wel gheseydt / ende gheredent heeft: want ick braghe u: waerom dat ghy de *H. Schrifsture* ghelooft: moet ghy niet segghen

ghen niet Paulus 1. *Theffal.* 2. 13. Om dat het is het woordt Godts, ende niet der menschen? Soo moet ghy dan eerst ghelooben / dat de Schrifte goddelijck is / eer ghy de selve aen-neemt. Verbolghens / moet ghy eerst ghelooben dat de Schrifte goddelijck is / eer ghy ghelooft dat de boecken der Propheten/ende Apostelen goddelijck zijn. Indten ghy my seght: De Schrifte seght het / dat sy goddelijck zijn. Ich antwoorde niet Bellarminus : den Alkoran seght oock dat hy goddelijck is. Nu moet ghy my segghen / wat meerder sekerhepdt dat ghy hebt van de Schrifte / dan van den Alkoran ? dat en kont ghy my niet bewijsen als upt de Schrifte self / soo moet ghy dan verssekert zijn / dat de Schrifte goddelijck is / eer ghy verssekert zijt / dat sy goddelijck is / 'twelck teghen syn-selven strydt. Want zijt ghy te vozen niet verssekert ? soo en kont ghy my dan upt Schrifte gheen meerder sekerhepdt thoonen / als upt den Alkoran. Zijt ghy dan verssekert dat-se goddelijck is / ende seght ghy dat ghy daerom op haer vast gaet / soo seght Bellarminus seer wel / dat hy niet seker gheloo- ben en kan / dat de Schriften der Propheten / ende Apostelen/goddelijck zijn/ten zy dat hy te vozen ghe- loobe dat de Schrifte goddelijck is / want ander- sing en kan hy niet vaster op haer gaen / als op den Alkoran.

Predikant.

Seker Jesuyt, ghelijck het van een ander, *Hasenmyllerus* verhaelt worde, seyde eens tot sijne discipelen : Gheerne veel predication te hooren, ende gheern, en dickwils de H Schrifte te lesen, dat en is seker gheen teecken van een goet Catholijck, maer van een ketter, die haer met dese dinghen, ghelijck een aep met een note vermaken. Doch een oprecht Catholijck vermaect sich niet veel met predication, welke haestelijck, ghelijck den windt voor-by gaen, noch met het lesen der Schrifte, alsoo die een doode letter is, welcken hy niet en verstaet : maer sijn eenigh vermaeck is, vele missen te hooren, en dickwils te biechten, die, welke dese dinghen ver-

versuymt, ende veracht, sondicht swaerder, dan die in sijn gantsch leven, noyt een predicatie ghehoort, noch bijbel ghesien heeft.

Antwoorde.

En ghy/en Hasenmyllerus lieght alle beyde / dat gheswart wordt. Ghy/ upt simpelheyt / om dat ghe de saken werpt op 't papier soo-se ballen / sonder de selve wel t'ondersoecken; ende Hasenmyllerus lieght upt moerwilligheyt. Ick moet u hier desen Hasenmyllerus gaen upt-schilderen met de selve verwen / met de welcke hem over neghen en sestig saken upt-ghebruykt heeft onsen seer ghelcerden P. Jacobus Gretserus, in sijn *Historia Ordinis Iesuitici*, op dat de heele werelt / aen de beeren magh sien / wat hy dooz een voghel gheweest zy / ende op wat personen dat ghy uwe praetjes sondeert. Ick en sal niet anders dan sijn leughenen aenwijzen / van de welcke hy van Gretserus, dooz ont wederlegghelycke redenen / ende gherupghenissen wordt oerrupghet / de welcke men by den selven Gretserus kan naesien.

Hasenmyllerus seght 1. in sijn Voor-reden, dat onsen eersten Latijnschen Reghel seght: Dat onse Orden ingestelt is, om dat-se alle ketterijen, ende namelijck de Luther-sche soude tant bieden. 'T is gheloghen / onsen eersten Reghel en heeft gheene andere woorden / als dese: Het eynde deser Societeit is, niet alleen de saligheydt, ende volmaecktheydt van sijn eyghen siel met de goddelijcke gracie te besorghen, maer met de selve, neerstelijck, te besorghen de saligheydt, ende volmaecktheydt van sijnen even naesten. Daer is 't al.

2. Seght hy / dat den H. Ignatius op 't eynde van sijn leven door wroeghinghe van conscientie, sijn-selven vervloecht heeft. 'T is gheloghen. Niet een woort hier van/by de Schryjvers van sijn leven.

3. Sepdt hy / dat de Jesuiten gheen Reghelen gheschreven en hebben, die haer eyghen zijn, maer dat sy haer toeghe-eyghent hebben de Reghelen vanden Cardinael Caraffa.

'T is

teghen het gheopende Turckdom.

81

'T is onbeschaemdelijck gheloghen/de gheheele wereldt siet contrarie booz d'oogh.

4. Seght hy / dat onse eerste Paters te Roomen arm zijn gheweest sonder ghebreck, oodmoedigh sonder versmadighen. 'T is gheloghen : hoe arm sy daer gheweest zijn/ ende wat sy booz Christo gheleden hebben / mannen sien hy Ribadineira, ende Maffeus.

5. Seght hy / dat den Cardinael Guiccidonius niet begheert heeft, dat soo een godloos, ende ulpsch soldaet, ghelijck Ignatius was, een nieuw Orden soud' instellen. 'T is gheloghen / ter contrarien / desen Cardinael heeft gheseydt. Ick en probere de nieuwe Ordens niet, maer dese probere ick.

6. Seght hy / dat wy in onse Reghels/en Constitutien / de Societeyt normen/de eerweerdighe, ende lofweerdighe Societeyt der Jesuiten. 'T is gheloghen / ter contrarien / sy wordt daer ghenoeemt de minste Societeyt.

7. Seght hy / dat het ghebodt van de ghehoorsaemheydt alleenlijck is voor de Novitien. 'T is gheloghen/onse Reghels strecken dit ghebodt upt tot allen van wat ampt/oft ouderdom sy mochten wesen.

8. Seght hy / dat onsen Pater Generael alle de secreten weer van den Paus, ende gheduerigh aen sijne sijde is. 'T is gheloghen.

9. Seght hy / dat Gregorius de Valentia soude gheseydt hebben, dat hy onder de Lutheranen niemant meer en vreesde, als Kemnitius. 'T is gheloghen : Want Gretserus ghetupghet / dat hy upt den mondt van Valentia ghehoort heeft/ dattet gheenen sechteren ketter en was als Kemnitius.

10. Seght hy / dat het de Priesters toestaet te lerten op de ghene die gheene Priesters en zijn, ende de selve van hare ghebreken te vetmaen. 'T is gheloghen. Ter contrarien/ onsen Reghel heeft / dat niemant een ander sal berispen, als de ghene die hier toe last heeft van den Oversten.

11. Seght hy / dat de macht van de Recteurs in de Collegien vry is, ende absolut. 'T is gheloghen / ter contrarien / sy hauchen allegaer vanden Provinciael, ende Generael, ende staen onder haer ghebiet.

F

12. Seght

12. Seght hy / dat de Jesuiten in Edelmans kleederen gaen tot de bruyloften, oft vergaderinghen der Princen, ende andere Groote, om alles te doorsnuffelen. **'Tis ghe-loghen.**

13. Seght hy / dat soo wie onse Reghels over-treedt, gheseydt wordt soo grootelijcks te sondighen, als oft hy teghen de gheboden Godts hadde ghesondight. **'Tis gheloghen. Ter contrarien / onse Reghels en verbinden ons op gheene sonden / ten zy in die dingen / de welke sonde zijn / oock sonder de Reghels.**

14. Seght hy / dat, soo wanneer eenen Priester biechte hoort inde Kercke, altijd eenen broeder recht over hem staet, om te sien wat hy doet. **'Tis leughen. De heele wereldt kan contrarie ghetuyghen.**

15. Seght hy / dat wy gheen vrouwen en groeten, jae, dat wy haer houden voor schepselen, die van Godt zijn vervloecht. **'Tis gheloghen.**

16. Seght hy / dat den Paus Paulus III. een godloos, een onrechtveerdigh, ende dertel mensch is gheweest. **'Tis gheloghen. Ter contrarien / Onuphrius seght / dat hy een man is gheweest van groote deughden.**

17. Seght hy / dat wy voorgheven, dat onse Reghels de selve autoriteyt hebben, met de H. Schrifture. **'Tis ghe-loghen.**

18. Seght hy / dat de ghene bequaem worden ghevon-nist tot de Societeyt, de welke niet godtvruchtrigh en zijn, niet ghehoorsaem aen hare ouders, niet gheboren uyt een eerlijck, ende wettigh houwelijck, maer 'tgrauw van't volck zijn, onghehoorsaeme kinderen, lichtveerdigh, ongebonden. **Ho-ster onbeschaemder leughen komen upt den mondt van den vader der leughentale ?**

19. Seght hy / dat den Paus aen de Jesuiten heeft oor-lof ghegheven om hare ghetijden te lesen, niet uyt ghebodt, maer naer hare belieste. **'Tis gheloghen / want wy hou-den ons eben verbonden tot de ghetijden / als andere Priesters.**

20. Seght hy / dat wy onse Coadjuteurs houden voor wereldtsche menschen, om dat sy haer bekommeren met tijdelijcke saken. **'Tis opentlijck gheloghen / wy houden-se voor weerdighe Religieusen.**

21. Seght

21. Seght hy / het gheldt dat men voor desen placht te gheven aen de Pastoors voor het biechten, wordt nu ghegheven aen de Jesuiten. **Wat eene grove leughen dit is / kunnen ghetuyghen soo menighe duysenden / die hy ons biechten.**

22. Seght hy / dat wy antwoorden yraghen van de beelden der Heylighen. ghelijck eertijs de Heydenen deden vande statuwen der duyvelen. **'Tis gheloghen.**

23. Seght hy / dat wy de wettrighe Magistraten verachten, en lasteren, en dat wy haer duyvels noemen, ende in den gheestelijken ban slaen, wanneer sy ons in eenighe sake wederstant doen. **'Tijn onbeschaemde leughens.**

24. Seght hy / dat wy aen niemant de deuren van onse Collegien openen, als aen de ghene die groote giften brenghen, als by exempel, stieren, goude, ende silvere vaten. **'Tis gheloghen.**

Hier mede sal't wel zijn / daer hebt ghy twee dozijnen schandelijcke / onbeschaemde / lastelijcke / grove leughens van uwen Hasenmuller, wilt ghy er noch rchten dozijnen hebben van den selven slag / leest Jacobum Gretserum boven van my ghecreert / ende hy sal-se u by-setten : en durft ghy naer al dit te voorszijn komen met soo eenen leughenaer : het praetse dan / dat ghy uyt hem verhaelt / is eben gheloghen / als alle de reste. Siet het wederlept hy Gretserus. Gaet henen / en stelt ons wat anders voorsz.

Predikant.

Wy moeten weghen Christi bevel, en exempel, bereydt zijn om rekenenschap te gheven van ons gheloove, aen een ghelijck die-se eyscht. Maer den Paus wilt, dat de sijne haer simpelijk sullen te vreden houden, met een inghewickelt gheloove, door het welcke sy ghelooven, dat de Kercke ghelooft, ende de Kercke, dat sy ghelooven; sonder te kunnen segghen, wat oft sy, oft de Kercke ghelooven. Soo heeft Mahomet mede ghewilt.

Antwoorde.

Ghy liegt eben sterck als Hasenmyllerus : waer hebt ghy ghelesen / dat den Paus wilt / dat de sijne haer sonden te vreden houden met een inghetwickselt gheloof : waer toe dienen dan de Catechisanten / die dymael ter weke aende jonckhepdt ghedaen worden / om haer t'onderwijfen van de stucken des gheloofs in't besonder : waer toe dient het tracteren der controersien mondelinghe op de preeck-stoelen / ende oock met schriften / hoor de meerder-jarighe : is dit een tecken / dat den Paus bande sijne bereyscht een inghetwickselt gheloof / aenghesien dat / hoor sijnen last / ende minder / en meerder-jarighe onghelijckelijck beter dan de Ghereformeerde onderwesen worden in alle de stucken des Gheloofs in't besonder?

Seght wy eens : sijn alle utwe broeders / ende susters in Christo, soo scherp-sinnigh / ende verstandigh upt der naturen / dat sy datelijck batten / ende begripen / oft oock onthouden / al wat men haer leert : t'waer wonder / dat ghy-lieden alleen / dit privilegie / ende hoordeel soudt hebben onder alle de natien. Wat nu ghedaen met soo een mensch / die upt der naturen soo plomp is / oft soo kozt van memorie / dat hy niet batten / oft onthouden en kan / het ghene hem geleert wordt : aen soodanighe segghen wy / dat het ghenoech is / dat sy ghelooven / dat de Kercke gheloof / en dat sy daer op moghen vast gaen. Is dat nu te segghen / dat den Paus wilt / dat de sijne / in't ghemeyn / haer te vreden houden met een inghetwickselt gheloof?

Och ghy en hoeft niet veel te praten van een inghetwickselt gheloof / want soodanigh een gheloof heeft het meeste deel van de utwe. Hoe menighmael hebbe ick nu op den tijdt van hier saren haer hoorzen segghen / Dat mijnen Predikant hier waer, die soude dit, oft dat konnen antwoorden, ick en ben gheen Theologant, ick en heb niet ghestudeert, &c. Wat is dit te segghen? Is het niet duyfsentmael beter / ende gheruster / sich te beroepen

teghen het gheopende Turckdom. 85
pen op de Kercke / dan op eenen Predikant / die self
altemet niet meer ghestudeert en heeft / ende eben
plomp van verstandt is / als de ghene / die hy moet
leeren ?

Predikant Pag. 26.

De leere *Christi*, van Godt, is ghenoech bekend. Die be-
vecht den Roomschen Paus, niet alsoo, ghelijck of hy de Dry-
eenigheydt wegh nam, of den dienst die Gode toebehoort,
maer nochtans lijdt hy, dat hem van sijne Pan-lickers wordt
toegheschreven en Godts naem, en sijn ampt, en dienst, en
hem wordt meer eerbiedigheydt ghedaen, dan aen de ghecon-
sacreerde hostie, de welcke volghens haere leere, ende con-
scientie, haeren Godt is : alsoo hebben meer als seventhien-
duy sent, eenen sekeren *Mahometaen*, met naeme *Habemus*, er-
kent, ende aengher oepen, als eenen Godt.

Antwoorde.

Wat raecht den naem/Godt, hebbe hoben betwesen/
dat hy op vele plaetse van de *Schryfture* wordt ghe-
geben/aen Rechters, Overicheden, en Magistraten, jae
aen de kinderen Godts in't ghemeen/soo David seght:
Ghy-lieden zijt Goden.

Wat aengaet het Ampt Godts/seght den *H. Apostel*
Paulus niet *Rom. 13. 1.* Dat alle ziele zy onderworpen aen de
machten over haer ghestelt, om dat daer gheen macht dan van
Godt is, ende de machten die daer zijn van Godt gheordon-
neert sijn? alsoo dat de ghene, die hem teghen de macht stelt,
de ordonnantie Godts wederstaet., ende de ghene diese we-
derstaen, sullen over haer selven een Oordeel haelen? Leest
nu hier benessens de bemerckinghen van uwen Bijbel
namelijck *Num 8.* daer sult ghy vinden/ dat de Overic-
heden inghestelt zijn onder het menscheli,ck gheslachte, om
het selve in Godts plaetse te regeren, soo bedienem sy dan/
volghens *Schryftuer*/ ende uwe bemerckinghe / het
ampt Godts.

Seght den selven *H. Apostel* niet *Coloss. 3. 20.* dat de
knechten hare Meesters souden ghehoorzamen/ niet
als

als de menschen dienende/ maer den Heere selve: soo bedienen dan alle Meesters het Ampt Gods, ofte des Heeren: wat ongherijmicheydt dan / indien men het selve seght van den Paus/ den welcken van de boornaemste Coninghen / ende Princen des werelts / wordt herkent als het Hoofd van de Kercke/ende den Stadt-houder Christi hier op der aerden?

Wengaende den dienst die den Paus toegheschreven wordt / dat dit soude den dienst zijn / diemen God selve doet / dat is / noch eens / naer utwe ghewoonte / gheloghen: oft meent ghy dat den Godts-dienst ghelegghen is in knielen / buighen / ende andere soodantighe uprieterlijke teekenen van eerbiedinghe? soo moet ghy dan mede segghen / datmen de Coninghen Godts-dienst bewijst / wannermen booz haer knielt / &c.

Ten lesten / dat ghy seght / datmen aen den Paus meerder eerbiedigheyt thoont/dan aen de gheconsecreeerde Hostie/dat is wederom ghebeuselt: want de eere diemen aen dese bewijst/blijft altydt Goddelijck volghens onse leere/ en conscientie / de welke oertuyghet zijnde vande claere woorden der Schrifture / ons gheuyghet dat Godt daer self teghenwoordigh is: maer de eere diemen den Paus aendoet / blijft altydt menschelijck / al hoe-wel verhebbender als de eere die men aen ander bewijst / om dat de eere moet meerder/ of mindere zijn/ naer advenant vande wederdigheyt des persoons/ diemen eert.

Predikant.

Twee Sacramenten heeft Christus inghestelt in het nieuwe Testament. Doch hier stellen de Pausen, en Mahomet haer wederom teghen Christus: want den Paus sondicht in excus, en stelter seven, Mahomet verwerpt het een, ende het ander te ghelijck.

Antwoorde.

Maer soete man als ghy zijt/wie heeft u toch wijs ghe-

ghemaect / dat Christus niet meer als twee Sacramen-
ten heeft inghestelt in het newe Testament? is dit
een Principium nu soo vast ghestelt / ende onseylbaer
datter niemant in de werelt mach aen twyffelen?
soo neen? hoe hebt ghy dan dit soo stoutelyck ghes-
telt op't papier / sonder eenighe preuben / daer ghy
wel kost weten / hoe bondelyck Bellarmius, ende ande-
re onse Godts-gheleerde gheprobeert hebben / datter
seben sijn? soo ja? wie heeft dit Principium soo vast
ghestelt? ghy-lieden? *Eplaeg!* ghy-lieden en waert
de Mannen niet / om soo een Principium vast te stel-
len teghen de alghemeyne Concilien, namelijk dat
van Florentien, Trenten, en andere. Ick segghe dan
met de selve / dat Christus, seven Sacramenten heeft
inghestelt / en dat de ghene / die der maer twee en be-
houden hebben / ghelyck de Ghereformeerde doen / te-
ghen Christum opentlyck stryden / 'ten is niet van
noode / dat ick dit hier bewijse; leest mijne Tractaten
van de Biechte, ende van't H. Olyfel, ende siet wat ghy
daer teghen hebt.

Predikant. Pag. 27.

Christus is op der aerden nedrigh gheweest, en af-keerich
van allen hooghmoet, en pracht; de eere, die de menschen
hem wilden aendoen, ontweeck, en weygherde hy: Als hem
de Joden eenen Koninck wilden maken, is hy ghevlucht,
seggt den Paepschen Schrijver *Lyra*, op dat het Catholijck ghe-
loove niet toegheschreven soude moghen worden de men-
schelijke macht, ghelyck de Wet van *Mahomet*. Doch hoe
verre sijn van sijne voet-stappen af-gheweken, den Oostschen,
ende Westerschen *Ani-Christ*?

Antwoorde.

Van den hooghmoet der Pausen en wille ick niet
spreken / aenghesien dat het noch u / noch my toestaet
daer van te bonnissen / wy sullen dat bonnisse lae-
ten aen Godt / die de herten, ende nieren der menschen
doorliet.

Ick kome dan tot de nedrigheydt Christi: **huyten** twyffel / Christus is op der aerden neygh gheweest / **da** rom seide hy oock *Matth. 11. v. 19.* Leert van my dat ick oodtmoedigh van herten ben. **De** vraghe is nu / of se nant niet en kan oodtmoedigh van herten zyn tus- schen ny wendigen pracht / ende rijkdommen: seght ghy dat sae? hoe konnst ghy dan de **Pausen** van hooghwoet, ter oorsaecke van haren uytwendighen pracht? seght ghy dat neen? hoe heeft **David** dan / soo oodtmoedigh van herten gheweest / dat hy seide aen **Michol**, dat hy sich noch meer soude verwerpen, daer hy nochtans al den pracht hadde / die eenighen **Coninck** soude connen hebben / of wenschen?

Ick bekenne dan / dat Christus is nedrygh gheweest: maer wat seght ghy van sijne treffelycke inkomste binnen de stadt van **Jerusalem**? *Matth. 21. ende Ioan. 12.* Hy sat op eene ezelinne, een kersit eyghen aen **Conin-** ghen / ende **Princen** / op die / ofte voorgaende tijden: want soo staeter *Iudic. 5. v. 10.* Ghy-lieden die op witte eze- linnen rijdt. Hier door worden verstaen / seght **uwen** Bijbel *Num. 17.* Groote, ende aensienlijke lieden: dat blijckt oock uyt *Iud. 10. v. 4. ende 12. 14.* daer gheseyt wordt / dat de sonen der **Rechteren** Israels ghewoon waren te rijden op ezels.

Daer-en-boven heeft Christus laeten cleederen uyt- huyden om daer op te sitten: een groote menschte ginck hem achter / en voor / sy spredden tacken / en haere kleederen op den wegh / ende dat / seght **u-** wen Bijbel *Num. 9.* tot een teecken van eere, diemen ghe- woon was groote Heeren, ende Coninghen daer-medt te bewijfen.

Verhalben / riepen de schaeren: **Hosanna** den Sone van **David**, gheseghent is hy, die komt in den naem des Hee- ren, **Hosanna**, in de hooghste Hemelen.

Wat heeft Christus ghedaen? heeft hy dit ghewep- ghert / oft willen ontbluchten? ter contrarien / als de **Phariseen**, dit qualijck namen / heeft ghetraont dat dit al seer wel was / en heeft de **Jepdenen** oock laten hy hem comen / om dat sy hem souden sien. Laet ons dan nu segghen met onsen **Lyranus** van u ghes- teert:

reert: *Christus* is ghevlucht, als sy hem wilden Koninck
 maecten, op dat aen het Catholijck gheloove niet en soude
 toegheschreven worden de menschelijke macht, ghelijck aen
 de Wet van *Mahomet*: Maer laet ons segghen met u-
 wen Bijbel, dat *Christus* heeft als een Conincklycke
 inkomste ghedaen binnen de Stadt van *Jerusalem*, en
 willen ghe-ert wesen/soo als men aen groote, ende aen-
 sienlijke lieden, ende Coninghen placht te doen: Jae daer-
 men eens leest/dat hy ghewepghert heeft Coninck te
 wesen/daer leestmen op vericheyden plaetsen vande
 Schryfture / dat hy sijn selven booz Coninck heeft
 uyt-ghegheben *Luc. 23. v. 4. Ioan. 18. v. 36. Matth. 27. v. 12.*
 Hy heeft de *Pharisēen* berispt/ om dat sy de lof-sangen
 t'zynder eere / vande kinders inden tempel gheson-
 ghen/ wilde beletten &c. Dooz het vluchten, heeft hy
 gheleert/ datmen in sijne Religte oodmoedigh moest
 zyn; dooz het aenveerden, heeft hy gherhoont de Ma-
 jesteyt van sijne Religte: Nu hebbe ick u hoven be-
 thoont/ dat het seer wel samen staet oodmoedigh van
 herten te zyn / en saemen uyt-wendighen pracht te heb-
 ben: Soo en doet dan den Paus van Roomen ners
 teghen de nedrigheydt Christi, noch teghen d'oodtmoe-
 digheydt, indien hy / ofte in qualiteyt van Roomschen
 Bisschop, ofte van 'tHooft der Kercke, ende Stadt-houder
 Christi, (dooz den welcken hy vande booz-naemste
 Coninghen/ ende Princen der werelt herkent wort)
 ofte ten lesten in qualiteyt vanden gheenen die van
 de oude Coninghen / vereert is gheweest met we-
 reltsehe Prinsdommen / eenen uyt-wendighen
 pracht houdt.

Predikant.

Christi Coninckrijck en is niet vande werelt gheweest, hy
 en heeft niet ghewilt, dat sijne Discipelen souden heerschen,
 hy heeft haer gheboden, de werelt onder sijn ghehoorsaem-
 heydt te brenghen, niet met den mondt des sweerts, maer
 met het swéert des monts: Maer den Paus sich eens aenghe-
 maticht hebbende de wereltsehe macht, soo menichmael hy
 met sijne vervloekinghen, en crachteloose blixemen niets

en heeft konnen te weghe brenghen, hy grijpt *Pauli* sweert aen, als *Petri* sleutelen niet ghenoech konnen verschricken, *Mahomet*, ende de *Mahometanen* hebben d'opkomste, ende gheluckighe voort. ganck van hare regheringhe, haer sweert oock danck te weten.

Antwoorde.

Ich en weet niet/ of ghy hier wilt een Orateur spelen / ofte wel een Poët; want ghy stelt ons schoone verbloemde manieren van spreken voor / sonder eenighe reden/ of pzenbe. Dat weet ich wel / dat ghy gheen goet Schrifsturist en zijt: want indien ghy hier in wel erbaren waert/ ghy soudt moeten weten hebben / datmen oock in materie van de Religie wel mach doen met bedwanck, 'tghene men niet verkrighen en kan met saeghtmoedigheyt.

Voor eerst, hebt ghy die plaetse by den H. Lucas Cap. 14. daer een seker mensch, dat is/ Christus, of Godt, heeft opgherecht een maeltijdt, dat is de Kercke, of de leere des Euangeliums; ende soo de ghenoodde tot de selbe niet komen en wilde/soo heeft de Heere gheseyt: Dwinghesse in te komen. Hoe verstaet ghy dit? heeft Christus hier aen sijne dinaeren / onder dese ghelijckenisse gheen macht ghegheben/ om de ghene / die weder-spanningh souden zijn/ aen haren roep / te dwinghen? Ghy sult mi segghen met ulwen Bijbel, dat dit moet verstaen worden / van dwinghen met woorden, ende een ghedurigh aenhouden:

Maer / upt wat Schrifsture betwijst ghy mi dat? ich weet wel / dat dit plaetse grijpt in de Heydenen, ende andere ongheloobighen; maer men spreekt hier van de ghene die metter daet waeren gheroepen: nu / dat het niet ghenoech en is dese te dwinghen met woorden, ende een ghedurigh aenhouden, blijkt upt den H. Apostel Paulus 1. Cor. 4. v. 21. ende 2. Cor. 10. v. 6. Daer hy seght / dat hy tot de weder-spanninghe sal komen met de Roede van straffe, ende haere onghesoorfaemheydt wreken. Dit gheeft by wat anders te kennen / als bedwanck met woorden.

Am

Indien ghy my seght dat Christus aen sijne Apo-
 stelen uptwendighe / of wereldsche straffe verbo-
 den heeft: Ick en kan dat in de heele Schryfture niet
 vinden.

Ick lese wel dat hy *Matth. 20. 25.* aen sijne Apo-
 stelen heeft ghezept / dat sy niet en moesten staen nae eere
 ghelijck Joannes, ende Jacobus daer deden / ende dat sy
 moesten oodmoedigh zijn / en onder malckanderen
 niet twisten / (ghelijck sy ghedaen hadden *Marci 9. 13.*)
 wie de eerste / oft de meeste onder haer was; maer dit
 en raecht gheene straffe, ten opfichte der weder-span-
 ghe / namelijk die eens zijn gheroepen ghetweest.

Ick lese oock *Matth. 26. 51.* dat Christus aen Petrus
 gheseyt heeft / soo hy Malchus gheslaeghen hadde met
 't sweert / dat hy zijn sweert soude in de see weder-
 om steken / segghende / dat alle de ghene die het sweert
 nemen, door het sweert sullen vergaen. Maer dit en doet
 hier oock niet een hant te propooste / de wile hier
 Christus enkel spreekt van doot-slaen ('twelck doot
 het ghebodt Gods verboden is) ende niet van de
 straffe der Overigheden.

Gae dat meer is / Petrus Martyr in *1. ad Cor. Cap. 5.*
 bekent dat de doot van Ananias, ende Saphira, ghe-
 schiedt doot de kracht Petri: ende de verblindighe
 van den Cooberaer / Elymas, gheschiedt doot de kracht
 Pauli, toebehoort aen de Kerckelijcke Roede der straffe:
 Ghy en kout my niet ontkennen / of dit waeren lic-
 haemelijcke straffen ten opfichte der weder-span-
 ghe aen de Kercke / ofte het Euangelium: of nu dit ghe-
 schiedt sy doot mirakel / of niet / en doet niet ter sa-
 ke; 'tis ghenoech / dat Martyr bekent / ende seer wel /
 dat de lichaemelijcke straffe, een deel is van de Kercke-
 lijcke Roede: wat hebt ghy dan in den Paus te beris-
 pen / als hy dese Roede in de handt neemt / soo noch-
 tang / dat hy de selbe uptvoert / niet doot zijne ep-
 ghen handen / maer doot de handen der wereldsche
 Rechteren / niet ten opfichte van die buyten zijn, dat
 is / Heydenen, ende andere ongheloobighen: (want
 Paulus seght. *1. Cor. 5. 12.* Wat hebbe ick die buyten sijn te
 oordeelen) maer ten opfichte van de ghene die eens
 ghe-

gheroepen, ofte binnen sijn, en van dese seght Paulus: Oordeelt ghy-lieden niet die binnen zijn? van dese / sendt hy/ dat hy tot haer sal komen met de Roede van straffe, ende haer onghhehoorsaemheydt wreken, van dese hebben wy het exempel van Petrus, dat hy haer lichamelijck heeft gheslraft / of hy dit ghedaen heeft dooz mitrakel / of niet / daer en is niet aengelegghen: van dese ten lesten / seght Christus dat men se soude dwinghen.

Maer al dit / moet ghy my noch segghen / op wat voer / dat uwen Joannes Calvijn, binnen Geneven, lebedigh heeft doen verbranden / eenen sekeren Michael Servetus, alleen up die oorsaecke / dat hy de leere van Calvijn wederstont.

Predikant. Pag. 30.

Christus heeft ons belast verghevinghe der sonden te soeken in sijn bloedt: maer den Paus schrijft die oock toe aen andere wercken, insonderheyt aen aelmoessen, vasten, en Religieuse pelgrimagien; en gantschelijck de selve dinghen heeft *Mahomet* den sijnen gheboden, om verghevinghe van haere misdaden te bekomen.

Antwoorde.

Niemant van de Pausen / of Catholijcken / heeft opt ghetwijffelt / ofte gheleert dat de verghevinghe der sonden niet en moest toegheschreven worden aen het Bloedt Christi: want / ghelijck den H. Joannes seght / ende wy met hem: Het Bloedt *Christi*, reynight ons van alle sonden.

Ghy sult my vraegen / hoe schrijftmen dan de boozesepde verghevinghe toe / aen de wercken?

ICK antwoorde: dit is eben / of ghy vraeghde: Hoe heeft Christus *Luc. 7. v. 47.* de verghevinghe der sonden toegheschreven aen de Liefde, ofte ghelijck ghy-lieden wilt hebben in den Dordrechtschen Bijbel *Num. 48.* aen het Gheloof van die hermaerde sonderse: want desen Bybel, seght / dat sy die weldaet vande verghevinghe der sonden, heeft ontfanghen door haer Gheloof; laet het
soo

soo wesen/ al-hoe-wel dat Christus, de oorsaecke van dese verghebinghe / oock de Liefde stelt / segghende / haer worden vele sonden vergheven om dat sy veel lief ghehadt heeft. Zijn de Liefde, ende Gheloof by de Ghereformeerde gheen goede wercken? Wat vraecht ghy dan / hoemen de verghebinghe der sonden kan toeschrijven aen de wercken / aenghesien dat de Schrif- ture de selve toeschrijft / aen de Liefde, ende Gheloof, niet als aen teecken, soo uwen Bybel seght/maer als aen oorsaken bande verghebinghe / dat blijkt klaer- lijk upt dese woorden. 1. Haer worden vele sonden vergheven, om dat, ofte want sy veel bemint heeft. Christus en spreekt niet banden boozleden tijdt/ als of hy se- de/ dat sy haer te bozen vergheven waren / maer hy seght: Sy worden haer metter daet vergheven: wat oor- saecke? om dat, ofte/ want sy veel bemint heeft: dese woo- deken/ om dat, ofte / want, zijn die niet bande men- schen soo inghestelt / ende by allen ghebruyckelijck/ dat sy noodtsakelijck mede-bzenghen de oorsake, of reden, van't ghene booz-ghegaen is? soo seght hier dan Christus, dat de Liefde van dese sonderse / niet een teecken, maer de oorsake is bande daedelijke verghe- binghe haerder sonden. 2. Wat wilt ghy klaerder als dese woorden; Uw' gheloof heeft u behouden? Ghe- loof dan/ ende Liefde samen ghenomen/ soo alsse Chri- stus hier neemt / sijn oorsake gheweest van de verghe- binghe der sonden; maer de Liefde, ende Gheloof buy- ten alle twijfel / sijn goede wercken / wat ongher- ynthepdt dan / datmen volghens de Schrif- ture/ de verghebinghe der sonden toeschrijft aen de goede wercken?

Ten anderen / hoe heeft Daniel *Cap. 4. v. 27.* aen den Coninck Nabuchodonosor ghesepdt: Verlost uwe sonden door aelmoessen, indien de verghebinghe der sonden aen de aelmoessen niet en kan toegheschreven wor- den?

Doorders / hoe heeft den H. Joannes ghesepdt. *1. cap. 1. v. 8.* Indien wy onse sonden belijden, Godt is ghetrouw dat hy ons de selve vergheven sal? hadde hy niet te bozen ge- sepdt *v. 7.* dat het Bloedt Christi ons reynight van alle sonden?

hoe

hoe komt hy dan hier noch bereyffchen de belijdenisse der selver tot de verghebinghe?

Dit altemael sijn het gheen claere teekenen / dat hoemel de verghebinghe der sonden moet toegheschreven worden / aen het Bloedt Christi, dies niet te ghenstaende oock kan / ende mach toegheschreven worden aen wercken, als sijn namentlijk de Liefde, het Gheloof, de aelmoessen, de Belijdenisse, &c.

De verghebinghe wordt toegheschreven aen't Bloedt, hoor soo veel dit den eersten oorspronck is van alle verghebinghe / sonder den welken niet eene sonde vergheben kan worden: Men de wercken, hoor soo veel sy alle haere kracht trecken upt het Bloedt Christi, sonder het welck / sy in't minste niet kunnen nuttich zyn: ende alsoo ghelyck in de Schysfure gheseydt wordt / dat Godt alleen goet is, *Matth. 19. 17.* dat is / soo utwen Bybel dit verklaert *Num. 19.* Een oorspronck van alle goet, 'twelck niet en beledt / datter noch vele andere dinghen kunnen / en moghen goet ghenaeemt worden: alsoo oock machmen by segghen / dat dooz het Bloedt Christi alleen, (als wesende den oorspronck van alle verghebinghe) de sonden vergheben worden / al-hoe wel oock de selve toegheschreven wordt aen de wercken.

Maer al dit / en kan sich niet binden / dat dit is een merck-tecken van den Anti-Christ, de verghebinghe der sonden toe te schryven aen de wercken.

Hier mede is saemen beantwoordt al't ghene ghy boozdets seght Littera G.

Predikant. Pag. 31.

Christus heeft aen sijne Kercke ghegheven sommighe tot Apostelen, en sommighe tot Propheten, en sommighe tot Euangelisten, en sommighe tot Herders, en Leeraers, ghelyck den Apostel spreeckt *Ephes 4. 11.* Doch hoe vele ghekapte munniken den Roomschen Paus daer heeft by-ghebrocht, weet niet soo seer de werelt, alsse het wel ghevoelt: En dat oock soo de Mahometanen hare munniken hebben, die in strenghigheydt des levens den Paepschen gheensins en wijcken, sal hier naer van ons worden aenghewesen.

Ant.

Antwoorde.

Te bozen wilde ghy den Orateur, of Poëet spelen/ en nu praet ghy hier puer als een kindt. Ghy hebt het immers machtigh ghelaeden op onse Munniken; waerom ghevoelt de wereldt datter soo veel Munniken zijn? wat is dat te segghen?

Immers sonder te bewijzen dat de Munniken beghost zijn ten tijde bande Apostelen / soo als Eusebius *lib. 2. Hist. C. 16.* ende Hieronymus *de viris illustr. in Philone.* Ende Augustinus *Serm. 2. de vita com. Cleric. apud Possid.* Ende Isidorus *lib. 2. de divin. offic. cap. 15.* Ende Cassianus *Collat. 18. C. 5.* ghetuyghen.

Sonder oock te segghen hoe hooghlijck desen staet is gheprezen gheweest van den H. Basilius, Hieronymus, Augustinus, Nazianzenus, Chrysostomus, Bernardus, ende andere meer/ die ghy kont naesien by Bellarminus *de Monachis.*

Ick segghe dat ghy de plaetse van den H. Apostel/ van u hier booz ghestelt / soudt moeten hebben ten bollen citteren / en dat ghy alsdan wel een ampt/ oft plaetse soudt kunnen vinden hebben in de kercke/ booz de Munniken.

Maer dat Paulus dan opghetelt heeft / Apostelen, Propheten, Leeraers, Euangelisten, soo voeghter hy noch by/ Krachten, Gaven der ghesontmakinghen, Behulpfels, Regheringhen, menigherley taelen.

Ten anderen / en soude hier niet qualijck ghepast hebben / 'tghene den selven Apostel seght *1. Cor. 7.* Ick wilde wel, seydte hy / dat alle menschen waren, ghelijck als ick selve ben (dat is inden staet van onthoudinghe) maer een iegelijck heeft sijn eygen gave van Godt, den eenen sus, den anderen soo: Doch ick segghe den onghetrouwen, ende de weduwen, het is haer goet, indien sy blijven ghelijck als ick.

Vraeght ghy mi op wat plaetse de Munniken konnen ghestelt worden?

Ick antwoorde. Indien ghy wilt / steltse onder de Apostelen, booz soo veel sy haer ghelijck zijn in't verla-

berlaen van huys, broeders, susters, vader, moeder, vrouwen, kinderen, ackers &c. *Matth. 19. 29.*

Ofte wel / stelise onder die / de welcke Paulus wenscht / dat sy aen hem ghelijck waeren.

Ofte stelise onder de Propheten, dat is / uplegghers der Schrifre / want wat Basilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Magnus, Bernardus, ende menighe andere Monicken van onse tijden in dit stuck hebben gedaen / is aen de gheheele werelt bekent.

Ofte indien ghy wilt / stelise onder de Behulpsels, dat is / die de Bisschoppen / ende andere Herders helpen in't ampt van predicken / ende andere Kerckelijcke diensten / daer sy toe worden ghestelt: Want ick en sie gheen reden / waerom / dat men / door de Behulpsels, alleen moet verstaen de ghene / die de armen helpen / soo vmen Bijbel seght *Num. 74.* aenghesien dat den H. Paulus, dit woordt dickwils ghebruyct ten opsichte van de ghene / die hem helpen in het berheyden der Evangelische leere. Alsoo ghebruyct hy dat / *Rom. 16. 3.* ten opsichte van Aquila ende Priscilla, ende *v. 9.* ten opsichte van Urbanus, ende *v. 21.* ten opsichte van Timotheus, ende *Philem. v. 24.* ten opsichte van Demas ende Lucas, ende *Philip. 2. 25.* ten opsichte van Epaphroditus, ende *Coloss. 4.* ten opsichte van Aristarchus, Justus, ende *Philip 4. v. 3.* ten opsichte van Clemens, ende andere die hem gheholpen hadden in't Evangelie &c. Van de welcke men niet sekerlyck segghen kan / dat sy allegader zyn Herders gheweest / 'tis waer schijnelijck dat neer / maer dat sy Mede-helpers waeren van de Herders. Wat dunckt u / is dese plaerse niet bequaem voer onse Monicken? Den Paus dan / en heeft niet ghedaen / in het bevestighen der Religiense Ordens / het welck sryde teghen de woorden Pauli. Veel min / moet hier up besloten worden / dat hy / om dese reden / den Anti-Christ zy.

Voorders / de ghelijckenisse / die ghy stelt tusschen de Pausen / ende Mahometanen, om dat sy alle beyden Monicken hebben / is eben oft ick de Ghereformeerde mede hy de Mahometanen vergheleek / om dat hy alle beyde Predikanten / oft Leeraers te binden zyn.

Predic-

Predikant.

Christus heeft oock in eene bekende tale de heylighe dinghen verricht, ende sulcks heeft hy ons oock, door sijne Apostelen belast te doen. Doch den Paus wilt alle dinghen in het Latijn, een tale die het ghemeen volck niet en verstaet, verhandelt hebben: Ende alsoo blateren oock de *Mahometanen* in de Arabische tale haren *Alkoran*, uyt welckers 't duyfsste deel sy niet en verstaen.

Antwoorde.

Wijst mi de plaetse aen / daer *Christus* aen sijne Apostelen belast heeft / de heylighe dinghen te verrichten in eene bekende tale / ende verboden / dat sy die niet en souben doen / in eene onbekende.

Daer-en-boven wijst mi de plaetse vande *Schrijfture* aen / daer gheseydt wordt / dat het een merckteeken van den Anti-Christ is / de heylighe saecken in eene onbekende tael te verrichten.

Predikant.

Den Cardinael *Perron* willende het ghebruyck van een bekende tale in't verrichten van de oeffeninghen des Godtsdiensts, ende oversettinghe der H. *Schrijfture*, bevechten, brengt niet alleen by het exempel der Joden, ende daer nae de versen der *Saliaren*, maer oock het exempel der Turcken, ende Persiannen, hy mochter niet en hebben by ghevoeght, dat de Tooveraers barbarische, ende onverstaenlike woorden by hare besweeringhen ghebruycken. Ende soo in dit verschil den duyvel, die de Heydenen verleydt, ende de Turcken verblindt heeft, voor richter ghenomen wordt, soo isser gheen Godts-dienst, ofte *Evangelium* meer van nooden.

Antwoorde.

Maer uyt belofst ghy mi / dat den dupbel / de Turcken, ende Heydenen, in dit stuck verleydt, ofte verblindt

blindt heeft / aenghesien dat den Cardinael du Perron thoont dat dit niet alleen de ghewoonte is van alle de Griekische Christene Kercken / maer oock van de oude Joodische Synagoghe: heeft Godt dan oock de Joden verblindt, ende verleydt?

I lust wy hier uyt te schryuen den discours van den voorszeyden Cardinael / op datmen magh sien / dat het soo ongherijmt niet en is / ghelijck ghy hier hoor-ghheeft / den Godts-dienst in eene onbekende tale te verrichten. Hoozt dan de woorden van desen treffelijcken man / want ick en gheloove niet / dat ghy hem opt hebt ghelesen / oft inghesien.

Het is, seyd hy / eenen grooten troost voor de Roomsche Kercke, dat dese beschuldighen van een onbekende tale te gebruycken, haer niet alleen ghemeen is, met de hedendaeghsche Griekische Kercke, de welcke, hoewel door vele Provincien uyt-gebreyd, niet eene nochtans van de selve is, daer den Godts-dienst ghedaen wordt in eene bekende tale, ende die van't volck kan verstaen worden: maer dit is haer oock ghemeen met andere Kercken, als te weten van *yrien*, van *Mooren-landt*, van *Armenien*, van *Egypten*: in welcke allegaer den Godts-dienst wordt ghedaen in eene tale die niet ghemeen is: **Dit** behoont hy datelijck van elcke Kercke su't besonder. **Daer naer** seyd hy: Dese beschuldighen en is niet alleen ghemeen met alle de Christelijke Kercken, maer oock met de Synagogen der Joden, de welcke in haeren dienst ghebruycken d'Hebreeuwse tale, die nerghens ghemeen is, ende en wordt noch van de vrouwen verstaen, noch van de kleyne kinderen, maer alleen van die, de welcke de selve, door studie, leeren: **Jae** die beschuldighen is oock ghemeen met de Synagogen der oude Joden: want *Theodoretus* 260. in *Genes.* ghetuyght, dat de Hebreeuwse tale, t'sijner tijde nerghens ghemeen was: ende wy weten dat ten tijde onses Heeren *Iesu Christi*, ende sijnder Apostelen, de Hebreeuwse tale, in de welcke den dienst des Tempels, ende der Synagogen ghedaen wierdt, niet ghemeen was, noch verstaen wierdt van't ghemeen volck, het welck alleen ervaren was in de Syriaeckse tale, die soo verschillende was van de Hebreeuwse, dat d'ene de ander niet en verstont: **Want** als *Rassacus* voor de verlossinghe, uyt *Babylonien*, *Ierusalem* quam

quam beleggheren, ende wilde parlementeren met de principaelste der stadt: sy baden, dat hy haer wilde aenspreken in't Syriaecks, ende niet in de Joodtsche tale, om dat het volck niet en soude verstaen.

Om dit noch meer te bevestighen / stelt hy vooz noch dyp oft bier verschepde exempelen / gherocken uyt de Schryfture: als oock de ghetuyghentisse van Eusebius lib. 3. *Demonst. Evang. cap. 7.* segghende / dat de Apostelen gheene andere tale en verstonden als de Syriaecksche: Hier op seght dan Du Perron aldus: Nochtans onsen Heere, ende sijne Apostelen, en hebben noyt swarigheydt ghemaect om teghenwoordigh te zijn in den dienst der Joden, alhoewel hy ghedaen wierdt in eene tale die aen't volck onbekent was, sy en hebben oock noyt het ghebruyck der selver, oft veroordeelt, oft bestraft, noch oock de faute hier in aenghemerckt. Maer wat seggh' ick, dat dese beschuldighen aen ons ghemeyn is met alle de Kereken, ende Synagogen des wereldts? ick moest segghen, dat sy ons ghemeyn is met alle Religien, soo ware, als valsche, die zijn ende oyt gheweest zijn soo langh als de werelt ghestaen heeft: want om niet te spreken van de Turcken, ende Persianen, de welke haren dienst doen in de Arabische tale, die niet gemeen is aen't slecht volck der Turcken, ende Persianen, schrijft *Quintilianus* niet, dat de *versen der Saliaren*, in de welke begrepen was den dienst van de Roomsche Republijcke, selfs van de Priesters niet verstaen wierdt, 't en zy met groote moeyte? Waer uyt blijktt, dat het is eene natuerlijke nootsakeelijckheydt, op gheleydt door de conditie der menschelijke saken, dat den dienst van alle Religie, die eenigh dueren ghehadt heeft, ghedaen worde in eene tale, die onbekent zy aen't volck. Want ghelijck de veranderlijckheydt der menscheijcker dinghen mede-brenghet, dat de talen van tijdt tot tijdt veranderen; ende dat de talen die ghemeen waren, op 't eynde van vele eeuwen laten ghemeen te zijn: Ende ter contrarien, dat de stantvastigheydt, majesteit, ende weerdigheydt der goddelijcker saken, ende het respect datmen haer schuldigh is, vereyscht datter niets verandert en worde, op dat de veranderinghe van d'eene tale in de andere, ende d'alteratie van d'eene letter, ofte syllabe niet by-brenghe eenigh vooroordeel aen de saken van de Religie, behalven de eerbiedinghe

van de oudtheydt, de welcke verloren wordt door de vernieuwinghe: Soo is't nootlakenijck, dat aen alle Religie die langh dueren heeft, ghelijck de Christelijcke Religie is, aen de welcke den fondateur heeft beloofd een eenwigh dueren, dese conditie overkome met den tijdt, datse ghecelebreert, ende gheoeffent worde in eene tale die niet ghemeen, noch verstandelijck is aen het slecht volck, 'ten zy door studie. Ende daerom, indien men de Roomsche Kercke beschuldight, dat sy in den Christelijcken dienst inghevoert heeft eene vreemde tale, 't is eene sake die sy beantwoorden moet voor haer particulier: maer indien men haer beschuldight, dat sy die tale behouden heeft, in de welcke de oude Roomsche Kercke haren dienst heeft ghedaen, ende in de welcke de Apostelen, ende haerder discipelen, die de Kerke van den Westen soo in *Afriken*, als *Europa* ghefondeert hebben, desen dienst hebben inghestelt, 't is een sake die aen de Roomsche Kercke ghemeen is, ende met de Joodtsche Kercke, (met de welcke onsen Heere, ende de Apostelen ghemeenschap hadden) ende met alle de andere Kercken des werelts, soo ware als valsche, eyndelijck met alle soorten van Religien.

Siet ghy noch niet wat den Cardinael hier wilt proberem? Siet ghy niet / dat hy dit stuck wilt bewijzen upt de algheemeene toestemminghe/ende over-een-komste van alle Religien der werelt: ende dat dit ghelijck als van de nature selve / oft van de noot-sakelijckheydt vereyscht wordt: Indien ghy't niet en siet / soo moet ghy dan blindt zijn: Indien ghy't siet / soo gact dan hy de gheleerde / die sonder passie zijn / ende vraeght haer / of het niet een seer bondigh argument is / 't welck ghetrocken wordt upt de alghe-meene toestemminghe / ende over-een-komste van alle natten: ende stelt dan eens wat beter utwe penne te werck / als ghy tot noch toe ghedaen hebt / om d'argumenten van soo eenen kloecken Heldt / als den Cardinael du Perron is gheweest / te wederlegghen; oft indien ghy utwe schouderg te swack kent / gheest het last over aen jemandt die't beter kan.

Predi-

Predikant, Pag. 32.

Kortelijck ghelijck het *Mahometifdom* is samen ghestelt uyt alderhande oude ketterijen, alsoo is oock het *Pausdom* samen ghelapt van eenighe stuckjes ghehaelt uyt de oude ketterijen. 'T is een behanghsel vol dwalinghen, ende een kleedt aen het welck een-jeder ketterije haer stuckjen ghenaeft heeft. Het Heydendom, ende Jodendom heeft oock het hare toeghe-daen. Die dit voor de ooghe begheert bevesticht te sien, hebben te lesen, 't ghene hier van gheschreven hebben, de hoogh-gheleerde mannen *Sullivanus*, nae hem *Molinaus*, ende *Rivetus*.

Antwoorde.

Och wat soere praetseg zijn dít / om het slecht volckje te houden in hare verblintheyt / ende eenen gheslaghen haer te verwecken teghen de Roomsche Kercke ! Waer't saken / dat ghy ghelesen hebt mijn Tractaet, 't welck ick hebbe up-ghegheben teghen Petrus Cabeljau Predikant tot Leyden, het welck ick den naem gheve van Aenmerckingen, daer soudt ghy dese hoogh gheleerde mannen in dit stuck soo wederlept vinden / dat ick sonder vermerelijckheyt seggen magh / dat niemant van alle uwe gheleerste mannen / die ghy noch hebt / machtigh en is myne teghen-bewijsen / ick en segghe niet om verre stooten / maer selck oock niet te verkreucken : ofte wel / indien ghy meent / dat ghy / ofte iemandt van de uwe / de macht heeft / dat sy dan de saecke eens op-nemen, want ick segghe / ende bewijse het / dat het openlijck gheloghen is / dat de Roomsche Kercke een oude ketterije alleen / soude op-gheraept hebben : Ter contrarien / ick overtuyghe in dat selve Tractaet, de Ghereformeerde, met klare woorden / ende redenen / dat sy in dit stuck plichtigh zijn / ende dat het een druppel waters soo ghelijck niet en is aen het ander / als de leere der Ghereformeerde ghelijck is aen die van de oude ketteren : is het niet soo ? waerom en iser niemant

op den tijdt van twee jaeren (t'sedert dat mijn boeck
uytghetkomen is) ghebonden ghetweest / die dit twe-
derlept heeft / ende my van valscheijdt overtuyghet?

Predikant. Pag. 33.

De Mahometanen segghen, dat de moeder van Mahomet,
hem sonder smerten ghebaert heeft, dit seggen oock de Paus-
ghesinden van de Maghet Maria.

Antwoorde.

Soudt ghy wel durben segghen / dat de Alderhep-
ligste Maghet Maria met smerten ghebaert heeft?
Soo sae? thoont my maer dat staet in Schrifture.
Soo heen? wat komt ghy van ons hier over beris-
pen? berispt eerst de oude Leeraers van de rechtsin-
nighe Kercke / die het selve gheleert hebben met
ons.

1. Den H. Gregorius Nazianzenus Hom. 13. in Cant.
Christus, seydte hy / is uyt de Maghet ter wereldt ghekomen,
sonder smerten.

2. Den H. Joannes Chrysostomus Hom. 49. in Genes.
seght: En siet op de smerten van't houwelijk niet, wanneer
de maniere der gheboorte meerder is, dan sy pleeght te wesen
in't houwelijk.

3. Den H. Petrus Chrysologus Serm. 59. Wie en sal niet
ghelooven, dat het goddelijk is, wanneer, de ghene die ghe-
baert heeft, niets heeft ghevoelt, dat menschelijk is.

4. Den H. Gregorius Magnus in Psal. 4. Ghelijck Maria,
Maeght wesende, Christum ghebaert heeft, alsoo baert de
Kercke onse Moeder, de sonen Godts, sonder smerte.

5. Den H. Bernardus Serm. 4. in Vigil Nativ. Het ontfan-
ghen is gheweest sonder beschaemtheydt, het baeren sonder
smerte.

Men spreke ick niet van alle de andere Oudt-
vaders / de welcke segghen Helvidium, ende andere ou-
de ketters / bewijzen / dat de H. Maghet in't baeren
is ongheschonden ghebleven &c.

Wat seght ghy nu? dat de Maghet met smerten ge-
baert

reghen het gheopende Turckdom. 103
baert heeft? ghy en hebt noch Schysure/ noch Out-
baders/ die ghy ons kondt booz-stellen/ om dit te be-
wijsen: Wy segghen/ dat sy sonder smerten ghebaert
heeft/ ende hebben tot ons boozdeel 't gheboelen van
de oude Kercke / wie heester van ons heyden nu
meerder ghelyck?

Predikant. Pag. 34.

De Mahometanen segghen, dat in de gheboorte van *Maho-
met*, alle throonen, ende gherichts-stoelen zijn ter neder ghe-
vallen, om ghelyck als aen hem plaetse te gheven: Dat met
sijn gheboorte, de groote onvruchtbaerheydt der aerde, ende
aller dinghen, ende oock der menschen is op ghehouden: Dat
alle de Afgoden haer doen ter neder gheboghen hebben: Dat
Lucifer, weghen de vrees, is wegh-ghevlucht: Dat hem in
sijne gheboorte onverwacht zijn by-gheweest wonder schoo-
ne vroe-vrouwen: Dat de voghelen zijn toe-ghevloghen
met hyacinthe becken, schijnende van 't Oosten, tot het We-
sten toe. Door dien gheest, zijn de ghene ghedreven ghe-
weest, de welcke versiert hebben, dat dierghelycke mirake-
len souden zijn gheschiedt gheweest ontrent de nederighe
gheboorte onses Salighmakers; als dat *Ioseph*, ter wijlen hy
was uyt ghegaen om een vroe-vrouwe te soecken, den hemel
soude hebben sien stil staen: Dat de voghels in 't midden van
't vlieghe haer onbeweeghlyck souden ghehouden hebben:
Dat de bocken met haer mondt over het water hanghende,
niet ghedroncken souden hebben: Dat des vroe-vrouws
handt, nae het baren ghekomen zijnde, soude ghebrandt heb-
ben, ende datse door het aenraken van het kleyn kindeken,
soude ghenesen zijn.

Antwoorde.

Wie zijn dese gheweest/ de welke dese fabels ghe-
dicht hebben? zijn het Pausen gheweest / ofte niet?
Soo neen? hoe komt dit dan hier te propooste / om
te rhoonen dat den Paus den Anti-Christ is? Soo ja?
bynghtse booz den dagh: Of zijn het eenighe an-
dere besondere Schrybers gheweest? Soo ja? soo
seg:

Het gheopent Christendom
segghen wy met u / dat het fabel-dichters gheweest
zijn; ofte thoont ons dat dese verhalen van de Pausen/
oft van de Kercke/ als waerachtigh zijn gheap-
probeert gheweest.

Predikant.

'T is den droom van *Vincenius*, dat *Christi* lichaem, als het
uyt sijns moeders lichaem quam, gheschenen sou hebben ge-
lijck de son alse op-gaet; ende dat die helderheydt den nacht,
door de gantsche werelt, soude verlicht hebben, als oft het
sou middagh gheweest hebben: Ende wat weet ick van dier-
ghelycke verdichte fabelen meer, die den duyvel tot gheen
ander oogh. merck den superstiteusen menschen heeft inghe-
blasen, dan om de nederigheydt van de gheboorte *Christi*, en-
de vernietinghe desselfs, die noodigh was tot onse verlossin-
ghe, te verduysteren: Ende nochtans, worden dese droome-
rijen aenghenomen als soo vele waerheden, ende sekere ghe-
schiedenissen van den Roomschen.

Antwoorde.

Dat is opentlijck/ ende onbeschaemdelijck ghelo-
ghen/ dat wy dese verhaelen aen-nemen booz waerhe-
den, ende sekere gheschiedenissen: Wie zijn die in't be-
sonder/ die dit ghedaen hebben? noemtse; wijsst up
haere schriften aen: Breyght de algheemeene appo-
barie te boozschijn: Hier mede niet ghenoech/ noemt
de Pausen (want hier moet het uamenlijck op aen-
komen) die soodanighe verhalen/ met haere autho-
riteit/ hebben bebesticht als waerheden, ende sekere
gheschiedenissen.

Verhalen/ niemant en kan loochenen datter
wonderlijke dinghen gheschiedt zijn in de gheboor-
te *Christi*, oock bekend aen de Sybillen, alhoewel niet
uptghebzyckt in de Schryfture.

Ten anderen/ wie en sal hier niet upt-lachen/
wanneer ghy booz een reden hier booz stelt/ de ne-
derigheydt van de gheboorte *Christi*, ende vernietinghe des-
selfs? Wat seght ghy dan van het licht/ dat upt den
hemel

hemel verschenen is ober de berders/ als Christus gebozen wierdt: wat/ van de musijcke/ ofte ghesangh/ die eene menighe van Engghelen hebben ghemaect in de locht: wat/ van het kinnen der berders tot den stal: wat/ van de sterre/ die eerst in den Oosten/ daer naer in Palestina verschenen is: wat/ van de komste der Wijzen: wat/ van haere aanbiddinghe in den stal: staet dit wel samen/ met de nederigheydt van de gheboorte Christi, ende vernietinghe desselvs?

Predikant. Pag. 35.

De Papisten zijn oock ghewoon, om dit hier oock in't voorby-gaen te segghen, met even dierghelijcke *Mahomet*-taensche versieringhe van sotte fabelen, hare ghenaemde Heylighen, als *Dominicus*, *Franciscus* &c. soo in achtinghe, ende aensien te brenghen: van de Franciscanen is een boeck versiert, ende gheschreven, met het welck, indien ghy *Mahomets Alkoran* verghelijckt, soo sult ghy den *Alkoran* verre heyligher, dan dat oordeelen. schoon het in de meeste dinghen, den *Alkoran* seer ghelijck is. Want, indien ghy haer ghelooft, *Franciscus* sal in gheen choor der Heylighen gevonden worden, maer boven alle throonen, heerschappijen, ende machten. Oock dit durven sy selve van hare predick-stoelen verkondighen: want sy segghen, dat jemandt van Godt begheerde, dat hem ghethoont mocht worden, op wat plaetse *Franciscus* in den hemel ghehouden wierdt: Dat dese in een verreckinghe der sinnen ghekomen is, ende om-ghevoert door alle de ghewesten, ende chooren van den hemel, doch dat nochtans nergens den ghewenschten *Franciscus* verscheen. Dat hy eyndelijck tot den Cirkel der Goddelijckheyt ghekomen is, daer *Christus* sat aen de rechte handt des Vaders, ende dat hy daer versocht, dat hem *Franciscus* ghethoont mocht worden: Dat doe *Christus* van synen thoon op-ghestaen is, dat hy de mantel van sijn borst op-ghedaen heeft, ende wegh gheschoven, ende dat hy ghethoont heeft de wonde van sijne sijde, uyt de welke aenstonts *Franciscus* te voorschijn quam. Foey! grouwelen, ende verdichte fabelen.

Antwoorde.

Al soetsens / men moet datelijck soo niet npt-roepen / eer de sake onder socht is : laet ons eens de omstandigheden van dit verhael overweghen.

Ik braghe hoorz eerst: Of dit heeft konnen gheschieden / oft niet? Soo ja? wat weet ghy dan dat het niet gheschiedt en is / oft dat het een fabel is? Soo neen? ick thoone dat het heeft konnen gheschieden.

Ten eersten, daer soude iemandt ghekomen zijn / in een vertreckinghe der sinnen, dat en is niet onmogelijck / want dat is aen Paulo gheschiedt als hy op-getrocken wierdt in't Paradijs / dat is oock doorgaens gheschiedt aen de Propheten / ende aen Joannes in't boeck Apocalypsis.

Ten tweeden. Hy soude omghevoert gheweest zijn door alle de ghewesten ende chooren des hemels. Dit kan mede wel gheschieden / want 'tis soo dickwils ghebeurt aen Joannes, ende Daniel.

Ten derden. Hy soude ghekomen zijn tot voor den throon Godts. Dit en is niet onmogelijck / want dat is mede aen Joannes, ende Daniel dickwils ghebeurt.

Ten vierden. Hy sagh Christus sitten aen de rechte handt sijns Vaders. Dit is een stuck van ons gheloof / dat hy daer sit.

Ten vijften. Hy sagh hem op staen. Dit kan oock al wesen / want Stephanus heeft hem oock staende ghesien.

Ten seiden. Hy sagh / dat Christus een mantel aen hadde. Hier en is niet ongherijmt / want den H. Joannes heeft hem *Apoc. 1. 13.* gekleedt ghesien met een langh kleedt tot de voeten.

Ten sevensten. Hy thoonde de wonde van sijne sijde. Dit heeft hy mede ghedaen aen den H. Thomas, ende de andere Apostelen / naer sijne Verrijzenisse.

Tot noch toe dan / en is niet eene van alle dese omstandigheden / die niet en heeft konnen gheschieden; soo en is niet tot noch toe / noch reden / noch fundament

dament om te segghen/ dat het metter daedt niet gheschiedt en is.

De swarighepdt is alleen / dat Franciscus soude te boorschijn ghekomen zijn/ uyt de sijde *Christi*. Hier op seggh' ick / dat dit juist niet en moet gheschiedt zijn niptwendelijck / ofte lichamelijcker wijsse / maer de wijsle dit altemael gheschiedt is in eene vertreckinghe der sinnen, soo en zijn het niet anders gheweest als enckele inbeeldinghen des Gheests/ van Gadt/ ofte Christus veroorsaecht / om door ghelijckenissen/ ofte andersins te verthoonen de liesde / die hy droegh tot Franciscus.

Wat roept ghy dan hier ober soo grouwelijck up/ aenghesien dat alles / sonder grouwel/ ende onghe-rijmthepdt metter daedt heeft konnen gheschieden/ jaer metter daedt aen andere gheschiedt is/ ende ghy niet machtigh en zijt te bewijzen / dat het niet gheschiedt en is.

Maer al dit/ seggh' ick/ dat wy dit niet aen-nemen booz soo rene vaste waerheydt, ende seker gheschiednisse, ofte wy konnen ons houden in't midden / latende de sake in haer gheheel sonder de selve toe te stemmen/ ofte te loochenen.

Predikant, Pag. 36.

Wonderlijke zijn de rasernijen, diese van *S. Ioris, Christoffel* (die haer leeraren selve bekennen, dat noyt zijn gheweest in de werelt) *Catharina*, ende andere ghenaeemde Heylighen verkondighen in hare tempelen, ende lesen in haere boecken.

Antwoorde.

'T is gheloghen/ dat onse leeracrs bekennen/ dat dese Heylighen noyt gheweest en zijn in de werelt/ van welcke leughen ick den Professor van Breda, D. Ludovicum Renesse, schier ober dyp saeren/ soo over-ruyght hebbe in mijn Grondigh Bericht, dat hy tot noch toe sijn selven niet en heeft konnen verschoonen. Doet het booz hem/ indien ghy kondt.

Predi-

Predikant.

Dat oock de steenen aen *Beda* gheantwoordt, ende tot hem gheseght soude hebben, *Amen*, vinden wy in haere boecken.

Antwoorde.

Ende wy binden in de *Schryfture* / dat Godt oock van steenen kan maken kinderen *Abrahams*. *Matth. 3. 9.* Wy binden daer oock / dat hy de sprake heeft ghegheben aen een ezeltine: waerom is het een meer onmoghelyck aen Godt / als het ander? is't niet onmoghelyck? hoe bewijst ghy my dan / dat het metter daedt niet gheschiedt is?

Predikant.

Om tethoonen hoe de Maeght *Maria*, de *Dominicanen* besorght, verhalense datse bewaert worden, onder den rock van de Maeght.

Antwoorde.

Dat is te segghen onder haeren mantel, ende dit soude eens maer verthoont gheweest zyn: bewijst my dat dit een fabel is.

Predikant.

Hoe *Franciscus*, ende *Dominicus* meermael met den duyvel hebben ghevochten, wordt van haer met al omstandigheyt beschreven.

Antwoorde.

Dat Christus van den duyvel / ende bevochten / ende wegh-geboert is gheweest / lesen wy in de *Schryfture*: Wy lesen daer oock *Eph. 6. 12.* dat wy eenen strijdt hebben teghen de gheweldt-hebbers der wereldt, teghen de gheeste,

teghen het gheopende Turckdom. 109
gheestelijke boosheden in de lucht, dat is / teghen de
duyvelen, soo utwen Bijbel dat verklaert Num 24. 25. &c.
oft dit nu lichamelijcker / oft gheestelijcker wyse ge-
schiedt 3p / ten opsichte van den H. Dominicus, ende
Franciscus, daer en is niet 3 ongherijmt.

Predikant.

Dierghelijke duyfent duyvelsche, ende Mahometaensche
fabelen verhalen sy.

Antwoorde.

Indien men u / ende utw3 ghelijcke ghelooben
moest / daer en waere hy de Catholijcken niet een
woozdt gheloofbaer / doch / Godt lof / dat ghelijcken
met utwe straet-redenen / scheldinghen / ende laste-
ringhen soo verre ghekomen zyt / ende soo menigh-
mael van de onse obertuggt van grobe leughenen /
dat u niemant meer / in't ghene ghy de Catholij-
cken heet lieghen / gheloofen gheeft.

Hier mede schepd' ick af van dit Deel / ende come
tot het tweede.

HET

HET TWEEDE DEEL.

Vande Religie der *Mahometanen*.

HET I. CAPITTEL.

Vande Mirakelen.

Predikant. 3. Afdeel. pag. 182.

DE *Mahometanen* zijn ghewoon breedt op te gheven van de mirakelen haers *Mahomers*, ende en willen daer gheen^s sins aen ghetwijffelt hebben.

Antwoorde.

'T is waer: want soo als ghy wel seght / sy houden staende 1. dat Mahomet upt sijn^s moeders lichaem sonde ghekomen zijn / byzolyck / besneden / ende sonder eenighe sinerte. 2. Dat alle de Afgoden der werelde in sijn^s gheboorte zijn ter neder gheballen. 3. Dat Lucifer op den selven tijdt is aenghegrepen gheweest van de Enghelen / ende versmoort in de zee. 4. Dat de boghelen / wolcken / winden / en Enghelen zijn samen ghekomen / ende ghetwist hebben onder mal^s handeren / wie van haer het kindt souden opboeden. De boghelen seiden / dat sy het kindt verscheyden byachten kosten by- byenghen; de wolcken / soete wateren; de winden / lieffelijcke reucken; de Enghelen dies niet reghenstaende wilden de zorghe hebben / maer Godt heeft den twist ghe-eyndighe / segghende / dat hy van de menschen soude opghetoedt werden / en dat de bozken souden saligh zijn / die hy souden supghen. 5. Dat eene eselinne / een os / een schaep / een kiel / ende een ghebraden schaep- schouder tot hem ghesproken heeft. De Eselinne soude gheseydt hebben /

teghen het gheopende Turckdom. III

hebben/dat hy was den Prince der Propheten. Den
Kemel soude gheklaeght hebben ober syn harde sla-
vernij. Den Os, ende Schaep souden hem ghegroet
hebben als Godts ghesandt. De ghebraden Schaeps-
schouder soude hem ghewaerschouwt hebben / dat sy
met venijn was bestreken. 6. Dat eenen trap/ende
pilaer/daer hy booz placht te bidden / tot hem soude
verucht hebben / ende dat de steenen hem aenghe-
sproken hebben / ghegroet/ende gheroepen: O Godts
ghesandt, vrede zy met u! 7. Dat hy altydt / oock als
het schoon weder was / een swarte wolcke hadde
ober syn hooft. 8. Dat hy de Mane in twee ghe-
kloben heeft / ende de stucken wederom samen ghe-
voeght/ welck oock de reden is/ waerom de Turcs
ken de Mane op hare wapenen / ende bendelen dra-
ghen. 9. Dat hy de boomen gheroepen heeft / ende
samen doen komen / op dat sy hem souden moghen
bedecken. 10. Dat hy tachtentigh mannen met
wepnighe brooden ghespijt heeft / sae oock eenen
gheheelen legheer met wepnighe dadelen. 11. Dat hy
van den Enghel Gabriel is aenghelepdt geweest dooz
alle de hemelen/tot aen den thoon Godts!

Ick bekenne dat dit altemael mirakelen sijn / die
de Mahometanen booz-gheben/aen/ oft van haren Ma-
homet gheschiedt te sijn. Maer wat wilt ghy hier
mede segghen?

Pre dikant. Pag. 191

Dit heeft sijn besonder gebruyck teghen die van de Room-
sche Kercke, de welcke onder de merck-teeckenen, uyt, en
aen de welcke men de ware Kercke kan kennen, oock ghe-
woon sijn te tellen de glorie der mirakelen. Hierom zyn-
se soo ghewoon van de selve quansuys teghen ons te roe-
men.

Antwoorde.

Waerom zyt ghy hier ober verwondert? oft wat
hebt ghy hier op te smallen? heeft de Heere Christus
niet

niet selbe ghesepdt *Marc. 16. v. 17 18.* Dat-men de ware gheloovighe/ende verpogghens/ hare Kercke, oft ghemeynte/ soude onderscheyden/ en kennen/ aen / ende upt de mirakelen? hoe verstaet ghy dan dit? Dese tecken en sullen volghen den ghenen die sullen gheloofd hebben. Sy sullen in mijnen name de duyvelen uytwerpen. Sy sullen spreken met nieuwe talen. Sy sullen de serpentes wegh nemen. Indien sy jedt doodelijcks sullen ghedroncken hebben, ten sal haer niet hinderen. Sy sullen de handen legghen op de siecken, ende die sullen ghesondt worden?

Wp segghen wy / ende stoutelijck (want-men siet het voer d'ooghen) dat soodanighe mirakelen wy ons noch gheschieden / ende Christus seght / dat dit tecken en sijn van de ware gheloovighen, ende hierder Ghemeynte; waerom en moghen wy dan hier nyr niet besupren / upt den eyghen / ende onseylbaken monde Christi. dat wy ons is de waere gheloovighe Ghemeynte.

Dart-en-boven: Ghy selve *pag. 172.* en kont niet aen-nemen dat Mahomet een Propheet zy gheweest / dat is / van Godts wege soude ghesonden zyn / ofte ghy sproken hebben / om dat ghy niet en gheloof / dat wy eenighe mirakelen soude ghedaen hebben; jaer in teghendrael als wy altemet naer mirakelen wierde ghebraght / gheantwoorde heeft / dat Godt almachtigh alleen mirakelen dede. Zoo verpocht ghy dan mirakelen als tecken en van een Propheet / oft van een / di van Godts wegghen leert / oft spreekt. Waerom berispt ghy dan de Roomsche Kercke, wanneer sy haer berispt op de mirakelen / als merck-tecken en van t'ware gheloove, ende waerachtighe Kercke?

Jae dat meer is / ghy spreekt aldus *pag. 173.* Dat Godt als hy extraordinarise Propheten uytseynde, om den staet van sijne Kercke te reformeren, en om een nieuwe forme der Religit in te voeren, ghewoon is gheweest de selve te voorsien met de gave, ende macht der mirakelen tot bevestinghe der Waerheydt, ende overtuyghinghe der teghenstaenders.

Hier zijn twee dinghen te bemercken: Ten eersten, dat Godt niet alleen aen extraordinarise Propheten, maer oock dickwils aen ordinarise de ghave der mirakelen

rakelen gheeft. Ten tweeden, dat hy dese gabe gheeft niet alleen om de waerhepdt te bevestighen teghen de onghelooovighen, maer oock om de ghelooovighen selve te verstercken.

Wat Godt dese gabe gheeft aen de ghene die hy extraordinaerlijck seyndt / blyckt in Moyles, ghesonden tot Pharao, ende in Christo, ende in andere. Maer dat hy se oock aen de ordinairse gheeft / blyckt in Josue, die de sonne heeft doen stille staen / *Josue 10.* blyckt in Eliseus, die de wateren van de Jordaen in twee ghebeelt heeft / de beeren heeft doen komen om de kinders te verscheuren / *8cc. 4 Reg. 2.*

Woozders dat Godt de gabe der mirakelen gheeft tot bevestinghe der waerhepdt / ende overtugghinghe der onghelooovighen, blyckt upt menighe plaetsen van de Schryfture / ende namelijck *3. Reg. 18.* daer Elias, de Priesters van Baal heeft overwonnen. Maer daer en is oock niet aen te twijffelen / oft Godt gheeft de woozscpe gabe / oock tot versterckinghe van de ghelooovighen alleen. Want alsoo heeft Eliseus de olpe vermenighbuldicht vande weduwe / die een huysvrouw was gheweest van een vande Propheten / dienbolghens ghelooovigh: alsoo heeft hy verweckt het doode kindt van de Sunamitische vrouw / die mede ghelooovigh was / *4. Reg. 4.* Alsoo heeft hy den dootighen legher van den ghelooovighen Coningh Josaphat, met water / in eene doere woestijne ghelaest / ende de vanden vermenighbuldicht vooz syne discipelen / *4. Reg. 3.* Alsoo heeft hy ten laetsten het pser doen swimmen boven het water.

Wt dit altemael / ende samen upt uwe eyghen bekenentisse / maect' ick dese besluyten:

Ten eersten dat / alhoewel eenighe leere te horen niet verscheyden mirakelen teghen de onghelooovigen is bevesticht gheweest / dat eben wel de mirakelen noch dienstigh zijn tot versterckinghe van de ghelooovighen: want alhoewel de leere van Moyles, vooz soomenighe ende wonderlijcke mirakelen was te horen bevesticht / soo siet men eben wel / dat Eliseus namelijck / tot versterckinghe van de ghelooovigen selve / verscheyden

scheyden mirakelen heeft ghedaen. Soodanighe sijn de mirakelen die noch daghelijckx inde Roomsche Kercke ghesien worden.

Doch ghenomen / de mirakelen waren alleenlijck noodigh tot bevestinghe der waerheydt onder de ongheloovighe, wanneer men eenighe Religie wil reformeren; ende eene nieuwe forme invoerē (soo ghy spreekt) soo beslypt ick hier upt:

Ten tweeden, dat nu ter tijdt oock de gabe der mirakelen noodigh is: want ghelijck men ten tijde van de Apostelen / by exempel / Geydenen / ende ongheloovighen vont / tot welckers overtugghinghe / Godt de gabe der mirakelen aen de Apostelen hadde ghegheben: Alsoo is heden de wereldt noch vol van ongheloovighe Mahometanen, ende Heydenen, ende Joden. Dese allegaer en sijn niet ghebupghsamer / maer veel eer hartneckigher van ghemoet / dan de oude gheweest sijn / soo sijn dan de mirakelen niet alleen even / maer meer nootsakelijck om dese allegaer t'overtugghen als d'oude; soo is dan de gabe der mirakelen op onse tijden meer nootsakelijck / als sy in de oude tijden gheweest is; wat wonder dan / dat haer de Roomsche Kercke beroept op de mirakelen / in de bekeeringhe der ongheloovighe, die niet alleen niet en weten wat Schizture / oft het Woordt Godt is / maer oock niet het selve spotten / ten sy dat sy ondertriffen / en by ghelegghent heydt / mirakelen sien / oft hoozen verhalen van gheloofweerdighe / oft gheswozen ghetugghen die se selve ghesien hebben?

Ick beslypte ten derden, dat noch Calvijn, noch eenighe vande ghereformeerde Predikanten / van Godt ghesonden kan wesen / 'tzy extraordinaerlijck, 'tzy ordinaerlijck, om diestwil dat noch Calvijn, noch eenigh Predikant opt mirakel ghedaen heeft / ghelijck sy selve moeten bekennen.

Ick bewijse dit / npt uwe eyghen bekententisse / want ghy seght: dat Godt ghewoon is de gabe / ende de kracht der mirakelen te gheben / aen de ghene die extraordinaerlijck ghesonden worden om eenighe Religie te reformeren, ende eene nieuwe forme in te voeren. Heest
Cal-

teghen het gheopende Turckdom. 115

Calvijn, niet de sijne/ niet ghepzetendeert de Religie te reformeren? hoeren sy daerom niet den naem van Ghereformeerde? hebben sy niet ghepzetendeert eene nieuwe forme in te voeren, wanneer sy wegh-ghenomen hebben het Sacrifice der Misse/ de autaren/ de Priesters/ bys Sacramenten/ de beelden/ het bidden voor de dooden/ en wat noch meer? hoe komt het dan/dat Godt/ die ghewoon is de gabe der mirakelen in soodantghe occasie te gheben/ de selbe aen Calvijn, ende alle de andere Predikanten gheweyghert heeft/ sae oock selbe onder de Heydenen? is dit niet een seker teeken/ dat sy van Godt niet extraordinaerlijck zijn ghesonden gheweest/ oversulckx dat sy van Godt weghe/ noch ghesproken/ noch gheleert hebben?

Der-halven: Zijn de mirakelen nut/ oft noodigh/ tot overtuyghinghe, ende beschaemt-makinghe der teghenstrijders. Schiet de heele werelt heeft Calvijn, ende de andere Predikanten teghen-ghescreven/ niet alleen de Catholijcken, maer oock de Lutheranen, ende alle andere Secten. Hoe is't dan moghelijck/dat Godt/naer ghewoonte/aen Calvijn, ende de sijne de kracht der mirakelen niet ghegheben en heeft/ om alle dese teghenstrijders t'overtuyghen/ende beschaemt te maecten? ten minsten en soude hy haer dit niet gheweyghert hebben/ als sy quamen onder de Heydenen/ die met de Schryfture spotten/en gecken.

Voorders, ghenomen sy sepden/dat hare leere ghe-noeghsaem was bevestight gheweest door de mirakelen Christi, ende van de Apostelen.

Ten eersten, dit moest bewesen worden uyt de Schryfture. Hoe kost dit dan dienen voor de Heydenen/ die vande Schryfture noch weren/ noch houden?

Ten tweeden. 'Tis seker dat Catholijcken, Lutheranen, ende alle andere Secten/ haer hier in teghenstreden/ bewijssende dat hare leere niet en was van de Apostelen/ ende daer by-blijven sy noch; is het niet wonder/ dat Godt haer de gabe der mirakelen niet ghegheben en heeft/ ghelijck hy ghewoon is te doen/

Het gheopent Christendom
om alle dese teghen-strijders beschaemt te maecten/
en t'obertugghen?

Ten derden. Christus en heeft noch plaetse/noch tijdt/
noch mate ghestelt aen de Teeckenē, die de gheloovi-
ghen souden volghen/*Marci 16.* in dier boeghen/dat sy
oock de ordinaerlijck gefondenen souden volghen/ oock
tot verskeringhe vande gheloovighe alleen. Hoe kan
van Calvijn, oft andere sijne Predikanten ordinaerlijck
van Godt zijn ghesonden / de wijle haer niet een al-
leen van de ghestelde Teeckenē volght? Wat rede-
lijck verstandt dan / sal de Roomsche Kercke kunnen
berispen/dat sy haer beroept op de mirakelē/ 'tzy tot
obertugghinghe der ongheloovighen, 'tzy tot versker-
kinghe van de gheloovighen alleen?

Predikant. Pag. 192.

De Heere *Christus* leert ons, *Matth. 24. 24.* dat oock de val-
sche Propheten mirakelen doen. Soo seght oock den *H. Pau-
lus*, dat den soen des verderfs, dat is, den *Anti Christ* sal comen
in alle cracht en teeckenē, en wonderen der leughen, en dat
hem Godt gheven sal een cracht der dwalinghe. *2. Thessal. 2. 9.*

Antwoorde.

Ick antwoorde met den selven *H Paulus*, dat de
teeckenē van den *Anti-Christ*, teeckenē sullen zijn
van leughen, en dwalinghe; oft met den *Dordrechtschen*
Bijbel *Num. 37. 38.* dat het teeckenē sullen zijn, die den *Satan*
te voorschijn sal brenghen, ende ten deele versiert zijn.

Predikant.

Men can soo licht bedroghen worden, ende soo beswaer-
lijck oordeelen, oft het ware mirakelen zijn, oft niet.

Antwoorde.

Wy en kunnen immers niet bedroghen worden/
als wy de klare woorden Christi aen-nemen. Die
heeft

tegghen het gheopende Turckdom. 117
heeft ons sekere mirakelen ghestelt daer wy de ghe-
loobighe moeten uyt kennen / ende onderscheyden
van andere.

Eerst *Matth.* 10. 8. Het ghenesen van siecken, het verwee-
ken van dooden, het suyveren der melaetschen, het uyt. wer-
pen der duyvelen.

Ten tweeden, *Marci* 16. 17. 18. Het spreken met nieuwe
talen, het verjaegghen van serpentes, het drincken van jedt
doodelyckx sonder beschaedicht te worden: wat swarig-
heyt dan om te oordeelen / of het waere mirakelen
sijn / ofte niet? want waer ghy dese besondere teee-
kenen / van Christo ghestelt / noch vindt / ende siet /
daer moet ghy benuessen dat het waere mirakelen
sijn / namelijk wannet sy gheschieden tot bevestin-
ghe der waerheydt.

Predikant. *Ibidem.*

Men leeft dat de Heydenen, en Ketteren van de oude tijden
haer mede gheroemt hebben van soodanighe teeken.

Antwoorde.

Indien sy metter daet soodanighe mirakelen had-
den ghedaen / soo als de Heere Christus *Matth.* 10. ende
Marci 16. Booz-ghestelt heeft; soo soude Christus, niet
alleen de menschen bedroghen hebben / maer oock
ghelogen: hy en kan niet bedrieghen om dat hy
de opperste goetheydt is: hy en kan niet lieghen om
dat hy de opperste waerheydt is. Hy soude dese noch-
tang bedroghen hebben: want de booznaemde mira-
kelen stelt hy tot merck-teeken / om de ghelooyigen
t' onderscheyden van andere; indien dan de Heydenen /
of Ketteren de selve waerlyck ghedaen hadden / soo
souden men de Heydenen en Ketteren / eben booz ghelo-
yighen moeten aensien als andere; dit is ongherijmt /
en bedrogh / dien. volgens en can het niet waer sijn /
dat de Heydenen / of Ketteren soodanighe mirakelen
souden ghedaen hebben / als Christus hier boozstelt tot
onderscheyt van de Ghelooyighen: Verhalben hy sou-

de gheloghen hebben; want hy seght dat de boozsepde
mtrakelen de ware gheloobighen alleen sullen vol-
ghen; namelijk tot bevestinghe van de waere Religie:
want hy hadde haer te vozen ghesepdt / gaet, ende
predickt, dese teecken en die ghelooft sullen hebben, sullen
volghen &c. om te rhoonen dat hy sprack van de be-
vestinghe vande Religie: hebben sy dan de Ketters en
Hepdenen mede-gevolght / tot bevestinghe van hare
Religie / even als de waere gheloovighen, soo en ist dan
niet waer dat sy enghen zijn aen de Gheloobighen
alleen / om haere Religie vast te maecten.

Dies niet teghenstaende / laet ons dit toestemmen /
dat hy de oude Hepdenen / ende Ketters eenighe won-
derheden / door de hulpe des dubbels / gheschiedt zijn /
als te weten / het spreken van beesten, boomen, en statuen,
het putten van water met een sift, ghelijck Valerius Maxi-
mus ghetuyghet *lib. 8.* Item / het door-snijden van eenen
slyp-steen met een scheer-mes, soo als Cicero seght *lib. 1.*
de divinat. ende andere soodanighe meer. **Maer ick**
antwoorde hier op.

Ten eersten, met den H. Augustinus *lib. 10. de Civit. Dei*
Cap. 16. Dat alle de wonderheden die hy de Hepdenen
soude gheschiedt zijn / op veel nae soo uptnemende /
wonderlijck / en groot niet en zijn gheweest als de
mtrakelen / de welcke hy de Gheloovighen van't oude /
ofte nieuwe Testament zijn gheschiedt: want waer
leestmen / dat opt hy de Hepdenen eenighen dubbel
upt-ghesaeght is? waer / datter eenen dooden op-
rechtelijck / en waerachtelijck op-gheweckt is / soo
dat hy vele saeren daer naer heeft gheleest / ende
omghewandelt onder de menschen als bozen? Men
sejdt wel / dat den dubbel booz eenen korten tijdt van
een ure ofte twee / soude aenghenomen hebben een
doodt lichaem / als of de mensche waer verresen ghe-
weest / maer' chedzogh heeft dareljck ghebleken / als
hy het lichaem / wederom verlaetende / men bebont /
dat het stonck; maer waer leestmen datter opt hy de
Hepdenen / of Ketters eenen dooden waerachtelijck op-
gheweckt is? waer / dat sy subtelijck / alleen met
het op-legghen der handen, ofte aentraecken, siecken ghenesen
heb-

hebben, ende melaetschen ghesuyvert?

Ick antwoorde ten tweeden met den ouden Tertul-
 lianus, in *Apologet. Cap. 23.* dat de cracht die de Christenen
 hebben om de duyvelen te bedwingen in de besetene
 lichaemen/ een mirakel is soo eeghen aen de gheloo-
 vighen, datmen daer upt alleen kan sien/ ende besluy-
 ten de waerheyt des gheloofs. Datter, seyd hy / ie-
 mant voor de vierschaere ghestelt werde die met den duyvel
 ghedreven wordt; desen gheeft bevolen wesende, van wat
 Christen het mocht wesen, sal belijden dat hy een duyvel is:
 Indien sy aen den Christen niet en belijden dat sy duy-
 velen sijn, niet dervende aen hem lieghen, stort het Bloedt
 van dien Christen, &c.

Wat swaertigheyt dan / de mirakelen der Chrt-
 stenen t'onderscheyden vande wonderheden der Hey-
 denen / aenghesien dat hy de Christenen / ende nu
 noch hy de Roomsche Kercke ghebonden worden / die
 noyt hy de Heydenen sijn gheschiedt / namelijk die/
 de welcke in't besonder / als goddelijcke reechenen /
 worden van Christo booz-ghestelt tot bevestinghe vande
 Religie *Matth. 10.* ende *Marci 16.* Want ghelijckmen ee-
 nighe mirakelen/namelijk *Exodi 8. 18.* die Moyses dede
 booz Pharaon, (ende van de Tooberaers niet en kosten
 upt-ghetwerckt worden / al-hoe-wel sy sommighe
 naevolghden) kost sien dat de mirakelen Moyses van
 Godt waeren / soo dat de Tooberaers selve daer o-
 ber riepen: Dit is den Vingher Godts, alsoo kanmen
 upt de mirakelen / die de Heydenen noyt en hebben
 konnen doen / ende nochtans hy de Christenen daghe-
 ghelijckx geschieden/tot bevestinghe vande Religie. (Als
 sijn namelijk het op-wecken der dooden, ende uytwer-
 pen der duyvelen.) wel besluyten / dat die mirakelen
 van Godt sijn/ ende niet vanden duyvel. Dit sal noch
 boozders blijcken upt de volghende weder-legghin-
 ghen/ en antwoorden.

Predikant. 192.

Josephus lib. 8. Antiq. Cap. 2. ghetuyght dat de Joodsche
 besweirders de boose gheesten verjoeghen; daer wy een ex-

4

empel

empel van hebben in den Jode Eleazar, die een mensche vanden duyvel beseten, ghenas, in de reghenwoordigheyt vanden Keyser Vespasianus.

Antwoorde.

Het verhael van Josephus is / soo als hier naer volght: Ick hebbe ghelien, seyd hy / dat eenen sekeren *Eleazarus*, een van mijn Vadelands ghenooten, vele besetenen heeft ghenesen in de teghenwoordigheyt van *Vespasianus*, en zijnder kinderen, ende bevel hebbers, ende soldaten. De wyse van ghenesinghe was dese: Hy hielt eenen rinck onder aen de neus-gaeten vanden besetenen, in welckers signet, oft merck-teecken, gheloten was eenen wortel, die van *Salomon* aenghewesen is; door den reuck van desen wortel, wierdt den duyvel uyt ghetrocken door den neuse, ende den mensche neder-ghevallen zijnde ter aerden, beswoer hy den duyvel, dat hy noyt meer wederom en soud' komen, maekkende daer en tusschen ghewach van *Salomon*, ende opseggende de besweiringhen van hem ghevonden. Tot hier toe Josephus.

Merckt hier alle de omstandigheden. 1. Dat dit gheschieden moest supst dooz eenen rinck / diemen hiel aen de neus-gaeten. 2. Dooz den reuck van eenen wortel. 3. Dooz het noemen van *Salomons* naem. 4. Dat den duyvel uyt-ghetrocken wierdt dooz den neuse.

Hier moeten noodt-saekelijck segghen een van hier: ofte 1. dat dit een fabel is. ofte 2. dat dit natuerlijck is gheschiedt. Ofte 3. dat het is gheschiedt dooz de kracht des duyvels / ofte 4. Dooz de kracht Gods. Wat seght ghy van hier?

Seght ghy dat het een fabel is? soo en is hier niet teghen ons.

Seght ghy / dat het natuerlijck gheschiedt is? soo en ist dan ghen mirakel. Maer ick en kan niet sien hoe dit natuerlijck kan gheschieden?

Seght ghy dat het gheschiedt is dooz de kracht des duyvels? ofte dooz konste van *Cooverje*? hoe kan dit samen staen met de woorden Christi *Matth. 12. 16.*

seg-

segghende: Dat den eenen duyvel den anderen niet en can uytwerpen? Item *Luc 11. 20.* dat dit een werck is van den vingher Godts? Item *Matth. 17. 21.* Dit gheslachte (der dupbelen) en wordt niet uyt-gheworpen, dan door bidden, ende vasten? Het segghen Christi moet noodtsaeckelijck waer sijn; soo moet het dan ontwaerachtigh sijn / dat Eleazarus den dupbel upt-ghejaeght hebbe / dooz het toedoen des dupbels / ofte dooz eenen rinck/ende dooz eenen wortel. Ten kan oock niet wesen dat hy dit soude ghedaen hebben tot bevestinghe van sijne Religie: want 'tstrijdt teghen de goedtheydt/waertheydt/ ende doorszichtigheydt Godts / eene valsche Religie / (soo als die van Eleazarus doen ter tijdt was/) niet mirakelen te bevestighen.

Seght ghy dan dat het gheschiedt zy dooz de Goddelijcke hulpe? ick thoone dat dit niet en kan wesen: Redenen sijn: 1. om dat desen dupbel soude upt-ghejaeght sijn/niet inden naeme Godts, (soo Christus seght dat hy de waere gheloovighen soude gheschieden)maer in den naeme van Salomon, van den welken men niet recht kan twyffelen of hy niet ter daedt saclich is. 2. Om dat den dupbel jupst upt-ghetrocken soude sijn dooz de nens-gaeten / 'welck onberamelijck is aen de macht Godts / ende bespottelijck. 3. Dat dit gheschiedt is/ niet met vasten, en bidden, maer met eenen Rinck, ende Wortel.

'Tzy dan dat ghy seght / dat dit een sabel is / 'tzy dat ghy seght / dat het een waerachtigh verhael is / ten kan niet maecten teghen onse mirakelen/namelijck van het uytwerpen der duyvelen: want dat dit van ons niet verziert wordt konnen ghetuyghen alle Gentwen/alle Landen/ende Provincien/die het selbe ghesien hebben / ende noch daghelijck sien: dat dit gheschiedt dooz gheene andere kracht / als dooz de Goddelijcke / niet dooz eenighe dupbelsche konste / blyckt klaer: want wy werpen de dupbelen upt dooz vasten, en bidden, soo Christus ons heeft ghelert; wy werpense upt / inden naeme Godts, ofte dien van Christus, soo als hy beloost heeft dat aen de waere Gheloovighen soude gheschieden / wy hebbense oock
 upt-

uyt-gheworpen tot bevestinghe van onse Religie: waer
uyt noodtsaekelijck volght / dat sy moeten Godde-
lijck zijn. Op den anderen kant / seght Christus, dat
den eenen duyvel den anderen niet en kan uytwerpen, maer
dat het een werck is van den vingher Godts: ergo als men
hy ons siet de duyvelen uytwerpen inden name Godts,
dooz vasten, ende dooz bidden / ende tot bevestinghe van
onse Religie, (ghelijckmen menichmael heeft ghesien/
ende noch dooz de ooghen can sien) soo moet men
noodtsaekelijck segghen / volghens de woorden /
ende beloften Christi, dat dit gheen werck vanden
duyvel en is / maer van Godt alleen / vervolghens
dat hy ons het waere gheloobe is / aenghesien dat
Christus het uyt-werpen der duyvelen / tot een ken-
teeken heeft ghestelt / dooz het welcke men de waere
Gheloovighen van alle tijden (want hy en stelt noch
maere / noch tijdt) soude onderscheyden van alle
andere secten.

Hier en kan niemant teghen / ten sy / dat hy seg-
ghe / dat de duyvelen hy ons niet en worden ver-
jaeght / maer dat sulckx van ons verfiert wort: aen
soodanigh een mensch en hebbe ick niet anders te
segghen / als het ghene men soude segghen aen ie-
mandt die loochenen soude dat de sonne schijnt in
den middagh / oft dat den mensche een redelijck dier
is.

Daer is dan een seer groot / ende merckelijck
onderschept tusschen de wonderheden ober de welcke
de Mahometaenen, Heydenen, Joden, ende Kettters haer
roemen / en tusschen die vande Roomsche Kercke: want
hy dese gheschieden soodanighe mirakelen / die van
Christo selve *Marci 16.* als ken-teekenien van de ware
gheloovighe ende als bevestinghe van onse Religie sijn
ghestelt / namelijk het op-wecken der dooden, het uyt-
werpen der duyvelen, het suyveren van de melaetschen, oft
andere siecken dooz enckel aenraecken / de welcke
nopt hy de Mahometaenen, noch Heydenen, noch Joden
nae de doot Christi, noch Kettters gheschiedt sijn / noch
oock van de valsche Propheten, of van den Anti-Christ en
sullen ghedaen worden: want die woorden Christi
blij

teghen het gheopende Turckdom. 113

Blijben altijd waerachtigh dat dese teekenen / de waere gheloovighen alleen, sullen volghen / namelijk om de waere Religie te bevestighen. Dervolghens dan niet de Mahometanen, noch Heydenen, noch Joden, noch Ketteren, noch valsche Propheten, noch den Anti-Christ selve hebben / oft sullen soodanighe teekenen connen doen tot bevestinghe van haere dwalinghen.

Predikant.

Ghelijck de mirakelen van de *Mahometanen*, ten deele fabeleus zijn, ende versiert, alsoo sijn oock die vande *Papisten*.

Antwoorde.

Ick docht wel dat het hier op moest upt-komen / te weten dat onse mirakelen sabelen / ende versiert sijn / want andersins en isser gheen uptkomen. Doch sijn zy maer ten deele versiert / soo moetender dan eenighe waerachtigh sijn: zijnder eenighe waerachtigh / ja een alleen: wy hebben getrouwen: want daer waerachtighe / dat is / Goddelijcke mirakelen gheschieden daer moet het waerachtigh ende Goddelijck gheloof sijn: indiender dan in de Roomsche Kercke, eenighe waerachtighe mirakelen gheschieden / soo moet in de Roomsche Kercke, het waerachtigh ende Goddelijck gheloof sijn. Nochtans laet ons eenighe mirakelen hoozen in het besonder / die ghy hoog versiert houdt.

Predikant. 193.

Versiert, ende uyt het herte bedacht sijn de vermaerde mirakelen van haeren *Franciscus*.

1. Sy verhaelen dat Godt aen hem door een beeldt gesproken soude hebben: *Francisce, Francisce vermaeckt my mijn beeldt 'twelck ghy siet dat vallen wilt.*

Ant.

Antwoorde.

Ick vraeghe / of dit heeft connen gheschieden / of niet? seght ghy dat jaer waer upt bewysst ghy in dan / dat het metter daet niet gheschiedt en is? seght ghy dat neen? Ick thoone upt Schysure contrarie: 'Tis seker dat de handt Godts, oock in soodanighe openbaringhen / niet verkort is. *Isaia 59.1.* 'Tis seker dat Godt eertydts aen Moyles ghesproken heeft upt een doorn-haghe. *Exodi 3. 4.* 'Tis seker dat Godt meermael ghesproken heeft op / ofte upt de Arke: Jae 'tis seker dat hy ghesproken heeft door den muyl van eene ezellinne. *Num. 22. 28.* waerom en soude hy niet ghesproken hebben upt een beeldt / tot Franciscum? of meent ghy wisschien dat het onghe-looflijck is / dat Godt aen hem soude belast hebben syn verballen beeldt te vermaecken? waerom is dit meer onghe-looflijck / als dat hy belast heeft / datmen beelden van Cherubijnen souden maecken aen d'Arcke? *Exodi 25. 19.* of het beeldt van eene copere slanghe oprechten? *Num. 16. 21.* Ick hebbe gherhoont / dat dit alles aen Francisco heeft connen gheschieden; thoont ghy nu eens / ist dat ghy kont / dat het metter daet niet gheschiedt en is / of dat het versiert is.

Predikant.

'Tis versiert dat als *Franciscus* een melaetsche kustede, Godt onder die ghedaente was.

Antwoorde.

'Tis seker dat Godt aen Abraham is verschenen onder de ghedaente van eenen man. *Genes. 18. 20.* 'Tis oock ghewis / dat den Propheet *Isaias*, Christum ghesien heeft inden gheest / onder de ghedaente van eenen melaetschen, ende gheslaghen van Godt, *Isaia 53. 8.* 'Tis seker dat Christus onder de gedaente van eenen hovenier aen *Magdalena* verschenen is / ende wanneer sy

sijne

teghen het gheopende Turckdom. 125

siene voeten wilde kussen / dat sy ghesien heeft dat
het Christus was. *Ioan. 20. 15.* Waerom is het meer
ongherijmt dat Godt aen Francisco soude verschenen
sijn onder de ghedaente van eenen melaetschen, ende
datmen ghesien heeft dat Godt was onder die ghe-
daente / als Franciscus hem kuste?

Predikant.

Hy sagh in den Hemel een verhevene stoel; daer de boose
Enghelen van weghen haere hooverdije waeren uyt-gheval-
len, maer welcke hy om siene groote ootmoedigheyt weder
besitten soude.

Antwoorde.

Hier en hoor ick niet anders / dan't ghene Christus
gheseyt heeft *Matth. 22. 30.* dat de Rechtbeerdighe nae
de op-standighe sullen wesen / als Enghelen Godts in
den Hemel: ende *Matth. 18. 4.* Soo wie sijn selven sal ver-
oormoedighen ghelijck een cleyn kindeken, dese is de meeste
in't Coninckrijck der hemelen.

Predikant.

Hy thoonde siene macht over 't ghewormte, ende de vo-
ghelen, welck op sijn ghebodt sweghen, of songhen.

Antwoorde.

Wat isser wonderlijcker / macht te hebben over
de Beiren, ghelijck Elizeus ghehadt heeft / *4. Reg. 2. 24.*
Ende over de Leeuwen, ghelijck David ghehadt heeft:
1. Reg. 17. 36. ofte wel / over 't ghewormte, en voghelen?
heeft het eerste konnen gheschieden / waerom oock
niet het tweede?

Predikant.

Een van sijn ghesellen een buydel gelts ghevonden hebben-
de,

de, hadde dien gheerne ghehouden, ende den armen ghegheven. Dit liet hem *Franciscus* toe, maer badt tot Godt; ende als hy den buydel op dede, soo was'er eene slanghe in: soo schrickte hy van het ghelt af.

Antwoorde.

Als Moyses synen staf wterp op der aerde / hy wtert berandert in een serpent / waerom doek niet het ghelot?

Predikant. Pag. 194.

Hy heeft het vleesch verandert in visch, ende het waeter in wijn.

Antwoorde.

Dit is alleg seer wel: want de Heere Christus heeft gheseydt *Ioan. 14. 12.* Voorwaer, voorwaer segghe ick u lieden, die in my gheloofte, de wercken die ick doe, sal hy oock doen, en sal meerder doendā dese. Wat wonder dan dat *Franciscus*, het water soude berandert hebben in wijn / soo als Christus ghedaen heeft: sae noch meer / als hy het vleesch / heeft berandert in visch?

Predikant.

Den Enghel Seraphim hem verschijnende in de ghedaente als ghekruyft, druckte hem in handen, en voeten, en zijde, de vijf wonden: Als dit seker *Rogerius* niet en gheloofde, kreegh hy door sijn handtschoen, die onverseert bleef, een wonde als mer eenen pijl doorschoten.

Antwoorde.

Hebt ghy noyt ghelesen *Isaia 6. 6.* dat een Seraphim tot *Isaia* is comen gheboghen / die met eene gloepende kale / de lippen heeft aengheroert / ende ghesu-
bert?

bert? Waerom en kost'er soo wel niet eenen Seraphim comen tot den H. Franciscum? jaer waerom en kost den Seraphim aen Francisco niet indruken de vijf wonden Christi? Want ick lese / Galat. 6. 17. dat Paulus de lidteekenenen Christi droegh in sijn lichaem: Wte sal my hier conuen obertugghen / dat Paulus de waerachtighe Wonden Christi niet en droegh in sijn lichaem / gheleekmen seght van Franciscus? Obertugghet my eens uyt Schryfture / ist dat ghy het machtigh zijt.

Predikanr.

Een ander willende weten of *Franciscus* een heyligh man was, wilde hem onder 'tdobbelen hier van beproeven: Is *Franciscus*, seyde hy, soo een heyligh man, als men zeyt, dat hy dan maecke, dat ick achthien ooghen werpe, ende hy wierp met dry steenen, tot neghenmael achter malkanderen, achthien ooghen.

Antwoorde.

Wat redenen hebt ghy om te segghen / dat dit mirakel soude versiert zijn? ist misshien om dat desen man een teecken stelde aen Francisco? Gedeon heeft *Judic.* 6. 37. wel een teecken durben stellen aen Godt / om te weten of hy Israel soude verlossen van sijne vyanden: 'Tselve heeft *Ezechias* den Coninck ghedaen. *4. Reg. 20. 10.* tot verskeringhe van sijne ghesontheyt.

Is het dan ongherijnder een teecken te stellen aen eenen heylighen / dan aen Godt selve? Of ist misshien om dat dese sake soo verworpen / en cleyn is / ghelijck is het dobbelen / en spelen met teerlinghen? was het niet mede een cleyn sake / ende van minder importantie / dat *Elisæus* het afgheballen hyscr van een hyl / dede op-komen / ende swimmen boven het water? *4. Reg. 6. 7.*

Ich hebbe u nu betwefen / dat alle de boozsepde mirakelen hebben kunnen gheschieden; nu staet het u toe te betwijfen met bondighe redenen / ofte ghe-loofbaere ghetugghen / dat sy metter daet niet gheschiede

segiedt zijn/ oft ghelijck ghy seght / dat sy versiert, ende uyt het herte bedacht zijn, want dit hebt ghy selfs opghenomen/ende affirmanti incumbit probatio.

Doch / siet wat ick u al toeghebe / ghenomen dat dese voorszeyde mirakelen vanden H. Franciscus, sae oock alle de ghene / die ghy voorszelt van den H. Dominicus, berstert waren / ende uyt het herte bedacht; hiermede en hebt ghy niet anders ghewonnen / als dat onse mirakelen/ten deele, ghelijck ghy oock seght/ souden berstert zijn. Wel aen / zijn-se maer ten deele berstert / soo zijn-se dan ten deele waerachtigh / hoe sult ghy't dan maeken met de ghene die niet versiert, maer waerlijk gheschiedt zijn?

Predikant. Pag. 192.

De mirakelen van *Mahomet*, zijn ten deele toegheschreven aen sijn rooverije, ende vallende sieckte, onder de welke den duyvel lustigh sijn personagie speelde. Alsoo en can-men niet anders ghevoelen van de mirakelen der Paus-ghesinde,

Antwoorde.

Seer wel/ soo wilt ghy dan segghen/ dat onse mirakelen ten deele souden berstert zijn / ende ten deele moeten toegheschreven werden aen rooverije/ oft aen den duyvel. Weet ghy niet dat dit selve de Phariseen oock seyden vande ware mirakelen Christi, namelijk van het uytwerpen der duyvelen? *Matth. 12. 24.* maer wat heeft Christus hier op gheantwoordt? sijne rede-ninghe is dese: Den eenen duyvel en can den anderen niet uytwerpen, maer dit is een werck vanden vingher Gods. *Luc. 11.* oversulckx moet ghelieden hier uyt besing-ten/ dat het Coninghrijck Gods, dat is/ het ware gheloe-ve / tot u ghecomen is. *Matth. 12. 28.* Laet ons dan blij-ven in dit exempel alleen van het uytwerpen der duyve-len, sonder nu op dit pass te spreken van het opwee-ken der dooden, oft het suyveren vanden melaetschen, &c. Ick argumentere dan teghen u / ghelijck Christus eerstijds argumenteerde teghen de Phariseen, ende segghe

Den

Den eenen duyvel en can den anderen niet uytwerpen, dit
is Schijfure.

Maer in de Roomsche Kercke worden metter daet de
duyvelen uytgheworpen; dit is soo klaer als het licht
bande sonne in den middagh.

Ergo in de Roomsche Kercke en gheschiedt die niet door
den duyvel.

Soo hebben wy ten minsten een mirakel / het
welck niet en gheschiedt / noch kan gheschieden dooz
den duyvel. Ten gheschiedt oock niet dooz de krach-
ten vande natuer / ergo ghelijck Christus seght / ende
noodtsakelijck volghet / door den gheest Godts, *Matth. 12.*
oft door den vingher Godts, *Luc. 11.* dat is / dooz de kracht
Godts. Ghelijck dan Christus, alleen upt het versas-
ghen der duyvelen heeft besloten dat het ware gheloove
tot de Joden ghekomen was / soo beslopten wy me-
de upt dit mirakel alleen / dat het ware gheloove tot
de Roomsche Kercke, oock van onse tijden / ghekomen
is.

Hiet en sie ick niet / wat ghy boorders kont seggen;
want te segghen dat alle onse mirakelen ver-
sien / is upt sinnighepdt / om dat het strijdt teghen het
alghemeyn gheboelen / ende ghetuyghenissen van de
heele gantsche werelt / sae teghen u selven / de wijle
ghy bekent dat-se maer ten deele versiert zijn: te seg-
ghen oock dat-se ghedaen worden dooz de hulpe / ende
toedoen des duyvels / dat strijdt teghen de klare
woorden Christi, namelijk aengaende het uytwerpen
der duyvelen. Soo en sie ick niet wat ghy hier segghen
kont / als dat de mirakelen / nae de tijden der Aposte-
len hebben opgehouden (ghelijck uwen Bijbel be-
merckt op *1. Cor. 13. 8.*) daer hy den Apostel Paulus al-
soo doet spreken: De liefde en vergaet nimmermeer: 'tzy
Prophetien, sy sullen te niere ghedaen worden; waer op den
Bijbel seght *Num. 13.* Ghelijck nae de tijden der Apostelen
gheschiedt is.

Ich antwoorde voor eerst, dat Paulus niet en seght
absolutelijck / dat de Prophetien sullen ophouden /
want dit en is niet ghetroouwelijck upt den Griek-
schen text obergheset / almaer niet ghesepdt wordt / de

Prophetien sullen ophouden, maer 'tzy dat de Prophetien ofte talen ophouden, de liefde blijft altijd, oft en vergaet nimmermeer.

Ten tweeden. Ick bewijse npt Schriftuer / dat de mirakelen nae der Apostelen tijden / niet en konnen opgehouden hebben.

1. *Mt Marci 16.* daer Christus seght / dat het opwecken der dooden, het verjaghen der duyvelen, &c. als teecken sullen volghen de ware gheloovighen. Hy en stelt hier tijdt noch mate/maer spreekt in't ghemeyn van alle gheloovighen, hy en seght niet/ de gheloovigen van mijnen tijdt / oft die van der Apostelen tijden alleen/maer in't ghemeyn van alle tijden / ende alle gheloovigen, oerfulcks/volghens dese belofte Christi, kan de gabe der mirakelen/soo wel volghen den gheloovighen van onse tijden/als die van der Apostelen.

2. *Mt Matth. 28. 19.* daer Christus aen syne Apostelen / ende aen hare naevolghers belast / dat sy het Euangelium souden verkondighen aen alle narien/namelijck aen de ongheloovigen, ende ter oorsake van dese booznemelijck / heeft hy ghegheben de gabe der mirakelen/om de ongheloovigen booz de ooght'overtruyghen van de ware Religie. Maer soo langh als de werelt sal staen / daer sullen ongheloovigen ende Heydenen sijn / ende samen soo langh als de Kercke sal staen/sal oock staen het gebodt Christi, van't ghe-loobe aen de Heydenen, ende ongheloovighen te verkondighen: om de selve dan / de welcke van Schriftneen nipt ghehoort hebben / booz de ooght'overtruyghen/ is de gabe der mirakelen ten allen tijden noodtsake-lijck gheweest/ende is mede nu noch ter tijdt. Soo is dan de gabe der mirakelen nae de tijden der Apostelen niet opgehouden / 'ten zy dat jemandt de woorden Christi, die hy ghestelt heeft sonder mate / ende tijdt / sond' durven bepalen tot eenen sekeren tijdt/ende sekeren persoonen van d'eerste Kercke/het welck ongherijmt is / ende verdervinghe vande Schrifture.

Verhalven soo is het mede seer ongherijmt / te segghen/ dat alle de treffelijckste mannen / ende heylighste

teghen het gheopende Turckdom.

131

ligheste Bisschoppen van alle eeruwen (die menighe mirakelen / op hare tijden gheschiedt / verhaelen) allegader souden gheloghen hebben.

Alsoo soude Tertullianus in *Apolog. cap. 5.* ende Eusebius *lib. 5 cap. 5.* gheloghen hebben / als sy verhalen de mirakelen de welke de Christelijcke Soldaten gedaen hebben in't leghe van Marcus Antoninus.

Souden dan Basilius de *Spiritu S.* ende Gregorius Nysenus in *vita Gregorii* gheloghen hebben / wanneer sy verhalen verschepte mirakelen op haere tijden ghedaen / dooz den H. Gregorius Thaumaturgus?

Soude Athanasius, Hieronymus, Sulpitius, ende andere gheloghen hebben / als sy verhalen de mirakelen van de HH. Antonius, Hilarion, Martinus, ende Nicolaus?

Soude Augustinus gheloghen hebben / wanneer hy *lib. 22. de Civ. cap. 8.* verhaelt meer als dertigh mirakelen / die t'synen tijde gheschiedt zijn / ontrent de Reliquien der Heplighen? ofte Ambrosius, wanneer hy verhaelt dat de siecken ende blinden / dooz het aenraken van de Reliquien van de HH. Gervasius ende Protasius zijn gheenesen gheweest?

Soude den H. Gregorius Magnus gheloghen hebben / wanneer hy sijne schriften geboeyt heeft niet 't verhalen van vele ende verschepte mirakelen? oft den Eerw. Beda, als hy *lib. 1. Hist. cap. 13.* de mirakelen verhaelt / die Augustinus een Apostel van Engelandt heeft ghedaen? oft den H. Petrus Damianus, wanneer hy verhaelt de mirakelen van den H. Romualdus? oft Bernardus, als hy verhaelt de mirakelen van den H. Malachias? soo is't boozderg van alle de reste: Souden dese allegader ofte gheloghen hebben / ofte wel dubbelche konsten verhocht hebben booz waere mirakelen? Dit is gantschelijck ongherijmt ende onredelijck; soo is't dan onredelijck / ende ongherijmt te segghen / dat de mirakelen op-gehouden hebben nae de tijden der Apostelen.

Predikant.

Sommighe leeraers in't Pausdom ghevoelen, dat oock

2

wacre

waere mirakelen van de ketters konnen ghedaen worden : By ghevolgh en konnen de mirakelen gheensins ken-teeckenen zijn van de waere Kercke, oft van jemandts heyligheydt.

Antwoorde.

Als ghy my die Leeraers/ ende hare eyghen woorden sult voorstellen/ dan sal ick u ghelooven/ ende sien in wat sin/ oft hoe sy dit gheseydt hebben/ middelertijt sal ick u segghen/ wat het ghemeyn gheboelen der Catholijcken Leeraers is/ aengaende dit stuck.

Ten eersten dan/ sy leeren dat gabe der mirakelen/ ende propheeten den mensche niet rechtbeerdigh/ noch aenghenaem maken aen Godt/ maer dat sy zijn gratia gratis dat: alsoo heeft Balaam de gabe van propheetie ghehad/ ghelijck blyckt upt *Iosue 13.22.* ende *2. Petri 2. 16.* sae heeft oock door Godts ingheven den Messias ghepropheeteert/ ghelijck den Dordrechtchen Bijbel bemerckt op *2. Petri 2. 16.* *Num. 71.* ende verhaelt word *Numeror. 24. 17.* ende nochtan was desen Balaam een Moabiter ongheloobigh/ ende hoos van leven/ *2. Petri 2. 16.* Desghelijcks heeft den hoosen Cayphas ghepropheeteert *Ioan. 11. 51.* als oock de Heydensche Sibyllen, van de welcke men namelijck kan sien by den *H. Augustinus lib. 18 de Civ. cap. 23.* by *Lactantius, Virgilius,* ende andere: ghelijck dese gabe metter daedt medeghedeyt is gheweest aen quade menschen/ soo kan Godt andere gaben van mirakelen aen soodanighe menschen oock gheben: verholghens souden oock quade menschen de duybelen konnen uptwerpen/ maer in den naeme Godts, ofte Christi, ende niet anders/ soo daer staet *Matth. 7. 22.* Doch hier upt en volghet niet/ dat de mirakelen gheene ken-teeckenen en konnen zijn van de waere Kercke, soo ghy hier besluyt: want ten strijdt niet dat de gabe der mirakelen ghegheben werde aen quade menschen/ ende nochtan de mirakelen ken-teeckenen zijn van de waere Kercke.

Ten tweeden, dat Godt niet en kan toelaten/ datter opt

opt

opt eenigh mirakel ghedaen werde/ tot bevestinghe
 van dwalinghe/ oft valsche leere: de redenen zijn
 klaer: want Godt/ soo hy de opperste goedtheydt
 is/ ende de opperste waerheyt/ soo is't oock onmo-
 ghelyck dat hy de menschen/ 't zy met woorden/ oft
 wercken/ bedrieghe/ oft lieghe; hy is oock de opper-
 ste voorzichtigheyt/ die alles moet beschicken soo
 het betaemt: Maer indien hy opt eenigh mirakel
 liet gheschieden tot bevestinghe van dwalinghe/ oft
 valsche leere/ hy soude de menschen bedriegen/ ende
 niet de daedt selve lieghen/ ende niet alles schicken
 soo het betaemt; dit is onmoghelyck/ soo is't van
 onmoghelyck dat Godt eenigh mirakel laete ghe-
 schieden/ tot bevestinghe van dwalinghe, oft valsche leere.
 Nu/ ghenomen dan/ daer konnen quade menschen
 zijn/ die de gabe der mirakelen hebben/ 't is noch-
 tang onmoghelyck/ dat Godt toelate/ dat soodani-
 ghe menschen eenigh mirakel doen tot bevestinghe van
 dwalinghe, oft valsche leere: jae indiender opt ketter-
 kost wesen/ die pretendeerde eenighe wonderheyt
 upt te wercken tot bevestinghe van sijne dwalinghen,
 Godt soude ghehouden zijn upt kracht van sijne na-
 ture/ namelijk synder voorzichtigheyt, goedtheydt,
 ende waerheyt, een meerder mirakel daer teghen te
 stellen/ om de dwalinghe t'ondecken/ ende de ware
 leere kenbaer te maken/ ghelyck hy eertijds heeft
 ghedaen/ wanneer Moyses een mirakel alleen/ heeft
 ghedaen/ 't welck de rooveraers niet hare dupelsche
 konsten niet kosten naer-bolghen: ende alsoo blijven
 de mirakelen waere ken-teekenen van de oprechte
 leere/ ende verbolghens van de waerachtighe kerc-
 ke/ alhoewel sy mede-ghedeelt konnen worden aen
 boose menschen/ jae ketteren. Maer de swarigheyt
 schijnt hier te wesen/ hoe sy konnen ken-teekenen
 zijn van jemandts heyligheyt/ aenghesien dat de
 selve oock aen boose menschen kan mede-ghedeelt
 worden:

Ick antwoorde ten eersten, dat de mirakelen alleen
 gheene onseplbare teekenen van jemandts heylig-
 heyt zijn/ maer waerschijnelycke om dat Godt

doorgaengaen de quade menschen de gabe der mirakelen niet en gheeft.

Ten tweeden, dan kunnen sekerlyck de heylighejdt kennen aen de mirakelen/ als eenigh persoon mirakelen doet naer sijne doot; want du is mede teghen de voorsichtighejdt / goedhejdt / ende waerhejdt Godts / indien hy toellere / dat eenen verdoemden naer sijne doot mirakelen dede/ om dat hy de menschen hier door soude bedzighen / ende metter daerde lieghen/ ghebende een persoon upt door saligh/ daer hy nochtans soude verdoemt zijn. Wanneer wy dan sien dat eenighen persoon naer sijne doot mirakelen doet / die oock binnen sijn leven eenighe ghedaen heeft / soo moeten wy hier upt beslupen / dat hy heyligh is naer dit leven/ ende dat de mirakelen/ die hy in sijn leven ghedaen heeft/ waere mirakelen zijn gheweest/ghelyck die noodtsakelyck moeten zijn upt kracht van de goddelijcke voorsichtighejdt/ de welke hy doet naer sijne doot.

Predikant. Pag. 197.

De Papisten zijn altydt ghewoon seer voorsichtelijck hare wonderlijcke mirakelen te bepalen in het landt der Heydensche *Japonesen*, ende *Chinesen*.

Antwoorde.

De gheheele Catholijcke Kercke van Europa, sae van ons Nederlandt namelijck kan u hier overtuyghen van leughen: want om niet te spreken van dien Jonghman/ ghenaeemt Michiel Jan Pellicer ghebooren in't dorp Calanda, ghelegghen in Arragonien, alwaer sijne ouders Michiel Pellicer, ende Maria Blasco oock woonachtigh zijn; den welcken 19. jaeren oudt wesende/ ende sijn been ghebroken hebbende onder het radt van eenen waghen / is het selve in't Gasthuys van Saragossa, door besteringe van Joannes Estanga seer ervaren Chirurgijn/ende Professor der Medecijne aldaer / soo het bebozven was / vter vinghe-
ren

ren breecht/ beneden de knie afgheset gheweest / ende begraven. Als nu de woude ghenesen was / is den voorszeyden Hoghman tot de Kercke van Onse Lieve Vrouwe van Saragossa ghegaen / aldaer hare hulpe/ ende van de passanten aelmoessen versoekende / zijnde alsoo twee jaeren langh aen al de wereldt bekent gheworden; ende siet op den 29. dagh van Meer in't jaer 1640. heeft hy/ door den bpsant van de heylighe Maghet, sijn been wederom ghekreghen / ende de gheheele stadt van Saragossa, die hem te bozen ghekent/ ende ghesien hadde niet een been alleen / heeft hem op sijne twee beenen sien wandelen/ recht/ ende ghesont: de sake is proces-ghewijse / by ghestelde Advocaten ondersocht gheweest/ ende in't jaer 1641. den 27. van April by seshien van de vermaertste ende reffelijckste van Arragon, gheswozen ghetuyghen / onderteeckent. Dit en is immers niet gheschiedt in Chinen, ofte Japonien: Doch ghelijck ghy/ door utwe inghebozen hartueckighepdt/ niet en gheloofst de mirakelen van Indien, soo sult ghy oock spotten met dit; dit blijft eventwel ontwaerachtigh/ dat wy onse mirakelen bepalen in het lande der Heydensche *Japonesen*, ende *Chinesen*.

Wat sal ick segghen van Hans Clemens, sone van Jacob Clemens ghebozen te Lucerne in Switserlande, den welken ghesien is gheweest te Dordrecht, Rotterdam, Delft, Leyden, Haerlem, in den Haghe, te Vlissinghen, ter Veren, t'Armuyden, te Middelborgh, te Breda, te Berghen op Zoom, te Utrecht, te Bommel, te Heusden, te Vliemen, te 'sHertoghenbosch, in de Grave, te Venlo, te Wachtendock, te Aken, te Maestricht, te Tongre, te Leuven, ende te Brussel, kruppende langhs der aerden op twee klepne krucksheng/ ende sittende voorsz in een schootel/ om dat sijne beenen ingetrocken waeren tot het lijf/ rustende de knien op de borst / jaer soo vast daer in ghedronghen zijnde / datmen gheen handt noch vingher daer tusschen kost dringhen: het dieck van de beenen/ ende opperste deel van de dijen was aenghewassen met vleesch/ ende vel/ vast aen den buick tot onder de borst / soo dat het hem onmoghelijk was

syne beenen upt te strecken: Soo groot was syne mismaecktheit/ dat Graef Maurus van Nassauw, ende den Grabe van Hollach hem ontmoet hebbende ontrent Hulst in't jaer 1596. daer over soo verbaest stonden/ ende soo een medelijden hadden/ dat Grabe Maurus hem bter oft bys stucken goudts gaf/ ende den Grabe van Hollach eenigh silbere gheldt. Desen Jonghman/ soo mismaecht wesende / is te Scherpenheuvel op den 14. Julii des jaers 1604. volmaecktelijck ghenesen geweest/ dooz den bystandt Godts/ en syn-der H. Moeder / ende heest den 18. der selver maendt/ ende desselfs jaers / ghegaen met een witte brandende keerse te Brussel vooz het H. Sacrament van Mirakelen/ in Processie / ende wierdt ghesien van vele duppenden bozghers / ende brendelinghen / die tot desen Feest-dagh waeren ghekomen / ende hem te bozen ghekent / ende menighmael hadden ghesien soo mismaecht als boven beschreven is. Hier naer op den 19. Julii 1604. de Bozghemeesters / Schepen / ende Raedt der stede van Brussel collegialijck vergadert zijnde / hebbende vele ende verschepte ghetuyghen hier op ghehoort / die met haer eyghen ooghen menighmael ghesien / ende met haere handen ghetast hadden de boozghemelde ghesteltensse van den boozsepden Hans Clemens, ende met solennitien ende ghestaefden eedt verclaerden waerachtigh te zijn sulcks als bozen verhaelt is / hebben hier van publycke instrumenten/ ende attestatien doen maken/ ende besegghelen met den segghel haerder Stadt van Brussel. **D**e selve is gheschiedt eenighe daghen daer naer van den Magistraet van Leuven.

Dit mirakel hebben de Catholijcke Schryberg-
hondert ende hondert mael de Ghereformeerde op de
bozt ghestelt/ ende niemant en heeft'er opt durben
op antwoorden: want 't selve te loochenen/ is stry-
den teghen recht ende reden/ de wyle daer niet twee/
maer dupsent ende dupsent ghetuyghen zijn/ die het
ghesien hebben: te segghen/ dat 't duyvelsch is / is
de boetstappen der Phariseen ingaen/ die het selve se-
den van de mirakelen Christi. **W**at seght ghy hier op
Domi-

teghen het gheopende Turckdom.

137

Domine Prædicans? dit en is immerg noch in China,
noch in Japonien gheschiedt.

Doch om wat naerder te komen tot onse tijden/
komt eens naer Antwerpen, oft gaet eens naer Me-
chelen, daer salmen u volle bescheedt gheben van vele
mirakelen/ die dese dyp leste jaeren gheschiedt zijn /
met bebestinghe van soo vele / ende sekere ghetu-
ghen / dat ghy selve soudt moeten overtught wor-
den / indien ghy redelijck waert / ende alle passie van
kant stelde: Gaet maer eens te Mechelen, ten huise
van den Edelen Heer Blijterswijck, Raedts-heer van
het Parlament aldaer / ende vraeght hem / wat hem die
voorzeden jaer is gheschiedt? oft leest syn aerdsgh en-
de gheleret schrift / dat hy daer ober gemaeckt heeft /
ende in druck laten gaen / ende dan sult ghy kunnen
sien / dat het onwaerachtigh is dat de Papisten altijd
ghewoon zijn haere wonderlijke mirakelen te bepalen in het
landt der Heydensche *Japonesen*, ende *Chinesen*.

Predikant. Pag. 198.

In Hollandt, ende Enghelandt, waer oock de kinderen het
bedrogh ghewaer souden kunnen worden, en worden van
haer gheene mirakelen ghedaen, met de welcke sy nochtans
soo vele van haere boecken vervullen,

Antwoorde.

Wy sullen ons wel wachten van de mirakelen te
voorzijn te brengen / die in Hollandt, oft in Enghe-
landt gheschiedt zijn / ofte nu noch gheschieden: want /
ghelijck ghy selve seght / de kinderen souden se voor be-
drogh houden, wat souden de groote dan doen? Bep-
ten twijffel / sy souden segghen / ghelijck als ghy doet
Pag. 199. Wy en houdense voor gheen goddelijcke, maer voor
duyvelsche mirakelen, ende en zijn by ons in gheen meerder
achtinghe, dan die van *Mahomet*: Soo is't dan beter de
selve niet al te veel te verbeypden / op datmen de roo-
sen voor de swijnen niet en stroye, andersing onse *Lieve*
Broutwe Ter noode, ghenaeemt de Capelle van Ronx-
putt

A 5

putt

putte, een mijle ghelegghen van Alckmaer, in't doorp Heylo, ende de Heylighe Stree tot Amsterdam, ende den Domm van Utrecht, &c. souden u al wonderlijcke dinghen konnen doen sien / indien ghy niet gantsche-lyck blindt waert: Dit zy ghenoech: Intelligenti, pauca.

Pre dikant.

Indien de Paus-ghesinde soo machtigh zijn in mirakelen, waerom en doense de selve niet voor onse ooghen, ende in onse steden? ende waerom en wecken se insonderheydt gheen dooden op, om ons ketters beschaemt te maken, ender'overtuyghen?

Antwoorde.

Wat middel om soo eenen mensch beschaemt te maken, die in dese materie alle schaemte af-ghelept heeft? Wat middel om soo eenen mensch t'overtuyghen, den welcken spot met de ghetuyghenissen van de heele gantsche werelt/ ende niets booz waerachtigh houdt/ dan 't ghene hy selve seght/ alle de reste/ oock de treffelijckste Oudt-vaders / aen siende booz fabel-dichters / ende leughenaers? Hier is die ghe-meene spreuke waerachtigh / Eenen Sot sou meer loochenen, als seven Wijzen souden konnen bethoonen.

Nu/ als ghy vraeght/ Waerom dat de Papisten in uwe steden/ ende booz uwe ooghen gheene mirakelen doen? Weet ghy niet dat de bozghers van Nazareth dit selve af-ghevraeght hebben van Christo Luc. 6. v. 23. segghende: Waerom en doet ghy gheene mirakelen in uw' Vaderlandt / ghelijck wy hooren dat ghy hebt ghedaen te Capharnaum? Ick betaele u met de woorden van den H. Marcus Cap. 6. v. 5. Christus en kost daer gheen mirakelen doen ter oorsake haerder onghe-loovigheydt. Ghy selve bekent/ dat ghy onse mirakelen booz dubbelsch houdt/ ende oversulckx dat ghyse gheen gheloof gheeft/ schrijft het dan toe/ volghens de Schrifture/ aen uwe onghe-loovigheydt, dat de Papi-

sten

ken in uwe lieden gheene mirakels en doen/ ghelijck Christus oock niet en dede in sijn Vaderlandt: Dat weet ick wel / dat de Heydenen, in dit stuck / ghebupghsamer zijn van gheinoet / als ghylieden: soo dat het gheen wonder en is/ dat Godt soude toelaten/ datret by haer mirakelen gheschieden/ ende niet onder u-lieden

Ten anderen. Weet ghy niet / dat de Joden oock / soo ghy hier doet / aen Christo ghesepdt hebben *Marci 15. 32.* als by hingh aen het Cruys: Dat hy af-daele, sepien sy / van het Cruys, op dat wy moghen sien, ende ghelooven. Ick soude oock kunnen vraghen: Waerom en is Christus van't Cruys niet af-ghedaelt / om dese verblinde menschen robertuyghen? misschien om dat sy andere mirakelen ghenoech hadden ghesien? 't is waer / maer sy hielden se booz dupbelsche/ ghelijck ghy-lieden nu doet met de onse; ende daerom / alhoewel Christus van het Cruys hadde af-ghedaelt booz haere ooghen / soo en souden sy ebenwel dit booz gheen waerachtigh mirakel ghehouden hebben: alsoo soude't oock toe-gaen met u/ ende uws ghelijcke/ schoon ghy lieden booz de ooghen mirakelen saecht ghedaen worden van de Papisten. Wat dunckt u / waer het niet de pijnne weerd / dat Godt mirakelen liet gheschieden booz soodanighe menschen/ de welcke/ schoon sy eenen dooden saghen verwecken/ ofte het selve niet en souden ghelooven/ ofte souden't houden booz dupbelsch? Indien ghylieden maer en kost segghen met den monde / ende peysen metter herten/ 't ghene den vader hand den besetenen seide *Marci 9.* Heere ick geloove: Ick gheloove dat in de Roomsche Kercke noch de gabe der mirakelen is: Ick gheloove dat de mirakelen waerachtighe merck-teekenen zijn van de Kercke Christi: Wie weet oft Godt u niet en soude ghenadigh zijn? want alle dinghen zijn moghelijk aen den ghenen die ghelooft.

Doorders praet ghy van Magdalena la Cruz, ende Maria van Lisbon; leest hier over het Ondersoeck van de Mirakelen van *P. Landsheer Pag. 118. 119. &c.* daer sult ghy

Wat het Placcaet van den Magistraet van Brussel aen-
gaet/ daer van ghy spreekt Pag. 200. leest hier van
mijn Tractaet van de Reliquien teghen D. Renesse, daer
ick in't langh ende breedt bewijse onwaerachtigh te
zijn/ 't ghene ghy hier van seght.

Ma dat onse Heilige eenen ghelapten mantel sou-
wese van verschepde ketterijen / soo ghy praet Pag.
269. dat is soo schrael dat het sijn selven schaemt:
Leest hier over mijne Aenmerckingen teghen D. Petrus
Cabeljan: Daer ghy oock sult binden/ dat de H. Ma-
ghet by ons niet ghe-eert wordt als Godt. Ick
seynde u enckelijck tot dese schriften / op dat ghy
mooght sien / dat ghy nu' boeck met oude / versle-
ten/ ende meermael wederlepde bodden gheboeyt/
ende op-ghebolt hebt.

HET II. CAPITTEL.

Van het Vaghevyer.

Predikant. Pag. 387. 389.

Dit moet oock van ons niet worden voorby-ghegaen, dat
de *Mahometanen* van een middel-plaetse droomen, tus-
schen het Paradijs, ende de helle.

Antwoorde.

It is bupten alle twijffel/ dat de Mahometanen ghe-
looben een derde plaetse naer dit leven/ ofte een Va-
ghevyer: want Nicolaus Christophorus Radzivilius, in sijn
Ierusalemse veyse Pag. 29. verhaelt/ dat hy in een hospi-
tael van Turckijen ghesien heeft eenen sekeren Turck/
die bys groene boghelkens d'een booz d'ander naer
het vliegghen/ mommelende saemen set tusschen de
tanden/ ende soo hy hem de reden hier van hadde
doen vraghen/ heeft hy gheantwoorde/ dat hy dit
dede booz de zielen van sijne overledene bloedt-vrien-
den/

den / ghelooibende dat sy hier dooz een wepnigh ber-
licht wterden.

Verhalven / soo segghen sy / volghens utw' eyghen
herhael / dat Seth de sone van Adam, samen met den
Enghel Gabriel, wel byf-en-neghentigh ghebeden
ghedaen heeft booz synen ghestorben Vader / daerse
anders / booz een ander / maer ghewoon syn byf ghe-
beden te doen.

Item : Sy gaen met hoopen naer de lichaement
der afghestorbenen op eenighe sekere daghen/en bid-
den om de salighepdt der selve / ende wanneer sy by
eenen dooden komen / sy segghen : De Heere ontferme
sich over hem.

Jaе sy verballen tot soodanighe superstitten / datse
de honden / doch insonderhepdt de katten / gheba-
den / ende alderhande delicaet bleesch booz-worpen /
meynende datse alsoo te hulpe komen de sielen der
afghestorbenen : hierom ist oock / dat sy soo wonder
bekommert syn om alle haere schulden booz haere
doodt te betalen.

Dit altemael neme ick aen als waerachtigh / en
de bekennue dat de Mahometanen een Vaghevyer gheloo-
ben / ende bidden booz de sielen der ober-ledenen : wat
wilt ghy hier upt besluyten ?

Predikant.

Wat een grooten ghemeynschap de *Papisten* met de *Maho-
metanen* in desen hebben, blijktt oock onder andere hier byt;
dat den Jesuit, ende Cardinael *Bellarminus*, willende syn ver-
dichte Vaghevyer, op't welck der Paus-ghesinden bid-
den voor de dooden steunt, verdedighen teghen ons, by-
brenght het alghemeyn, ende gheduerigh ghevoelen, en
over-een-stemminghe van alle Heydenen, ende onder die,
der Turcken,

Antwoorde.

Nietmandt en kan loochenen / of het is soo ghe-
lych *Bellarminus* seydte / te weten / dat alle de Heydenen,
sae

jae alle Natien, soo van hoorenden / als teghentwoorendighe tijden / gheloofd hebben / ende nu noch ghehooren / datter eenighe sielen nae dit leven ghesubert worden / eer sy volmaecktelijck saligh sijn / verholghens datmen hoer haer mocht bidden / of sacrificien offeren: Want

Ten eersten, dit is het ghevoelen gheweest van de oude Griecken, soo als blijkt upt haeren hoornacisten Philosoph Plato. in *Phedo*, ghelijck seer wel aenghemerckt is gheweest van Eusebius *lib. 11. Prap. Evang. Cap. ultimo*. Ende upt haeren treffelicken Poet Homerus, Xenophon, *Apolog. pro Socrates* Pinlarus, Dictijs Cretensis *de bello Troiano*: Demosthenes *orat. ad Demachar*. Solon, ende meer andere.

Ten tweeden, dat dit ghevoelen noch is onder de Griecken, van onse tijden / bewijst int lanch / ende breedt mer twee verscheiden boecken / onlanch int licht ghebracht / den gheleerden Leo Allarius, een Gieck van gheboorte: het eerste boeck wordt ghenoeemt: *De utriusque Ecclesiae occidentalis, atque Orientalis perpetua, in dogmate de Purgatorio, consensio*. Het tweede / Joannes Henricus Ottingerus, *fraudis, & imposturae manifeste convictus*: Onder andere heeft hy dese volghende ghetuyghenissen van de heden-daeghsche Griexsche Leermers.

Joannes Phurnes, *ad Gregor. Antigonitem*: Nae dat de daghen van Pinxteren voor by sijn, terstont wordender van alle de gheloovighen, ghedachtenissen ghehouden der overledenen. Wederom seven daghen daer naer, wederom voort beghin der vasten-daghen, &c.

Eustratius Nicænus *lib. 2. de Azymis*: men moet offeren voor de gheloovighen die ghestorven sijn.

Nicolaus Cabasila, *in exposit. Missæ Cap 33*. Wy wenschen ruste aen de sielen der overledene.

Simeon Thessalonicensis, *contra haereses*: Daer nae bidt men voor de ruste van de siele, des overleden, op dat alle sijne sonden vergeven werden, ende de Heere sijne siele stelle in de ruste der rechtveerdighe, ende al het volck heft op, dit profijgh ghebedt: Heere ontfermt u.

Hieremias Patriarcha *Responsio 1. ad Wirtenbergeneses*: Voor die

die

die overledene alleen bidden sy allegaer, voor de welcke de ghebeden aenghenaem sijn, te weten, voor die, de welcke onder de boetveerdigheyt sijn ghestorven, ende niet en hebben kunnen uyt-wisschen de vleckte der sonden.

Dit boozsepde gheboelen blijkt mede soo claer als den dagh upt haere Ceremonie-boecken. In den dienst van het upt-baert staet dit ghebedt. De Heere stelle zijne siele, daer de rechtveerdighen ruste ghenieten, laet ons van onsen Godt bidden, ende van *Christo* het rijck der hemelen, ende verghiffenisse van de sonden der overledene.

Item : Heere gheeft ruste aen uwen overleden dienaer, ende en slaet gheen acht op sijne sonden.

In den dienst van de upt-baert der Munniken / staet : Moeder ende Maeghet, bidt uwen Sone *Christum*, dat hy aen sijnen dienaer gheve verghiffenisse der sonden.

Item : Heere vergheeft de sonden van den overleden gheloovighen, ende maeckt hem deelachtigh van uw rijck.

Dit heb ick wat breeder willen op-haelen / om dat ick wel wist dat Hottingerus seggt dat de Heden-daeghsche Grieken het Daghebber niet en ghelooben; doch hy wordt van alle kanten ober-tugghet / dooz den boozsepden Leo Allatius / die na noch in't leven / ende selve een Grieck is.

Ter derden, dat de oude Romeynen, soo verre hare Religie streckte / gheloofden datter een plaetse was / naer dit leven / daer sommighe sielen ghesupbert worden / blijkt upt *Virgilius Aeneid. 6.* De sonden van sommighe, seyd hy / worden uyt ghewasschen door water, die van andere, worden uyt-ghebrandt door het vyer. Dese selve woorden heeft oock in sijne schriften ghestelt den *H. Augustinus lib. 21. de Civit. Cap. 15.* Het ghemeen gheboelen hier van / blijkt upt de Sacrificien / die sy booz de dooden ghetwoon waeren te offeren / welcke sacrificien / sy *inferias* noemden: ende *Suetonius in vita Caligula*, ghetugghet / dat den keiser *Caligula* soodanighe offerhanden ghedaen heeft booz sijne af-ghestorvene Moeder / en Broeders. **Immerx** *Tertullianus lib. de testimonio anime*, ende *lib. de resurrect.* **Alx** oock *Arnobius*

nobius lib. 2. & 4. *adversus gentes*, ende Claudianus *poemate de raptu Proserpina*, gheben dit upt / als een ghemeyn ghevoelen namelijck bande oude Romeynen, datter een plaetse is nae dit leven/daer sommighe sielen worden ghesupbert.

Ten vierden, dat dit mede het ghevoelen is van de heden-daeghsche Romeynen, en heeft geene preude van doen. Ick come tot de Joden.

Ten vijfden dan / den gheleerden Mercerus l. *Abbre-tion*. Doctoor ende Professor van Parijs, in de schriften der oude Joodsche Rabbijnen, hoven maten erbaeren / seght dat de maniere van hoor de dooden te bidden soo menighmael wordt herhaelt in de schriften der hoor-sepde oude Joodsche Leeraeren/dat het maer tijdt-verlies soude zijn het selve te willen bewijfen. Doch wat willen wy klaerder / dan het ghetuyghenisse vanden Martenr bande Boecken der Machabéen (die ten minsten het gheloof-weerdigh is van eenen Historie-schryver) gheeft dese niet openbaerlijck te kennen het ghemeyn ghevoelen der oude Joden, raeckende het Vaghevyer, ende bidden hoor de dooden / wanneer hy lib. 2 cap. 12. seght / dat de heele Joodsche ghemeynte / op't versoek van Judas Machabæus, ghecontribueert heeft / om Sacrificien op te offeren hoor de herflaghen soldaten:

Ten seften, wat de heden-daeghsche Joden belanght / die gheloooven oock een Daghebier / ende zijn daerom oock ghewoon hoor hare dooden te bidden/waer hoor sy oordeelen de sielen verlost te worden / ghelijck hy Buxtorfius, Heluicus, ende meer andere te sien is. Munsterus schryvende op het 14. Cap. *Deuteronom*. heeft sommighe van haere ghebeden op ghehaelt: onder andere: Dat sijne siele ruste, dat sijn aensittinghe sy in vrede, dat hy ligge in vrede, dat hy slaepe in vrede, &c. Dierghelijcke ghebeden meet sijn denrgaens te vinden in haere Ceremonie Boecken, namelijck in't Boeck dat sy Machsor noemen.

Ten seften, van de Turcken, ende Persianen die haer iijt-streken hoor het meeste deel van Afriken, en Aßen, bekent ghy selfs dat sy een Daghebier ghe-looven.

Ten

Ten achtsten dan. **Dit is altijd het ghevoelen ghe-
meest bande Chinesen: (welckers rijk soo groot is/
schier als gheheel Europa.) Want soo ghetuyght ons
Joannes Gonzales de Mendoza in *zijn Historie lib. 1. cap. 6.*
ende 8. Sy belijden, seyd hy / datter een seker plaetse is,
in de welcke de sielen der overledenen die in Enghelen moe-
ten veranderen (dat is, komen tot het gheselschap der salig-
gher Enghelen) ghesuyvert worden van alle vleckes, met
de welcke sy besmet waeren, 'twelck op dat het dies te spoedigher soude gheschieden, sorghen daer voor, ende daer toe
helpen oock de ouders, en vrienden.**

**Item: Sy doen haeren Godts-dienst voor de over-le-
denen, ende en twijffelen niet, of dit is haer nut, ende pro-
fijgh.**

**Item: Haere Priesters doen beloften, en Sacrificien,
ende ghebruycken andere ceremonien voor de welvaert der
dooden.**

Ten neghesten, de Japonesen, welckers Eylandt /
soo Mandello seght in *zijn reyse pag. 434* ghedeylt is in
36. Coninck-rijcken / in het midden van haere gro-
te dypsternissen / hebben ghesien datter nae dit leven /
een derde plaetse moet wesen daer de sielen ghesuy-
vert worden: want de Jaerlijcksche brieven upt dat
Eylandt gheschreven / verhaelen *Pag. 12. 17. 18.* dat sy
ghewoon sijn te singhen ende te bidden voor de ruste der sie-
len, wanneer sy de lichaemen begraven, ja dat sy oock vele
aelmoessen gheven, veel vasten, in pelgrimagien gaen, om
ruste voor de sielen der over-ledenen te verkrijghen; Sy hou-
den staende, dat dit altemael te bate komt aen de ghene, die
in't Vaghevyer ligghen, om dat sy in dit leven gheene ghe-
noeghsaeme boetveerdigheydt hebben ghethoont, ende lee-
ren, dat sy daer uyt niet gaen sullen, tot aldertijdt, dat sy
van alle vleckes ghesuyvert zijnde, op-vliegghen ten he-
mel.

Ten thiensten: Van de Tartaren, ende die van het
machtigh / ende wylt-uytghestreckt rijk Mogol, vinde
ick hy Merianus in *Archontologia Part. 2. lib. 2. pag. 180.* ende
in de beschrijvinghe van't waerachtigh Indien *pag. 116. 120.*
dat sy ghelooben dat de sielen der menschen naer de
doodt verhuysen van't een lichaem in't ander / in

It.

deser.

deser boeghen dat de sielen van de onkuyssche ver-
hupsen in berkens / die van de grammordighe in
leeuwen / die van de hoobeerdighe in Pantwen / van-
de gulsighe in honden / vande listighe in simmen / en-
de soo boozts / ende dat sy soo lanck blijven steken
in't lichaem van d'eene beeste / of de andere / tot
dat sy van haere blecken / ende sonden ghesupbert
zyn.

Ten elfsten. **Die van Guinea** seght Theodorus Bry in
6. *parte India Orientalis* pag. 40. Dat sy vele, ende wonder-
lijke ceremonien ghebruycken, in't begraven der dooden,
segghende dat de sielen niet eer in ruste sijn, tot aldertijdt
dat alle de ceremonien volbracht sijn, soo zyn sy dan van
gheboelen dat de sielen niet in ruste zyn terstont nae
de doot / ende dat sy van de levende menschen / door
de boozselde ceremonien, tot de ruste konnen ghebracht
worden.

Ten twaelfsten. **Die van Pegu, van Sian, ende Tarnasse-
ra,** ghelijck als Merianus verhaelt pag. 212. zyn van opinie
datter dry plaetsen sijn naer dit leven, ende dat sommige
sielen niet en moghen voor heyligh ghehouden worden, ten
zy dat sy eerst ghewoont hebben in visschen, of voghels ofte
eenighe andere beesten, byten twijffel om daer ghe-
supbert te worden.

Ten derthiensten. **Die van Brasil,** soo de byteben van
daer gheschreven verhaelen Pag. 400. Stellen spysen
op de graeven der overledenen / ende oock haere
bedden / daer sy ghewoon waeren op te slaepen / la-
tende haer boozstaen / dat de sielen de hulpe / ende
boozhiddinghe der levenden van noode hebben.

Ten veertiensten. **Die van Peru** hebben van oudt
kostelijcke kleedren ghelept in de graeven der doo-
den / meynende dat de sielen / naer dit leven konde /
ende andere onghemacken leden / waerom sy oock
het selve saetlijck quamen beraden / om de sielen
te helpen / soo ghetuyght Merianus in *Archontologia* P. I.
lib. 2. pag. 284.

Ten vijftiensten. **Die van het eylant Formosa,** ghe-
lijck Mandello verhaelt in syn *Persische Reys* pag. 431.
wannert iemandt ghestorven is / rechten een cleyn
hutte-

hantteken op/ booz de deure / ende stellen daer water in / met eenen ecimer / om dat de siele van den overledenen haer sonden wasschen; bupren twijffel van/ sijn sp van gheboelen / dat de sielen van de af-ghestorbenen / naer dit leven konnen ghesupbert worden.

Wat sal ick segghen van soo vele verscheypden Christenen/ die de gheheele werelt dooz sijn verstroyt/ ende onder verscheypden dolinghen / die allengkens in haere Religie / 'tzy dooz conbersatie met Heydenen/ 'tzy dooz de af-scheuringhe van de Roomsche Kercke, ingheboert sijn / nochtang de ghewoonte hebben behouden / die sp van onds hadden ghehad/ van booz de sielen der dooden te bidden / om de selve te helpen / gheloobende dien-volghens / datter naer dit leven een plaetse is/ daer de sielen konnen gheholpen worden.

Voor eerst dan, die verre uyt-ghespreyde natie der Christene Mooren, 'tzy die van Abassien, onder de regeringhe van den Kepsen Pretejan, 'tzy die van Congo, hebben in haeren ouden Mis-boeck dit ghebedt: O Heere! gheeft ruste aen de sielen van onse Vaders, en Broeders, die in't waere gheloof sijn ontslaepen: Item booz den doop ghebzuypcken sp dit ghebedt: Heere der levenden, leven der dooden, wy bidden u voor de ghene die ontslaepen sijn, maeckt dat haere sielen rusten in eene wellustighe plaetse.

Ma/ op datmen magh sien/ dat sp noch in dit gheloof volherden; soo moet ghy weten / dat in't jaer 1524. tot den Coninck van Portugael is ghesonden gheweest een ghesant van den Kepsen der Mooren, met naeme Zaga Zabo, die daer naer is tot Roomen ghekomen by den Paus Clemens den VII. daer hy oock belijdenisse heeft ghedaen van sijn gheloof/ uyt den naem van heel Mooren landt; onder andere heeft hy ghesepdt: Dat de aelmoessen, die voor de overledenen uyt-ghedeylt worden, haer grootelijckx baten, ende tot verminderinghe van pijnen, ende tot vervoorderinghe van de hemelsche glorie. Op het eynde van sijne belijdenisse heeft hy ghesepdt: Wy begraven onse dooden op sekere

plaetsen, ende draghen haer derwaerts met cruycen, ende ghebeden, daer naer, onder andere ghebeden lesen wy het beghinsel des Euangeliums vanden H. Joannes: Daeghs daer naer deylen wy aelmoessen uyt voor hare ruste. Erasmus Rotterodamus, seght dat hy desen Ghesant binnen Roomen ghesien ende ghesproken heeft.

Wat aengaet ten tweeden, de oude Christenen van Syrien, den H. Ephrem is gherupghe dat sy ober 14. hondert jaeren vooz de dooden ghebeden hebben: want hy citeert eenen ouden Syriaerschen Leeraer / biddende / ende offer-hande doende vooz de sielen der overledenen.

Van de heben-daeghsche Syrianen, is het oock klaere want Severus Patriarch van Alexandrien, heeft in een schoon boeck alle hare kerckelijcke ceremonien by een vergadert / daer hy / onder andere stelt dit ghebedt: Heere Godt gheeft haer ruste, ende eene salighe ghedachtenisse: sae haer nieuwt testament / welck te Weenen in't Syriaex is ghedruckt gheweest / bindtmen op acht verscheyden plaetsen / bys hy Matthæus, twee hy Marcus, ende een hy Lucas, de Lessen die sy op-segghe vooz de sielen van de afgheschorvene menschen.

Ten derden, verhaelt Osorius *lib. 3. de rebus Emanuelis fol. 107.* Van de Christenen die in Cranganor, ende Macabar wonen / dat sy in den ingauck der kercke haer besproepen met wy-water / ende haere dooden begraven op de wyse vande Roomsche Catholijcken, daer naer houden sy maeltijden / ende bidden vooz de ewighe saligheydt der overledenen.

Ten vierden, de Christenen die leven in Chaldea, Medien, Assyrien, ende Babylonien, sijn van 't selve gheboelen: want haeren Patriarch met naeme Abdissu, is in't jaer 1562. tot Roomen ghekomen / zijnde een seer ondt ende ghelertt man / op dat den Paus van Roomen sijn Patriarchschap soude bevestighen / ende ghevaecht hebbende de heylighe Euangelien / heeft hy gheswozen / dat sy in sijn Vaderlandt bewaert wierden / ende vooz-gelesen de Boecken des nieuwen Testaments / ende dat de Boecken der Machabeen by haer vooz waere Schryfture wierden gehouden /

houden / ende heeft beloofd / dat sijne ondersaetelt
souden onderhouden al wat in't H Concilie van Tren-
ten, dat doe ghehouden wiert / soude besloten worden /
ghelijck als sy oock metter daet onderhielden / ende
gheloofden / al wat in alle de voorgaende wettighe
Concilien was besloten gheweest / verholghens dan het
Vaghebber / ende het bidden vooz de dooden.

Ten vijften, vande Russische, ende Moscovitische Chri-
stenen gherunght Joanner Faber, eertijds Biecht-
vader van Ferdinandus den Keyser *lib. de Religione Mosco-
vitarum*, dat sy gheduerigh vooz de overledenen bid-
den en Missen doen / om dat sy ghelooben datter een
Vaghebber is / in welcke sake / haer Religie soo groot
is / dat het meesten-deel van haer / twee-mael 'sjaers
een jaer-ghetijde doet vooz de dooden. Ende daerom
doen sy siel-missen vooz de overledenen / om dat sy
hopen / dat sy hier dooz / een beter / ende verdzaegh-
samer plaetse vooz de stelen sullen verwerven.

Hier hebt ghy dyp-en-twintigh verscheyden Ma-
rtien / van alle ghewesten des werelts / onder de welcke
alle de mindere Martien worden begrepen / gh'hebt
heel Europa daer by / upt-ghesondert eenen cleynen
hoop van Lutheranen, ende Ghereformeerde, die allegaer
ghelooben datter een Vaghebber is / ende metter daet
bidden vooz de sielen der over-ledenen: blycke dan /
dat de gheheele werelt soo van voozleden / als tegen-
woozdighe tijden / in dese leere / ende practijcke is
over-een-ghekomen.

Predikant.

Ons belanghende 'tis'er soo verre van daen, dat wy ons
hier door, eenighsins souden laeten bewegen, dat wy
gheerne van selfs toestaen, dat den eersten oorspronck
des Vaghevyers en voor-biddinghen voor de dooden, van
de Heydenen ghehaelt, ende by de selve gevonden moet
worden.

Antwoorde.

Indien ghy ghelesen hadt 'tghene den H Justinus Orat. par. ad gentes, seght / daer soude ghy ghebouden hebben / dat Orpheus, Homerus, Solon, Pythagoras, Plato, ende andere / in haere leeringhen sijn ghehouden gheweest dooz de Boecken van Moyses: Iae Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. seght / dat Pythagoras sich soude hebben laeten besnijden / om dat hy dies te lichterem toegauck soude hebben / om te doozsinniffelen / de verborghentheden vande Goddelijcke Wer/ ende Prophten: doch 'tghene Plato raecht in't besonder / Eusebius lib. 9. Prap. Euang. Cap. 5. Theodoretus lib. 1. Grecanic. affection. Augustinus lib. 2. de doct. Christiana cap. 28. ende lib. 8. de Civit. cap. 9. segghen / dat hy/ upt begheerte van wetenschappen veel sijn gherenst heeft / ende de Goddelijcke Boecken ghebouden hebbende / daer upt ghetrocken heeft de voornaemste hoofdstucken van de waere Religie: Du is het seker dat Plato (soo als ghy selbe bekennt) ende de andere voornoemde Philosophen/ het Vaghevyer hebben gheloofst / soo is het meer te dencken / dat de leere des Vaghevyers haeren eersten oorspronck niet en heeft van de Heydenen, maer wel van de oude gheloofsighe Joden, de wijle-mien upt haere oudste Rabbijnen / die vooz Christi komste gheleest hebben / ende oock upt het ghemeyn gheboelen der Joden van onse tijden/ bewijfien kan / dat sy van oudt en Vaghevyer gheloofst / ende de stelen der overledenen hebben gheoffert / ende gheboden. Doch dit en is de questie hier niet van waer dese opinie eerst ghekomen is; maer de questie is / of de heele gantsche werelt van alle tijden / in dese opinie is over-een-ghekomen: upt mijne voozgaende ooghblijckelijcke bewijfen blyckt dat ja.

Hier upt maecke ick dan mijn besluyt op dese volghende wijze.

Dit, in't welck alle Natien van alle ghewesten, en tijden sijn over-een-ghekomen, ende noch over-een-komen, is ghe-

ghelijck als een wet vande natuere.

Maer, datter een Vaghevyer is, en datmen voor de dooden magh bidden, hier in sijn over-een ghekomen, ende komen nu noch over-een, alle Natien van alle ghewesten en tijden.

Ergo datter een Vaghevyer is, is ghelijck als een wet vande natuere.

De eerste voor-stellinghe van dese reden-kabelinghe/ gaet vast ende seker: want ten eersten dese soo alghe-meyne ober-een-stemminghe en kan van den duyvel niet komen / niet alleen om dat sy goet is / ende de menschen stiert tot de denght / ende af houdt van sonden/ maer oock / om dat den duyvel / namelijk in stucken die de Religie aengaen / een vader der twisten / ende scheuringhen is / ghelijck het ten allen tijden in menighe stucken vande Religie gheleken heeft / in de welcke hy niet alleen de Heydenen, Joden, en Turcken, maer oock de Christenen, ten alle tijden heeft doen twisten.

Ten tweeden. Sy en kan / onder vele natien / van de Leeraers niet komen / want daer vele natien sijn / namelijk de Chinesen, ende vele wilde menschen / die menighe eeuwen booz dese tijden / noyt spraeck oft handel hebben ghehad met soodanighe natien / van de welcke sy die sonden connen leeren hebben.

Dit stuck dan / in't welck sy eendrachtelijck sijn ober-een-ghekomen / indien het niet en komt noch van den duyvel, noch van andere Leeraers, soo moet het noodtsaekelijck af-komen vande nature selve, dtes- volghens van Godt / die den Auctor is vande nature.

De tweede voorstellinghe, dat in de leere van't vaghevyer, ende bidden voor de dooden, alle natien sijn ober-een-ghekomen/ blijkt upt mijne boozgaende bewij-sen/ want dit hebben gheleert alle de Griecken, de Romeynen, de Joden, soo oude/ als nientwe/ dit is het ondt gheboelen vande Chinesen, die booz desen menighe eeuwen noyt met andere natien hebben ghehandelt; van de selve optate sijn gheweest / ende noch sijn / de Japonesen, de Tartaren die van Guinea, van Pegu, van

Sian, van Tarnessera, van Peru, van Formosa, die van Mogol, die van Turckijen, en Persien, daer't meeste deel van de werelt verhezpdt/onder de welke begrepen worden die van Thracien, Ponten, Bithynien, Phrygien, Pamphilien, Cappadocien, Cilicien, Arabien, Algiers, Tunes, Egyten, Cyprus, Assyrien, Panchaien, Hyrcanien, Carmanien, ende andere meer. Van dit selve gheboelen zijn alle de Christenen/waer sp inde werelt ghebonden worden/te weten/ die van Abassien, van Congo, van Syrien, Cranganor, van Macabar, van Chaldéen, van Meden, van Babylonien, van Russenlandt, van Moscovien, ten laetsten van heel Europa, behalven eenighe weynighe die haer in verscheyden Secten ghedeplyt hebben.

Allegaer dese natien soo verscheyden van talen/ van kleedinghe / van manieren / van plaetsen / van andere stucken rakende de Religie / zijn hier in overeen-ghelomen/datter een derde plaetse is nae dit leven/daer de sielen ghesuybert worden/ende dat-men hoor de selve magh bidden/offeren/oft eenighe andere werken doen/ om haer ter hulpe te komen: soo dat ick niet Cicero, sprekende in een ander materie/wel magh segghen: Daer en is niet een natie noch soo weedt / noch soo wilt / noch soo barbarisch / de welke alhoewel sp niet en weet hoedanigh het vaghevyer is/nochtang staende houdt/datter een is.

Immers hier nyt volght ten eersten, dat de ghene die het vaghevyer loochenen/ende het bidden hoor de dooden verwerpen / stryden teghen het alghemeen gheboelen vande gheheele werelt / soo vande hoor gaende/als de teghenwoordighe tijden: maer dit is onredelyck/ergo/het vaghevyer te loochenen/ende het bidden hoor de dooden te verwerpen/ is onredelyck: ghene nu onredelyck is/is mede quaedt / soo is het van mede een quade leere / te segghen datter gheen vaghevyer is / ende dat-men hoor de dooden niet en magh bidden.

Volght ten tweeden, dat de leere van't vaghevyer noodtsakelyck moet goetd zijn / ende vast gaen/ welck ick aldus hoor ders bevestighe:

Ghene van de Nature self ingheplant is / moet waer

waerachtigh zijn / anders de nature soud' quaede
zijn/ende de reden konnen bederven/ maer de nature
in't ghemeyn ghenomen / en is niet anders / dan de
reden selbe : wanneer dan de nature/ de reden / door
valscheydt soude konnen bederven / soo soude sy hare
eyghen selben te niere doen / dit en kan niet wesen/
want andersing reden/en soude gheen reden zijn/her
het welck strydt teghen malkanderen / eben oft se-
mandt sepde / een mensch en is gheen mensch : soo moet
het dan noodtsakelyck goet/ende waerachtigh zijn/
'tghene de nature in't gemeyn/ oft de reden ingheeft/
maer nu is bewesen/dat de leere van't vaghevyer,ende
bidden door de dooden/en ingheven is van de nature, oft
reden , volght dan dat die leere noodtsakelyck moet
goet zijn/ende waerachtigh.

Predikant, Pag. 391.

Doch schoon die in de Heydenen, Joden, en Mahometanen,
die van de reyninghe van alle sonden, door het Bloedt Christi,
niet en weten, verdraghelijck is: Soo is dit nochtans onlijde-
lijck in den ghenen, die weten, dat Christi Bloedt ons reynicht
van alle sonden, en dat die, welke saligh in den Heere sterven, ru-
sten van hare wercken, 1. Iohan. 1. 7. Apocal. 14. 13. Diet
Gal. 6. 8. 9. 10.

Antwoorde.

Alle de Christenen van my boven ghehoemt / weten
soo wel als de Ghereformeerde, dat Christi Bloedt ons reyn-
icht van alle sonden, dies niet teghenstaende ghelooven
sy een vaghevyer, ende sy bidden door de dooden / om
dat sy wel weten dat den H. Joannes 1. cap. 1. v. 8: terstont
daer by hoeght: In dien wy segghen, dat wy gheene sonde
en hebben, de waerheydt en is in ons niet. Hebben wy niet-
ter daet noch sonde (soo den H. Joannes updruckelijck
seght) niet teghenstaende dat het Bloedt Christi ons
reynicht van alle sonden? soo hebben wy noch sedit
dat can ghereynicht worden: soo en doet dan dese
Schryfuer-plaetse niet een hayt te propooste/om te
thoonen

tyoonen datter gheen vaghevyer is; ter contrarsten/sp is meer tot ons voordeel; want den H. Joannes seght daer by/dat wy van de sonden/ die wy noch hebben/ nae de stortinghe des Bloeds Christi, connen gherep- nigh worden door de belijdenisse der selber. Maer het can gheschieden/ ende gheschiedt menighmael/ dat jemandt komt te sterben haestelijck/ sonder belijde- nisse ghedaen te hebben van eenighe mindere sonden: Ergo 'can gheschieden/ dat jemandt nae dit leven gherepigh werde van eenighe sonden/(die om hare lichtrigheyt de eeuwighe doot niet en verdienen) van de welcke hy in dit leven/ by ghebreck van belij- denisse, niet en is gherepigh gheweest.

Wat nu de andere Schryfuer plaet se aengaet/ *Apoc. 14. 13.* dat de ghene die saligh in den Heere sterven, ru- sten van hare werken, siet den text noch eens/ ghy sult daer vinden/ dat sy rusten van haren arbeydt, te weten/ die sy in dit leven ghedaen/ ende onderstaen hebben: stelt nu eens u verstandt hier te werck/ ende beslupt hier uyt in goede forme/ datter gheen vaghevyer is. *Timmers* 'tzy dat ghy stelt werken, oft arbeydt, ghy sult eben veel op-doen.

Predikant.

De gheleerde in de Roomsche Kercke weten seer wel, dat- se voor haer vaghevyer gheen bewijs en connen voortbren- ghen uyt Godts Woordt.

Antwoorde.

Dit is *timmers* opentlijck gheloghen: Want Bel- larminus wordt gherekent onder de gheleerde bande Roomsche Kercke, ende nochtans hy bewijst het vaghe- vyer *Lib. 1. de Purgat. cap. 4. §. 6. 7. 8.* met neghen verschey- den Schryfuer-plaetsen. *Franciscus Fevardentius Theo- logant van Parijs* / in *Theomachia Calvinistica Lib. de Purgatorio*, bewijst het selve met vijf-en-sestigh Schryf- tueren: en durft ghy noch segghen/ dat de gheleerde in de Roomsche Kercke wel weten datse voor haer vaghevyer gheen

teghen het gheopende Turckdom. 155
gheen bewijs en connen voortbrengchen uyt Godts Woordt

Predikant.

De historie van den Jesuit *Coton*, is vermaert, en welbekent. Hy gaende, soo-men seydt, nae eene besetene vrouwe, *Adriana du Tresnes* ghenacmt, om uyt haer den duyvel uyt te drijven; hadde 72. vraghen, die hy voorghenomen hadde den duyvel voort te houden, aengheteeckent op een papierken, 'twelck hy onvoorsichtigh in een gheleent boeck, leerende de verborghentheden van die grouwelijcke kunst, hadde laten ligghen, en in 'twelck het, nae dat het aen den eyghenaer was weder-ghegheven, is ghevonden, ende soo aende werelt ghemeyn ghemaect, op den wegh ontviel, onder die, wordt oock dese ghevonden: *Welcke de duydelijcke Schrifstuer-plaetse was om het vaghevyer te bewijfen.*

Antwoorde.

Wat meynt ghy dat wy dit bezhael moeten aen-
nemen als Evangelie? ick twijffele seer aen de waer-
heyt/om die wil dat nientghe/ soodanighe praetjes
ghekomien zijn uyt den koker van uwe Predikan-
ten / die-men gebonden heeft valsche ende versiet te
zijn. Doch ghenomen het waer soo / dat *Coton* dit
heeft willen af-braghen; wat wilt ghy hier npt be-
slupen? dat P. *Coton* meynde dat wy gheen bewijfen
en hebben / om ons vaghevyer te bebestighen npt de
Schrifture? in der waerheyt / ghy en siet niet booz-
der als uwen nense langh is: want *Coton* meynde
den dubbel te braghen nae de duydelijckste Schrifstuer-
plaetse, is het niet soo? wel aen / de ghene / die nae de
duydelijckste wilt braghen/ gheeft hy niet opentlijck te
kennen/datter andere meer Schrifstuer-plaetsen zijn
die duydelijck legghen booz't vaghevyer? Seght ghy
dat sae? soo wist dan P. *Coton* wel / datter meer als
eene duydelijcke Schrifstuer-plaetse was / tot bebestinghe
van't vaghevyer. Seght ghy dat neen? soo en herstaet
ghy niet/wat superlativus gradus is: want die/by exem-
pel/ braeght nae den rijcksten koopman kan Antwer-
pen,

pen, die hout het daer voor/ datter meer andere rijke moeten wesen/ boven den welcken/ de ghene/ daer hy nae vzaeght/ uytsteecht in rijkdommen. Alsoo dan/ P. Coton vraghende na de duydelijckste Schriftuer-plaetse, om't vaghevyer te bewijzen/ gaf te kennen/ datter noch andere waren / die het vaghevyer duydelijk kosten bevestighen; dien volghens en sie ick niet/ wat ghy uyt ditpraetse besnyten wilt.

Predikant.

P. Coton wiste wel, ghelijck *Petrus à Soto* oprechtelijken bekent, *Leet 1. de Purgat* dat de Schriftuer-plaetsen, die van hare leeraers worden ghebruyckt, min ter duydelijk, minder crachtigh zijn, en minder dienen om te bewijzen, en dat men der-halven die niet en moet ghebruycken, om het vaghevyer te bewijzen.

Antwoorde.

De ghene die minder rijk is/ als den rijksten/ en laet daerom niet rijk te zijn: alsoo oock de Schziftuer-plaetsen die minder duydelijk zijn voor het vaghevyer, als de duydelijckste, en laten daerom niet duydelijk te zijn.

Ten anderen, ghy hebt *Petrus à Soto* groot onghelijck ghedaen/ wanneer ghy sijne woorden maer ten deele hebt voorgestelt: want desen man redent aldus: Onse Partije, seyd hy/ komt ons Schzifturen af- vraghen/ tot bevestinghe van't vaghevyer, ende wanneer wy haer die voorstellen / sy verdraepen de selve / te weten tot eenen anderen sin / en dan comen sy roepen / dat wy gheene Schziftuer-plaetsen en hebben. Wat wonder/ de wijle sy de plaetsen/ die oprecht waren/ verdraepen/ ende door hare eyghensinnighe uytlegghinghen verbalschen? sullen wy ons dan moeten houden aen haere verklaringhen / ende niet aen die van de Kercke/ de welcke den pilaer, ende vastigheydt der Waerheydt is, ende teghen de welcke de poorten der hellen niets en vermoghen?

Pre-

Predikant.

Joannes Fischerus *Art. 18. contra Luther.* bekent oock datmen niet can bybrenghen een eenighe Schrifture, die een ander soud' connen dwinghen, hy wilde oft hy wilde niet, om het vaghevyer te belijden.

Antwoorde.

Item noch eens gheloghen: want om niet te segghen / dat het moet wesen *Articulo 27.* ende niet 18. (want in desen Artikel en heeft Fischerus niet een woort daer van) hoorst syne eyghen woorden: Maer dat hy beelsins het vaghevyer uyt Schrifture / soo sy van de oude Kercke verclaert wordt / hadde bewesen / nae dat hy ghesepdt hadde: Niemandt en can twijffelen, oft de waerheydt van't vaghevyer, wordt in de Schrifture vervat, en can daer uyt bewesen worden. Item: 'Ten is niet ghelooslijck dat het vaghevyer uyt Schrifture niet en can bewesin worden. Maer andere dierghelijcke spreken meer / stelt hy ten laetsten / teghen den hartneckighen Luther, die woorden / die ghy heel schandelijck hebt verkeert / ende verbalscht / de welcke luyden aldus: Alhoewel het misschien by de handt niet en is, een eenighe Schriftuer-plaetse by te brenghen, die eenen hartneckighen dwinche, hy wil, oft niet, om 't vaghevyer te belijden. Siet ghy hier ulwe valschedt niet voer de ooghe: ghy hebt verweghen dit woordesken (misschien) ende in de plaetse van dit woordesken (hartneckighen) hebt ghy ghestelt [een ander.] Ick segghe mede met Fischerus, ende wie en sal het niet segghen? datter niet een Schrifture is die eenen hartneckighen soud' connen dwinghen, om 't vaghevyer te belijden; want schoon de Schrifturen claerder waren als't licht van den middagh / so en salmen noyt soodanigh een mensch konnen dwinghen / die niet hartneckigheydt, oft de selve loochent / oft wederstaet / oft verkeert / oft verdraept naer syn eyghen vernuft; in dier voeghen / dat men dit niet alleen segghen kan van het Vaghevyer, maer van alle

alle de andere stucken des Gheloofs. Ten is dan Fischerus niet/die seght/ dat het Vaghevyer upt Schrifture niet kan betwesen worden / maer dit zijn de woorden van Luther, die hy booz upt stelt / leest hem wel / en ghy sult u hier wederom oibertuyghen vinden van leughen. Stelt uwen byl op / ende ghy sult hy Fischerus vinden dese woorden: Uyt dese Schrifturen blijkt, datter een Vaghevyer is. Item: Uyt dele Schrifturen samen ghevoeght, en twijffelen wy niet, oft het gheloof des Vaghevyers can bevesticht worden aen een jeder mensch, die niet gantschelijck hartneckigh en is. Item: Aen een jeder blijkt datter een Vaghevyer is, midts hy niet gantschelijck hartneckigh en zy. Ende als ghy dit / en al het boozgaende sult ghelesen hebben in Fischero selve/ ende niet in Kemnitius, oft andere / gaet dan eens in uwe consciencie / ende seght: Ick hebbe den Heere ghesondicht, en maecte een booznemen van booztaen niet meer te lieghen.

Predikant.

Twass den Cardinael Perron, de welcke sich betuyght te twijffelen, oft het een dadelijck, dan oft het maer een metaphorisch, ende oneyghentlijck vyer was, met welcke woorden hy ghenoechsaem te kennen gheeft, dat hy gheen Vaghevyer en gheloofte, maer ick meyne niet, dat hy te Roomen sooude hebben durven spreken.

Antwoorde.

Als ghy u wilde bemorpen met te schrijven teghen de Catholijcken / dan moest ghy immers te horen weten/wat sy ghelooben/dan en soude ghy soo blinde slaghen niet doen: weet dan/dat het hy ons gheen stuck van't gheloof is/datter waerachtigh byer in't Vaghevyer is / ghelijck ghy sult konnen vinden by Suarez Tom. 4. in 3. Part. disp. 26. Sect. 2. De sake, seyd hy / en behoort niet tot de gheloof-stucken. Soo leert oock Petrus Sotus Less. 2. de purgat. Daer hy seyd: Men disputeert hoedanigh dit vyer is, oft het materiael is, oft van welcke
hoc-

teghen het gheopende Turckdom. 159

hoedanigheydt : Van het welck *Augustinus* mede ghetwijffelt heeft, en heeft gheseydt, dat het moest ondersocht werden : Van vele wordt ghelooft, dat het een materiael vyer wesen sal, maer dit is alleen waerschijnlijck. Dit moest ghy te hopen wel ondersocht hebben/eerghy den Cardinael du Perron, beschuldighde van ongheloof rakende het Vaghevyer : want 'ten volghet gheen sing niet. Du Perron, heeft ghetwijffelt offer waerachtigh vyer is in't Vaghevyer, ergo hy heeft te kennen ghegheven, datter gheen Vaghevyer en is : want wat anders ist te twijffelen aen de maniere / die noch niet bast ghestelt is / ende wat anders te twijffelen aen de substantie self van de sake die moet ghelooft worden: de substantie is bast / wat de maniere aengaet / daer is niet veel aen ghelegghen / want soo ghelooben wy allegaer datter verrijssnisse des bleesch is / maer wie sal precies segghen op wat maniere de selve gheschieden sal ? soo ist mede van vele andere stucken: ondersoeckt dan op een ander tijdt beter / wat de Catholijcken ghelooben / eer ghyse beschuldighet van ongheloofghedde.

Predikant.

Den Bisschop *Castellanus*, seyde in sijn volle Lijck-oratie; die hy dede over de doot van *Franciscus* Coninck van Vranckrijk, dat den Coninck soo wel ghelooft hadde, dat hy recht nae den Hemel was toe-ghegaen, waer over als hem vande *Sorbone* te Parijs wierdt moeyte aenghedaen, soo seyde een ander, als voorsichtigher willende sijn, dat hy daer eens mocht aenghegaen sijn, om in't voor-by gaen een dronck alleen te doen, alsoo de Coninck van soo een vlogghe gheest altydt gheweest was, dat hy noyt op een plaetse en konde ver-toeven. *Thuanus lib. 3.*

Antwoorde.

Wat doet dit al te propoofte ? hadt ghy *Thuanum* selver ghelesen / ghy soudt hebonden hebben / dat hy dit houdt booz een klucht / om de vanden / ende bengders van *Castellanus*, den mondt te stoppen/ende
vpt

niet te lachen / de wijle sy ten onrechte desen Bisschop (den welken een wepnigh te bozen Thuanus seght gheweest te sijn / een man uyt-stekende in manierlijckheydt, ende gheleertheydt) beschuldighden / als of hy niet en gheloofde datter een Vaghevyer is : Ick hebbe u te bozen ghesonden tot Suarez, en Sotus, twee groote Theologanten / nu mooght ghy eens by gaen by Camer-speelders, en Guychelaers, om te bozen wat sy u op dese klucht sullen antwoorden.

Predikant.

Ioannes Fischerus, een Paepsch Bisschop in Enghelant *Contra Luth. Art. 18.* bekent selve dat eenighen tijdt het Vaghevyer is onbekent gheweest, en dat dat de reden is, waerom de Aflaten gheen ghebruyck hebben ghelast in de eerste Kercke: Want als men 't Vaghevyer wegh neemt, soo en zijnder gheen Aflaten, die niet goet ghelst moeten ghekocht worden, van nooden.

Antwoorde.

Indien ghy soo kloek waert in't argumenteren / als ghy zijt in het lieghen / uws ghelijck en quaeimer niet niet.

Is / voor eerst gheloghen / dat de Aflaten moeten ghekocht worden niet ghelot.

Ten tweeden, is het gheheuselt / dat Fischerus seght dat de Aflaten gheen ghebruyck en hebben ghelast in de eerste Kercke: ter contrarien hy seyd / dat het ghebruyck der selver alderoudst is gheweest by die van Roomen, soo als men kan verstaen byt de Statien, die in de stede seer ghefrequenteert worden.

Predikant. Pag. 393.

Daerom heeft eenen Martelaer sijn leven moeten verliezen, om dat hy eens het Vaghevyer, des Paeps keuken hadde ghenoeemt: wantse goede sorghe draghen, dat dit vyer niet uyt ghebluscht, maer in sijn behoorlijke hitte ghelouden werde,

teghen het gheopende Turckdom. 161
werde, als wel wetende, dat soo langh haeren pot wel sal
koken, ende haer keuken rooken, als die vyer wel brandt.

Antwoorde.

Wat kan dien schoonen Martelaer is / laet ick
daer / ick kan't qualijck ghelooben; maer ick en kan
niet bedencken waer ghy dese soo subtyle / ende bon-
dige argumenten mooght haelen; dat ghy soo wel
mocht staen op een schouw-plaetse / als ghy staet op
den Dierck-stoel / ghy soudt beter uwen kost konnen
winen met ginchelen / als met predicken. Doch
't is u te vergheven / want ghy en hebt niet meer ver-
standt / dan Godt u ghegheven heeft: dit doet mi
leedt / dat ghy dat arm slecht volckse van Purmerlande,
met soodanighe scherp-sinnigheden ver stelt / ende
verblindt: want wat de reste van Hollandt aengaet /
ick en twijffle niet / oft sy lachen u uyt.

Predikant.

Evenwel sluyten de Paus-ghesinde stil-swijghens het Vaghevyer uyt, alsoe volghende de voetstappen van de Oud-
Vaders, in haere Catechismen, ende andere boeckskens van
devotie, den menschen alleen vier uystersten in-scherpen, te
weten, de Doodt, Oordeel, de Helle, ende de hemelsche heet-
lijckheydt: Hier mede is het Vaghevyer uyt-ghemontert,
want indien der maer vier uystersten des menschen zijn, ghe-
lijck sy met waerheydt leeren in alle haere Catechismen,
waer toe dient dan dat vijfde, te weten het Vaghevyer?

Antwoorde.

Ick moet u doch een braeghe voor-houden: Seght
mi dan: Hoe veel uystersten des menschen telt ghy-
lieden? telt ghy'er meer als vier? Soo ja? soo leert
ghy hier in teghen de waerheydt, want ghy seght / dat
wy met de waerheydt leeren datter maer vier uystersten
zijn. Soo neen? welcke zijn die vier? Ghy seght:
De Doodt, het Oordeel, de Helle, ende de hemelsche Heer-
lijck

lijckheydt. Nu vraegh' ick voorders: Wat verstaet ghy dooz dit woordken Oordeel? verstaet ghy daer dooz het ghemeyn Oordeel alleen / oft het besonder Oordeel alleen / 't welck verstonde gheschiedt naer de doot/ soo den H. Apostel segt t *Hebr. 9. 27.* Ghelijck het den menschen gheset is eenmael te sterven, ende daer naer het Oordeel: waer op inten Bijbel *Num. 74.* seght: Een oordeel van elck in't bysonder verstonde nae de doot, ende van allen in't ghemeyn hier naemaels ten uystersten daghe. Ofte wel / verstaet ghyse alle beyde? Verstaet ghy het Alghemeen Oordeel? waer blijft dan het Besonder? is dit mede gheen uysterste? Verstaet ghy het Besonder Oordeel alleen? waer blijft dan het Alghemeen? moet dit dan niet ghestelt worden in het ghetal der uystersten? Verstaet ghyse alle beyden? soo zynder dan byf uystersten / te weten / de Doot, het Besonder Oordeel, het Alghemeen Oordeel, de Helle, ende den Hemel. Hoe seght ghy dan / dat wy met de waerheyt leeren datter maer vier uystersten zijn?

Ghy sult my segghen / Besonder, ende Alghemeen Oordeel, moet ghenomen worden by maniere van een sake / om dat onder dit woordken / Oordeel, soo wel begrepen wort het Besonder als het Ghemeen. Seer wel / maer noch en kan ick niet sien / hoe daer gheen vijf uystersten zijn; want 't is seker / dat het Besonder Oordeel verscheyden is van 't Alghemeen. Doch laet ons nu nemen dat dese twee / onder dit woordken / Oordeel, verstaen worden: Alsoo seggh' ick / dat onder dit woordken / Hemel, oock kan verstaen worden / het Vaghevyer; want alhoewel de zielen die in't Vaghevyer zijn / Godt noch niet en aenschouwen / soo is 't noch ang dat sy daer van soo seker zijn / ende haer soo boeghen naer den wille Godts / datmen segghen kan / dat sy staen vooz den in-gangh des Hemels: oersulchs ghelykenen kan jemandt / die vast vooz de poorten van Antwerpen staet / wel magh segghen / dat hy t'Antwerpen is / hoewel hy daer noch niet binnen en is; alsoo maghmen / op eene seker maniere / segghen van de zielen in't Vaghevyer, dat sy saligh zijn / ofis in den Hemel, inchoative, alhoewel sy noch niet binnen en zijn.

Hier

teghen het gheopende Turckdom. 163

Hier teghen en doet niet/ dat sy noch in pijn en de smerten zijn; want indien wy uwe Martelaers-boecken ghelooben/ daer zijnder van uwe ghesint-heydt gheweest/ die levendigh staende in het byt/ ende verbolghens lydende onberdaghelycke toz-menten/ nochtans soo overgoten waeren van brenghen in haer ghemoet/ dat sy metter daer in den hemel schenen te wesen; denckt het selve van de ziele in't Vaghevyer.

Och 't en is niet van noode hier toe te komen: Wy leeren dan niet de waerheydt datter maer vier uytersten zijn: twee die aen alle menschen, niet een uyt-ghenomen/ moeten nootsakelijck overkomen/ te weten de Doodt, ende het Oordeel; twee die wesen sullen sonder veranderinghe/ ende ewelijck dueren, te weten/ de Helle, ende den Hemel: In dit gheraken kan het Vaghevyer niet ghestelt worden; want 't en is noch ewigh, noch hoor alle menschen, maer hoor sommige: Oversulckx/ daerom en wordt het Vaghevyer van ons niet gantschelijck uyt-ghemonstert/ alhoewel het niet ghestelt en wordt in 't ghetal der uytersten.

Predikant.

Hier by komt dat haere formulieren, om de stervende te troosten, redenen voor stellen teghen de doodt, ende desselfs smerten, maer alsoo niet teghen de tormenten des Vaghevyers.

Antwoorde.

Wat wilt ghy spreken van een sake die ghy noch en weet/ noch en verstaet? Indien ghy onder usschen ghesien hadt/ hoe de Priesters de stervende menschen by-staen/ ghy en soude soo los niet ghepraet hebben: Weet dan/ dat wy de stervende menschen/ niet het bedienen van 't H. Sacrament des Altaers, niet 't H. Oliessel, niet verschepte ghebeden/ niet exempelen/ Schryfturen/ ende beweegh-redenen/ verstercken

ken teghen de aenstaende doot/ende haere smerten/
ghelyck het de reden oock upt-wijst; ja/ dat wy de
selve niet en sullen verlaeren/ tot dat sy haren gheest
hebben ghegheven/ soo als een ghetrouw herder
moet doen. Doch wat het Vaghevyer aengaet/ hier
en zijn gheene troost-redenen van noode (want nie-
mandt weet/ oft hy metter daedt in't Vaghevyer sal
gaen) maer verschepde middelen/ als van berouw,
van hope, van liefde, van gheloove, van verduldigheyt,
van Aflaeten, om te boldoen booz haere blecken/ eer
sy komen te sterben. Dese middelen worden haer
aenghedient van de Priesters/ met goede vermae-
ninghen/ dat sy de smerten der sieckte sonden verdra-
ghen tot boldoeninghe van haere straffen/ op dat
Godt de selve van haer niet en soude af-epfchen in't
Vaghevyer. Wat begheert ghy noch meer?

Predikant. 394.

Dat de Papisten het Vaghevyer een bulleback achten, al-
leen om het ghemeen volck vervaert te maken, blijkt, on-
der andere, oock hier uyt, dat in de *Lijck-oratie* over een ghe-
storven Cardinael, gheen ghewagh altoos ghemaect en
wordt des Vaghevys, maer alleen der helle.

Antwoorde.

Ick houde dit wederom booz een grobe leughen/
tot alder tijdt dat ghy in byeder bescheedt gheeft/
ende den Nuchter aentwijst met Boeck, ende Capittel,
daer dit ghesepdt wordt. Ick gheloove dat het er-
gheng eenen Du Moulin sal wesen/ ofte eenen Hospinia-
nus, twee groote lasteraers/ende leughenaers.

Predikant.

Sy begheeren in de ghebeden voor de dooden, dat Godt
de zielen verlosse van de helsche pijn. *Bellarmin. lib. 2. de
Purg. cap. 54*

Ant-

Antwoorde.

Siet hier ober de antwoorden van Bellarminus ende
wijst ons aen/ waer hy gheimst heeft.

HET III. CAPITTEL.

Van de Pelgrimagien.

Predikant. Pag. 452.

OP dat Mahomet in des te grooter achtinghe, ende eere, by
sijn aenhanghers, ende der selver toekomende gheslachte,
soude moghen zijn, ende blijven, soo heeft hyse belast
pelgrimagien te doen naer sijn graf.

Antwoorde.

'T is waer: Ende de ceremonien die sy tot desen
eynde ghebruycken / ende van u door ghestelt wor-
den/ zijn verscheyden/ ende wel bekend.

Voor eerst. Het graf van Mahomet is teghentwoor-
dighe te Mecca, een stadt van't gheluckigh Arabien, be-
staende in ses duysent huysen / ende omtrent met
hooghe steyle berghen/ in de plaetse van vesten. Tot
dit graf ende stadt/ is sulck een gheloop van men-
schen/dar alle jaeren haer alleen uyt Egypten daer nae
toe begheuen / twaelf oft vyfthien duysent Pel-
grims / om daer te offeren / ende haeren dienst te
doen: Iae/ Clenardus seght/ dat alle jaeren uyt alle
ghedeelten des werelds derwaert souden gaen in
pelgrimagie/ ses-mael hondert duysent menschen /
oft indien der soo veel niet en zijn / soo segghen de
Mahometanen, dat dit ghetal van de Enghelen/ die de
Pelgrims verghefenschappen / soude verbult wor-
den. Dese Pelgrims / soo als Bernardinus Surius ver-
haelt in sijn vertreckenden Pelgrim lib. i. cap. 53. zijn vier
maenden op den wegh/ ende lyden groote ongemack-
en/

macken/ ende ellendigheden/ dooz ghebreck van andere nootsakelijckheden/ want haeren wegh is tusschen doore ende drooghe berghen: Sontijds sterben sy niet dupsenden/ oft dooz de groote hitte/ oft dooz de bytende koude. In't jaer 1643. op den wegh terwylten sy tusschen de gheberghen waeren/ iser soo groote sneeuw gheballen/ datter ghebleven zijn vierthien dupsent menschen/ ende viertigh dupsent hemels: Met teghenstaende haeren seker is soo groot/ om derwaerts te gaen/ dat sy niet en passen noch op onghemacken/ noch op perijckelen/ noch op de doot; want sy meyuen dat haer meeste gheluck ende saligheyt hier in ghelegghen is/ dat sy eens in haer leven te Mecca gheweest zijn. Dele mans/ wanneer sy van daer ghekomen zijn/ en drincken noyt wijn meer: andere maeken haer blindt met gloepende platen/ meyuenende datter niet weerdigh meer is booz haere ooghen/ als sy eens het graf van Mahomet hebben ghesien: eenen sekeren in de Stadt Prolemais, wanneer hy de eerste keer daer gheweest hadde/ heeft sijn sincke handt doen af-kappen/ ende de tweede keer/ de rechte handt. Op den wegh dooden sy vele dupsende schapen/ eensdeels om dat sy gelooben/ dat de ziele der schapen in den dagh des oordeels sullen saligh worden/ ende bidden booz de ghene diese ghedoodt/ ende ghe-eten hebben: eensdeels/ om dat sy meyuen/ dat den ram/ die Abraham in de plaetse van sijnen sone Isaac gedoodt heeft/ viertigh jaeren in den hemel ghewepdt hadde/ ende van den Enghel Gabriel daer was ghebracht.

Ten tweeden: Op dat de menschen dese pelgrimage dies te ghewilligher souden aen-nemen/ soo hebben de Kaliphen haere Priesters versiert/ dat den tempel van Mecca van de Enghelen geboutwt is/ ende dat Adam eerst daer toe gherepst is/ ende dat Noë met sijn Arche seuen-mael rondtom Mecca ghevaren is/ doch dat desen eyndelyck/ op dat hy van de wateren niet en soude verslonden worden/ in den sesden hemel op-ghenomen is; maer dat naer de waterbloet/ Abraham een ander hups/ het eerste ghelijck/ geboutwt heeft/

heeft/ om dat hem een schaduwē van't selve upt den hemel ghesonden was. Somintghe onder haer mepen dat dese Kercke ouder is dan de werelot. Sy is teghentwoordigh kostelijck ende prachtigh / van alle kanten / van buyten / ende van binnen blinckende van goudt ; dat en is niet wonder / want een seggelijck strijdt die te bereeren met de alderkostelijckste gheschencken van goudt / silver / peerlen / ende andere ghesteeuten / die van eenen onweerdeerlijcken prijs sijn : ende op dat niemant te naer aen de mueren soude moghen komen / soo zijnsē af-ghesloten met een seer net ende konstigh ghewoicht pser werck.

Ten derden , hebben sy ghesabelt / dat het graf van Mahomet , alhoewel van pser ghemaect / ende swaer van ghewicht / hingh in het midden des lochts / nerghe aen vast ; waer toe andere gheboeght hebben / dat het hingh tusschen twee groote zepl-steenen / die ghelijckelijck trocken onder / ende boven. Christophorus Radzivilius , soo hy verhaelt in sijn Jerusalemsehe Pelgrimage Pag. 40. dese sake ondersocht hebbende / heeft achterhaelt / dat het boornoemde graf seer hoogh verheben is / ende ondersteunt wort van seer dunne pilaren / ende soo de plaetse engh ende dypster is / ende gheen ander licht heeft dan dat van de lampen / soo ghebeurt het dat de tombe / namelijk van verre / alleen ghesien wort / ende niet de pilaren daer sy op steunt / oversulckx schijnt sy te hanghen in de locht / sonder steunsel : maer die naerder komen / konnen datelijck haere steunsels ontdecken.

Ten vierden : Mengaende haere Ceremonien , sy kussen ende omhelsen eenen steen / den welcken sy den swarten steen noemen : desen steen / segghen sy / is eerst wt gheweest / sae wtter dan sneeuw / ende sijnen glans soo groot als die van de Son / soo dat hy het gheheel landt van Mecca verlichte ; maer soude soo swart gheworden sijn / om de sonden der menschen. Men desen steen soude Abraham sijnen kemel ghebonden hebben / wanneer hy sijnen sone gingh op-offeren. Daer is noch een ander steen / die sy booz heijlich houden / in welcken sy segghen dat Abrahams

boetstappen ghedrukt staen: dese eeren ende kussen
sp beyde/ met grooten seker ende suchten.

Ten vijften: Van Mecca gaense naer den bergh Ara-
phet, segghende dat Adam upt 't Paradijs ghesaecht
zijnde/ in Indien ghekomen is / ende Eva ontrent Mec-
ca; ende soo sp malkanderen sochten/ dat sp op den
hooysepden bergh Araphet malkanderen souden ghe-
bonden hebben. Men den boet van desen bergh leght
een groote blackte/ daerse religieuselijck steentjes
soecken: als een-seghelijck dyp-en-sestigh steentjes
in een sachtken vergadert heeft / soo gaense recht
naer Mina toe / dooz welcke plaetse Abraham reysde /
als hy synen sone soude slachten: daer zijn dyp pila-
ren af-staende van malkanderen / rondt om de
welcke groote hoope steenen ligghen: want de Pel-
grims albaer upt religie dyp daghen verroevende /
werpen alle daghe aen een-jeder pilaer seven steen-
tjens / elckens eenighe woorden ghebruyckende:
Dit is een ceremonie / segghen sp / die van Abraham
is ghebruyckt / als hem den dupbel te ghemoete
quam/ doen hy reysde om synen sone te slachten. An-
dere willen segghen / dat sp soude af-komen van A-
dam, die te Mina, dooz dit werpen van steenen / den
dupbel soude versaecht hebben.

Hier hebt ghy een kort verhael van de Ceremo-
nien/ende Pelgrimagien der Turcken/ ghetrocken
upt uwe eyghen schryften / ende andere: wat wilt
ghy nu hier van segghen?

Predikant. Pag. 466.

Ghelijck wy in de voorgaende stucken, d'over-een-komin-
ghe hebben aenghewesen van der *Paus ghesinden* Religie, met
die der *Mahometanen*; alsoo blijktse oock van selve in die
point van Bevaerden, ende Pelgrimagien, 't welck wy nu in
handen hebben; want oock die van de *Roomse Kercke* stel-
len uyt devotie in, pelgrimagien nae *Ierusalem*, oft nae *Ro-
men*, ofte nae *Compostella* tot *S. Iacob* in Spagnien, ofte nae *Lo-
retto* tot het beeldt van de *H. Maria*: ofte oock tot andere
Tempelen, Graven, Reliquien der Heylighen, ende Beelden;
die

die meer dan andere vermaect zijn, ende dat om ghenade, verghevinghe van sonde, hulpe, ende andere seggheninghen te bekomen: 't welck immers net over-een-komt met het doep der *Mahometanen*.

Antwoorde.

Wp sullen beghinnen van Loretten, als wesende een van de vermaertste plaetsen der werelt onder de Catholijcken / ende schter het hoozmaemste wit / op 't welck alle andere Secten haere benijnghe schichten van lasteringhen / ende leughens upt-schieten. Ick stelle dan vooz een kort begriip van de historie ghetrocken upt Horatius Tursellinus, Petrus Roëstius, Albertus Leander, Hieronymus Angelita, Raphaël Riera, ende andere meer / namelijk upt verschepte Chronijcken, van verschepte steden.

Dat Galileën, een landtschap van Syrien, eertijdtz het gheboort-hupz van de H. Maghet (in de welke sy oock van den Enghel Gabriel ghegroet is geweest) heeft ghehad / ende in eere ghehouden / blijkt upt Nicephorus *lib. 8. cap. 30.* daer hy seght / dat Helena de moeder van Constantinus, ontrent het jaer Christi 300. het selve niet een schoone Kercke verciert heeft: Ghekomen zijnde, sepd hy / te Nazareth, het huys van de Enghelsche groetenisse, heeft aldaer eene seer lustighe Kercke gebouwt. Van dien tijdt af is het in meerder eere geweest / niet alleen hy die van Asien, ende Afriken, maer oock van Europa; want de H. Hieronymus *Ep. 27. ad Eustoch.* gherupghet / dat de H. Paula, een van de edelste Christene Marronen van Roomen, onder andere heylighe plaetsen / ontrent het jaer Christi 380. besocht heeft Nazareth de voester-plaets des Heeren. Dit heeft vele eeuwen ghedueret / want soo Guilielmus Tyrius *lib. 1. de sacro bello*, gherupghet / ontrent het jaer Christi 700. wierdt dit hupz / ende de Kercke van die van Europa besocht / niet teghenstaende dat Jerusalem van de Saracenen ghenomen was. Dit selve gherupghet oock den Eerw. Beda *de locis sanctis*. Doch soo de Turcken haer meester hadden ghemaect van 't H. Landt / ontrent het jaer

1050. soo hebben sy de Christenen beelsing nemen te verbolghen/ ende te plaghen: om welcke oorzake de Christene Princen / door het belept van Godofredus Hertogh van Loreynen, den oorlogh hebben aenghebaen aen de Turcken, ende de stadt van Jerusalem in't jaer elf hondert wederom inghenomen: dan hebben de heplighe plaetsen / ende daer onder het gheboort-huyjs van de H. Maghet/ wederom haere oude ende ghewoonlycke eere ghehad; want Tancredus upt Normandien, Gouverneur van Galileen, heeft de boort-sepde Kercke van Nazareth met groote/ ende schoone gheschencken bereert/ ende in de selve ghestelt eenen Aertz-bisschoppelijcken Stoel / soo als men lesen kan by Guilielmus Tyrius *lib. 9.* Iae Jacobus Vitriacus in *descript. terra S.* Patriarch van Jerusalem, die ontrent de selve tijden ghelceft heeft / ghetuyght/ dat hy diewils upt devotie naer Nazareth is gherepft/ ende in de Kercke / daer de H. Maria van den Enghel ghegroet is gheweest/ den Godts-dienst heeft ghedaen/namelijck op onse Lieve Vrouwe Boodtschap. Op die selve tijden/ seght Tyrius *lib. 12.* ende *13.* als oock Paulus *Emilius lib 5* zijn inghestelt twee Ordens van gheestelijcke Soldaten / te weten/ van de Templarii, ende die van S. Joannes, de welcke gheschickt werden/ om de Pelgrims/ die het H. Landt quamen besoecken/te ontfanghen/ ende beschermen. Dit heeft vele overzeesche volckeren aenghelockt / in dier voeghen dat het gheboort-huyjs van de H. Maghet eben gheperrt wierdt te Nazareth, van het graf Christi te Jerusalem. Siet *Emil. lib. 4.*

Maer Saladinus Coningh van Egypten, heeft dese ruste ghestoot/ wanneer hy Balduinum/den vijftden Coningh van Jerusalem, gheslaghen / ende ghebanghen / ende Jerusalem met andere omliggende steden ghebracht heeft onder sijn macht. Maer vele bechtens/ ende kampens/ is met eenen machtighen leggher nae Syrien overghescheept Ludovicus Coningh van Vranckrijk; doch is bedwonghen gheweest/ door de peste/ die sijn leggher bebanghen hadde / te rugghe te keeren: soo nochtans / dat hy de heplighe plaetsen te
bozen

teghen het gheopende Turckdom.

111

bozen besocht heeft/ ghelijck Judocus Clichtovæus ghesupghet *Serm. de S. Ludovico*, onder andere Nazareth: ende wanneer hy het hups van de *H. Maghet* in de ooghe hadde/ is floecx van syn peccdt ghespronghen/ ende heeft het hups/ ende de *H. Maghet* ghegroet: van hier in de Kercke ghegaen zijnde te voet/heeft hy den *Sone Godts*/ die daer ontsanghen was/ samen met sijne *H. Moeder* ghe-eert. Den Feest-dagh van de *Boodtschap Mariae* was aenstaende/ soo heeft den *Coningh* van/ daerghs te bozen/ ghevast te water ende te bzoode/ ende sich ghekleedt met een hupzen kleedt: op den Feest-dagh selve/ heeft hy gheboden datmen den *Godts-dienst* soude doen met volle solemnittept; onder den welken hy overgoten met tranen/ ende vol van devotie/ het *H. Sacrament* des *Altars* heeft ghenut.

Wyt dit altemael kinnen klaerlijck sien/ in wat eere/ ende groot-achtughe het gheboort-hups van de *H. Maghet* altydt gheweest zy/ oock vele tijden daer naer/ tot dat de *Christenen* gantschelijck upt *Palestinen*, ende *Syrien*, door het in-nemen van de *stadt Ptolemais*, ghejaeght zyn: ende alhoewel de *Egyptenaren* ende *Turcken* alleg' betwuesteden/ soo hebben sy nochtans het graf des *Heeren*/ ende andere heylighe plaetsen/ daer onder oock het gheboort-hups van de *H. Maghet* ghespaert/ ende in haer gheheel ghelacten. Het graf *Christi* wterdt doe ter tijdt van de upt-heemische *Christenen* nu ende dan noch besocht/maer soo niet het gheboort-hups van de *H. Maghet*/ ter oorsake van de weghen/met de *Barbaren* beset/ende onbep: het welck oorsaeck is gheweest van een on-gehoort/ ende wonder mirakel; want dat selve hups is upt *Syrien*, door de handen der *Engelen*/ overgheboert gheweest naer *Europa*, ende vooz' eerst ghestelt in *Dalmatien*, tusschen de twee steden *Terfaex*, ende *Fiumi*, op eenen bergh ghelegghen op de *Adriatische zee*: 't welck de naest-gheleghene ghemerckt heb-bende/ende siende een hups seldsaem van ouderdom/ 't welck noyt te bozen daer was ghesien gheweest/ binnen ghegaen zijnde/ ende inwendelijck gheraecht door

dooz besondere devotie des gheests/ hebben haer ne-
 der ghesmeten ter aerden/ ende Godt aenbeden/ ende
 de **H. Maghet** ghe-eert/ welker Beeldt sy daer bon-
 den draghende het kindken **JESUS** tusschen haer cr-
 men. Terstondt is de mare gheloopen tot de stadt
 Terfax, ende heeft vele bozghers/ onder andere vele
 siecken aenghelocht/ om 't selve te komen besoecken.
 Den Bisschop van die stadt was doe ter tijdt eenen
 sekeren Alexander, een hepligh man/ ende lief aen
 Godt/ ende de menschen: Desen lagh sieck/ met
 wepnighe hope van ghesontheydt: als hy van die
 wonder/ dooz goede vrienden/ wierdt onderricht/
 dadelijck wierdt hy bevanghen met eene wonderlijc-
 ke begheerte/ om 't selve met eyghen ooghen te sien/
 maer en kost derwaerts niet ghedraghen worden
 sonder openbaer perijckel des lebens: waerom hy
 dooz vperighe ghebeden/ sijne toelucht heeft ghenom-
 men tot de alderheplighste **Maghet**: ontrent den
 midbernacht/ tusschen waken ende slapen/ is aen
 hem de **H. Maghet** verschenen/ ende heeft hem ghe-
 seydt/ dat hy goeden moedt soude hebben: Siet/ sey-
 de sy/ ick ben hier om u te helpen/ ende weet/ dat
 dat huyx onlanghs ontdeckt/ ende ghesien/ 't selve
 is/ daer ick ghebozen ende op-gheboedt ben: ende
 daer ick ghegroet wesende van den **Herz-Enghel**
Gabriel, den **Sone Godts** hebbe ontfanghen/ hier is
 het Woordt vleesch gheworden, ende naer mijne doot/
 hebben de Apostelen dit tot een Kercke ghewijdt/
 ende aldaer den Godts-dienst ghedaen: Den Au-
 taer/ die daer in staet/ is van den Apostel **Petrus** selve
 ghewijdt: Het Beeldt van den ghekrupsten **Christus**
 is van de Apostelen daer ghestelt: Mijn Beeldt is
 ghemaect van den Evangelist **Lucas**: Nu/ op dat
 ghy hier van gherupghe mooght wesen/ soo wordt
 ghesondt. Hier mede is de **H. Maghet** verdwenen.
 Den Bisschop staet dadelijck wel ghesondt op/ ende
 overgoten met een upterste blijdschap; soo den dagh
 begost te kicken/ komt in 't publijck/ ende gaende
 de heele stadt op ende neder/ verkondight het gesicht
 dat hy ghesien hadde: 't en was niet van noode dit
 met

niet vele woorden ende redenen te bevestighen/ aen-
ghesien dat de heele stad hem nu ghesont sagh / die
daeghs te hozen hadde ghelegghen sonder de minste
hope te hebben van sijne ghesontheydt. Hier op is
hy het hups gaen besoecken / ende heeft aldaer Godt
ende de h. Maghet ober het weldaet bedanckt. Van
dien tijdt af / soo de maere nu wijdt ende breekt haer
hadde upt-ghespreydt / is derwaerts eenen grooten
toeloop van menschen gheweest.

Op dien selven tijdt was Gouverneur van Croa-
tien, Dalmatien, ende Istrien Nicolaus Frangipanius, eenen
man niet alleen edel van afkomst / maer noch edel-
der dooz sijne deughden ende godtvruchtigheyt;
was oock samen Heere van de steden Tersack, ende
Fiumi. Desen is van ghelijcken derwaerts ghegaen/
ende heeft het hups met geschencken vereert: Maer
om dat het aen vele een vromde saeck scheen te we-
sen / ghelijck het oock was / heeft den boozsejden
Frangipanius goet ghebonden / datmen eenighe trefse-
lijke / ende gheloofweerdighe mannen soude seyn-
den naer Nazareth, om de sake naerder te ondersoec-
ken: vier zijnder ghekozen gheweest / daer onder den
Bisschop Alexander, de welke ghezejlt zijnde naer
Palestinen, ende de Barbaren omghekocht hebbende
met groot ghelde / hebben het graf Christi ghe-eert/
ende van daer met pas-poot / ende sterck conboog ghe-
reysst naer Nazareth, in Galileen. Hier de sake wel on-
dersocht hebbende van de obergheblebene Christe-
nen / hebben upt haer verstaen / dat het gheboort-
hups van de h. Maghet / onlanghs van daer was
verboert / ende hebben haer de plaerse ghetooont
daer het ghestaen hadde / ende saemen de fondamen-
ten. Sp meren de selve af / ende bevinden de selve
breebde / ende lenghde van't hups't welck stondt in
Dalmatien. Hier op keeren sp weder naer hups toe /
ende den Gouverneur Frangipanius van alleg onder-
richt hebbende / is terstondt eene publijcke Pro-
cessie inghestelt tot het hups / alwaer den Bisschop
Alexander, booz al het volck / heeft verkondicht 't ghe-
ne hy in Galileen ghesien / ende gheboort hadde / het
welck

welck niet een wonderlijcke blijdschap van alle de toehoorders is ontfanghen gheweest.

Doch de blijdschap en is niet langhduerigh gheweest; want naer dyp jaeren/ ende seven maenden/ is het voorszepde hups/ wederom dooz den dienst der Enghelen/ van Dalmatien. ober-gheboert naer Italien in't jaer 1294. 't is ongheelooffelyck wat doeshynde die van Dalmatien hier ober hebben bedreven / name-lyck den Gouverneur Frangipanius, den welcken tot synen/ ende der Gemeente troost ende eeuwigher ghedachtenisse (als hy niet anders en lost) op de selve plaetse heeft doen bouwen eene magnifijcke Kercke/ die noch hedensdaeghs daer te sien is/ ende van de Paters Minderbroeders besozghit wordt.

Het hups dan is neder-gheset gheweest in Piceno, in een seker bosch / toebehoozende aen eene Edele/ ende Godtzychtighe Vrouw met name Laureta. De Herberg / de welke hy nachte waecten ober haer kinde / zijn dit ghewar gheworden dooz een wonderlijck licht / dat gheheel het hups omringhelde/ ende het selve met vrees/ eerbiedinghe/ ende devotte besichtighit hebbende/ hebben de rjdinghe ge- draghen aen die van de stadt Recanati, de welke niet eenen ongheelooffelycken toelooft het selve hebben komen besoecken. Maer van hier is het wederom verboert gheweest op eenen bergh in't selve landt / ende ten lesten is het ghestelt gheweest in die plaetse/ daer het noch hedensdaeghs staet. Wypen twiffel/ alle die veranderinghen en zijn om gheen ander oorzake gheschiedt/ dan om dat het mirakel dies te kenbaerder/ ende openbaerder sou wesen.

Daer-en-tusschen die van Piceno, daer het hups neder-gheset was/ hebben goet ghewonden/ghelijck oock die van Dalmatien hadden ghedaen/ de sake op't nauwste t'ondersoecken. Sy hebben dan af-gebre- dight seshien treffelijcke ende voorszeytighe man- nen/ eerst naer Dalmatien toe / van daer naer Galileen, de welke ober zeylende de Adriatische zee / hebben aen-boorzghelept aen de stadt Tersacx, ende te kennen ghegheven de oorzake van haere komste: De in-woonders

woonders der selver Stadt / hebben haer de blecke ghethoont / daer het hupg hadde ghestaen / de welcke sp in haere lenghde / ende breebde af-ghemeten heb-
bende / hebben bebonden / dat sp pzeis de selve lengh-
de / ende breebde hadde / met het hupg dat sp in haer
landt hadden ghesien / ende ghemeten: daer-en-bo-
ven dat den tijdt ober-een quam / op den welcken het
upt Dalmatien verboert was / ende neder-gheset in Pi-
ceno. Van hier zyn sp ghezeyt boozby Corcyra, Cre-
ta, ende Cyprus, ende gheluckelijck aenghekomen in
Palestinen, ende conbop ghekocht hebbende van de
Turcken, met groot gheldt / zyn daer mede gherepft
naer Galileen, naer dat sp het graf Christi te Jerusalem
hadden besocht. Als sp te Nazareth waeren gheko-
men / hebben sp ghebzaeght naer het gheboort-hupg
van de H. Maghet: De Chyistenen / die daer waren
oberghebleven meer met den naem / dan metter
daedt / hebben haer ghesepdt eensdeels 't ghene sp
van haere ouders verstaen hadden / eensdeels met
haere ooghen ghesien / ende hebben haer ghethoont
de blecke / saemen met de fondamenten / daer het
booznoemde hupg hadde ghestaen: sp hebben de sel-
ve af-ghemeten / ende bebonden / dat alles pertinent
ober-een quam / met het hupg dat sp hadden in Ita-
lien. Hier op wederom ghekeert zijnde naer haer
Vaderlandt / hebben de gheheele sake aen de Magi-
straten aenghedient / ende die van de Stadt Recanati
hebben hier van eene publijcke Acte ghemaect / stel-
lende daer by de naemen van de scyhten Legaten /
ende ghetuyghenissen: welcke Acte tot onse tijden
toe is bewaert gheweest. Dit is alles gheschiedt in't
jaer 1296.

De hemelsche lichten / die naderhandt ober dit
selve hupg menighmael zyn verschenen / namelijck
alle jaeren op den Gheboort-dagh van de H. Ma-
ghet / de welcke van de bozghers van de Stadt Reca-
nati, met grooten toeloop op de besten / jaerlijcks
wierden ghesien / hebben het selve noch vermaer-
der ghemaect / als oock verschepde / ende won-
derlijcke mirakelen / die daer zyn gheschiedt.

En

En moeten wy hoozen wat Partije hier teghen heeft.

Predikant.

Dese soete fabel, oft liever onbeschaemde leughen, is breeder van *Hospinianus* verhaelt, ende behoorlijk wederlegt.

Antwoorde.

Hier is wederom het steden van den Kouchouck/ dat is/ de treffelijckste ghetuyghen der werelt/ jaee heele steden/ ende der selver onde Chroujcken/ boog leughenaers/ upt te schelden/ ende fabel dichters/ inder voeghen datter niet waersachtigh is/ dan 't gheue van Partije selbe verhaelt wordt/ want die heeft een besouder privilegie van noyt te lieghen. Doch laet ons sien/ oft dit privilegie oock vast gaet/ ende authentick is. *Hospinianus* eerijdtg Predikant van de stadt Zurich in Switserlandt, die hier van u wordt geciteret/ sal ons daer van een staeltje gheben/ boven de staeltjens/ die ghy selbe hier bozen/ in materie van de waerheyt te segghen/ ghegheben hebt.

Hospinianus, de origine Peregrin. Pag. 394.

Den Autheur van dese tytnemende, ende seer onbeschaemde leughenen, is eenen Priester gheweest, die voor dry hondert jaeren, Pastoor was in 't dorp van *Loretten*: want dat ghetuyghet hy selve, alsoo sprekende: *Twee goede mannen van dit dorp, hebben aen my Pastoor van de voorsejde Kercke, dese dinghen gheseydt.*

Antwoorde.

Als desen goeden man wilt ons obertuyghen van leughen/ dan lieght hy self dat hy swart wordt; want hier hebt ghy de eerste leughen, te weten/ dat dese heele boozghemelde Historie ghesondeert soude
zijn

zijn op het gherupghenisse van eenen Pastoor van Loretten: Dat dit valsch is blijckt hier npt.

Ten eersten: Want eer het hupg te Lofe ten opt ghesien was/ ofte ghestaen hadde / heeft die gherupghende Bisschop van de Stadt Terslax in Dalmatien, in t naeme Alexander, aen den welcken de Maghet selve dit gheopenbaert hadde / ende op dat men niet en soude segghen/ dat desen Bisschop dit verdricht hadde / soo is hy / daer / p nu noch lagh ghedesporeert van de Medecynen / op eenen hot ghesondt gheworden / het welck de gheheele Stadt van Terslax heeft konnen gherupghen / om dat sy hem 's anderdaeghs hebben wel ghesondt sien wandelen langhs de stracten/ dien sy wel wisten/ daeghs te bozen/ ghelegghen te hebben met de doot op de lippen. Soo is dan de gheheele Stadt van Terslax gherupghe gheweest / eer den Pastoor van Loretten misschien wist / datter soo een hupg in de werelt was.

Ten tweeden. Dit hebben die mannen gherupghende welcke van den Gouverneur van Dalmatien Nicolaus Frangipanius, zijn af-ghebeerdigh gheweest naer Nazareth in Galileen, om de vleckende ende fondamenten/ daer het hupg hadde ghestaen/ af te meten.

Behalven dese/ zijn hier van gherupghen / de oude Chronicken op't selve jaer gheschreven / van de steden Terslax, ende Fiumi, op welckers grondt het hupg eerst heeft ghestaen. Item de oude Chronicken van de Stadt Recanati, met de publycke Acte van den Magistraet aldaer / die tot onse tijden toe is bewaert gheweest. Item de Chronicken van Loretten &c.

Item Paulus Rinaldus, den welcken gherupghende dat hy synen Groot-bader dickwils heeft hoorzen segghen/ dat hy met syn eyghen ooghen ghesien hadde wanneer het hupg ober de zee wierdt gheschaghen / ende ghestelt in den bosch van Recanati. Desgelijck oock Franciscus Prior, seght van synen Groot-bader ghehoort te hebben / die doe 120 sacren oudt was / dat hy dit selve dickwils besocht hadde / wanneer het stondt in den bosch / ende daer naer /

Het gheopent Christendom
als het verhoert was op den berg.

Doorder zijn hier van gherupghen gheweest die van Piceno, naemelijck die van de Stadt Recanati, de welke seshen van haere treffelijckste / ende ghe-
loofweerdighste mannen hebben ghesonden naer Galileen, de welke alleg hebonden hebben / ghe-
lijck de Ghedeputeerde van Dalmatien hadden hebou-
den / te weten / dat het huys 't welck nu stondt op
haeren bodem / de selve lenghde / ende breedde had-
de / met de blecke / ende fondamenten / die aen haer
te Nazareth van de obergheblebene Christenen wierdt
gherhoort.

Dese bevestinghen / ende gherupghenissen zijn
der gheweest / eer het boornoemde huys opt te Lo-
retten ghestaen hadde: hoe kan het dan waer zijn /
dat den Authenr van dese Historie soude gheweest
zijn / den Pastoor van Loretten?

By dese gherupghenissen (om dit mirakel meer
te bevestighen) zijn naderhandt by gekomen die van
de Pausen / beghinnende van dat jaer op het welck
't selve huys is verhoert gheweest / te weten 1291. de
welcke hier van authentijcke brieven hebben opt-
ghegheven / als zijn gheweest Nicolaus, Benedictus
XII. Urbanus VI. Martinus V. Eugenius IV. Callixtus III.
Pius II. Xistus IV. Paulus II. Julius II. ende andere.

Doch / wat wil ich hier veel proberen / schoon
onse Partije dit mirakel niet haer eyghen ooghen
ghesien hadde / sy en soude aen haer eyghen ooghen
niet willen ghelooven. Ick keere dan wederom tot
Hospinianus.

Hospinianus.

'Tis een fabel, dat de Apostelen ghesien hebben, dat in de
voorseyde camer vele Goddelijcke mysterien gheschiedt wa-
ren: want Lucas heeft op het neerstichste gheschreven de
handelinghen der Apostelen, haere sermoenen, bedienin-
ghen der Sacramenten, vluchten, reysen, mirakelen, kerc-
kers, vervolghinghen, en dierghelijcke meer, maer hy en
heeft noyt, oock niet met een enckel woort ghewach ghe-
maeckt

regghen het gheopende Turckdom. 179
maeckt van die camer, of van eenighe mysterien, de welcke in
de selve gheschiedt zijn.

Antwoorde.

Dit is de tweede leughen: want alhoewel den H. Lucas, van dit hupps / ofte kamer gheen ghewach en maeckt in de Handelinghe der Apostelen, soo ist noch rang dat hy van de selve spreekt in syn Euangelie Cap. 1. daer hy seght dat den Enghel Gabriel van Godt ghesonden is gheweest naer een stadt in Galileen, ghe-noemt Nuzareth, tot de Maeght Maria. Ick en ghelooz be niet dat Hospinianus soud' durben segghen / dat den Enghel dese Maeght gebonden heeft op de straet / ofte op de merckt / of op het veldt / maer in haer hupps ende in haer camer: want den H. Lucas seght dat hy tot haer inghekomen is. Dit is het selve hupps dat nu te Loretten staet / ghelyck boven van my / met onweder-leggelycke ghetuyghen bewesen is. Soo maecht dan den H. Lucas ghewach van dit hupps.

Wat de Mysterien aengaet / die in dat hupps gheschiet zijn / verhaelt mede den H. Lucas.

Het eerste, dat de Ghesant Godts derwaerts is af- ghebeerdicht gheweest upt den hemel.

Het tweede. Dat hy de H. Maget aldaer van Godts weghe ghegroet heeft.

Het derde, dat den Sone Godts daer is ontfangen gheweest door de kracht des alderhooghsten / in't lichaem van de selve H. Maghet. Siet ghy wel dat den H. Lucas de mysterien verhaelt die daer gheschiedt zijn?

Soo en ist dan gheen fabel / dat de Apostelen ghesien hebben dat in dat hupps vele Goddelijcke myste-rien gheschiedt waeren: want wat meerder my-sterie isst opt gheweest dan de mensch-woordinghe Christi?

Verhalben ist onwaerachtigh / dat den H. Lucas van die camer gheen ghewach heeft ghemaecht / of van eenighe Mysterien / die in de selve gheschiedt zijn.

Ten anderen, ghenomen den H. Lucas en hadder niet van vermaent / ghelyck hy metter daet niet en doet / in de Handelinghen der Apostelen : Hier upt en volght niet dat dese Historie van Loretten, ende van't gheboort-hups vande H. Maghet niet en bestaet: want wat de Historie aengaet / hoe kost den H. Lucas daer van ghewach maecken / de wyle sy twaelf-hondert jaeren naer syne doot is gheschiedt? Wat het hups selve aengaet / alhoewel het eene merckelycke sake is / soo ist nochtang datter andere merckelycke dingen ten tijde der Apostelen omgegaen zijn / die nochtang vanden H. Lucas versweghen worden : Wat isser merckelycker / dan dat den H. Paulus tot den derden hemel is op-ghetoghen gheweest? hier van en heeft den H. Lucas niet een enckel woort. 'Tis oock merckelyck dat den H. Petrus, ende Paulus onder malkanderen ghetwist hebben / Lucas en weeter niet van te spreken.

Wat kander merckelycker zijn / dan de Martellen van de Apostelen / de welcke Lucas (volghens de calculatie van't Martelaers boeck van Partije ghedrukt in't Jaer 1657.) allegaer overleest heeft / behalven den H. Joannes: is het daerom een fabel / dat Petrus is gekruyst gheweest / ende Paulus onthooft / ende Bartholomæus ghebilt / ende Jacobus de minder / doot-gheslaghen met stocken / ende Thomas doot-loopen met lancien &c. Laten dese merckelycke dingen / daerom niet waerachtigh te zijn / hoewel sy vanden H. Lucas, oock selfs niet met een enckel woort worden aengeraecht? soo laet het oock niet waerachtigh te zijn / dat de Apostelen ghesien hebben / dat in het gheboort-hups van de H. Maghet vele Goddelijcke mysterien gheschiedt waeren / schoon het den H. Lucas niet en verhaelt / in de Handelinghen der Apostelen.

Behalven dit / soo wordense in de scholen upt-gelachen als onwetende menschen / de welcke argumenteren / à negatione, dat is / dit / of dat / en staet hier / of daer niet gheschreven / ergo 'tis een fabel: dat en volght niet / soo als ick nu upt verschepden merckelycke stucken bethaant hebbe.

Hof.

Hospinianus.

'Tis valsche dat de Apostelen met ghemeyne toestemminghe ghestelt hebben, dat sy die camer in eene Kercke souden veranderen, ter eere, ende ghedachtenisse van *Maria*: want waer leestmen in 't nieuwe Testament, dat de Apostelen hebben Kercken ghebouwt, ofte andere gheboden te bouwen, ende dat noch ter eere, ende ghedachtenisse van *Maria*, ofte andere Heylighen, jae oock ter eeren Godts, of *Christi* selve?

Antwoorde.

Dit sullen wy rekenen dooz den derden misflagh/ dat in 't nieuwe Testament niet en staet/ dat de Apostelen/ Kercken hebben ghebouwt: wat verstaet ghy dan dooz die woorden Pauli 1. Cor. 11. 21. daer hy de quade Christenen aanspreekt/ende vraeght: Versmaect ghy-lieden de Kercke Godts?

Ghy sult my segghen / dat ghy daer dooz verstaet/ het volck dat in de Kercke is/ ofte de ghemeente / ende niet de plaetse selve. Wy sullen u daer naer hooren segghen / dat ghy niet en past op 't segghen bande oudt-baders.

Maer ick hebbe liever de verklaringhe van dese Schryftuer-plaetse te haelen by de Oudt-baders/ dan by u: want dupsent-mael min moerren op u passen/om dat de Oudt-baders de Schryftuer by wat beter hebben verstaen/ als ghy.

Voor eerst dan / den H. Chrysostomus verstaet hier dooz de Kercke self / daer het volck wordt vergaaderd.

Alsoo doet oock Theophylactus, segghende: Ghy doet injurie aen de plaetse: alsoo seght oock Occumenius: Hy doet injurie aen de heylighe plaetse.

Ten tweeden, oock den H. Augustinus *Quaest. 57. super Levitic.* daer hy seght: Den Apostel seydt: *Versmaect ghy de Kercke Godts*: dat is, het huys der ghebeden, (merckt dat hy seght / het huys, dat is/ de plaetse selve) en dit is nu

de daghelijsche maniere van spreken, dat hy gheseydt wort tot de Ghe-meynthe te vluchten, die sijn toevlucht neemt tot de plaetse selve, en tot de mueren, in de welcke de Ghe-meynthe vervadt wordt.

Op dese mannen gaetmen byn wat baster/ dan op u/ en uwe ghelycke samen ghenomen; ende oock den H. Apostel gheeft ghenoech te kennen / dat hy hier spreekt niet van't volck, maer van de plaetse selve, wanneer hy vraecht: Hebt ghy dan gheene huysen om daer te eten, ende drincken? of versmaedt ghy-lieden de Kercke Godts? hier stelt hy de huysen, teghen de Kercke, niet anders willende segghen/dan/ten is niet van noode/dat ghy in de Kercke komt eten/en dzincken/gh'hebt uwe huysen daer ghy dat doen kont.

Terstont daer naer/ spreekt hy in't besonder oock van de vergaderinghe, segghende: beschæmt ghy de ghe-me die niet en hebben? inder voeghen dat Paulus niet alleen hier wilt segghen / dat de vergaderinghe, door de moethwilligheyt van sommighe Christenen/ wiert ontsticht / ende vererghert/ maer oock de plaetse selve, daer de vergaderinghe gheschiedde / onteert wierdt; welcke plaetse hy noemt / de Kercke Godts: Tis dan onwaerachtigh dat de Apostelen gheene Kercken en hebben ghebouwt/ dat is / plaetsen / die toeghe-epghent waeren aen Godt/aenghesien dat sy die noemden/ Kercken Godts, ende seiden / dat de selve kosten ont-eert worden / verbolghen / dat sy die hielden voor heplighe plaetsen / om dat sy ter eere Godts waeren ghesticht / ofte (het welck al een dinghen is) toeghe-epghent aen Godt.

Och/ ghenomen / daer en wierdt in't heel niemant Testament gheene mentte ghemaect van soodanighe Kercken / is het daerom valsche / dat de Apostelen soodanighe Kercken ghehadt hebben: dit is wederom een argument/ à negatione, 'twelck gheensints en deught.

Derhalven Indien de Apostelen sulcke Kercken niet ghehadt hebben / hoe hebben dan alle de Bisschoppen des werelts / soo banden Oosten / als banden Westen de selve aenghepzen/ ghesocht/ ghebouwt/ ofte

ofte doen bouwen? hoe hebben die vanden Westen ghedooght dat Constantinus den Kefser/ die kostelijcke Kercke soud' bouwen binnen Roomen ter eeren van de HH. Apostelen Petrus, ende Paulus? hoe en hebben die vanden Oosten niet teghen-ghesproken den Kefser Theodosius, wanneer hy binnen Constantinopelen, een Kercke heeft ghesticht ter eeren van den H. Joannes den Dooper, soo als Sozomenus seght *lib. 7. c. 24.* Wat sal ick segghen van den H. Ambrosius, die ggewach maect van eene Kercke ter eere vande H. Fausta, die t'zijnen tijde was binnen Milanen? Wat vanden H. Augustinus, die meermael mentie maect vande Kercke vanden H. Felix te Nola? de Schriften van de HH. onse Tce- raers sijn vol van dese materie. Den H. Cyrillus Ca- tech. 16. spzeckt van eene Kercke/ ghesticht binnen Jerusalem, ter eere vande HH. Apostelen. Den H. Atha- nsius *Ep. ad solit. vit agent.* spzeckt van eene Kercke t'zijnen tijde toeghe-eyghent aen den H. Quirinus. Den H. Gregorius Nazianzenus *Orat. 1. in Iulian.* Seght dat Gal- lus, en Julianus op haere kosten hebben doen bouwen een Kercke vooz den H. Martelaer Mamas: den H. Gregorius Nyssenus *Orat. in Theod.* beschrijft de Kercke/ die t'zijnen tijde toeghe-eyghent was aen den Mar- telaer Theodorus. Sozomenus *lib. 6 cap. 18.* Maect ghe- wach van eene Kercke opgherecht binnen Edessa, ter eere vanden H. Thomas. Evagrius spzeckt *lib. 2. cap. 3.* vande Kercke van de H. Euphemia, ende *lib. 3 cap. 8.* van de Kercke vande H. Thecla. Nicephorus *lib. 13. cap. 27.* vande Kercke vanden H. Basiliscus. Victor Uticensis *lib. 1 de Persecut. Wandal.* seght dat t'zijnen tijde by die van Carthagen twee schoone Kercken waeren ter eere van den H. Cyprianus. Den H. Gregorius Magnus *lib. 2. Dialog. cap. 8.* Maect mentie van twee Kercken/ de eene toeghe-eyghent aen den H. Martinus, de andere aen den H. Joannes. Het boeck der Pausen/weet te spreken van ober duysent jaren van verscheyden Kercken gesticht ter eere vande H. Maghet.

By den H. Basilius *Orat. in Gord.* sult ghy vinden de Kercke vanden H. Martelaer Gordius. Ende in *Psal. 114.* sult ghy hem hoozen segghen aen sijne toe-hooz-

derg: Ghy zijt ghekomen in de Kercke de welcke toeghe-
eyghent is aen de Martelaren.

Bp Chrysostomus *Hom. 28. ad Popul.* sult ghy hooren
segghen / dat de besetenen, ende siecken, en kreupelen,
t'zinnen tijde quaemen, tot de bidt-plaetsen, ende Kercken der
Martelaren.

Bp Theodoretus *Serm. 6. de Provid.* sult ghy vinden
dese woorden: De tempels, ende Autaren der Afgoden sijn
ter aerden gheworpen, ende men heeft Kercken der Mar-
laerenghesticht. inde steden, op de dorpen, op de velden, ende
in de uytterste palen der landen.

Iren *Serm. 8. de martyrib.* De materie vande tempels
der Afgoden, is ghesuyvert door het op-bouwen van de Kerc-
ken, ende Autaren der Martelaren.

Hoozt nu den H. Joannes Damascenus *lib. 4. Orthod. Fidei*
Cap. 16. Wy stichten Kercken, seydtp hy/ aen Godt, in den
name der Martelaren ende offeren ghiften, ende vieren hare
ghedachtenisse.

Doeght hier hy den H. Hieronymus *lib. contra Vigilant.*
daer hy seght dat alle de Bisschoppen des werelds
ghinghen in de Kercken der Martelaren / ende Sa-
crificien deden op de Autaren daer hare Reliquien
begraben laghen.

Wat sal ick segghen banden H. Gaudentius? desen
Ondt-bader *Tract. de Dedicat. Eccles* seght: Wy hebben
eene Kercke toeghe-eyghent aen de verdiensten vande veer-
tigh heylighe Martelaren, die in Armenien sijn ghedoodt
gheweest.

Wat sal ick seggen banden H. Paulinus, die de Kercke
banden H. Felix te Nola, beschrijft / verheft / ende de
mirakelen verhaelt / die daer hy sijn Reliquien ghe-
sien werden?

Mer niet minder wel-sprekentheidt beschrijft den
H. Prudentius, de Kercke vande heylighe Martelerse
Eulalia, die t'zinnen tijde was binnen de Stadt van
Emerita,

Den H. Venantius Fortunatus *lib. 3. de vita S. Martini,*
seght dat t'zinnen tijde te Tours was een Kercke ghe-
sticht ter eere van den H. Martinus, te Parijs een Kercke
banden H. Medardus, in Italien, eene banden H. Valenti-
nus:

nus: te Ravenne, eene van den H. Vitalis, als oock van den H. Apollinaris, vande twee broeders / Paulus, ende Joannes.

Daer naer / beschijft hy de Kercken die toeghe-
eyghent waeren / aen den H. Vincentius, aen den H.
Stephanus, aen den H. Nazarius, aen den H. Bibianus, en-
de andere meer, verhaelt oock de mirakelen / die hy
haere graven / ende Reliquien gheschiedden.

Wit heb ick wat breeder willen op-halen / op dat
al de werelt soud' sien / wat ghebozen de heele oude
Christene Kercke / soo vanden Westen / als van den
Oosten / ghehadt heeft / aengaende het stichten / en-
de bouwen der Kercken / ter eeren van de Heyl-
ghen.

Nu vraegh' ick : ofte alle dese oude Leeraers /
heylighe / ende treffelijcke Bisschoppen / hebben wel
gheweten / dat sy hier in qualijck deden / reghen
Schrijfture / ende de instellinghe der Apostelen / ofte /
sy en hebben 't niet gheweten? hebben sy 't gheweten?
soo synse niet alleen bedrieghers / ende verleyders
gheweest / maer oock goddeloose menschen : hebben
sy 't niet gheweten? soo synse dan bottericken ghe-
weest / die noch Schrijfture en verston den / noch de in-
stellingen der Apostelen en wisten : Wat wilt ghy
van beyde? dat het bedrieghers / ofte verleyders
gheweest zijn? ofte wel dat het bottericken geweest
zijn?

Hospinianus.

Gregorius heeft vele dinghen gheschreven, bedroghen
zijnde door duyvelsche verblindighen. Op't segghen van
Eusebius, Albanasius, Nazianzenus, Chrysostomus, Ambrosius,
Augustinus, Gaudentius, en moetmen niet veel passen, om
dat die gheleeft hebben naer dat dese ghewoonte (van het
wijen / als oock stichten der Kercken) aenveert, ende
gheapprobeert was.

Antwoorde.

Moetmen op dese soo oude / ende treffelijke Leer-
 raten / ende Herders bande rechtstuntighe Kercke
 niet passen? soo moet dit wesen / ofte om dat sy ver-
 leyders zijn gheweest / ofte bottericken die niet en wist-
 ten / wat teghen / of booz de Schysure was: want
 ghenomen / die ghewoonte was 'haeren tijde alree-
 de aenbeert / ende gheapprobeert / ick vzaeghe / of sy
 kosten sien dat sy streeft teghen de Schysure / ende
 instellinghe der Apostelen / ofte niet? seght ghy dat
 ja? soo sijn het verleyders, ende goddeloose menschen
 gheweest / die moet-willighlyck eene ghewoonte
 hebben ghepresen / ende selve ghepleeght / die sy wist-
 ten te stryden teghen Schysure / ende de instellinghe
 der Apostelen. Seght ghy dat sy't niet en wisten?
 soo sijnse dan bottericken gheweest / die niet en wisten
 wat teghen Schysure was / of niet: Wat sal ick
 dan segghen van de Ghereformeerde, die soo vele eeu-
 wen ghekomen zijn nae de tijden vande Apostelen?
 heeft de Goddelijke boozsichtgheyt aen sijne Ker-
 ke / soo menighe eeuwen / de wijsheydt / ende ver-
 standt vande Schysure ontrocken / ende alle hare
 treffelijke Leeracren / soo vanden Oosten / als van-
 den Westen verblindt / om die te bewaeren / ende de
 ooghen te openen aen eenen hoop wulpsche / meyn-
 eedighe / ende verloochende Priesters / soo als de eer-
 ste stichters vande Ghereformeerde Kercke gheweest
 zijn / ende sy selve niet ontkennen en kan? wie sal
 dat ghelooven? sullen wy van onse booz-onders van-
 der tijden / beertijen / ende meer eeuwen / ende
 daer onder de meeste verstanden moeten houden
 booz goddeloose / ofte bottericken? ende wulp-
 sche meyn-eedighe / verloochende Priesters / houden
 booz heplighen / ende Propheten? Ick segghe dan /
 (om niet te stryden / teghen alle reden) dat het bou-
 wen der Kercken ter eere vande Martelaeren / ende
 de H. Maghet eene instellinghe is van de Apostelen /
 hoewel dit in Schysure niet en stont / om dat de
 oude

oude recht-sinnighe Kercke andersindig dit niet en soude ghepleeght hebben / ende gheprezen / ende om dat sy beter kost weten / wat de Apostelen hadden gedaen / dan Hospinianus, en sijns ghelycke / die soo vele eenwen daer naer sijn ghekomen / ende de Schyssture niet en verstaen.

Hospinianus.

'Tis valsch dat de Apostelen niet alleen ghestelt hebben, dat de camer vande H. Maghet soude wesen tot eene Kercke, maer dat sy oock de selve hebben willen wijen, en heylighen: want wie heeft oyt, voor desen, jedt sulckx ghehoort, ofte ghelesen van de Apostelen?

Antwoorde.

Ich hebbe u nu tot tweemaal toe gheseydt / dat dit argument niet en deught: Dit, of dat en wordt nergens ghelesen: ergo 'tis valsch: want daer sijn met duysenden ober-leveringhen schier in alle steden / ofte landen der werelt / die nergens beschreuen en staen / daerom nochtans niet en laeten waerachtigh te sijn.

Hospinianus.

'Tis seer ydel dat naer de wij-inghe, den H. Lucas met sijn handt gheschildert soude hebben het beeldt vande H. Maria, en dat ghestelt in de voor-seyde camer, en dat 'tselve nu te Loretten bewaert wordt.

Antwoorde.

Booz iemandt die hartneckelijck wilt teghen-strijden / is dat ydel / maer booz iemandt die wilt reden ghebruycken / ende de eerweerdighe onthepdt niet houden booz leughenachtigh / booz die is dit seer bestandigh: want ich en kan niet sien waerom het ongelooflijck wesen soud' / dat den H. Lucas een beeldt van

van de H. Maghet soude gheschildert hebben / aenghesien dat wy verscheyden gheruyghen hebben / die dit ons hebben naeghelaeten in hare Schriften.

Ten eersten : Theodorus Lector, in *Collectaneis lib. 1.* heeft ober elf hondert jaeren gheschreven dat de Keeserinne *Eudocia* van Jerusalem, aen *Pulcheria* ghesonden heeft het beeldt vande Moeder *Christi*, het welck den Apostel *Lucas* hadde gheschildert.

Ten tweeden, Germanus Patriarch van Constantinopelen, ober duysent jaeren in *Actis S. Stephani*: Wy weten, seyd hy / dat van den Evangelist *Lucas*, een beeldt gheschildert is vande H. Maghet, ende Moeder Goits, dat van *Ierusalem* is ghesonden gheweest.

Ten derden, ober neghen hondert jaeren heeft *Simeon Metaphrastes* mentie ghemaect van een beeldt van de H. Maghet, welck den H. *Lucas* gheschildert heeft. in *vita S. Luca*.

Ten vierden, ober acht-hondert jaeren / *Theophanes Cerameus* in *M. SS. Homil. de Restit. imagin.* maect van dit beeldt oock ghewach.

Ten vijften, Het oudt Grietxsch Menæum op den 18. van October seght / dat den H. *Lucas* twee beelden van de H. Maghet gheschildert heeft.

Ten selden, den Grietxschen Historie-schryver *Glycas* Pag 4. spreekt hier van aldus: *Germanus* bracht te voorschijn het beeldt, welck men schrijft van den H. *Lucas* gheschildert te sijn, het welck oock van *Theophilus* is naer Roomen ghesonden gheweest.

Ten sevensten, *Nicephorus Gregoras*, ende *Nicetas Choniatas* in *Annalibus*, verhaelen hier van meer omstandigheden / te weten 1. dat den Keeser *Andronicus* de Jonghe, sich booz dat beeldt heeft nederghetworpen / ende ghebeeden / dat de H. Maghet hem niet en wilde verlaeten / maer beschermen teghen sijne vanden / ende dat hy teghen de selve victorie ghebochten heeft, derhalven dat hy de H. Maghet booz dat beeldt heeft komen bedanken.

2. Dat den Keeser *Constantinus Despota*, eenen sekeren *Syrgianus*, niet en heeft in ghenade willen ontfanghen / booz al eer hy te bozen / by dat selve

selve beeldt / synen eedt hadde ghedaen.

3. Dat den Kēpser Joannes Comnenus, nae dat hy die van Pannonien hadde geslagen / dat beeldt om-geboert heeft in triumph / op eenen kostelijcken / ende wel toegerusten wagen.

4. Dat Constantinus Palæologus, victoriens weder-gekeert zijnde upt de Campaigne / binnen Constantinopelen, hoor dat beeldt heeft syn dāncksegghinghe ghedaen / ende 't selve omghedraeghen wesende door de stadt / is hy / met synen edeloom / ende ghemeynte / te hoer van achter ghevolgt.

5. Dat den Kēpser Isaacus Angelus, dat selve beeldt heeft op de besten doen stellen als een bol-werck / teghen eenen sekeren Branas, die Constantinopelen belegherde / ende dat den selven Branas de belegheringhe heeft moeten op-breken. Siet *Choniart. lib. 1. de gestis Isaaci.*

Ten is dan soo onghelooflijck niet / ghelijck Hospinianus hier hoor-ghheeft / dat den H. Lucas een beeldt vande H. Maghet soude gheschildert hebben / ende dat ghestelt in haer Gheboort-huys te Nazareth, niet alleen om dat alle de hoor-seyde ghetuyghen schryben / dat hy metter daet de H. Maghet heeft upt-gebeeldt / maer oock om dat het Griecsche Menæum ghewach maecht van twee verscheyden soodanighe beelden.

Hospinianus.

Den H. Lucas wordt van Paulo gheseydt *Colos. 4. v. 4.* een Medeciyn-meester gheweest te zijn, ende niet eenen schilder.

Antwoorde.

Wie hoorde syn leven soo reden: Paulus segge dat Lucas een Medeciyn is gheweest: ergo hy segge dat hy gheen schilder ghetoest zy? als of het niet samen en stont / erbaren te zijn in de wetenschap der Medecijne / ende samen inde konste van Schilderen:

deren: Jae dat de Apostelen haer niet alleen en be-
moeyden met het Woordt Godts te prediken / maer
oock met eenigh handt-werck te doen / ofte weten-
schap te oeffenen blyckt uyt *Aetor.* 18. v. 3. daer ghe-
sepdt wordt / dat Paulus was eenen Tent maecker,
over-sulckx / indien den H. Paulus, die van syn selben
gheruyght / dat hy sorghe hadde van alle de Kercken
tusschen dese sorgghen / en lasten / noch tijdt heeft
gebonden om Tenten te maecken / waerom en
soude den H. Lucas gheen tijdt ghehadt hebben om
te schilderen?

Hospinianus.

'Tis godloos oock selve te dencken, hoe veel meer te
schrijven, oft segghen, dat den H. Lucas een beeldt soude
gheschildert hebben, om ghe-eert te werden, teghen het
klaer ghebodt Godts: *Ghy en sult u gheen beeldt maecken, &c.*

Antwoorde.

Dit is wederom een leughen / dat het strijdt te-
ghen het ghebodt Godts / enckelijck beelden te maecken,
ofte beelden der heylighen te eeren; want dat en
heeft Godt nergheus ghesepdt.

Niet het eerste: want onse Partije selve / maect
beelden / jae stelt die publikelijck in haere Kercken/
soo als op den Breck-stoel van Amsterdam kan ghesien
worden / ende nochtans / sy en laet haer niet
boorstaen / dat sy sondicht teghen het ghebodt Godts /
soo en is het dan volghens haere eyghen opinte / ende
practijcke / niet verboden enckelijcke beelden te
maecken / verholghens en heeft den H. Lucas teghen
het ghebodt Godts niet ghesondicht / wanneer hy
een beeldt vande H. Maghet ghemaect heeft. Godt
een heeft oock niet verboden / beelden der Heplighen
te eeren / maer alleen / silvere, ende goudene Goden:
Exodi 20. v. 23. wat is dit anders als beelden van Afgoden,
om die te eeren / ende Godt van syn eyghen eere

teghen het gheopende Turckdom. 191

eere te berooben; maer onse beelden/ alhoewel van
silver/ of goudt/ en sijn gheene Goden, noch beelden
van Afgoden, noch door de eere der selver / en worde
Godt niet berooft van sijn eyghen eere: ergo den H.
Lucas en heeft hier mede niet ghesondicht teghen het
ghebodt Gods/ wanneer hy het beeldt vande H.
Maghet in haer gheboort-huys ghestelt heeft / om
ghe-eert te worden.

Hospinianus.

Ten is niet ghelooflijck, dat de opperste Priesteren,
Schrift-gheleerden, en Phariseen, by de Joden souden ver-
draghen hebben, dat de Discipelen Christi te Nazareth een
Kercke souden hebben, en daer in de beelden souden dienen,
ende aanbidden.

Antwoorde.

Niemandt en seght / dat de Apostelen dit huys tot
ren Kercke ghewijdt / ende ghehouden hebben in't
openbaer / soo dat het de opperste Priesters kosten
gewaer worden: waerom en kosten sy dat niet doen
in het heymelijck? sy hebben wel binnen Jerusalem, een
bolle Concilie ghehouden/ bestaende upt verscheiden
ouderlingen/ende eene menichte, soo daer staet *Act. 15.*
Seght ghy dat de Schrift-gheleerden hier van niet
gheweten en hebben? seer wel; ghelijck van de Apo-
stelen dit booz-sepde Concilie hebben ghehouden in't
heymelijck / soo kosten sy oock eene Kercke hebben/
ende oock daer de beelden eeren: wat is hier onge-
looflijck / ten sy aen soodantige menschen/die alles af-
meten / niet met de reden / maer met haere passien /
ende alles booz sabels houden/ het ghene haer tegen-
strijdt?

Hospinianus.

'Tis eene onbeschaemde leughen, dat de Apostelen in
dese camer, of Kercke, den Goddelijcken dienst souden
ghe- /

ghedaen hebben, de wijle het seker is, door de ghétuyghenisse der *Papisten*, dat de Ghetijden, en Misse, soo sy heden ghecelebreert werdt, langh nae de tijden der Apostelen ghevonden, en inghestelt is.

Antwoorde.

Dit is noch de onbeschaemste leughen van al / behalven het bedroggh dat hy er tusschen voert ont de eenboudighe ghemeente te blindt hocken; het bedroggh is hier in ghelegghen / dat hy eerst spreekt van de Misse in't ghemeen / daer na van de Misse, soo sy heden ghecelebreert wordt / dat is van eenighe uytwendighe ceremonien / die hier niet ter sake en doen / alsoo hier de questie is van de substantie der Misse. Ick segghe dan dat het gheloghen is / dat eenighe *Papisten* souden bekennen / dat de Misse lanck nae de tijden der Apostelen ghevonden / en inghestelt is: hoe souden sy dat kunnen segghen / aenghestien dat wy noch in handen hebben de Liturgien, oft Missen (want 'tghene wy Missen noemen / wordt by de *Grieken* Liturgie ghenoomt) van den H. *Jacobus*, *Petrus*, &c. Siet mijn *Tractaet* van de Misse, daer sult ghy volle bescheedt hebben.

Hospinianus.

Hieronymus en maeckt oock selve gheen mentie hier van, in dien brief, die hy gheschreven heeft aen *Eustochium*, daer hy nochtans seer pertinent beschrijft de pelgrimagien van *Paula*, in't H. landt.

Antwoorde.

Iem noch eens gheloghen / want *Hieronymus* seght wel uytduckelijck in dien boozsepden brief / dat *Paula* ghekomen is te *Nazareth* de voester plaetse ons Heeren, en schoon hy daer niet by en boeght / dat sy die hups heeft besocht / nochtang soo *Paula* meest alle de H. plaetsen besocht heeft / en daer hare devotie ghehouden

teghen het gheopende Turckdom.

193

houden/ soo is't wel te dencken/ dat sy dese Kercke/
ende huyg / te Nazareth wese / niet en is dooz-by
ghegaen/ ten sy dat de haestighejdt in't reysen haer
dit beledt heeft/ want Hieronymus seght/ dat sy alsdan
seer haestigh was / ende Nazareth niet bljft dooz loo-
pen heeft.

Hospinianus.

Nicephorus en maeckter oock gheen ghewach van.

Antwoorde.

Desen goeden man / maeckt pur een ambacht van
t lieghen; hoorst oft Nicephorus hier van gheen ghe-
wach maeckt. Helena, sejdt hy lib 8. cap. 30. is ghekomen
te Nazareth, ende heeft daer ghevonden het huys; daer den
Enghel de H. Maghet ghegroet heeft, ende heeft daer een
schoone Kercke ghebouwt. Is dit gheen ghewach ma-
ken van dese camer oft Kercke?

Hospinianus.

Niet een oock van de andere Historie-schrijvers, die nae
Nicephorum ghevolght zijn, en weten daer van te spreken.

Antwoorde.

Dit is de leste leughen / ende alsoo gheraecht den
kerf van Hospinianus allenghskens hol. Nicephorus
dan/ heeft gheleest ontrent het jaer Christi 1305. Naer
hem is ghevolght in't jaer 1321. Marinus Sanutius Tor-
sellus, dese lib 3. parte 14. cap. 7. de Secretis Fidelium crucis,
seght / dat hy de plaetse ghesien heeft / daer den En-
ghel aen de H. Maghet de hoodtschap ghebrachte
heeft / ende dat daer eene Cappelle gehouwt was.
Merckt wel / dat hy seght / dat hy de plaetse ghesien
heeft / ende niet het huyg / om dat het op die tijden
verboert was.

Naer desen is ghevolght in't jaer 1590. Christianus

Adricho-

M

Adrichomius *de welcke in Theatro terra sancta pag. 141. aldus spreekt* : Om de mysterien , die in de stadt *Nazareth* zijn gheschiedt , hebben de Apostelen , nae de Hemelvaert *Christi*, het huys vande H. Maghet *Maria* , daer sy vanden Enghel ghegroet was, ende den Sa'ighmaker ontfanghen hadde, tot een heyligh ghebruyck toe. ghe. cyghent, en hebben altemet den Godts. dienst daer ghedaen , naederhandt isser een schoone Kercke ter eere vande H. Maghet ghebouwt gheweest.

Tis dan ontwaerachtigh / dat niet een van de Historie-schryvers / die nae *Nicephorum* zijn ghevolgt / en weten te spreken van dese *Camer* / oft Kercke.

Och wy hebben den Calvijnist *Hospinianum*, meer als ghenoech hoozen lieghen. Du moeten wy oock in't kort eens hoozen swetsen in dese materie / een *Lutheraen* ; desen is eenen sekeren *Berneggerus* , in sijn boeck 'welck hy noemt : *Idolum Lauretanum* , dat is / den Af-godt van *Loretten*, daer hy veelsins swetst bupren propoost ; ghelijck seer wel aengheweisen is van onsen *Petrus Roestius in Apologia pro domo Lauretana* ; wy sullen alleenlijck upthippen / 'rghene dese reghenwoordighe materie raecht.

Berneggerus.

Indien de Enghelen het huys van *Nazareth* hebben vervoert , om dat de inwoonders af-gheweken waren van het Christen gheloof; hoe hebben sy dan laten staen het graf, ende de kribbe des Heeren, ende den bergh van *Calvarien* ?

Antwoorde.

Op de selve maniere sal ick braghen : Aenghesien dat *Elias* met eenen vperighen waghen verchoert is gheweest / waerom oock niet *Eliseus*, oft eenighe andere *Propheeten* ? aenghesien dat *Godt* in't iegher van den *Coningh Sennacherib* hondert vijf en tachtentigh duysent menschen ghedoodt heeft op eenen nacht / hoer den dienst van de Enghelen / waerom en heeft hy

hy

teghen het gheopende Turckdom. 195
hy dat selve mirakel oock niet ghedaen ten tijde van
Moyſes, Joſue, ofte Gedeon?

Berneggerus.

Men weet den naem niet, noch het vaderlandt, noch het
leven, noch de conditie, noch de authoriteyt van den ghenen,
die de eerste ghetuyghe is gheweest van dese gheschiedenisse,
oversulcks en is hy niet gheloof-weerdigh, jae is een versiert
persoon.

Antwoorde.

De eerste / die ghetuyghenisse hebben ghegheben
bande gheboorte Christi, *Luc. 2. 18.* zijn herberg ghe-
weest/welckers namen/vaderlandt/ende authoriteyt
men niet en weet / volght hier upt/dat dese persoa-
nen oft niet gheloof-weerdigh en zijn / oft versiert
zijn? Verhalven/dese historie en is niet ghesondeert
op een ghetuyghe alleen/maer op vele/welckers na-
men/ampten / ende vaderlandt wel bekendt zijn / soo
hoben bewesen is.

Berneggerus.

Een ghetuyghe, die op eenen droom steunt, en moet niet
gheloof worden, de eerste ghetuyghe van dese gheschiedenisse
steunt op eenen droom, soo en moet hy dan niet gheloof
worden.

Antwoorde.

De eerste boozstellinghe is valsche / want Joseph den
Patriarch / en Daniel, ende Joseph den Doester-vader
Christi, steunden op droomen / ende nochtans so moe-
sten gheloof worden. Seght ghy dat dit goddelijcke
droomen waren: 'tselbe/segge ick/van dese/ soo als
men naederhandt heeft konnen sien/ende op onse tij-
den noch siet/upt de wonderlijcke effecten / ende mi-
rakelen die-der ghebolght zijn. Siet hier van Horat.
Turcell. ende andere.

B 2

Ber-

Berneggerus.

Die eeuwē, op de welcke het huys soude vervoert zijn, was vol van Revelationen, die het meeste deel, ja ick durve segghen, allegaer vande Priesters versiert zijn, om hare valsche leeringhen in te voeren.

Antwoorde.

Wie hoorde sijn leven soo rebenē? sijn daerom de openbaringhen te misachten en upt te lachen/om dat sy op eenighe eeuwē sijn menighbuldigh gheweest? de eeuwē van Jacob, Joseph, Samuel, David, Abraham, van de Propheten/ ende Apostelen/ staken upt in openbaringhen / waren die daerom versiert om valsche leeringhen in te voeren?

Boven dien 'tis gheloghen dat alle de Revelationen van de Priesters sijn versiert gheweest. Oft wel / in dien Berneggerus maer van sommighe en spreekt / soo zijnder van sommighe maer / onder die stellen wy niet recht / de Revelatione die aen den Bisschop van de Stadt Terfac, Alexander gheschiedt is van het huys van Loretten, om dat men t'sedert dien tijdt / soo vele upnemende mirakelen heeft sien gheschieden / waer van de teekenen / tot eenwighe ghedachtenisse opghehanghen / noch heden kunnen ghesien worden. Oft by soo verre Berneggerus besluit / dat alle Revelationen valsch sijn / om dat men misachten bevonden heeft / datter sommighe soodanighe waren / soo rhoont hy dat hy self de grout reghelen niet en weet van de Philosophie, onder welke een is / dat men noyt en magh upt eene besondere voorstellinghe / trecken een alghemeyne / want andersing men soude alsoo kunnen rebenē: Sommighe borghers van Antwerpen, sijn coopliden, ergo alle de borghers van Antwerpen sijn coopliden, oft sommighe inwoonders van Brussel sijn edelmans, ergo, alle de inwoonders van Brussel sijn edelmans, het welck / soo als een kindt doch kan sien / niet en volgt.

Ber.

Berneggerus.

De twee andere ghetuyghen van dese gheschiedenisse zijn twee boeren gheweest, te weten, *Frantiscus Prior*, ende *Paulus Rinaldusius*, de welcke over dit stuck niet wettelijck en zijn ghehoort gheweest: en daerom en zijn sy niet gheloof-weerdigh.

Antwoorde.

Desen man beghint de voetstappen in te gaen van *Hospinianus*, ende te rhoonen dat hy oock het ambacht van lieghen wel kan.

Voor eerst dan / 'tis gheloghen / dat die twee boer-
noemde ghetuyghen zijn boeren gheweest / want soo seght *Turfellinus lib 1. cap. 28.* Dese twee zijn borghers van de stadt *Recanati* gheweest, goede mannen, en bekent door hare ghetrouwigheydt.

Ten tweeden, 'tis gheloghen / dat sy niet wettelijck en zijn ghehoort gheweest: want soo seght den selven *Turfellinus Ibid.* Dat sy haren eede hier over hebben ghedaen voor den wettighen Magistraet, soo den *Secretaris* van de selve stadt *Recanati* met name *Hieronymus Angelica*, in syn historie van *Loretten* ghetuyghet.

Berneggerus.

'T is valsche dat de fondamenten, vande welcke dit huys soude afgheruekt zijn nae duysent twee hondert jaren, noch in haer gheheel souden gheweest zijn; de reden is, om dat oock de sterckste huysen, op den tijdt van soo vele eeuwen, vervallen, soo datter niet over en blijft, ghelijck heden niet eenen voetstap overghebleven is van den tempel van *Ierusalem*, veel meer dan moesten vergaen zijn de fondamenten, van soo een arm, ende slecht huysken.

Antwoorde.

Wat kinderpraetjens zijn dit: 'tis bykans bier
3 dup.

dupsent jaren gheleeden / dat den toren van Babel ghesicht wierdt / ende nachtaus alle de ghene die Turckien hebben dooz repst / ghetupghen / dat nu noch ter tijdt / een stuck van een mijle in de ronde / daer van overghebleven is / siet Trigautium, mandello in sijn repse / ende andere meer. Binnen Roomen siet ghy noch dat wonderlijck werck vande Romeynen, dat sy Amphitheatrum noemden / ghy siet daer het werck van Adrianus den Keyser / die al over de dupsent en segghondert jaren daer hebben ghestaen. De statuwte van sout / in de welcke de hupshronne van Loth is berkeert gheweest / stont noch ten tijde van Tertullianus, jae over dyp hondert jaren ten tijde van Borchardus, jae over 73. jaren ten tijde van Adrichomius: rekent de jaren hoe langh sy ghestaen heeft / ghy sult binden dyp dupsent / acht hondert / en acht en vijftigh jaren; wat isser nu stercker om dueren / oft eene statue van sout / oft fondamenten van steen?

Tghene ghy seght van den tempel van Jerusalem, daer van hebben wy de klare boozsegghinghe Christi, datter niet eenen steen boven den anderen moest blijven staen / tot straffe der stijf-halsighe Joden. Dit leste daren doet niet ter sake / ende het eerste en probeert niet.

Berneggerus.

Josephus lib. 1 de bello Iudaico, ende Dio in vita Trajani segghen, dat niet alleen de gheheele stadt van Ierusalem, maer oock het gheheel landt van Iudeen, door de Keyseren Vespasianus ende Trajanus verwoest is gheweest, hoe is't dan gelooflijck, dat een kleyn huys, oft sijn fondamenten souden overghebleven zijn, naer 100 eene alghemeyne verwoestinghe?

Antwoorde.

Datter noch menighe plaetsen / naer soo eene verwoestinghe / zijn overghebleven / ghetupghen ons de ghene / die naderhandt / het landt hebben besocht.

Hooft

Hoozt voor eerst den *H Hieronymus in Epitaphio Paula*, daer hy in't besonder hoozset de plaetsen die de *H. Paula* besichticht/ ende ghe-eert heeft : Sy heeft ghesien, sepdit hy / het huys vanden Roomschen bevelhebber *Cornelius*, nu verandert in eene Kercke, en het huys van den Diaken *Philippus*, met de camers van sijre vier dochters *Prophetessen*. Van hier ghereyft zijnde naer *Emaus*, heeft het huys van *Cleophas*, tot eene Kercke ghewijdt. In-ghegaen zijnde tot het graf des Heeren, kuste sy den steen vande verrijsenisse. Haer wierdt ghetheet eenen pilaer met het bloedt des Heeren besproeyt, daer hy aen ghebonden is gheweest, ende ghegheeffelt. Van hier is sy ghegaen naer het graf van *Rachel*, ende hier naer is sy ghegaen in't graf van *Lazarus*, ende heeft het huys ghesien van *Martha* ende *Maria*, &c. Alle dese dinghen / ende noch meer waren noch overghebleven/ schter dyp hondert jaren nae de verwoestinghe.

Ten tweeden. *Adrichomius in Theatro terra sancta*, Pag. 51. ghetuyghet/ dat den eycken-boom/ onder den welken *Abraham* de *Engelen* hadde gherracteert / ende ghesient / noch ghetheet wierdt ten tijde van *Constantius* den jonghen. De eet-sale daer *Christus* het *H. Sacrament* ingheset heeft/ was noch ten tijde van *Helen*, de welke/ de selve besloten heeft met eene Kercke; welke plaetse de *Turcken* in sulck eene eere houden / dat sy in de selve niet en gaen ten zy blootgvoet. Pag 150. Het huys vanden rijcken wyck/ met hooghe mueren omcinghelt / wordt noch ghetheet aen de pelgrims. Pag 153. als oock het huys van *Simon* de *Pharise*, die *Christum* ter tafel ghenoodt heeft. Overghelijcke dinghen meer heeft *Adrichomius*, *Bernardus*, *Surius*, ende andere.

Hier uyt blijkt dat *Judeen* soo niet verwoest is gheweest/ oft daer zijn vele merckelijcke / ende ghedenckwerdighe stucken overghebleven / waerom het oock niet en volghet / dat het gheboort-huys van de *H. Maghet* / ende sijn fondamenten / niet en sou den blijven staen hebben.

Berneggerus.

Indien dit huys eerst ghestaen heeft in *Dalmatien*, ende daer naer in den bosch van *Laureta*, en dan op den bergh van twee broeders, hoe en zijn op die plaetsen gheene teekenen ghebleven, ghelijck de fondamenten van't selve huys, tot een teecken waren ghebleven in *Galileen*?

Antwoorde.

Wie heeft desen mon wijs ghemaect / datter op die plaetsen / van waer het huys is verboert ghe-
weest / gheen teekenen ghebleven zijn? want

Ten eersten. Wat *Dalmatien* aengaet / daer hebt ghy tot een teecken die kercke / de welke op rdyv hon-
dert jaren op die plaetse is ghebouwt gheweest / daer
dit huys hadde ghestaen / van den Gouverneur van
Dalmatien, *Nicolaus Frangipani*, de welke daer oock in
eene schoone *Tombe* begraven licht; met dit ghes-
chrift in eenen ouden marmeren steen: Hier is de
plaetse, daer eertijds ghe- weest is het huys van de *H Maghet*
te *Loretten*, de welke nu gheviert wordt in de ghedeelten
van *Recanati*.

Ten tweeden. Aengaende den bosch in den welken
het is neder-gheselt gheweest / naer o'eerste verboe-
ringhe / die heeft noch ghestaen tot het jaer 1587. en
de het teecken dat hier overghebleven was / is / dat
de vleecke daer het huys hadde ghestaen altijd met
schoon gras / ende bloemen bekleedt was / daer alle
de plaetsen rondsom vol waren van bzaemen / en
doozen; als *Hieronymus Angelita Pensionaris* van de
stadt *Recanati* sijne *Hystorie* schreef / soo wierdt dit
wonder noch ghetooont / ende ghesien / daer benef-
sens oock de streken van de mueren / daer het huys
hadde ghestaen. *Raphael Riera*, een seer treffelijck / ende
gheloof-weerdigh man / ghetuyght / dat hy me-
nighmaelt / ende dese vleecke / ende die streken met
groote blydtschap des herten / ghesien heeft. Doch
soo het bosch over wepnighe jaren uytghekapt / ende
daer

daer van ploegh-landt ghemacckt is / van eenen
hoer die van de sake niet en wiste / soo is samen oock
die blecke vergaen : 'twelck Raphael Riera verstaen
hebbende / heeft de selve plaetse tot eenwigher ghe-
dachtenisse / in hare mueren van vyf oft ses boeren
hoogh doen stellen / ende wordt hedens daeghs van
vele menschen upt de borste besocht. Onsen Tursellinus,
die de plaetse selve ghesien heeft / seght *lib. 1. cap. 9. hist. Lauret.* dat sy ghelegghen is dupsent passen van Loret-
ten, ende soo vele oock van de zee tusschen den bergh
Ursus, ende de riviere Musio, ende wordt ghenoeit
Banderola, 'twelck in't Italiaens te segghen is / een
kleyn vendel; waer sel snelijck heeft de plaetse desen
naem ghekreghen van een vendel / het welck eerijg
stach op een vande hooghste boomen / tot een teecken
van dit h. huys / vooz de aankomende pelgrims / ende
de voozby zeplende schippers.

Hiermede is Berneggerus voldaen / die teekenen
epschte vande plaetsen daer het huys te vozen ghe-
staen heeft. Sal dan hier af-schepden / wanneer ick
een mirakel / oft twee / tot meerder bevestinghe van
dese materie / sal voorzgheselt hebben.

Ten eersten. In't jaer 1552. was den Turckschen
Bassa, met name Corcutus, tot der doot toe sieck bli-
ven Constantinopelen, dooz een verhozghen apostume /
die hy hadde op de borst / hem diende een Christene
slabe, een goet / ende godtbruchtigh man / de welcke
komende by synen meester / heeft hem verhaelt de
wonderheden / de welcke daghelijck te Loretten ghe-
schieden. Hy heeft hem soo verre ghebracht / dat hy
samen met syn slabe de h. Maghet aen-roepen heeft /
ende de apostume is openghebroken / ende den Bassa
ghenesen. Hi rop heeft hy de slabe / tot danck-segghin-
ghe / datelijck met hzeben / ende ghiften nae Loretten
ghesonden; de ghiften waren / eene dwale seer koste-
lijck ghelwerckt / groote wasse keerssen / een groote
somme gheldts / ende eenen hoogh met eenen pyl-ko-
ker: het beorijp vande hzeben was dit: Ick Corcutus
Bassa (op dat ick aen mijne verbintenisse niet en ontbreke,
ende een ghedenck-teecken late aen de naerkomelingen) sal

verhalen wat my ghebeurt is. Ons was in de borst ghewassen een groot aposteume, ende buyten twijffel was de doot aenstaende, wanneer ick van de Medeciynen verlaten zijnde, mijnen knecht by my is ghekomen, ende gheseydt: Ick sal de Moeder Godts bidden dat sy u wil ghenesen: Ende op sijne knien ghevallen zijnde, heeft van my vereyscht dat ick sijne woorden sou achtervolghen: ick hebbe de *H. Maria* van *Loretten* aengheroepen, ende dry daghen daer naer, ben ick volmaecktelijck ghenesen gheweest: tot een teecken van dien, hebb' ick dit onderteeckent, ende dese ghiften ghesonden.

Ten tweeden: **Op den rechten kant van de Capelle** wordt noch hedensdagh een tafereel gesien/ met dit volghende verhaal: Ick *Petrus Terrenati* Capiteyn van eene Compagnie Peerde-ruyters onder den Hertogh van *Castro*, reysende met mijne Compagnie van *Piceno*, naer het dorp *Varro*, soo wy den 21. April in't jaer 1543. ghekomen waren tot den vloet *Velinus*, ben ick met twee andere soldaten, *Tiberius de Graviscis*, ende *Antonius Cortona*, mijn peerdt gaen waten in de voorseyde riviere, ende ghekomen zijnde in eene enghde, ben ick met peerdt met al, van boven neder ghevallen in eene diepte van ontrent hondert cubitus hoogh; doch aengheroepen hebbende de *H. Maghet* van *Loretten*, ben ick, sonder eenighen hinder, oft wonde ghestelt op een klippe: daerom hebb' ick mijne belofte volbracht in de teghenwoordigheydt van twee Capiteynen, die dit mirakel met haer eyghen ooghen hadden ghesien, te weten, *Chiancius Vrbevatanus*, ende *Raimundus*, met de gheheele Compagnie Ruyters, die tot dit spectakel waren ghekomen.

Die meer van dese materie wil weten/ moet lesen *Horatium Tursellinum in Histor. Laurei*. Ick home wederom tot onsen Predikant.

Predikant, Pag. 466.

Die van de Roomsche Kercke stellen uyt devotie pelgrimagien, ende reysen in nae *Ierusalem*, ofte nae *Roomen*, ofte oock tot andere tempelen, graven, Reliquien der Heylighen, 't welck immers net over-een-komt met het doen der Mahometanen.

Ant.

Antwoorde.

De bzaghe is / oft Mahomet den inventeur is van soodantghe pelgrimagien / verbolghens / dat wy het van hem souden af-gheleent hebben / oft wel / ter contrarisen / dat het Mahomet af-gheleent heeft van de oude Chyistenen ?

Ghy bekennt selbe dat Mahomet eerst in de werelt soude gekomen zyn ontrent het jaer Christi 600. dan waeren de pelgrimagien onder de Chyistenen al langh in vogue ghewerst : want wat aengaet de pelgrimagien naer Jerusalem, ghy weet selbe wel / dat Eusebius Cæsareensis dyp hondert jaeren te vooren *lib. 3. de vita Constant. cap. 41.* ende Socrates *lib. 1. cap. 13.* ende Sozomenus *lib. 2. cap. 1.* ende Theodoretus *lib. 1. cap. 18.* ende Severus Sulpicius *lib. 2. sub medium*, ende Paulinus *Ep. 11. ad Severum*, ende Ambrosius *Orat. de obitu Theodosii*, twee hondert jaeren vooz Mahomet, hooghlyck hebben gepresen de Kaysertinne Helena, moeder van Constantinus den Grooten / om dat sy in pelgrimacie was gegaen naer Jerusalem, ende aldaer vele kercken / op verscheyde heylighe plaetsen / hadde ghebouwt.

Ghy moest oock weten / dat Eusebius *lib. 6. cap. 9.* dyp hondert jaeren te vooren ghepresen hadde den Bischop Alexander, om dat hy uyt kracht van belofte, ende om de heylighe plaetsen te besoecken / was gherepft naer Jerusalem.

⁊ selbe hadde twee hondert vijftigh jaeren te vooren verhaelt den H. Amphiloehius *in vita Basilii*, van de HH. Basilus ende Eubulus : ende den H. Gregorius Nyssenus, van den Montek Olympius, *Ep. ad Olymp.*

Wat seght ghy van den H. Hieronymus, den welcken *Prefat. lib. 7. in Ezech.* seght / datter nauwelijcks eene ure / sae eenen ooghenblick was / op de welcke de Chyistenen van Jerusalem niet te ghemoete en gingen / aen de Broeders die van alle gewesten in pelgrimacie quamen naer 't H. Landt ? Item *Epist. 17. cap. 6.* dat het langh waer te doorloopen alle de eeuwen / van de Hemelbaert des Heeren tot synen tijde toe /

toe / wat Bisschoppen / ende Martelaeren / ende mannen in de Kerckelycke leere wel sprekende / waren ghekomen te Jerusalem, meynende dat sy min Gods-dienstigheyt hadden / mindere wetenschap / ende mindere deughden / eer sy Christum op die plaetsen aenbeden hadden / van de welcke het Evangelie eerst hadde beginnen sich te vertoonen van't Cruys af. Van de pelgrimagten die Paula, ende Rusticus met syn huyfrouwe gedaen hebben naer 't selve Landt / kondt ghy den boozeyden Oudt-bader lesen *Epist. 27.* ende *Epist. 46.*

Wat seght ghy van den H. Augustinus *lib. 22. de Civ. cap. 8.* daer hy seght / dat eenen sekeren Hesperius de selve pelgrimagie heeft ghedaen / ende van daer mede ghebracht heylighe aerde ?

Dit altemael is immers sijn twee hondert saeren gheweest booz de tijden van Mahomet.

Doeght hier hy Palladium *Hist. Laus. cap. 8.* den welcken seght / dat Ruffinus, ende Melania, de Bisschoppen / Monicken / ende Maeghden ontsugghen / die het H. Landt quamen besoecken / om te volbrēghen haere beloften.

Item Theodoretus *Hist. Relig. cap. 9.* die ghewagh maecht van eenen sekeren Petrus, die derwaerts is ghereys.

Ten lesten Sozomenus *lib. 7. cap. 46.* die 't selve verhaelt van de Keysertinne Eudoxia, huyfrouwe van Theodosius.

Al dit is ghepleeght gheweest hondert ende vyftigh saeren eer Mahomet opt ghebozen was.

Wat seght ghy nu ? hebben de Christenen de pelgrimagten van Mahomet af gheleent / oft wel Mahomet van de Christenen? Heeft hy 't van de Christenen / soo hier blyckt booz de ooghe / soo en moet ghy niet segghen / dat wy dies-aengande ghelijck zijn aen Mahomet, maer aen de oude rechtsinnighe Christenen / oversulck dat wy hier in noch behouden het oude Christendom.

Maekende de pelgrimagten naer Roomen, daer van hebben wy verscheide gherupghenissen by den
H. Joan.

H. Joannes Chrysostomus:

Eerst *Homil. 66. ad Popul.* daer hy seyd/ dat vele Con-
ninghen in pelgrimage ghegaen zijn/ om te besoecken
den de graben van de **H.** Apostelen Petrus, ende
Paulus.

Ten tweeden *Homil. 32. in Ep. ad Rom.* wenscht hy t'om-
helsen het graf van den H. Paulus, ende syn affchen te
sien.

Desghelijck oock den H. Augustinus *Epist. 42. ad Ma-
daurenses.* seght/ dat den keiser met af-geleedde croo-
ne gingh bidden dooz het graf van den H. Petrus.

Den H. Paulinus *Epist. 13. ad Sever.* seght dat hy/ met
andere/ upt kracht van haere beloften/ naar Roomen
in pelgrimage ghegaen zijn / om te besoecken de
graben der Apostelen.

Palladius *Hist. Laus. cap. 113.* seght het selbe van eenen
sekeren Philoromus.

Sidonius Apollinaris, heeft oock dese pelgrimage
aenbeert/ soo als hy ghetuyght *lib. 1. Epist. 5.*

Dozders / raeckende de pelgrimage van de
Christenen ghedaen tot de graben / ende Reliquien
van andere Heylighen / daer van zijn alle schriften
van de Oudt-baderen vol.

Epiphanius beschrijft *in vita Ezech.* de pelgrimage de
welcke t'synen tijde ghedaen wierden tot het graf
van den **H.** Propheet Ezechiël.

Den H. Augustinus *Ep. 137.* ende den H. Paulinus *Natali 3.
de S. Felice*, beschrijven den grooten toeloop van alle
ghewesten/ tot het graf/ ende reliquien van den H. Fe-
lix te Nola.

Den H. Prudentius *Hymno 11. de S. Hyppolito* beschrijft
vele omstandigheden van de pelgrimage tot het
graf van den H. Hyppolitus.

Alsoo wasser grooten toeloop tot het graf van den
H. Thomas tot Edessa, ghelijck Socrates verhaelt *lib. 4.
cap. 14.* Item tot de graben van de **H.** Propheten Ab-
dias, ende Elisæus, ende van den H. Joannes Bapt. ghe-
lijck Hieronymus ghetuyght *in cap. 1. Abdia.* Item / tot
het graf van den H. Cyprianus te Carthagen, soo als Se-
verus Sulpicius verhaelt *Dialogo 1. cap. 1.* Item / tot het
graf

graf van den H. Marcus tot Alexandrien, soo als Palladius seght *Histor. Laus. cap. 11.*

Verhalben dit / ghetuyghen seer vele Oudt-vaders / dat siecken / ende besetene menschen haren toeblycht plachten te nemen tot de graben / ende reliquien der Martelaren.

Den H. Justinus *Quaest. 28.* seght / dat de Reliquien der Martelaren t'synen tijde / dat is / ober vijftien hondert jaeren / de kracht hadden om de menschen te verlossen van de lasten des duyvels, ende van onghenselijke siecken.

Den H. Ephrem *Encom. in omnes Martyres*, seght / dat t'synen tijde / dat is / ober de hierthien hondert jaeren / by de graben der Martelaren / de siecken wierden ghenesen, ende de duyvelen uyt-ghejaeght.

Den H. Gregorius Nazianzenus *Orat. 3.* ghetuyghet / dat by Reliquien van de HH. Petrus, Paulus, Jacobus, Stephanus, Lucas, Andreas, ende Thecla, de duyvelen wierden verjaeght, ende de siecken ghenesen.

Den H. Gregorius Nyssenus *Orat. de S. Theodoro*, behalben dat hy verhaelt dat de Christenen / als mieren / in pelgrimagie quamen tot het graf van den H. Martelaer Theodorus, soo seght hy oock dat by het selve graf de duyvelen wierden verdreven, ende dat het ghemozden was / ghelijck als eenen medecijn winckel voor verscheide siecken.

Den H. Joannes Chrysostomus *Hom. 66. ad Popul.* seght dat dooz de aschen / ende beenderen der Heplighen / de duyvelen wierden verscheurt, ende haere macht onderdruckt: ende *Serm. de virtut. & vitiis*, dat de aschen der Martelaren de boose gheesten uyt-ghejaeght heeft.

Den H. Hieronymus *lib. contra Vigil.* seght dat de duyvelen byschten / ende ghepijnght wierden dooz de graben der Martelaren.

Den H. Augustinus *lib. 22, de Civ. cap. 8.* verhaelt twee gheschiedenissen van't uyt-jaghen der duyvelen by de Reliquien van de HH. Gervasius, Protasius, ende Stephanus.

Wat seght ghy hier van? moet ghy niet bekennen dat de pelgrimagien tot de graben der Heplighen /
ende

teghen het gheopende Turckdom. 207
ende het besoecken van haere Reliquien / vier / dry /
twee hondert jaeren vooz de tijden van Mahomet, is
ghepleeght gheweest van de Christenen / ende ghe-
presen van de rechtsinnighe Leeraers? Waerom en
berghelijckt ghy ons dan niet liever by de oude
Christenen / dan by de Mahometanen?

Predikant. Pag. 471.

Ons belanghende, wy verwerpen alle soo *Mahometaensche*,
als *Paepsche* bevaerden, ende pelgrimagien.

Antwoorde.

Wat wonder? seght my eens wat stuck dat ghy:
heden van de oude Christelijcke Religie / oft in't ghe-
heel / oft ten deele niet verworpen en hebt?

Ten eersten, utwen Calvijn *lib. 2. Instit. cap. 2. § 4.* bekent
dat het de ghemeeene leere is gheweest schier van alle
de Oudt-vaders / dat den mensche eenen vryen wille
heeft: nochtans by heeft dese oude Christelijcke leere
verworpen / ende ghyleden met hem.

Ten tweeden, bekent Calvijn *lib. 2. cap. 3. §. 10.* dat het
eene leerlinghe is gheweest vele eeuwen, oock ten
tijde Chrysostomi, dat is / over 1400. jaeren / dat de ge-
nade Godts / ofte sijne intwendighe beroeringhen in
't hert van den mensch / den selven niet en dwin-
ghen / maer wel kunnen wederstaen worden: niet
teghenstaende by heeft dese oude leere verworpen /
ende ghyleden met hem.

Ten derden, bekent by *lib. 2. cap. 4. §. 3.* dat de oude
Leeraers, ende oock somtijds Augustinus, gheleert heb-
ben / dat de sonden gheschieden / niet dooz de macht
Godts / maer alleenlijck dooz sijne toe-laetinghe.
Eventwel heeft Calvijn dese oude leere verstooren / en-
de ghyleden met hem.

Ten vierden, bekent by *lib. 2. cap. 5. §. 19.* dat het by-
naer aen alle Schijbers ghemeyn is / onder de ghe-
lyckenisse van eenen reysenden man / te leeren / dat
den mensche niet en is soo dooz de roovertje des duy-
vels

belij ghekrenckt / dat hy niet en heeft wat behouden
van het goet / dat hy eerst hadde. Dies niet teghen-
staende / soo seght hy klaer uit / dat de Vaders, sonder
twijffel, dit hebben ghedicht buyten het rechte ghevoelen
van de woorden des Heeren. Soo heeft hy dan mede dit
oudt Christelijck gheboelen van by naer alle de Vaders,
verworpen / ende ghprieten met hem.

Ten vijfden, bekenet hy *lib. 2. cap. 16. §. 9.* dat de leere
van de daedelijcke nederdalinghe Christi tot de zielen
der Vaders / groote Aetheuren heeft (ende ick segghe
dat het heeft alle de Oudt. vaders soo Grieksche / als
Latijnsche / van Coccius hoor ghestelt in Thesuro) soo
houdt ewentwel Calvijn, dese oude / ende alghemeene
leere van alle tijden / voor een fabel, ende ghprieten
met hem.

Ten sefden, bekenet hy *lib. 3. cap. 4. §. 7.* dat de Oor-
bierchte is een alder oudste ghebruyck: nochtans heeft
hy dit ghebruyck af-gheschaft / ende ghprieten met
hem.

Ten sevensten, seght hy *lib. 3. cap. 4. §. 38.* dat hy naer
alle de Vaders / welckers boecken in't openbaer
sijn / van de voldoeninghe hebben ghesproken: maer
hy seght / dat sy in desen deele ghesaelt, ofte veel te scherp,
ende hardt hebben ghesproken: Soo heeft hy dan oock
dit oudt / ende alghemeen Christelijck gheboelen ver-
soemt / ende ghprieten met hem.

Ten achtsten, bekenet hy *lib. 3. cap. 5. §. 10.* dat het ghe-
voelen van't Vaghevyer heeft van oude tijden aen, in de
ghemeynte gheweest: Item / dat over duysent dry hondert
jaeren is een ghebruyck, ende ghewoonte gheworden, dat-
men soude voor de dooden ghebeden doen: want alhoe-
wel hy dit hoor stelt als eene teghen-worpinghe van
de Catholijcken / soo stemt hy ewentwel dit oudt ghe-
bruyck / ende leeringhe toe / niet laochenende / maer
seggende: Door wat Woordt Godts, door wat openba-
ringhe, ende door wat exempel is dit gheschiedt? Soo be-
kenet hy dan dat het gheschiedt is. Item: Selfs de ou-
de die ghebeden voor de dooden deden, saghen dat sy hier in
noch bevel Godts, noch behoerlijck exempel hadden: waer-
om hebben sy dan jet sulcks bestaen te doen? Ick segghe dat
sy

fy

sy daer in menschen gheweest zijn, ende datmen daerom niet en moet naer-volghen dat sy ghedaen hebben. Hier bekennt hy immerg opentlijck/dat de oude bestaen hebben voer de dooden te bidden/ ende alhoewel sy sulckx ghedaen hebben, datmen se eventwel niet en moet naer volgen/ Iae bestraft Augustinum selve / ende sijne heylighe moeder Monica, over de selve leeringhe: Over sulckx berwerpt hy hier wederom eene alder-oudste Chri- stelijcke leere/ ende ghylieden met hem.

Ten neghensten, seght hy *lib. 3. cap. 15. §. 2.* Ick bekenne dat de oude Schrijvers der ghemeynte, dit woordt (Verdien- ste) ghebruyckt hebben: maer hy seght / dat sy het sel- ve mis-bruyckt hebben / vervolghens heeft de oude leere van de verdienstighe wercken verbloecht/ ende ghylieden met hem.

Ten thienden, bekennt hy *lib. 6. cap. 23. §. 6.* dat de oude Leeraers ghemeynlijck, de leere van sijne predestinatie bestrijden: eventwel houdt hy sijne nientwe leere / met berwerpinghe van de oude ghemeene, ende ghy- lieden met hem.

Ten elfsten, seght hy *lib. 4. cap. 6. §. 16.* Ick en versake niet dat de oude Schrijvers alomme der Roomscher Ghemeynte groote eere toe-schrijven, ende eerweerdighlijck daer van spreken: Wat ghylieden houdt van dit gheboelen / blijktt upt uwe/ ende uwx ghelijcken scheldinghen / ende lasteringhen / die ghy upt-bzaecht in alle boec- ken / ende op alle Preeck-stoelen / teghen de Room- sche Kercke.

Ten twaelfsten, seght hy *lib. 4. cap. 12. §. 19.* dat de ou- de Leeraers het vasten ghepriesen hebben/ ende onder de boornaemste deughden verheben / ende dat op die tijden het viertigh-daeghsche vasten over al hadde plaet- se ghecreghen: niet teghenstaende berwerpt hy dese leeringhe/ ende algemeen oudt ghebryck / als on- matigh, ende superstitieus, soo doet ghylieden met hem.

Ten derthienden, *lib. 4. cap. 13. §. 24.* bekennt hy / dat dese uptlegginghe (over het houwelijck eens Bis- schops *1. Timoth. 2. 3.*) oudt is/ te weten/ datmen niet en moet dien tot eenen Bisschop bekieken/ die sijn
tweede

tweede wijs ghehadt heeft: Evenwel verwerpt hy dese oude leere/ als valsche; ghylieden met hem.

Ten vierthienden, bekent hy *lib. 4. cap. 15. § 7.* dat de oude Leerars onderschept maecken tusschen den doop van Joannes, ende den doop der Apostelen: Niet teghenstaende Calvijn houdt contrarie / ende ghylieden met hem.

Ten vijfthienden, bekent hy *lib. 4. cap. 15. §. 10.* dat over langhen tijdt (men soude konnen bewijzen van alle reuwen) gheleert is gheweest/ dat wy door den doop onthonden / ende verlost worden van de erf-sonde: Nochtan hy houdt die oude Christelijke leere voor valsche, ende ghylieden met hem.

Ten sefthienden, bekent Calvijn *lib. 4. cap. 17 § 39.* dat het eene ghewoonte van de oude Kercke gheweest is/ het H. Sacrament des Autaers, ofte soo hy spreekt / het broodt des Nachtmals wegh te legghen/ ende te bewaeren: Evenwel hy verwerpt dat/ ende ghylieden met hem.

Ten seventhienden, seyd hy *lib. 4. cap. 17. §. 43.* Ick weet wel hoe oudt het ghebruyck des Chrisma, ende der inblasinghe is: Nochtan dese twee oude Christelijke ghebruycken heeft hy verbloecht/ ende ghylieden met hem.

Ten achthienden, bekent hy *lib. 4. cap. 18. §. 11.* dat het Nachtmal van de oude Kercke wt-gaf/ ick en weet niet wat ghedaente/ verhaelinghe/ ofte vernieuwinghe van de offerhande Christi: Dies niet teghenstaende heeft hy dit verworpen/ ende ghylieden met hem.

Wat ick hier/ naer al dit/ moest op-haelen alle de andere stucken / die ghylieden met Calvijn hebt verworpen / ende nochtan van de oude Christelijke Kercke zijn voor goet gehouden / ende ghezeven gheweest (alhoewel wy hier van de bekentenisse van Calvijn niet en hebben) het sonde aen de heele werelt blijcken / dat ghylieden schier alle de stucken van de Christelijke / oude / ende Apostolijke Religie/ oft in't gheheel, oft ten deele, soo ick boven seyde/ verworpen hebt. Wat wonder dan / dat ghylieden oock onder andere verwerpt het alder-oudste ghebruyck

huyck van Bevaerden, ende Pelgrimagien? Maer dit seggh' ick alleen tot een besluyt / dat alle uws ghesinde/ moeten blinder als blindt zyn / indien sy npt de voozgaende achtien stucken, die Calvijn opentlyck bekent de leere / ofte ghebryck gheweest te zyn van de oude Christene Kercke / ende nochtans de selbe verwerpt/ als ongherijmt / valsck &c. Indien sy / seggh' ick / niet en sien / dat haere heele Religie niet en kan denghen / aenghesien dat sy in soo menighe / ende oock ghewichtighe stucken / af-ghebreken is van de leere/ ghebryck/ ende gheboelen der Ouden/ die ghylieden self vooz Catholische/ ende rechtsinnighe houden moet; ofte soo niet/ soo moet ghy dan opentlyck segghen/ datter noyt recht sinnighe Kercke Christi, is in de werelt gheweest.

Predikant.

Wy weten dat Godt sijne hulpe, ghenade, ende gaven aen gheen plaetse in de werelt heeft verbonden, ende dat het strijdt teghen de alghemeyne ghenade, ende staet der Kercke des nieuwen Testaments, ghelijck blijkt uyt 't ghene Christus seght Ioan 4. 21. 22. 23. vergheleken met de woorden des Apostels Pauli, 1. Timoth. 2. 1. 2.

Antwoorde.

Dese Schryftuer-plaetsen heeft de oude rechtsinnighe Kercke/ ende haere Leeraers / soo wel ghesien / ende veel beter verstaen als ghylieden / ende nochtans / soo wy boven ghesien hebben / de oude Christenen / soo van den Oosten / als van den Westen/ hebben Bevaerden, ende Pelgrimagien ghedaen oock uyt debotte/ ja/ uyt kracht van beloften; ende haere Leeraers hebben de selbe / niet alleen gheapprobeert in haere schriften / maer oock metter daedt ghepleeght: Soo en moeten dan die voornoemde Schryftuer-plaetsen soo niet verstaen worden / ghelijck ghylieden de selbe verstaen; ofte wel / segge opentlyck/ dat den h. Gheest de heele oude rechtsinnighe

nighe Kercke/ ende haere Leeraers verlaeten heeft /
ende dat hy alleen / naer soo vele hondert jaeren/ is
ten lesten komen rusten op Calvijn, ende sijne nieuw-
gherefozmeerde Discipelen.

Predikant.

Hier van en is gheen bevel, noch exempel in de schriften.

Antwoorde.

Bevel en is niet van noode / want set kan prijs-
baer/ ende godtbzuchtigh zijn sonder bevel; 'ten zy
dat ghy wilt segghen/ dat het in de nieuwe Wet prijs-
baerder zy / den Sabbath-dagh te houden met de Joden,
als den Sondagh met de oude Christenen. Wat de exem-
pelen raecht / die sult ghy vinden in mijn Tractaet van
de Pelgrimagien.

Predikant.

De waere godtsaligheydt, ende devotie, wordt door dat
reysen ende rotsen meerder vermindert, dan vermeerdert.
Siet *Epist. Greg. Nysseni de eunib. Ierosolym.*

Antwoorde.

Ten eersten, Bellarminus in *Catalogo Scriptor.* seght dat
dien bries van Nyssenus, onder sijne schriften te vo-
ren niet ghebonden en wterdt; vervolghens is het
te dencken / dat dit het werck niet en is van dien
Onre vader.

Ten tweeden: Ghenomen het waer sijn schrift; ick
segge/ dat hy aldaer (soo een-jeder kan naer-sien)
niet en berispt de pelgrimagie naer Jerusalem in alle
persoonen / maer alleen in de Monicken / ende
Godt toe-ghheplighde Vrouwen / de welke haer
verrocken hadden upt het ghewoel der menschen /
ende op ghestoren in een Clooster/ oft Celle: want
alhoewel de pelgrimagie goet is / nochtans en
komt

komt niet wel van soodanighe personen / ghelijck
als de vrouwen zijn / die niet stichtelijck sonder geselschap
konnen reysen. Item / de Monicken / die in
de Cloosters wierden gheoeffent in stil-swyghen /
ghebeden / ende vasten : alsoo heeft Jonas lib. 3. be-
antwoydt de scheldinghen van Claudius teghen den
Abt Theodemirus : want Claudius hadde gheseydt aen
den Abt / die de pelgrimagien gheprezen hadde :
Waerom houdt ghy uwe Monicken in het Clooster, ende en
seyndtse niet allegader naer Roomen ? Jonas antwoydt in
de plaetse van den Abt : Om dat de pelgrimagie wel
goedt is, maer en betaemt niet aen Monicken ; ghelijck oock
het houwelijck goedt is, maer en betaemt niet aen de ghene
die professie van onthoudinghe doen. Van ghelycken
oock den H. Hieronymus, die soo veel gheschreeven heeft
tot lof van de pelgrimagien, ghelijck men kan sien upt
synen bryef tot Eustochium, ende andere meer / en wilt
nochtang niet dat den Monick Paulinus in pelgrima-
gie soud' gaen / om dat de ruste / ende stil-swyghen
meer betaemden aen synen staet / ende booznemen :
alwaer oock den H. Hieronymus seer wel vermaent
heeft / dat den H. Antonius, die enen Monick was /
noyt tot de heylighe plaetsen ghereyst is : maer dat
Hilarion, die in Palestina woonde / niet meer als eens
is derwaerts ghegaen / om dat hy niet en soude schij-
nen te verachten de heyligheyt der plaetsen / die aen
hem soo naer waeren ghelegghen. Soo doet oock den
H. Gregorius Nyssenus, sprekende alleen tot sommighe
die de eenigheydt, booz haer leven / hadden verkozen /
ghelijck blyckt upt dese sijne woorden : Daer zijnder
sommighe, die voor haer een heymelijck, ende eenigh leven
hebben verkoren, die dit voor een deel der godtvruchtig-
heydt houden, de plaetsen van Hierusalem ghesien te heb-
ben &c. Siet ghy wel dat hy hier niet alle persoo-
nen aen-spreekt / maer alleen de ghene / die haer
tot een eenigh leven hadden begheben ? want ander-
sins / hoe is't ghelooffelijck / dat Nyssenus heeft wil-
len berispen een sake / die hy wel wist ghedaen te
zijn van den H. Alexander Martelaer / synen Pa-
tricot ? ende niet onwetende was / dat het sel-

Het gheopent Christendom
 ve aen-ghespreken wierdt van alle de Leeraren sijns
 tijds?

Laet ons nu sijnen heelen brief / met korte woorden ontsluten.

Voor eerst dan / probeert hy / dat de pelgrimage een werck is niet noodich tot de volmaeckheydt / of saligheydt.

De Munniken waeren van contrarie gheboelen / ende dit beghoort Gregorius een verdoeyde opinie te zyn / ende wy met hem.

Ten tweeden, hy stelt de perijckelen voor / die daer sijn op den wegh / ende soo hy namelijck van handelt van de vrouwen die aen Godt waren toegeheylt / soo seggt hy / dat aen gheen personen meer moeten gheschout wt worden de perijckelen van bekoringhen / namelijck als sy souden moeten reysen in gheselschap van mans / dan aen dese.

Ten derden: Hy seggt wel dat Godt ober al is / ende dat ober al kercken / Altaren / ende h. Sacramenten te binden zyn / maer dit wordt alieen gheseyt / om aen de Munniken te toonen dat het niet nootzakelijck en was tot de saligheydt in pelgrimage te gaen nae Jerusalem, soo als wy mede noch segghen. Dus verre Gregorius.

Predikant.

Augustinus seggt *Sem. 3. de Martyribus*: De Heere heeft niet gheseydt reys naer het Oosten, en soeckt gherechticheydt; vaert naer het Westen om quijtscheldinghe te bekomen. Vergheeft uwen vyandt, ende u sal vergeven worden.

Antwoorde.

Dit derde sermoon van de Martelaren, en hebbe ick onder de Schriften Augustini niet konnen vinden: Doch ghreuen noodt / de wijle bijcht / dat Augustinus, niet anders wilt segghen / dan / dat het niet noodtsaekelijck is verre te reysen / om vergiffenisse te krijgen;

teghen het gheopende Turckdom. 215
ghen; dat segghen wy mede / hier wyt nochtans en
volght niet / dat de Pelgrimagien of bevaerden niet
goet sijn.

Pre dikant.

Chrysostomus seght oock *Hom. 1. in Epist. ad Philemonem* :
Om verghevinghe onser sonden te verkrijghen, en is niet van
nooden ghelt te gheven ofte tot verre plaetsen ter bede-
vaert te reysen.

Antwoorde.

Hier sie ick wederom / ofte uwe onthetentheydt /
ofte uwe boogheydt: waerom hebt ghy de woorden
van desen Oudt-vader verkort / ende geraeybzaecht ?
soo spreekt hy dan : Om verghiffenisse onser sonden te
verkrijghen, en is niet van noode gheldt te gheven, noch ject
anders sulckx te doen : den goeden wille is ghenoeghsaem:
T'en is niet van noode in verre ghewesten reysende over te
gaen, noch tot verre gheleghen natien, noch arbeydt te on-
derstaen, maer alleenlijck te willen.

Voor eerst, met wat stoutigheydt hebt ghy / Chry-
sostomus doen spreken van bedevaerden, daer hy hier
niet eens op-ghedacht heeft : wat meent ghy dan/
dat Peregrinari in't Latijn / niet anders te segghen en
is / als in bedevaert gaen ? leest Calepinum, die sal u con-
trarie leeren : ofte indien ghy Griecx verstaet ('tge-
ne ick niet en meene) leest Chrysostomum in sijn eygen
taele / daer sult ghy vinden: *ἀποδημία σιναδία*, vraecht
van de Professoren van Leyden, of dit niet anders
en beteeckent als in bedevaert gaen, indien sy u seggen
dat neen; gaet / ende siet Lexicon Roberti Stephani, die
sal u seggen / dat *ἀποδημία*, is te segghen / een vrent landt,
ende *σιναδία*, is enckelijck te seggen / reysen : wat komt
ghy ons dan raesen dat Chrysostomus, hier soude spre-
ken van bevaerden ?

Ten anderen, ghenomen hy sprack daer van : Hooft
gy niet dat hy seght / dat het niet nootzakelijck en is in
pelgrimagie te gaen / om verghiffenisse te krijghen

van

Het gheopent Christendom
van sijne sonden : wie heeft daer opt aen ghetwijf-
felt ?

Eyndelijck , al dat Chrysostomus seght / en is anders
niet / dan datmen gheen groore maecte / noch arbeide
doen moet om bergheiffenisse vande sonde te krijghen:
volght hier uyt dat hy de bevaerden berispt / ofte ber-
soept ?

Men ist de pijnne weert de groote Blaef-haech Hos-
pinianus te hooren vallen van de pelgrimagien.

Voor eerst , seyd hy / *de origin peregrinat. cap. 29.* dat
den eersten oorspronck vande pelgrimagien naer Jerusa-
lem , ende het heyligh Landt , is begroot ten tijde Constan-
tini den Grooten.

Antwoorde , dit is de eerste leughen : want Hierony-
mus *Ep. 17.* Seght dat dese debotte begoot heeft van de
Hemelveert Christi , dat is / oyp hondert jaeren voer de
tijden van Constantinus.

Ten tweeden seght Hospinianus , dat Helena de Moeder
van Constantinus , dese pelgrimacie aenghenomen
heeft / beweeght zijnde door eenen superstitieusen , en wijf-
achtighen jever.

Antwoorde , dit is de tweede leughen : want Euse-
bius *lib. 3. de vita Constant. cap. 41.* die op / of ontrrent de
selve tijden gheleest heeft / seght dat Helena dit gedaen
heeft / uyt een Godtvruchtigh ghemoedt , ende affectie tot
Godt : ende hy prijstse over al / om haere Godsalig-
heyt. *Socrates lib. 1. cap. 13.* seght dat sy de repse aenghe-
nomen heeft vermaent zijnde van Godt in haren slaep. Theo-
doretus *lib. 1. cap. 18.* seght dat sy daerom van alle Godt-
vruchtighe menschen is ghepresen gheweest. Ambrosius
orat. de virtut. Theodosij. dat sy het kruys heeft ghesocht
door het ingheven vanden H. Gheest ; wat komt ons dan
Hospinianus hier wijs maecken / teghen dese klare ghe-
rugheiffen / dat sy eenen superstitieusen jever heeft
ghelijdt ?

Ten derden , seght Hospinianus , dat Helena hier in ghe-
fondicht heeft , dat sy meer gheloof vanden Heere , heeft
schijnen te gheven , aen het cruyss , naghels , ende het graf ,
als aen den H. Gheest , ende de Apostolische schriften.

Antwoorde : Dit is de derde leughen : want nie-
mandt

teghen het gheopende Turckdom. 217
mandt van de oude Kerckelijcke Historie-schryberg
en seght d'r.

Ten vierden, om te toonen/ dat Bellarminus qualijck
ghesepdr heeft/ dat Hieronymus aen Paulinus ontraden
hadde/ dat hy naer Jerusalem niet en soud' gaen / om
dat hy een Munnick was / soo seght hier op Hospi-
nianus : soo heeft dan *Hieronymus* qualijck ghedaen , dat hy
Marcellam eene vrouwe toeghe-eyghent aen Godt, ende *Rusti-
cus* een Munnick heeft verweckt om de pelgrimagie nae *Jeru-
salem* t'aenveerden.

Antwoorde , hier sijn wederom d'z leughens met
eenen slag.

De eerste, dat Hieronymus *Marcellam* soude verweckt
hebben : dat is Hieronymus niet gheweest / maer Paula,
ende Eustochium, die doen in Bethlehem haer tot een
Clooster hadden begheben.

De tweede leughen is/ dat *Marcella* alsdan een Gode
toeghe-heplijche vrouwe was : want daerom schre-
ven Paula ende Eustochium aen *Marcella* dat sy nae Jeru-
salem komen soude/niet alleen om de heplijge plaetsen
te besoecken/maer oock/om haer aldaer in een Cloo-
ster te begheben/ ende aen Godt toe te heplighen; soo
en was sy'et dan noch niet.

De derde leughen is / dat *Rusticus* die van Hieronymus
wozdt verweckt *Epist. 46.* om nae Jerusalem te gaen/een
Munnick soude gheweest hebben / ter contrarien / hy
was ghetrouwt met een seker vrouw-persoon ghe-
naemt *Artemia* : Nu in den bytes / die Hieronymus aen
eenen anderen *Rusticus* heeft gheschreven / die een
Munnick was / daer en vermaent hy niet een enkel
wozdt van nae Jerusalem te reysen.

Ten vijften, valt *Hospinianus* op den bytes vanden *H.*
Gregorius Nyssenus, daer wy boven van ghewach ghe-
maeckt hebben / ende seght : In dien brief ghebruyckt
den voorseyden *Gregorius Nyssenus* veele stercke, ende bestan-
dighe redenen, teghen de pelgrimagien naer het heyligh
Landt.

Antwoorde. Laet ons die hoozen.

Hospinianus.

De eerste is : Die naer *Ierusalem* reyft uyt devotie om het ghebodt des Heeren , doet wel , ende een goet werck : maer van soodaenighe Pelgrimagien , en is gheen ghebodt Godts ; Ergo.

Antwoorde.

Om niet te spreken van desen Syllogismus , die niet meer op sijn koten en staet / als eenen kreupelen : Ick segghe niet Nyssenius datter geen ghebodt Godts en is / om in pelgrimagie te gaen naer *Ierusalem*, niet teghenstaende / segghe ick niet de Onnd-vaders boven van my verhaelt / dat soodanighe pelgrimagien / prijsbaer / goet / ende Godtzychtig zyn / andersints en waer het bieren van den Sondagh, in de plaetse vanden Sabboth-dagh by de Christenen niet prijsbaer: want dien dagh in't besonder nergheus gheboden wort: dat ick waer in de plaetse vande Ghereformeerde, ick soude dien mede afschaffen / met die achthien stucken, die wy boven uyt Calvijn hebben ghehoort.

Hospinianus.

Daer de Heere , om 't rijke der hemelen te bekomen, noemt de *Ghebenedijde*, daer en reket hy onder de goede wercken niet de pelgrimagie naer *Ierusalem*: Daer hy de acht saligheden verkondicht heeft , en maeckt hy gheen ghewach van dit werck : wat nootd dan een sake te doen , de welke ons noch saligh maeckt , noch nut is tot den Hemel.

Antwoorde.

Onder de mercken die Christus sal hoort-stellen aen de *Ghebenedijde* sijns Vaders , als oock onder de acht saligheden, en reket hy / noch het Gheloof, noch de Hope, noch de Liefde, noch het nutten sijns lichaems , noch het hooren van predication , noch het lesen van de Schrifture ,
noch

teghen het gheopende Turckdom. 219

noch het vieren vanden Sondagh, noch den doop, &c. Wat noodt dan dit al te plegghen / ofte ghebruycken? Wat dunckt u / is dit niet een schoon argument? ofte laten alle dese booz-gaende dinghen nuut te wesen tot de salighejdt / ofte godtruytigh / om dat sy niet en staen onder de acht saligheden, ofte onder de wercken die Christus sal booz-houden aen de ghebenedijde? soo en is dan het singhen der Psalmen, het bekeeren, der onghe-loovighen, &c. gheen goetd werck: want dese niet en staen noch onder de acht saligheden, &c. Studeert eens hier wel op / D. Predikans, en helpt uwen Hospinianus npt de bzodde.

Hospinianus.

Al het ghene dat hindert, en schadelijck is, en mach niet ghevolgt werden, maer de pelgrimagien hinderen, ende sijn schadelijck namelijk aen vrouwen: ergo.

Antwoorde.

Dat de pelgrimagien schaedelijck sijn aen ALLE vrouwen / ofte personen / dat en seght Gregorius niet; sy sijn schaedelijck aen sommighe vrouwen / tot de welcke hy daer spzeckt / dat is / de ghene die nu een eenich leven hebben verkozen / dat is waer: maer hier npt en mach niemant besluyten dat sy schaedelijck sijn aen alle menschen; andersintz soude dit besluyt oock goetd wesen: 'Tis schadelijck aen eenen siecken rouwe vruchten te eten: ergo 'tis schadelijck aen alle menschen, wie'en siet niet / dat dit niet en volght?

Hospinianus.

'Tis sottigheyt in verre ghelegghen landen te soecken, 'tghe-ne wy 'thuys hebben: maer wy hebben Christum t'huys, soo en ist niet van noode hem te soecken in verre landen.

Ant-

Antwoorde.

Was Godt ten tijde van Jacob niet ober al te binden / eben ghelijck als hy nu is? hoe seggt dan Jacob *Genes. 28.* dat Bethel het huys Godts was, de poorte des Hemels, ende dat Godt op die plaetse besonderlijck woonde? Wat hadde Bethel meer / als andere plaetsen? niet / als dat Godt / ofte synen Enghel / daer aen Jacob verscheenen was / waer dooz Jacob, niet alleen met eenen heplighen schizick wttert bebanghen / maer oock met eene besondere debotte om daer op te rechten eenen steen / die hy heylighde dooz het salben met olie / soo als den Dordrechtschen Bijbel bekent *Num. 30.* Wel aen / ghemerckt dat Godt wordt ghesepdt besonderlijck te woonen te Bethel, om dat hy daer eens verscheenen was dooz eenen clepuen tijdt / ende dat de ghebeden / ende Godts-diensten der menschen / (soo den booznoemden Bijbel bemerckt *Num. 29.*) van daer / als dooz eene poozte tot den Hemel op clommen: waerom en maghmen het selve niet segghen van Jerusalem, ende andere om-ligghende plaetse / de welcke den Sone Godts / niet eene korte wijle tijdt / maer dyp-endertigh jaeren lanck heeft betreden / ende dooz wandelt met sijne heplighe voeten / ende sich selven daer soo menschmael verthoont aen de menschen? waerom / segghe ick / en moghen wy eben niet segghen als Jacob, dat hy ter oorzaecke van sijne langhduerighe openbaeringhe / daer besonderlijck woont / alhoewel wy hem oock t'hups hebben / ende oversulckx / dat / in die lauden / daer hy het werck onser salighepdt upt-gheboert heeft / onse ghebeden / als dooz eene poozte / climmen in den hemel: Ick laete staen hoe het aensien vande boozsepde plaetsen / doet ghedencken / ende het ghedencken eene besondere debotte / ende liefde verweckt tot den ghenen / die op die plaetsen namelijck / sijne heele liefde tot ons upt-ghestoet heeft.

Hospi-

Hospinianus.

'Tis eene dwalinghe te meynen, dat de Heere noch lichaemelijck in *Palestinen* is, ende dat den H. Gheest daer over-vloedigh is, ende tot ons niet en kan over-comen.

Antwoorde.

Dit is boozwaer eene seer groote/ende grobe dwalinghe / ende om dieswil dat sommighe ten tijde van Nyssenus in dese dwalinghe staken / daerom pooght hy / soodanighe menschen van't hepligh Landt af te heeren / op dat hy dese dwalinghe soude upt-roepen : Maer wie van de Catholijcken / heeft opt sulckx gemeynt ?

Hospinianus.

Indien ghy wilt gissen uyt 't ghene men siet seght *Gregorius*, Godt sal meer teghenwoordigh sijn in *Cappadocien*, dan op andere plaetsen.

Antwoorde.

Wat reden? die heeft Hospinianus wel sijnsz berwegghen : want Nyssenus seght / datter in *Cappadocien* menighe Autaren waren / sae schier ontallijcke Autaren waren / de gheheele werelbt deur / die soo niet te binden en waeren te Jerusalem : Hospinianus heeft hem wel ghewacht van te segghen / dat ten tijde Nysseni de werelbt vol Autaren was : want met recht souden hem de Broeders ghebraght hebben / waerom en hebben wy mede soo vele Autaren niet / nae de wyse der oude Christenen : 'tghene dan *Gregorius* hier seght en is anders niet / als dat den Godts-dienst meer upt-wendighe behulpselen hadde in *Cappadocien* om publtelijck ghepleeght te worden / om datter veel meer Autaren waeren / dan te Jerusalem ; maer hier upt en volghet niet / dat het berispelijck is in pel-

Hospinianus.

Indien te *Ierusalem*, ende andere plaetsen daer ontrent,
 meer Goddelijcke gratien waeren, als elders, de sonden van de
 inwoonders en soudē soo menichvuldigh niet sijn; maer daer
 en is niet eenen slaghe van onreynicheyt die daer niet en reg-
 neert; ergo.

Antwoorde.

'Ten is niet van noode dat de gratten Godts ghe-
 lijk als vast / ende aen die plaetsen ghehecht sy; 'tis
 ghenoech datse Godt by tijdt / ende ghelegghentheyt
 daer overbloedigher uytstoot over de ghene / die door
 het uyt-wendigh aenschouwen der plaetsen / ende
 ghedencken der Mysterien die aldaer uyt-ghelwercht
 sijn / tot meerder devotie / ende leedt-wesen verwecht
 worden / dan elders.

Hospinianus.

Gregorius voldoet aen eene op-worpinghe, ende gheeft
 te kennen de oorsaeken, waerom hy selfs naer *Ierusalem*
 is ghereyst, te weten, niet uyt devotie, maer om andere
 affairen.

Antwoorde.

Hier uyt blijkt / dat hy alleenlijck spreekt tot de
 Monniken: want soo desen Gregorius Nyssenus selve
 een Monnick was gheweest / eer hy Bisschop wiert;
 als hy aen de Monniken ontraedde hā in pelgrima-
 ge te gaen na *Jerusalem*, so hōsten hem dadelijck vrac-
 ghen: Hoe zijt ghy dan selve ghegaen naer *Jerusalem*,
 daer ghy mede een Monnick waert? Hier op ant-
 woort Nyssenus: 'tis een heel ander ghelegghentheyt /
 want den waghē daer ick op sat / was ons als een
 Kerck,

Kerck, ende Clooster: want wy songhen allegaer samen, ende wy vasteden aen den Heere, den gheheelen wech door.

Merghens en seght Gregorius, dat hy derwaerts niet en is ghegaen upt devotie: dat heeft Hospinianus hy ghelapt; ten sy dat hy alsoo wilt argumenteren: Gregorius seght dat hy derwaert is ghereyst om besondere affairen: ergo hy loochent dat hy dit ghedaen heeft upt eenighe devotie: maer hoe dit volght/ en kan ick niet sien.

Hy gaet hem Hospinianus in postuer stellen om te wederlegghen de antwoorden van Bellarminus.

Hospinianus.

Voor eerst, seght Bellarminus, dat desen brief misschien van Nyssen niet en is,

Antwoorde.

Bellarminus heeft seer wel gheseydt / ende niet sonder reden: want ten 1. desen brief en waert te bozen onder sijne schriften niet ghebonden. 2. Men weet niet wie hem upt het Griecx heeft over-gheset in't Latijn. 3. Hoe kost Nyssen berispen / 'tghene van alle de Leeraers van synen tijde gheprezen wierdt? 4. De redenen die in desen brief worden voorgesteld/ sijn veel te slecht / vooz soo eenen scherp-sinnighen Leeraer als Nyssen ghetweest is; want soo ick nu betoesen hebbe / daer en is nauwelijckx / een reden die sluyt.

Hospinianus.

Dit is de ghewoonte der Jesuiten, als haer jedt wort voorgeworpen uyt de Vaders, dat sy niet beantwoorden en konnen, te segghen, dat, dat schrift, ofte die plaetse, een bastaert schrift is.

Ant.

Antwoorde.

Dat dit sijn geboelen is/ blijkt uyt het boozgaende: want wy hebben metter daet/op de redenen vanden ghemeynden Nyssenius gheantwoort: Ten anderen Hospinianus seght dat het een schyft van Nyssenius is/ sonder eenighe pzenbe/ wy loochenen dat/ ende brengen redenen by waerom het niet en is; eerst moeten dese redenen te niere ghedaen worden; en dan bewijzen booz-ghestelt/ dat het een waerachtigh schyft van Nyssenius is; gheen van beyde heeft Hospinianus ghedaen; soo blijven wy met groot recht daer by/ dat het een bastaert-schyft is.

Derhalven: ghy lieden selve zijt alder-meest plichtich/ in't ghene ghy de Jesuiten beschuldicht; die lust heeft/ magh dit sien in de Catholijcke Waerheydt, ende Memorie-boeck van D. Petrus Cabeljau.

Hospinianus.

Bellarminus, seght op de tweede redenen van Nyssenius, dat hy alleen daer mede probeert, dat de pelgrimagien niet noodighen sijn, tot de volmaecktheyt, of saligheydt.

Antwoorde.

Is het niet soo? blijkt dit niet uyt sijne woorden?

Hospinianus.

Soo weder-spreect dan Nyssenius aen Bellarmino, de wijle Bellarminus seght colum. 2231. dat de pelgrimagien strecken tot de eere Godts, de Godtvruchtigheydt vermeerderen, ende dat het een werck is van penitentie, ende voldoeninghen. Maer dese dinghen sijn noodigh tot onse saligheydt. Noch meer, Bellarminus seght Tom. 2. Col. 1507. dat de penitentie eenen wegh is tot de rechtveerdighmakinghe, ende Colum. 1515. wilt hy bewijzen, dat door de dry deelen der penitentie, te weten, het berouw, biechte,

biechte, ende voldoeninghe bekomen wordt verghiffenisse der sonden. Thomas ghetuyght oock, dat alle de sonden door de penitentie in dit leven kunnen uyt-gedaen worden. Indien dan de pelgrimagien, soo Nyssenius seydt, niet toebehooren tot de volmaecktheydt, noch tot de saligheydt, soo sal dan de leeringhe van Bellarminus, ende der Paus-ghesinden valsch sijn, die contrarie staende houdt.

Antwoorde.

Ick en weet niet wat desen goeden man al praet: Leert Nyssenius niet / dat de pelgrimagien niet noodt-sakelijck en sijn tot de volmaecktheydt / of saligheyt: dat leert Bellarminus mede / ende alle de Paus-ghesinden; waer is dan hier strijdt tusschen Bellarminum, de Paus-ghesinden, ende den ghemeynden Nyssenium? Bellarminus seght datse strecken tot de eere Godts, de Godtvruchtigheydt vermeerderen, &c. dit en heeft Nyssenius nergheens gheloochent / ten sy aengaende soodanige persoonen die haer begheben hadden tot een hemelijck / ende eenigh leven; kan dese / segghen wy mede / dat sy beter doen niet te blijven daer sy sijn / uyt-ghesondert als de ghehoorzaemheyt haer anders ghesiedt: Waer is dan den tegen-strijdt? of meent ghy misseken dat-ter niet kan strecken tot de eere Godts, ofte de Godtvruchtigheydt vermeerderen, &c. ten sy het ghene nootsakelijck is tot de saligheyt? dat staet u toe te bewijzen.

Hospinianus.

Bellarminus seght, dat desen brief van Nyssenius alleen siet op de Munniken, ende vrouwen die toegheheylt waeren aen Godt. Ick bekenne dat desen brief gheschreven is tot eenen sekeren vriendt, die Nyssenius was te raede gekomen, raeckende de pelgrimagien der Munniken, ende Gode toegheheyltde vrouwen: Maer de redenen die hy ghebruyckt, en sien niet alleen op haer, maer op alle menschen in't ghemeyn.

Antwoorde.

De redenen hebben wy boven ghehoort / ende en kan niet sien dat sy passen op andere menschen / als op Munniken / ende Gode toegheheplighde vrouwen: want eer hy sijne redenen booz-stelt / om te thoonen dat hy alleen van die spreekt / soo segdt hy: De ghene die sich begheven heeft om een eenigh leven te leyden nae Godt, moet hem wachten van jedt te doen, dat hinderen kan: maer wat is hier dat hinderen kan? te weten, aen Mans, ende vrouwen is het selve voor-nemen van heylighlijck, ende eerlijck te leven: de eerlijckheyt, ende suyperheyt van een Philosophisch leven (hier door verstaen de Gyetsche / soo men denegaens kan sien by Chrysostomus, het Munnickx leven) is besonder, ende moet volbracht worden in eenigheyt, ende niet ghemenghelt met uyt-wendighe bekommernissen, &c. Op dit fondament / gaet hy dan sijne redeuen bouwen / niet in't ghemeyn booz alle menschen / maer siende alleen op de ghene / die hy in dese booz-reden heeft aen-gesproken / dat is Munniken, ende vrouwen die haer tot een heymelijck, ofte Philosophisch leven hadden vertrocken.

Hospinianus.

Bellarminus seght, dat te Jerusalem niets en is dat elders niet ghevonden kan worden, wel verstaende, van wesentlijcke, ende noodtsaeckelijcke dinghen vande Religie: Soo moeten wy dan te vreden zijn met de selve, ende op een ander niet soecken 'tghene noodigh is tot Religie en saligheyt.

Antwoorde.

'Tschijnt dat desen man sijn: Bellarminus seght / dat wy te Jerusalem niet gaen soecken 'tghene noodigh is tot de selighe of saligheyt: want de wijle wy dit by ons hebben / soo segghen wy oock dat wy dit op een ander niet moeten gaen soecken.

Hospin

Hospinianus.

Wær toe dienen dan dese Pelgrimagien?

Antwoorde.

Bellarminus seght / datter jedt is te *Ierusalem*, door het welck de godtvruchtigheydt gheholpen wordt, het welck elders niet ghevonden en wordt, namelijk het graf des Heeren, ende andere plaetsen die den Heere betreden heeft, ende daer hy wõdere wercken ghedaen heeft.

Hospinianus.

Ghenomen, de devotie der ghener die nae *Ierusalem* gaen, wierdt hier door gheholpen, nochtans de sonden die daer hēdens-daeghs gheschieden, oft beletten de selve, oft doen-se gantschelijck uyt.

Antwoorde.

Contrarie is waer; den seker der goede Catholicken wordt dies te meer ontsteken / hoe se grouwelijck hier stricken sien gheschieden / op die plaetsen / daer den soue Godt het werck haerder saligheyt heeft volbracht / ende en konnen sonder tranen niet aensien / dat haren Saligmaker in dat landt soo veracht wordt / in't welck hy vooz desen uytghestort heeft alle sijne hemelsche gaben / en goddelijcke leeringhen.

Hospinianus.

Wy hebben t'huys de heylighe Schrifture, den Hemel, de sterren, de aerde, ende groote weldaden, die Godt ons daghelijcks doet, dese kunnen onse devotien vermeerderen, soo dat het niet noodigh en is, soo verre reysen t'aenveerden, om dese oorfake alleen.

Antwoorde.

Wy hebben nu menighmael ghesepdt/ dat wy dit mede booz niet noodigh en houden ; segghen noch- tang/ende blijven daer by/ dat het daerom niet goet laet te wesen/en prijsbaer.

Hospinianus.

Het landt, dat heden wordt heyligh gheuoemt, is in voor- tijden seer uyt-nemende gheweest boven de andere, &c. dat bekennen wy: maer nu is het heel anders, want daer en sal- men niet anders sien, als teekenen van vermaledijdinghe ter oorsake van de hartneckigheydt der Joden.

Antwoorde.

Is dit niet ghenoech om een Christelijck ghemoet te verstercken/ ende Godt te bedanken / dat hy aen- ghenomen is / ende gheseghent in de plaetse van de verstootene Joden?

Oerhalven / wat vermaledijdinghe kan-men sien in het graf des Heeren / aenghesien dat het in't mid- den van de rasernijen/ ende wreedtheden der Turcken, in sijn gheheel blijft/de heele werelt dooz vermaert/ ende besocht van alle ghewesten?

Hospinianus.

Laet ons dit toestemmen dat Christus in dit landt is ghe- weest, het selve met sijne voeten betreden heeft, dat men daer siet de plaetse van sijne gheboorte, de plaetse daer hy aen't Cruys heeft ghehanghen, ende oock sijn graf: wat baet het derwarts te reysen? wat doet het tot onse saligheyt? oft wat devotie can het verwecken dit met sijne ooghen te sien?

Antwoorde.

Dit hebben wy nu dickwils beantwoordt. Nu moeten

teghen het gheopende Turckdom. 229
moeten wy wederom onsen Predikant hoozen
praten.

Predikant. Pag. 469.

Hierom is't dat de *Roomfche Pausen* laten Aflaten, ende Indulgentien verkondighen, ende Jubel-jaren instellen, om de layden tot een Religieuſe pelgrimagie en reyse nae *Roomen* te locken.

Antwoorde.

Is dat niet wel ghedaen/ dat de Pausen alle mid-
delen ſoecken / namelijk oock Jubel-jaren, die wel
geſondeert zijn in het Woordt Godts/ om eene devo-
tte/ende godtzuchtigheyt in de Chriſtenen te hant-
haben / die op alle tijden/van de Chriſtene Kercke/
ſoo wy boven uyt de Oudtwaders gherhoont heb-
ben/is in't ghebruyck gheweest/te weten/her beſoec-
ken van de Kercken/ende graven der Martelaren

Predikant.

'Tis gheweest den Paus *Bonifacius*, den achtſten van dien
naem(die een recht monſter van een menſche was; en van
den welke men was ghewoon te ſegghen, *hy is ingheſlopen als
een vos, hy heeft gheregeert als een Leeuw, en is gheſtorven als een
hondt*) die in den jare 1295. teerste Jubel-jaer heeft inghe-
ſtelt.

Antwoorde.

Om niet te ſpreken bande goetheydt / oft quaedts-
heydt van deſen Paus/ (want dat is hier verre buyt-
ten propooſt.) Ick ſie wel / dat ghy hier wederom
ſult leughen met hoopen gaen gieten : want 'tis
ontwaerachtigh dat *Bonifacius VIII.* het eerste Jubel-
jaer ingheſtelt heeft in't 1295. Siet ulwen *Hospinianus*,
en daer kenebeng *Ciaconium*, die ſullen u contrarie
leeren.

P 3

Pre-

Predikant.

Dit Jubeljaer is Anno 1300. ghehouden met sulcke ongelooflijke menichte van menschen, dat men door Roomen, schoon-se is een groote stadt, nauwelijcks konde gaen, volghens het ghetuyghenisse van *Platina*, in het leven van dien opghemelten *Bonifacius*.

Antwoorde.

Wag dat niet eene fraye sake / dat men op dat jaer noch den selven feber der Christenen sach / in het bereeren van de graben der Martelaren / die men in de oudste Christenen hadde sien uytgeschijnen / ten tijde van Epiphanius, Prudentius, Paulinus, Hieronymus, Augustinus, &c. Ten tijde Epiphaniij, als de Christenen van alle ghewesten met sulck eene menichte quamen besoecken het graf vanden H. Propheet Ezechiël, dat de Chaldeeuwen, daer desen Propheet begraven lach / inde wapenen quamen / om haer te ontfanghen / ende wederom upt te ghelepden / van vreesse dat sy eens souden overweldigh worden / ende dat de Christenen niet 'tlichaem vanden Propheet souden doorgaen / soo den selven Epiphanius verhaelt in *vita Ezechielis*. Ten tijde Paulini, als de Christenen met sulck eenen toeloop quamen naer Roomen tot het graf vanden H. Apostelen / dat de straten vande stadt / ende schier de weggen op't landt te kleyn waren ; soo Paulinus seght *Natali 3*. Ten tijde Hieronymi, als de Christenen in het berboeren vande Reliquien vanden H. Samuel, soo hoops-ghewijs quamen / ende soo dicht op malckanderen / dat sy van d'eene stadt tot de andere / ghelijck als bye-swermen aen malckanderen cleefden, soo als Hieronymus ghetuyghet *lib. advers. vigilant*. Ten tijde Augustini, alst eenen afsgrijfelijcken toeloop van volck was / wanneer de Reliquien van den H. Stephanus werden berboert ; soo Augustinus seght *lib. 22. de Civit. Dei. cap. 8*. Ten tijde Chrysostomi, als de heele zee / soo desen Oudt-vader spreekt / bedeckt was met schepen /

teghen het gheopende Turckdom. 231

schepen/ende met lichten/ende de heele stadt van Antiochien stont ober eynde / wanneer het lichaem van den **H. Bisschop Ignatius** derwaerts aen wierdt ghevoert.

Maer blijft den seker van onse Ghereformeerde broeders? oft soo ghy dit hoor gheen seker en houdt/ spot dan eerst met de Christenen van de oude rechtsinnighe wercke / eer ghy berispt den toelooch der Christenen nae Roomen in't jaer 1300.

Predikant.

Bonifacius ghebodt dat het voort om de hondert jaren soude ghehouden worden, en die in dat hondertste jaer te Roomen den tempel *Petri*, en *Pauli* besochte, dien heeft hy niet alleen een volle, ende een volcomender, maer oock een aldervolcomenste verghevinghe der sonden ghegheven.

Antwoorde.

Bonifacius heeft seer wel ghedaen/want hy en is den eersten niet gheweest / die dese verghevinghe ingheselt heeft/maer heeft hier in ghevolght de voetstappen vande Oude : leest utwen **Hospinianus**, daer sult ghy het vinden/in de Bulle van **Bonifacius**, die aldus beghint : 'Tis het ghetrouw verhael van de Oude, datter groote verghevinghen, ende Afsaten vergunt zijn aen alle de ghene, die comen tot de Kercke vanden Prince der Apostelen binnen Roomen. Alsoo heeft oock het **Bullarium** van **Laertius Cherubinus** Tom. 1. pag. 145.

Predikant.

Doch **Krantzius** lib 4. *Saxon*, cap. 26. riep niet sonder reden uyt: Och oft het was gheschiedt alleen nyt godtsaligheydt!

Antwoorde.

Dit uptroepen van **Krantzius** en doeter niet toeten zy dat hy ons redenen ghebe van syn uptroepen.

P 4

Ghy

Ghy seght dat hy dit niet sonder reden ghedaen heeft / wy segghen jae / soo langh als wy van hem gheene redenen hoozen.

Predikant.

Clemens den VI. van dien naem, overdenckende, hoe dick de beurs van *Bonifacius* door dit bedrogh gheworden was, heeft dese Aflaets merckt van het honderste tot op het vijftigste ghebracht, &c.

Antwoorde.

Dit en zijn niet alleen kinder-pzaetseng / maer Calvinische lasteringhen; want 'ren is noch bedrogh, noch merckt, noch beurs, die de Pausen hier toe beweeght hebben / oft seght eerst / oft ghy het selte ghevoelen hebt van de oude Christenen van ober vierthien hondert jaren / en spzeect dan van de volgende tijden.

Predikant.

Over desen grooten toevloedt van superstitieuse menschen te *Roomen*, en behoeft sich niemandt niet te verwonderen, want hy hadde in sijne Bulle den Enghelen belast, dat-se de sielen van die ghene, welcke onder wegh peregrinerende nae *Roomen*, stierven, aenstonts bevrijdt van de straffen des Vaghevyers, souden overbrenghe in den hemel. Soo hebben de Paus-ghesinden die wat sedigher wille wesen, ghepooght dese Bulle te verduyfteren, jae oock te loochenen dat-se oyt in de werelt gheweest is, ghelijck *Gretserus*, die teghen *Plessens* schrijvende, alle de onse heeft uytghedaeght, dat-se de gantsche Bulle re voorschijn souden brenghe.

Antwoorde.

Gretserus heeft seer wel ghedaen / ende ick doe mede alsoo / ende segghe / datter niet eenen onder u l. en is / die soodantighe Bulle kan vooz den dagh brenghe.

Pre-

Predikant. Pag. 470.

Dit is onlanghs ghedaen van den hoogh-gheleerden *Ioannes Hoorenbeeck*, tot schande, ende schaemte der *Paus-ghesinden*, ende insonderheydt van dien opswetser, ende opgeblasen *Jesuyt Gretserus*.

Antwoorde.

Gretserus kenne ick uyt sijne schriften/ in de welcke ick bemercke/ dat hy soo dapper/ ende bondigh ghezwerst heeft/ dat hy menighe van uwe op-gheblasene Predikanten in grondt ghezwerst heeft / ende doen bersten: Maer wie dat Hoornbeeck is/ en weet ick niet; indien hy soo hoogh-gheleert is/ ghelijck ghy seght/ hy moet licht van gheloof zijn/ dat hy soo een versterde Bulle, die nergheus te binden is / sich heeft laeten in de handt steken: Immerx watter van zy/ ofte niet/ ick segghe noch eens met Gretserus, dat ghy die gheheele gantsche Bulle, met alle haere omstandigheden soudt vooz den dagh brengen.

Daer-en-boven/ utwen Hospinianus heeft eene Bulle van Clemens VI. aengaende het Jubel-jaer vooz-gesteld/ in de welcke niet een enckel woordt en staet/ dat Clemens aen de Enghelen set soude gheboden hebben. Seght ghy/ dit staet in een ander Bulle; die sult ghy in plenâ forma, ende niet met stucken / vooz den dagh brengen / ofte ick segghe noch eens dat ghy ghelogen hebt.

Predikant.

Doch om dat de Jubel-jaeren niet rasch ghenoech om en quamen, om dat een-jeghelijck gheneghen was een veegh te haelen uyt die pan, soo heeft *Vrbanus* den VI. besluten, datse om de dry-en-dertigh jaeren ghehouden soude worden, *Sixtus* IV. op vijf-en-twintigh jaeren: Ende wie weet wat noch naer desen, van dese Harpyen, ende in-flockers van der menschen goet ende bloet, sal gheschieden.

Antwoorde.

Dat weet ick wel / dat ghy eenen grooten laste-
raer zijt: ende indien ghy ter scholen hadt ghelegghen
by den H. Apostel Paulus. hy soude u gheleert hebben
Actor. 23. 5. datmen de Oversten des volcks niet en moet
vloecken: ghelijck hy selve oock niet en wilde doen
aen den Oppersten Priester der Joden / die nochtans
naer de volle verkonninghe / ende bevestighe des
Christelijcken Gheloofs / niet meer oppersten Prie-
ster was ten opsicte Pauli, als de Pausen van Roo-
men zijn in uw' opzicht: ende soo utwen Bijbel be-
merckt *Num. 6.* Paulus en wilde aen de omstaender
oock niet eenen schijn gheben van schelden.

Predikant. Pag. 521.

Onder de Kerckelijcke personen by de *Mahometanen*, zijn-
der die het volck samen roepen tot bidden, singen de *HH. Lof-*
sanghen, ende liederen, predicken, doch en hebben gheen
sorghe oft bekommeringhe om gheleerder, ende ghecoffen-
der te worden; sy achten het ghenoech te wesen, indien se
den *Alkoran* kunnen lesen, ende verklaren naer de letter; alse
haer *Musaphum*, oft *Breviarium* kunnen lesen, dan achten se
haer gheleert ende bequaem ghenoech. Even ghelijck oock
de *Paepsche Priesters*, die Godt dancken alse haer *Mis-boeck*,
ende *Brevier*, ghelijck sy het noemen, kunnen lesen, ende een
weynigh singhen.

Antwoorde.

Als ghy echtelijck wilt weten / wat dat wy booz
Priesters hebben / gaet naer de *Academie van Ley-*
den, ende vraeght eens van den eersten die ghy sult
in't ghemoet komen / hoe D. Petrus Cabeljau, in't jaer
1655. ghebaeren is met den heer Christianus Vermeu-
len: Gaet dan oock eens naer *Stompwijk*, daer den
boorzeyden Priester Pastoor is gheweest / om booz-
der ondersoek te doen: Leest daer op het Oprecht
relaes

relacs van 't ghene voorghevallen is op den 2. Junij deses loopende jaers 1655. &c. door Petrus Broucklant; ende spreekt my dan eens aen: Ick en wil u op oft pag niet meer als een staeltse booz stellen / op dat ghy soudt sien / dat ghy gheloghen hebt / wanneer ghy spreekt van de Paepsche Priesters in 't ghemeen.

Predikant.

Matehaus Paris seght, datse eertijds in *Engelandt* soo onghelert zijn gheweest, dat die voor een mirakel, ende wonder ghelouden wierden, die maer tamelijck Latijn konden spreken.

Antwoorde.

Hoe zyt ghy dus verzept? Ick meynde dat ghy van onse tijden wilde spreken / ende op eenen bot zyt ghy herblogghen erghens tot onse booz-ouders van ober twee oft dyp hondert jaeren: indien ons haere onwetentheydt raecte / soo souden de Ghereformeerde Predikanten machtigh bot ende plomp moeten wesen; want vele van haere boozsaten / in welckers schoenen sy haere voeten hebben ghesteken / waeren backers / schoenlappers / kleermakers &c. die niet alleen niet ghestudeert hadden / maer van de welke men sond' moghen vraeghen / oft sy oock kosten lesen. Onder andere zijn vermaert twee Predikanten van Valencijn in den jaere 1562. met naeme Philips Maillard, ende Simon Faycau, twee ongheleerde ende slechte ambachts-leden. Siet Haræum: Paulus Methnem eenen backer / is onder de eerste Predikanten in Schotlandt gheweest anno 1560. Siet Chron. Mudzard. Meester Cornelis, Predikant by Rijssel ende elders / eenen sloot-maker / anno 1568. Siet Meerbeeck, den welcken oock gherupghet op 't selbe jaer / dat de Predikanten doorgaens Cleermakers ende Schoenlappers waeren / onder andere noemt hy'er twee / Juliaen, ende Jan.

HET

HET IV. CAPITTEL.

Van sekere tijden ende manieren van
bidden.

Predikant, Pag. 421. &c.

DE *Mahometanen* doen haere ghebeden by stonden, ende tijden des daeghs; aen dese uren zijn sy soo precijs verbonden, dat niemant die sonder sonde magh overtreden.

Antwoorde.

Dat de Turcken niet alleen op haere maniere seer deboot zijn / maer oock overbloedigh in superstieuse ceremonien wanneer sy bidden / gherupghet booz eest / Bernardinus Surius, in synen Vertreckenden Pelgrim *lib. I. cap. 50.* daer hy soo spreekt: Sy bidden vijfmael over daeghs, te weten, des morghens, 's middaeghs, ten twee uren naer den noon maeltijt, ter sonnen ondergange, ende dry uren in den avont: nimmermeer achterlatende het morghens, het middaeghs, ende het avonts ghebedt. Hier van kan ick goede gheruyghenisse gheven, want ick hebse dickwils sien bidden, niet alleen in de Mosquiten, maer oock op de straten, in de weghen, hoven, bosschen, berghen, ende andere ghemeine plaetsen, ende daer sy sich vinden. Want soo wanneer het tijdt is van het ghebedt, treden sy van haer peerden, oft laten haer werck soo langh blijven, ende begheven haer tot het ghebedt, maer met drollighe ceremonien: Sy spreiden eerst voor al op de aerde eenen doeck, ofte tapijt, ende by faute van desen, eenen neus-doeck, ofte Tourban, op den welken sy drymaels achter den anderen op hunne knien, ende aenghesicht vallen al biddende, ende de aerde kussende, heffen hunne ooghen met de handen naer den hemel; dit herdoen sy dickwils: In den eersten val segghen sy: *O alder-schoonsten Godt!* In den tweeden; *O seer glorieusen Godt!* In den derden: *O barmhertighen Godt!* Op het eynde-
ken

ken van hun ghebedt, trecken sich met beyde handen by den baert, keerende het hooft nae de rechte sijde, ende segghende: *ick groete u*: soo groeten sy haeren goeden Enghel, op dat hy haer soude bermhertigh zijn: maer op dat den duyvel haer niet quellen en soude, keeren dan het hooft nae de slincke sijde, sprekende de selve woorden. Tot noch toe Surius.

Dit selve wordt van andere Schrijvers noch op eene andere wijze verhaelt: Sp segghen / dat de Mahometanen haer eerste ghebedt zijn ghewoon te doen naer den opganch der sonne / ende niet hoor / om dat sy niet en souden schijnen de selve niet te mogen aenbidden: dit ghebedt doen sy met twee neyginghen / ende soo veel nedertwerpinghen van haer lichaem ter aerden. Haer tweede ghebedt doen se ontrent den middagh / met iehen nedertwerpinghen / ende uytsprekings van vijf heymelijcke ghebeden. Het derde naer middagh / 't welck gheschiedt met acht nedertwerpinghen / ende vier stille ghebedekens. Het vierde ontrent den onderganch van de sonne / 't welck heeft vijf nedertwerpinghen / ende dyp heymelijcke ghebeden. Het vyfde / ende laetste ghebedt wordt van haer ghedaen ontrent den middernacht / 't welck langher als de hoorgaende is / hebbende vyfthien nedertwerpinghen / ende acht heymelijcke ghebeden. Men dese uren zijn sy soo pzeijg verbonden / dat niemant die sonder sonde magh obertreden / sae haren Leeraer Ben Sidi Aali seght / dat indien iemandt in de zee was gheworpen / ende wiste de tijden des ghebedts aen te staen / indien hy konde / was ghehouden de selve te doen.

Predikant. Pag. 425.

In dit stuck zijn de *Roomse* aen de *Mahometanen* ghelijck, want sy hebben haere groote, ende kleyne Ghetijden, die sy ons, 't ghene hier wel moet worden aenghemerckt, pooghen te bevestighen met het exempel der *Turcken*.

Ant-

Antwoorde.

Wat de Mahometanen aengaet/ uytghesondert eenige omstandigheden/ oft ceremonien, die wy nu ghehoort hebben / doen seer wel dat sy onderhouden eenighe sekerre ende gheselbe tijden van bidden: want dit en komt niet alleen ober-een met de H. Schrifture, maer oock met de ghewoonte van de gheheele oude Christene Kercke, die dit langh voer de tijden van Mahomet heeft ghepleeght.

Maeckende de Schrifture / wy hebben een klaer exempel in den H. Propheet David, op verscheyde plaetsen van sijne Psalmen:

Eerst, *Psal. 5. 4.* ende *Psal. 62. 7.* daer hy seght: 'Smorghens vroegh sal ick bidden.

Ten tweeden, *Psal. 118. 55. 62. 164.* In den nacht ben ick den Heere ghedachtigh gheweest: In den middernacht stont ick op om aen den Heere te belijden: Seven-mael daeghs hebb' ick den Heere gheloofd.

Ten derden, *Psal. 54. 18.* 'Savonds, 'smorghens, ende 'smiddaeghs sal ick bidden.

Hier op seght den Dordrechtchen Bijbel *Num. 33.* Dit waeren de ghewoonlijcke tijden van bidden.

Wesghelijck hebben wy het exempel van den H. Propheet Daniel, van den welken gheseydt wordt *Daniel 6. 10.* Op dry stonden des daeghs booghde sijne knien, ende aanbade.

Welcke dese tijden waeren/seght den Dordrechtchen Bijbel *Num. 29.* te weten: Des morghens eer hy eenighe saken by der handt nam: Des middaeghs, doe hy in quam om te eten: Ende des avonts eer hy te bedde ghingh: Ende liever woude Daniel sterven, dan desen sijnen ghewoonlijcken Godts-dienst nae-laten.

Ja wy hebben hier van oock het exempel van de Apostelen selve:

Ten eersten, van Petrus, van den welken *Act. 10. 9.* gheseydt wordt / dat hy in de opperste kamer des huys is gheklommen om te bidden ontrent ten ses uren, dat is / ontrent den middagh.

Hier

teghen het gheopende Turckdom. 239

Hier op seght den Dordrechtschen Bijbel Num. 10. dat dit een ordinaris ure is van bidden, by de Joden.

Ten tweeden, Act. 3.1. wordt ghesepdt/ dat Petrus, ende Ioannes zijn op-gheklommen tot den tempel, ontrent ten neghen uren des ghebedts, dat is/ ten dry uren naer middag.

Van dien tijdt af/ volghens 't exempel der Apostelen/ sinder altydt in de Christene Kercken sekere/ ende ghestelde tijden ghewest/ op de welcke de Christene baden / soo als de Oudt-vaders van alle eeuwen / soo Griekische/ als Latynsche/ ons in haere schriften hebben achter-ghelaten.

Onder de Grieken/ den H. Clemens Alexandrinus, o-ber vierthien hondert jaeren / seght lib. 7. Stromat. dat t'sijnen tijde de ghewoonte was van te bidden / ten dry, ten ses, ende ten neghen uren.

Den H. Athanasius lib. 1. de Virginit. seu Medit. o-ber derthien hondert jaeren: Nae den dry uren, sepdt hy/ sult ghy uwe vergaderinghen sluyten, want op die ure is 't Cruys gheplant ghe weest: Ten ses uren, sult ghy eyndighen uwe ghebeden met lof-sanghen, versuchtinghen, ende smeekinghen; want op die ure heeft den Sone Godts ghehanghen aen 't Cruys: Ten neghen uren, sult ghy wederom zijn in lof-sanghen, ende danck-segginghen: in den middernacht, sult ghy oock uwen Heere, ende Godt met lof-sanghen ver-eeren.

Den H. Basilius Interrog. 137. in Regulis, bevesticht dese ghewoonte met het exempel van den H. Propheet David, ende van de Apostelen.

Den H. Joannes Chrysostomus Hom. 59. ad Popul. sprekende van de Aelgheusen van sijnen tijdt/ sepdt: Sy bidden ten dry, ses, neghen uren, ende 's avonts, ende deyle den dagh in vier deelen, om Godt met lof-sanghen t'aenbiden.

Het selve getuyght van de Eremiten in Egypten Joannes Cassianus lib. 2. Instit. cap. 2.

Onder de Latynsche Vaders/ den ouden Tertullianus, o-ber vierthien hondert jaeren / de Ieiunius cap. 10. bevesticht dese selve ghewoonte van sijnen tijde met het exempel van de Apostelen/ ende van Daniel.

Den

Den H. Cyprianus, op den selven tijdt, *de Orat. Dominica*, gheeft verschepde redenen / waerom dese ghestelde tijden van bidden moeten onderhouden worden.

Den H. Hieronymus *in cap. 6. Daniel*. Daer zijn, segdt hy / dry tijden, op de welcke men sijne knien moet booghen voor Godt. Hier door verstaet de Kerckelijcke overleveringhe, de derde, sesde, ende neghende ure: Ten dry uren is den H. Gheest ghedaelt over de Apostelen: Ten ses uren is Petrus op gheklommen tot het ghebedt: Ten neghen uren is Petrus, ende Ioannes nae den tempel ghegaen.

Van dese ghewoonte maect oock ghewagh den H. Augustinus *Serm. 55. de temp.*

Wat isser nu op de Roomsche Kercke te segghen / om dat sy dese oude / Apostolijcke / ende loffelijcke ghewoonte bekent? Seght ghy dat sy hier in ghelijck is aen de Mahometanen? Ick segghe / dat sy hierom niet te ergher is / want dese ghewoonte was al byf hondert jaeren / eer Mahomet opt in de werelddt was / vast ghestelt onder de Christenen; ende van dese heeft de Roomsche Kercke die af-gheleent / ende niet van de Mahometanen; verbolghens en is hier niet ongherijmt.

Predikant, Pag. 425.

De Ghetijden in de Roomsche Kercke moeten precijs, noch vroegher, noch later, waer ghenomen worden, ende dat wel op de swaerste straffe, ende Godts hooghste indignatie.

Antwoorde.

Indien ghy Bonacinam gheleest hadt / ende de Xureuren die hy booz hem citeert *Tract. de Horis Canonicis disp. 1. q. 3. punct. 3.* die soude u contrarie gheleert hebben: Doch laet ons hooren wat bescheedt ghy ons gheeft van 't ghene ghy hier seght.

Predikant.

Rovenius verhaelt uyt Petrus Damianus van den H. Bisschop
Seve-

Severinus, dat hy nae sijne doot gheopenbaert heeft, dat hy eenighen tijdt in't Vaghevyer, alleen daerom ghestraft is, om dat hy in't Hof des Keyfers, wat besigher zijnde over dagh met affairen des Rijcks, des morghens ghewoonlijck was sijne Ghetijden wat eer te beghinnen.

Antwoorde.

Om dat het Petrus Damianus, soo een treffelijck ende gheloofweerdigh man verhaelt / daerom gheloobe ick / dat die waerlijck gheschiedt zo: maer 't is een seer slecht / ende arm bescheedt / dat ghy dit voorszelt om te thoonen / dat de ghene die haere Ghetijden broegher / oft laeter lesen / de swaerste straffe, ende hooghste indignatie Godts verdienen, ja ghy stoot hier mede u eeghen segghen om berre; want indien den Bisshop *Severinus*, om dat hy sulckx ghedaen hadde / alleen in't Daghebyer is gestraft gheweest / soo blyckt dan / dat de ghene die haere Ghetijden broegher / oft laeter op segghen / niet de swaerste straffe / noch de hooghste indignatie Godts verdienen; want anders sonde *Severinus* niet het eeuwigh byer moeten ghestraft gheweest hebben.

Predikant.

'T is schrickelijck, seer tyrannisch, ende superstiteus, dat men door sulcke versierde verhaelen, allen, ende een-jeghelijck pooght te verbinden aen soo vele Ghetijden, die, onder soo groote straffe, soo precijfelijck moeten waer ghenomen worden.

Antwoorde.

Hier zijn schier soo veel lenghens / als woorden: Ten eersten, 't en is niet schrickelijck; want wat schick kander wesen / in lof-sanghen ende ghebeden te spreken tot Godt / ende namelijck de Psalmen Davids te singhen / ofte op te segghen / soo als in onse Ghetijden gheschiedt?

Ten

Ten tweeden: **T**en is niet tyrannisch; want tyrannie is hier in ghelegghen/ datmen de zielen / teghen haeren danck/ stouwe tot het quaedt / namelijk de ketterijen; oft datmen de selve wil met gheweldt af-trecken van't goet/ ende waere Religie/ oft datmen teghen het recht/ oft het ghebodt Godts soodanighe lasten op-legghe/ die sy niet draghen en kunnen. Niet van allen en gheschiedt in de verbintenisse tot de Ghetijden: Niet het eerste, want de Ghetijden en stouwen niemant tot quaedt/ oft ketterijen: Niet het tweede, want sy en trecken niemant van't goet/ ofte waere Religie; ter contrarsten / het zijn krachtighe middelen / ende berweckelen / om het quaedt af te keeren/ ende in het goet te bevestighen: Niet het derde, want desen last en is noch teghen recht / noch teghen het ghebodt Godts / ende kan seer soet ende licht/ van de ghene die daer toe verbonden worden / ghedraghen werden / soo de daghelijcksche experientie leert: **T**en gheschiedt oock niet met bedwanck / aenghesien dat de ghene die dese verbintenisse hebben/ de selve seer gheerne/ ende bytwillighlyck van den beghinne hebben aenghenomen / ende aenbeert.

Ten derden: **T**en is niet superstitieus; want superstitie is eene faute strijden tegen den dienst Godts/ dooz overtolligheyt. Het lesen nu van de Ghetijden/ oock op sekere gheselde tijden/ en is gheen faute, ten strydt oock niet teghen den dienst Godts, andersins de Joden, in't oude Testament / ende de Apostelen in't newe/ souden mede dese faute begaen hebben/ ende ghestreden teghen den Godts-dienst. **T**en is oock niet overtolligh jemandt daer aen te verbinden / namelijk als hy dese verbintenisse gheerne / ende met bypen wille aenbeert: want wy hebben het exempel van den Propheet Daniel, dat hy liever wou stercken/ dan sijne gewoonlijke tijden van bidden te laten/ soo als wy boven/ npt den Dordrechtchen Bijbel, ghehoort hebben / verbolghens hiet hy't daer dooz / dat hy aen die tijden verbonden was: Was dit in Daniel gheen overtolligheyt/ waerom meer in de onse?

Ten

teghen het gheopende Turckdom. 243

Ten vierden: **T**en is gheen versiert verhael, dat den Bisschop Severinus in't Dagheper is ghestraft ghe-
weest / om dat hy sijne Ghetijden vroegher hadde
ghelesen.

Ten vijfden: **T**en is aen allen, ende een-jeghelijk niet
gheboden de Ghetijden te lesen / maer alleen aen de
Priesters / ende sommighe andere.

Ten sefden: **S**p en worden niet gheboden onder soo
een groot straffe, ghelijck ghy hier booz-gheeft / te we-
ten / datmense precijs moet lesen op sekere tijden /
ofte andersins / datmen verdient de hooghste indigna-
tie Godts.

Predikant.

Baronius roemt seer sijnen Monick *Godofredus*, om dat hy
op het veldt sijne Ghetijden op-segghende, ende siende eenen
dief een peerdt wegh-voeren, den dief niet en heeft willen
naer roepen, noch andere, om hem te vervolghen, op-wec-
ken, op dat hy niet en soude sondighen teghen de reghelen
van stil-swijghentheyt.

Antwoorde.

Hoe komt dit hier te propooste / om te thoonen / dat
de Ghetijden in de Roomsche Kercke moeten precijs, noch
vroegher, noch laeter ghenomen worden, ende dat wel op de
swaerste straffe, ende hooghste indignatie Godts? **O**ft seght
my / wat ghy met dit exempel bewijzen wilt: **M**is-
schien dat den boozseiden *Godofredus* qualijck ghe-
daen heeft / om dat hy het recht van een ander niet
booz-stondt: **W**at isser meer / oft wat gaet ons nae-
der / ons eyghen recht / oft het recht van een ander?
Kost den Heere Christus niet sijn eyghen recht booz-
staen / wanneer hy beschuldicht wierdt booz *Herodes*,
ende *Pilatus*? hoe komt het / dat hy ghestoeghen heeft
sonder een woordt te spreken *Matth. 27. 14.*? **W**at on-
gherijmtheydt nu dit exempel naer te volghen / in
eene sake die 't recht raecht van een ander? **W**at
heeft dan desen *Godofredus* misdaen? oft wat wilt
ghy hier mede segghen?

Predikant.

Den Abt *Odo*, als dien dief ghevat was van andere, en heeft niet ghewilt, dat hem eenighe straffe soude aenghedaen worden, maer heeft hem vijf schellinghen doen tellen, om dat hy den gantschen nacht ghewaecht, ende met groote moeyte het peerdt hadde wegh-ghevoert. Dese zijn den *Paus-ghefinden* wonderlijke, ende roem-weerdighe, doch ons belachelijke wercken.

Antwoorde.

Hoe komt dit wederom hier te propooste? ofte wat raccht dit het op-segghe van de Ghetijden op sekeren uren?

Doch / de wijle ghy dit op-neemt / ende daer mede lacht / soo seynde ick u tot de leeringhen Christi, op dat ghy oock met de selve mooght lachen / ende spotten.

Ten eersten: Wat seght ghy van dien Coningh *Matth. 18. 32.* die thien duysent talenten quijt ghescholden heeft aen een van sijne dienst-knechten? Dit is immers wat meer / dan de schuldt te vergheben een der dieverijen van een peerdt alleen. Jae wat seght ghy van dien rijken *Luc. 16. 1.* die / niet teghenstaende de groote dieverijen van sijnen rent-meester / hem nocht anders ghepresen heeft over sijne voorzichtigheyt? spot ghy hier oock mede?

Ten tweeden: Ghy spot met den Abt *Odo*, om dat hy het quaedt niet goet heeft gheloont: wat seght ghy dan van de leeringhe Christi *Matth. 5. 44.* Doet wel aen de ghene die u haten? oft ghelijck *Paulus* seght: Gheeft goet voor quaedt: is dit oock belachelijk? waerom lacht ghy dan niet den Abt *Odo*, ont dat hy vijf schellinghen heeft doen tellen aen eenen dief.

Ten derden: Ghy lacht niet *Godofredus*, om dat hy den dief heeft laeten doorgaen niet 't peerdt / sonder hem naer te roepen: Wat seght ghy dan van de leeringhe Christi *Matth. 5. 40.* Soo jemandt uwen rock nemen

men

teghen het gheopende Turckdom. 245
men wil, laet hem oock den mantel? *Ijs dit mede spot-
telijck?*

Doch wat wil ick hier boozberg op discoureren?
Wien sijn niet meer verwondert dat ghy met sooda-
nighe goede werken/ende verhaelen lacht/ende spot:
want uwen Calvijn heeft alle sijne discipelen hier in
booz gegaen/en dit hoer ghelaten als een testament/
niet alleen alle de oude Christene Schryberg uyt te
lachen/maer oock al de wereldt/nierg houdende
booz oprecht/of waerachtigh/dan't ghene gy-lieben
supght uyt uwen dupin.

Predikant. *Pag. 426.*

De Papisten, tellen oock haere superstieuse ghebede-
kens met eenighe bollekens, Roosen-hoeykens, of *Pater nosters*
ghenaemt.

Antw oorde.

Dat de Mahometanen oock haere Roosen-krans-
kens hebben / en sal ick niet ontkennen: want ghe-
lijck Bernardinus Surius gherupght *lib. 1. cap. 50.* in synen
vertreckenden Pelgrim, sy draghen die publikelijck aen hunne
gordels; eenighe van hondert graentjens, andere van vijf-
hondert, de welcke sy achter straete gaende, sittende te peer-
de, ofte in hunne winckels dickwils uyt lesen, segghende aen
elck graentje: *O Godt! zijt my ghenadigh. O Godt! keert uwe
ooghen naer my. O grooten Godt!*

Dit is altemael seer goet / ende en kan niet
sien / wat dies-aengaende / oock in de Mahometanen
selfs moet berispt worden.

Predikant.

Aen een seker ghetal van sulcke ghebedekens kracht toe te
schrijven, is duyvelsch, smakende nae tooverije.

Antwoorde.

Is het oock duyvelsch ghetweest / als David *Psal.* 136. tot seiven en-twintigh mael toe / dese woorden / in eenen Psalm. herhaelt heeft: Godts goedertierentheydt is inder eeuwigheydt?

Wat seght ghy van Christus, die dypmael het selve ghebedt heeft herhaelt in het Hosken / soo den H. Mattheus ghetuyght *cap.* 26. v. 44.

Doch / wie heeft u gheleert / dat wy eenighe kracht toeschryben precies aen het ghetal van ghebedekens: wy weten / dat Christus ons willende leeren / hoe wy moesten bidden / *Luc.* 11. 8. een ghelijckentisse vooz-ghestelt heeft van eenen die broodt komt vraeghen van synen vriendt / ende dat hy ons ghesepdt heeft / indien hy het broodt niet krijgen en kost niet eens / of tweemaal te bidden / dat hy soude aenhouden / ende synen vriendt moepelijck ballen met meer-mael het selve te eysschen: waer op den Dortschen Bijbel wel seght *Num.* 8. Dit moeyelijk, ende ontijdigh aenhouden, alhoewel het somwijlen onaenghenaem is aen de menschen, maer niet aen Godt: Nu / om aen te houden, waerom en maghmen soo wel het selve ghebedt niet dickwils herhaelen / dan verscheyden ghebeden spreken? 'Tis seker dat Godt begheert / dat wy sullen aenhouden in het ghebedt / ende de selve sake meermael van hem vraeghen: isser meerder kracht / in dese ghelegghentheydt / in't ghebeyden van verscheyden ghebeden siende op de selve saecke / dan daer is in't herhaelen van't selve ghebedt? soo ja: waer staet dat gheschreben? soo neen? soo en hebt ghy dan op't herhaelen van onse ghebeden niet een haperken te smallen: De kracht dan / en is niet ghelegghen precies in't ghetal van de ghebeden / maer in meermael te vrighen de selve sake, soo ons Christus gheleert heeft.

Verhalben / eer ick hier af-schepde / soo moet ick u dat woordesken Duyvelsch, dat ghy hier ghebeyden / wat meer dooz den neus wijzen / en thoonen dat ghy eenen grooten lasteraer sijt.

Ick

teghen het gheopende Turckdom. 247

Ick braeghe dan/ of Paulus niet ghesend heeft / dat wy sonder op-houden moeten bidden ? *1. Theff. 5. 17.* weder-om braegh' ick/ of Christus *Luc. 11. 1.* niet gheseyt heeft/ dat als wy bidden/ wy souden segghen : Onsen Vader die in de Hemelen zijt, &c. Heeft ons Christus gheboden/ dat wy souden op-segghen het Ghebedt des Heeren als wy bidden / ende moeten wy bidden sonder op-houden, soo Paulus seght / soo magh ick dan sonder op-houden segghen het ghebedt des Heeren ; ten sp dat ghy wilt segghen / dat het dies te meer duyvelsch is / hoe ick den raedt van Paulus , ende 'tghebodt Christi meer achtervolghe.

Predikant.

De Papisten meynen door het ghetal verhoort te worden, evenghelijck de Heydenen, *Matth. 6. 7.*

Antwoorde.

Niet dooz het ghetal, maer dooz het aenhouden.
Wat de Heydenen raecht daer van ghesproken wordt *Matth. 6.* en worden niet berispt / om dat sy 't selve ghebedt herhaelden / maer om dat sy in haere ghebeden vele ydele woorden gebzuecten / soo als oock de Pharise dede *Luc. 18. 22.*

HET V. CAPITTEL.

Van het bouwen der Kercken , en bidden
nae den Oosten.

Predikant.

DE Paus-ghesinde bethoonen haer oock eene goede ghe-meynschap , en over-een-kominghe met de Mahometanen te hebben , alse den Christenen leeren haere ghebeden naer het Oosten te doen , 'twelck sy insonderheydt ghedaen willen

willen hebben in solemnele ghebeden, die geschieden in Kercken, welcker chooren, ende altaren sy oock ghevoon sijn nae het Oosten te bouwen.

Antwoorde.

Dat dit bouwen van de Kercken / ende Altaren naer den Oosten / van der Apostelen tijden af / onder de rechtsinnighe Christenen altydt is int ghebruyck gheweest / blijkt uyt verscheyden Oudt. Vaders.

Den H. Justinus 2. 118. spreekt van dese ghewoonte oer 1500. jaeren: Wy sien allegaer, seyd hy / nae den Oosten, als wy bidden: Nu, daer van de Kercke de wijsse van bidden ontfanghen heeft, van die heeft sy oock ontfanghen waer men moet bidden, dat is van de Heylighe Apostelen.

Merckt / dat Justinus seght / dat dit van de Apostelen af komt: Hy kost het immers wel weten: want 'tis waerschynelijck dat hy met sommighe Apostelen heeft ghehandelt / aenghesien dat hy in de eerste eentwe gheleest heeft.

Hondert jaeren naer Justinus, heeft ons de selve ghewoonte bevestight den ouden Origenes *Hom. 5 in Numeros*, daer hy seyd: Wy knielen als wy bidden, ende als wy ghebeden storten, wy keeren ons alleen nae den Oosten, ende dit voeren wy uyt, als wesende ons over-ghelevert, ende ghecommandeert vanden Hoogh-Priester Christus, en sijne kinderen.

Merckt wederom / dat Origenes, soo als Justinus, seght dat dese ghewoonte af komt van de Apostelen, jae van Christo selbe: van dese ghewoonte op den selven tijdt ghetuyght Tertullianus de welcke in *Apolog. cap. 16.* seyd: Vele meynen dat de Son onsen Godt is, om dat sy ghehoort hebben, dat wy bidden nae den Oosten.

Hondert jaeren nae dese / dat is / in de derde eentwe / heeft gheleest den H. Epiphanius, desen *Heresi 19.* berispt den Ketter Elxai, om dat hy verboodt naer den Oosten te bidden.

Onrent den selven tijdt / heeft den H. Basilius *lib. de Spiritu*,

Spirit. S. cap. 27. ghesepdt / dat het bidden nae den Oosten, een overleveringhe is van de Apostelen.

Bestigh jaeren daer naer heeft van dese ghewoonte ghesproken den H. Augustinus *lib. 2. de Serm. Domini in Monte*: Als wy staen om te bidden, seyt hy / wy keeren ons nae den Oosten.

Op hondert jaeren daer naer bindtmen dat dit ghebruyck noch in vogue was: want soo ghetuyghet den H. Germanus Constantinopolitanus *lib. de Theoria rerum Sacrarum Tom. 8. Biblioth. P.P.* segghende: De HH. Apostelen beneffens andere dinghen, hebben ons over-ghelevert, dat wy nae den Oosten souden bidden.

Desghelyckx oock den H. Joannes Damascenus *lib. 4. Fidei Cap. 13.* Niet sonder reden, seyt hy / keeren wy ons nae den Oosten, als wy bidden. Dit is eene instellinghe der Apostelen, alhoewel niet uyt ghedruckt in de H. Schrifture: want sy hebben ons vele andere dinghen over-ghelevert, die in Schriftuer niet en staen.

Wat seght ghy hier op? Kont ghy loochenen dat dit eene ghewoonte / ende ghebruyck zy gheweest van de oude Christenen van de Vaders ghepresen / bevesticht / ende ghepleeght? soo ja: soo moet ghy dan wederom ingaen de voet-stappen van ulwen verwandten Calvijn, ende segghen / dat de booz-ghe-noemde Onst-vaders hebben gheloghen / of wel / dat sy de instellinghen der Apostelen soo wel niet en verstonden / als ghy / ofte dat het allegaer superstiteuse menschen geweest zijn: soo neen? soo en moet ghy ons dan / in dit stuck / niet vergheleken by de Mahometanen. (als of wy dat van haer af-gheleent hadden) maer by de Christenen van de onde / rechtsinnighe / ende Apostolische Kercke / die dit vele eenwen te boozen / booz goetd ghehouden / ende ghepresen / ende ghepleeght hebben / eer den naem van Mahomet, opt in de werelt bekend was.

Predikant.

De redenen die hier van worden by-gebracht zijn, om dat Christus is op-gevaren van den Olijf-bergh, die in het Oosten

van *Ierusalem* is ghelegghen gheweest, om dat daer de Sonne op-gaet, van welcke Godt den schepper is; om dat wy des Paradijs ghedachtigh moeten wesen, die nae het Oosten ghelegghen was, begheerende in het selve herstelt te worden, ghelijck wy daer uyt, door de sonde, ghestooten zijn, en vele dierghelijcke sotte, en belachelijcke redenen meer.

Antwoorde.

Ick dacht wel / dat ghy hier gheen ander uyt-komste en soude sien / dan met de Oudt-vaders uyt te roepen als sotten / ende met de selve te lachen: Want dit sijn de redenen by-ghebracht eensdeels van Justinus, ende Augustinus, eensdeels van Gregorius Nyssenus, Damascenus, ende Germanus, en andere: Wanneer ghy dan uwe sotte phantassie sult volbaen hebben / in het belachen / ende bespotten van dese Vaders / komt dan by oock lachen met ons: want wy mogen wel lieden / dat ghy ons hier in / met de voorszepde rechtsinnighe Leeraers vergheelijcht.

Predikant. Pag. 427.

Die redenen sijn van *Hospinianus* wederleyt *lib. 2. de Templis cap. 1. fol. 83.*

Antwoorde.

By sijn van de Oudt-vaders van alle eentwen gheprobeert / ende door het alghemeyn ghebruyck van alle de oude Christenen gheapprobeert: Wat wilt ghy nu? dat wy onse ooren stoppen aen alle onse rechtsinnige vooz-onders / ende die openen om eenen Hospinianus te hoozen / die eerst van ghisteren op-ghelcomen is / ende van nu / boven, obertuyght van groote lenghenen? laet ons hem nochtans tot uwer / ende sonder sehande hoozen praeten.

Hospi-

Hospinianus.

Paulus seght 1. *Timoth.* 2. dat Godt over al, mach, en kan aengheroepen worden.

Antwoorde.

Dat segghen wy mede: want indien hy over al mach aengheroepen worden / soo mach hy dan aengheroepen worden naer den Oosten / niet als wesende eene noodtsakelijke sake, ('welck de Oudt-vaders noot / noch wy / en hebben gheleert) maer als eene ceremonie, bequaem om de ghemoederen tot goede ghedachten te verwecken: Alsoo staet dese gewoonte seer wel saemen / met de woorden vanden H. Paulus.

Hospinianus.

De reden van *Augustinus* is valsch, te weten, dat den Hemel begint te roeren, oft op te staen van den Oosten.

Antwoorde.

De reden van *Augustinus* en is niet valsch: want hy en spreekt van den Hemel niet in't gheheel / maer nainelijck van de Sonne / de welke buipt alle twyffel / haer roert van den Oosten.

Hospinianus.

Christus en wordt by *Zacharias* niet den Oosten ghenacmt, maer den Struyck.

Antwoorde.

Ick houde't met den H. Hieronymus, Gregorius, lib. 20. *Moral. cap.* 18. Chrysostomus *Hom. Ecce vir oriens &c.* Theodoretus, Remigius, Vatablus, stem met den Syriack-schen,

252 Het gheopent Christendom
schen, ende Arabischen text, de welke segghen /
dat Christus by Zacharias, den Oosten ghe-naemt
wordt.

Hospinianus.

Christus hanghende aen't Cruys en heeft niet ghesien naer
den Oosten, maer nae den Westen.

Antwoorde.

Soe segghen wy oock met Damascenus lib. 4. Orih. Fi-
dei cap. 13. en daerom / seyd by / bidden wy nae den
Oosten / op dat wy hem als in't aensicht souden
aensien.

Hospinianus.

Nerghens en staet *Psalm*. 67. dat *Christus* op-gheclommen is
nae den Oosten.

Antwoorde.

Alsoo hebben nochtans de oude Bijbels van't jaer
1287. ende 1476. ende 1486. desghelijck oock alle de
volghende. Dit selve heeft oock t'synen tyde in den
Bijbel ghebonden den H. Augustinus in *Psalm*. 67. Item
den H. Hieronymus, den H. Hilarius, Damascenus, ende
andere / die op desen *Psalm*. gheschreven hebben. Hos-
pinianus komt veel te laet om dese Vaders te control-
leren.

Hospinianus.

Christus en heeft niet gheseydt, dat hy vanden Oosten
sal komen ten oordeel, maer desen sin wordt van Bellar-
mino aen de Woorden *Christi* valscheelijck toeghedicht.

Ant-

Antwoorde.

Ten is Bellarminus niet die desen sin eerst ghesmeect heeft / ofte uyt synen dypen ghesegghen : want hy voeght daer uyt-druckelijck by / dat hy dit getrocken heeft uyt den H. Damascenus lib. 4. Orth. Fidei cap. 23. Ghe-lyck het oock inder daer is.

Hospinianus.

Aenghesien dat *Christus*, en sijne Apostelen, naer de wijse der Joden, ghebeden hebben nae den Westen, wie sal durven segghen, dat de ghene meer sondighen, die haer, dan die de Heydenen nae volgen?

Antwoorde.

Voor eerst. 'Tis valsch dat dese ghewoonte af-gheleent is vande Heydenen; ter contrarie / de Oudt-vaders / (soo wy hier boven ghehoort hebben) segghen / dat sy haeren oorspronck heeft van de Apostelen; onder andere / seght dit den H. Justinus, die waerschijnelijck met de Apostelen gheleest heeft.

Ten tweeden: wie heeft opt van ons / ofte van de oude Leeraers ghesepdt / dat hy sondicht die niet en bidt naer den Oosten? Wat dan? dat dit eene Ceremonie is / door de welke / soo Augustinus seght / ons ghemoet vermaent wordt, sich te keeren tot de uytnemender creature, dat is, tot den Heere.

Hospinianus.

Men leest by *Iustinus*, en *Basilus*, dat het eene Apostolijcke traditie is, dat wy souden bidden met 'taensicht ghekeert naer den Oosten: Maer ick antwoorde, dat sy dese traditie niet en proberen uyt de Schrifture.

Ant.

Antwoorde.

Wie hoorde sijn leven slechter bescheedt? Want in dien dit in de Schrifture te vinden waer/soo en waer het gheene Traditie, maer Schrifture. Nu segghen de Oudt-Vaders dat het eene Apostolijcke Traditie is/ dat is/ eene leeringhe die sy mondelingh hebben uytgesproken/ en door een ghestadigh ghebruyck ghepleeght: Hoe wilt dan Hospinianus, dat sy dit uyt Schrifture proberen?

Hy en moest dan hier van / gheen bewijs eyschen uyt de Schrifture/ maer alleenlijck antwoorden op dese vraghe: Justinus, die ten tijde der Apostelen heeft geleefd/ seght/ dat het vinden nae den Oosten/ eene Traditie is van de Apostelen: is dit soo/oft niet? soo neen? soo seght dan dat Justinus gheloghen heeft / ende bewijst het niet gherupghen: soo ja? soo en kunnen dan niet quaelijck doen met dese Traditie te volghen.

Predikant.

Die sijn van Godt verdoemt, ende veroordeelt, die, uyt eenighe Religie, haer naer het Oosten keerende, baden, Ezech. 8. 16.

Antwoorde.

Dit is wederom ghebeuselt / dat Godt sommighe verdoemt heeft/ precies om dat sy naer den Oosten baden: Wat dan? hy heeftse verdoemt / om dat sy haer keerden naer den Oosten om de sonne t'aenbidden: want dat de Joden de sonne plochten t'aenbidden blijkt uyt het vierde boeck der Coninghen Cap. 23. v. 11. daer ghesepde wordt dat den Coninck Josias, weghghenomen heeft de peerden die de Coninghen van Juda, ter eere bande sonne ghestelt hadden / ende dat hy de wagheneu der sonne verbrandde met vyer / waer op den Predikant selber bekent Pag. 248. datter sekere

kere

kere mannen gheordonneert waeren, om des morghens de op-gaende Sonne met dese peerden in't ghemoet te rijden, en die te groeten, te aenbidden, ende Godts-dienstelijck te ver-eeren. Dit gheschiedde in't jaer vande Scheppinghe des werelts 3406. vijf-en-vertigh jaeren daer naer/ dat is in't jaer 3441. wanneer de Joden nu waeren in de ghebanckenisse van Babylonien, hebben de Joden die te Jerusalem noch waeren over-ghebleven/dese af-goderij wederom vernieuwt/dach in het heymelijck, soo Ezechiel seght *Cap. 8 v. 12.* over dese af-goderij alleen / sijn sy van Godt verdoemt / ende met recht veroordeelt gheweest / niet om dat sy enckelijck haer nae den Oosten keerden: Wat ghelijckenisse isser nu / tusschen die / de welcke haer wendden naer het selve gheweste / om de Sonne t'aenbidden, ende voor Godt te erkennen/en tusschen ons/ofte de oude Christenen? Der halven dat het soo ongherijnt / noch superstitieus niet en is / sich te keeren naer een besouder gheweste des Hemels om Godt te aen-bidden/blijckt.

Ten eersten, upt *3. Reg. 8. 44.* daer ghesepdt wordt / dat de Joden / op wat plaetse sy mochten wesen / in haer ghebedt haer sonden keeren nae den tempel. Waerop den Dordrechtschen Bijbel dese bemerckinghe maecht *Num. 79* segghende: dat de Joden haer soud'n wenden nae die plaetse, tot een bewijs, dat se dien Godt, alleen voor den waren Godt bekenden, ende aenriepen, die in den tempel te Jerusalem, nae sijn Woordt, ghedient wierdt.

Ten tweeden, blijkt dit upt *Daniel 6. 10.* daer ghesepdt wordt / dat Daniel, ghebanghen zijnde te Babylonien, in sijn ghebedt / dat hy vrymael daeghs dede / sijne vensters open dede / nae de stadt van Jerusalem, om derwaerts sijne knien te booghen / ende Godt te aen-bidden.

Ten derden, blijkt dit / upt *Psalmos. 8.* daer David seght / dat hy / in sijn gebedt / sich sal keeren / en buighen / naer het hepligh der Heplighen / daer de Arcke was.

Ten laetsten, bekent den Dordrechtschen Bijbel op *Ezech. 2. 16. Num. 57.* Dat de Joden sich moesten wenden met het aenghe-

aenghesichte nae het westen, daer de Arcke Godts was in het Heyligh der Heylighen.

Hier op redene ick/ in deser boeghen: Godt heeft begheert dat de Joden in haer ghebedt / sich niet het aenghesichte souden keeren nae den Westen / soo en is't dan niet ongherijmt/oft belachelijk / sich te keeren naer een seker / ende besondert gheweste des hemels/om Godt te aenbidden.

Seght ghy dat het ongherijmt is / sich in't besondert nae den Oosten te wenden/ende niet nae den Westen: ghy moet mi redenen gheben waerom?

Is het misschien om dat den Oosten erghet is als den Westen? oft om dat Godt meer in den Westen woont/als in den Oosten? oft is het om dat Godt aen de Joden gheboden heeft te bidden nae den Westen/ en dat wy teghen dit ghebodt doen / wanneer wy ons keeren nae den Oosten? oft is't ten laetsten / om dat Godt de ghene herdoemt / die haer nae den Oosten keeren: wat wilt ghy van allen.

Wilt ghy het eerste? soo gheeft mi de reden / waerom het Westen beter is als het Oosten: seght ghy/om dat de Arcke des Heeren was nae den Westen, nae de welcke haer de Joden moesten keeren in hare ghebeden/ om hier mede te rhoonen/dat-se dien Godt / alleen vooz den waeren erkenden / die in den tempel van Jerusalem wierdt ghediene: Ick segge hier teghen/dat onse levende Arcke/dat is Christus Jesus, opghelommen is nae den Oosten,/soo ick boven hebbe betwesen npt Psal. 67. verbolghens / ghelijck de Joden haer moesten keeren / nae de plaetse daer d'Arcke was / om te rhoonen dat-se den waren Godt dienden/dat alsoo oock de Christenen haer moghen wenden nae den Oosten,om te rhoonen dat haren Saligmaker derwaerts opghelommen is / om te wiesen onsen Advocaet/ aen de rechte handt sijns Vaders.

Wilt ghy het tweede? te weten/ dat Godt meer in den Westen woont/dan in den Oosten? soo wordt ghy van contrarie overrumpht dooz den H. Apostel Paulus Act. 17. 27. daer hy segdt / dat Godt niet verre en is van ons allen; over sulcks over al teghenwoozdigh/ 't selve be-
besight

teghen het gheopende Turckdom. 257
besticht den G. Propheten David, op menighe plaetsen
van sijne Psalmen.

Wilt ghy dan / dat wy teghen het ghebodt Godts
doen / als wy ons keeren nae den Oosten, om dat hy
aen de Joden gheboden heeft dat sy haer sonden kee-
ren nae den Westen? Ghy weet selve wel / dat dit
ghebodt niemant meer verbinden can / oft dat het
te niet is ghedaen / soo wanneer de Arcke is vergaen /
want cesserende het eynde van het ghebodt / cesseert
oock het ghebodt / maer het eynde / om 't welck haer
de Joden nae den Westen moesten keeren / was om de
Arcke die inden Westen ghestelt was; nu en is de
Arcke niet alleen niet nae den Westen ghestelt / maer
oock vergaen / soo en verbindt dan niet meer het
ghebodt van sich nae den Westen te keeren in 't ghe-
bedt.

Wactom wilt ghy dan ten lesten / dat dit keeren
nae den Oosten ongherijmt zy: om dat Godt die ver-
doemt heeft by Ezechiël, die sulcks deden? ick hebbe
u boben gheseydt / dat Godt niet en verdoemt het
enckel wenden nae den Oosten, maer het aenbidden vande
Sonne, nae den Oosten. Dit bevestighe ick noch voor-
der: 'tis seker dat Godt aen Ezechiël wilde verthoo-
nen de Afgodderijen / die van de Joden te Jerusalem
werden bedreben in 't heymelijck: Eerst verthoont
hy aen hem / hoe dat sy aenbaden den Afgodt Baal.
Ten tweeden, verschepten andere Afgoden in de ghe-
daente van Serpenten / ende andere ghedierten. Ten
derden, den Afgodt Adonis. Ende hier naer seyd hy /
ghy sult noch meerdere grouwelen sien: welke waren
dese 4 namelijck / dat vijf-en-twintigh mannen hare rug-
ghen hadden nae den tempel des Heeren, ende hare aensichten
ghekeert nae den Oosten, ende dat sy aenbaden nae den op-
gangh der sonnen. Indien Godt hier verdoemde het
enckel keeren nae den Oosten, sonder meer / hoe seyd hy
dan aen den Prophete / dat hy hem noch grouwelijc-
ker dinghen soud' thoonen / als hy te dozen ghedaen
hadde? was dan / het enckel keeren nae den Oosten meer-
der afgoderije in syn-selven / dan het aenbidden van
den afgodt Baal, ende van andere afgoden in ghe-
daente

daente van Serpente: ende andere dieren: sae grou-
weljcker dan het aenbidden banden duyfsten Afgodt
Adonis? Hier upt blijkt klaerlyck / dat Godt hier
niet en wil berispen / het enckel keeren nae den Oosten,
maer het aenbidden der Sonne, het welck dieg te grou-
weljcker was/als 't boozgaende / hoe de sonne / als
wesende een van de uptnemenste schepselen/ meer de
menschen verblinde/om dat sy vastelijck soudent ghe-
looben/dat sy waerlijck Godt was.

Tot noch toe / en kan ick niet een reden vinden/
waerom het ongherijmt zy / sich nae den Oosten te
wenden/om Godt te aenbidden.

Predikant. Pag. 427.

Godt heeft sijn volck uytdruckelijck bevolen, de Altaren
nae het Westen te keeren, om daer in de Heydenen niet ghe-
lijck te zijn.

Antwoorde.

Hier stoot ghy utwe eyghen reden om berre / met
de welcke ghy het bidden nae den Oosten, wilt ongher-
ijmt maken / te weten / om dat Godt soo wel in'r
een geweste/ als in het ander tegenwoozdigh is/ soo
meynt ghy / dat het ongherijmt is / sich te wenden
meer tot het een gheweste / als tot het ander: nu be-
kent ghy dat Godt bevolen heeft aen sijn volck / dat
sy hare Altaren nae den Westen soudent opzechten/
bolght dan dat de reden vande teghenwoordigheyde
Godts over al, niet en bestaet / om te thoonen dat het
ongherijmt is/ sich nae den Oosten te keeren om Godt
te aenbidden; want ghelijcker redenen zijn ghe-
weest/ waerom de Joden, nae den Westen soudent aen-
bidden / soo zijnder oock loffelijcke redenen ghe-
weest/ (dit boozgaende gebodt nu gecasserende zijnde)
dat de Christenen / nae den Oosten soudent aenbidden.

Pre-

Predikant. Pag. 429.

Wy leeren dat de Christenen haer niet en moeten verbinden, oft om te bidden nae den Oosten, oft nae het Westen.

Antwoorde.

Dat leeren wy mede: jaer thoonen dat metter daet / namelijk in publycke ghebeden / wanneer wy omgaen met Processien al biddende / in de welke wy ons keeren nu nae den Oosten / nu nae den Zuden / nu nae den Westen / nu nae den Noorden / volgheng dat den ommevangh is / waer mede wy klaer berthoonen datter de misste verbintenisse niet en is om nae den Oosten te bidden: soodanighe verbintenisse en heeft oock noyt de oude Christene Kercke ghekent / maer alleenlyck eene enckelijcke gewoonte / by maniere van Ceremonie, door de welke / soo Augustinus seght / de herten verweckt worden tot besondere goede / ende godvruchtighe consideratten; met dit gheboelen van de geheele oude Christene Kercke / komt oock het onse over een / tot noch toe en sie selt gheen ongherijnthepdt.

Predikant.

De Paus-ghefinde gheven voor, dat Godt nae het Oosten met meerder heyligheydt wordt aenghebeden, en dat hy daerom ons te lichter verhoort. *Baronius Annal. tom. I. Anno 58. Sidonius Apollinaris lib. 2. Ep. 10. Alcuinus de S. Trinit. l. 2. c. 5.*

Antwoorde.

Ten is niet soo / en dese dyp Nutheuren hebt ghy beloghen / stelt noch eens uwen byl op / ende siet-se nae / ghy sult moeten bekennen / dat niet een van dyp / seght / dat Godt met meerder heyligheydt nae het Oosten aenbeden wort, oft dat wy daerom lichter verhoort werden.

De woorden van Baronius op't jaer 57. Num. 104. zijn

dese : Uyt het ghene dat *Tertullianus* schrijft *contra Valent.* cap. 2. blijkt dat de Kercken vande oude Christenen, nae den Oosten ghebouwt wierden, want soo spreekt hy : *Ons huys des ghebedts, bemindt de figure van den H. Gheest, de figure Christi nae den Oosten.* Soo leest men oock by den *H. Clemens lib. 2. Constit. cap. 61.* De Kercke moet lanckwerpigh zijn, ende nae den Oosten ghekeert. Dat dit de ghewoonlijke ghestekenisse der Kercken was, ghetuyght *Paulinus Ep. ad Sever.* want oock *Aristeas lib. de 72. Intepret* ghetuyght, dat den tempel van Salomon nae den Oosten ghekeert was, tot welckers naevolginghe misschien (ghelijck oock in vele andere dinghen) oft wel dat de Christenen nae den Oosten plachten te bidden, hebben onse voorouders eertijds de ghewoonte ghehad vande Kercken, ende Autaren nae den Oosten te bouwen.

Maer spreekt hier Baronijs van meerder heyligheyt, oft lichter verhooringhe?

Siet hem derhalven op't jaer 58. *Num. 106 107.* daer hy verscheyden redenen boozstelt upt *Tertullianus*, *Athanasius*, ende *Damasceus*, sonder ghewach te maken van meerder heyligheyt, oft lichter verhooringhe. Dit is van den eersten misflagh.

Desghelijck en heeft niet een woordt hier van *Sidonius Apollinaris lib. 2. Ep. 10.* Sijn woorden zijn dese: Daer staet een hooghe Kercke, die noch nae den slincken, noch nae den rechten cant is ghetrocken, maer siet nae den Oosten, dat-se vry allegaer comen tot dese plaetse, daer den wegh leydt tot de saligheyt. Dat is al dat ick op die plaetse van u ghecreert / by desen Auteurs hebbe konnen vinden. Hy seght wel / dat de Kercke / den wegh aenwijst tot de saligheyt / maer waer seydte hy / dat men met meerder heyligheyt Godt daer aenbidt / ende lichter verhoort wordt, om dat de Kercke nae den Oosten ghebouwt was? Dat is den tweeden misflagh.

Ten lesten en heeft *Alcuinus lib. 2. de Trin. cap. 5.* oock niet een woordt daer van / hoozt hem spreken : Den tempel des Heeren, seydte hy / is heyligh, den welcken ghelieden zijt, daerom woont Godt inijnen tempel, om dat de Heylighenijnen tempel zijn; en dese ghelijkenisse is seer bequaem, op dat men soude sien, datter gheestelijcker wijs,

tus-

teghen het gheopende Turckdom. 26

tusschen den rechtveerdighen, ende de sondaren, soo een onderscheydt is, alser lichamelijcker wijze is, tusschen den hemel, ende de aerde. Om welck te beteecken en als wy staen om te bidden, wy keeren ons nae den Oosten, daer den hemel opgaet, ende het licht oprijft, niet als oft Godt daer woonde, ende de andere ghewesten des wereltds verlaten hadde, die over al teghenwoordigh is; doch op dat het ghemoedt vermaent worde sich te keeren tot de uytmemender nature, dat is Godt, die het waerachtigh licht is, verlichtende alle menschen, die inde wereltdt comt. **Dat is al wat Alcuinus hier heeft.**

Maer spreekt men hier nu van meerder heyligheydt, oft lichter verhooringhe, wanneer men bidt nae den Oosten: vervolghens moet ghy bekennen / dat ghy hier wederom dyp grove misslagghen ghedaen hebt / met eenen slaggh.

Predikant.

Wat is het anders, dan de grootste superstitie, dat men dese heyligheydt het Oosten meer, dan andere deelen der wereltdt toe schrijft,

Antwoorde

Brenght eens eenen aensienlijcken Nutheur boozden daggh / die dit gheleert heeft / en beschuldicht ons dan van superstitie.

Predikant.

In dese volghen de Paus-ghesinden de oude afgodische *Persianen* nae, want die leerden, dat men precijs nae het Oosten moest bidden, soo verre is't van daen, dat dit soude eene Apostolische instellinghe wesen, ghelijck *Bellarminus*, *Becanus*, ende andere Paus-ghesinden voor-gheven.

Antwoorde.

Hier in verschillen wy van de Persianen. 1. Om dat wy
A 3

wp niet en leeren dat dit moet gheschieden / oft noot-
sakelijck is / soo als ghy seght / dat de Persianen gheboel-
den. 2. Om dat wp dit doen om Godt te aenbidden /
ende niet de sonne / 'twelck het boornemen was van
de Persianen.

Verhalven / soo segghe ick dat het by de Chyste-
nen eene Apostolische instellinghe is / niet om dat Bel-
larminus oft Becanus, oft iemandt vande jonghe Schy-
bers dit boozgheben / maer om dat de oudste Va-
ders / oock van over vijftien hondert jaren / ons dat
hebben gheleert.

Justinus ober vijftien hondert jaren / seght 2. 118.
dat dese ghewoonte af-comt van de heylighe Apostelen.

Origenes, ober vierthien hondert jaren *Hom. 5. in Nu-
meros*, seght dat sy af-comt van Christo, en sijne kinderen.

Basilus, ober derthien hondert jaren / *stelt-se lib. de
Spir. S. cap. 27.* onder de Apostolische Traditien.

Den H. Germanus ober neghen hondert jaren *lib. de
Theoria*, seght dat de heylighe Apostelen ons dat hebben
overghelevert.

Den H. Joannes Damascenus ontrent den selven tijdt /
noemt-se *lib. 4. Fidei cap. 13* Eene instellinghe der Apo-
stelen.

Siet / dese mannen moest ghy eerst overtuyghen
van leughen / eer ghy het naemt op Bellarminus, oft
Becanus.

Predikant.

De maniere van de Altaren teghen het Oosten te bouwen,
en komt nerghens van, dan van de Heydenen, de welcke, ghe-
lijck *Marnixius* wel seght, in alle hare ghebeden, en offerhan-
den, altoos nae die sijde keerden, ter eeren vande Sonne.

Antwoorde.

ICK hebbe u nu booz de ooghe ghetooont / dat het
niet en komt van de Heydenen / maer van de Aposte-
len / oft wel / bewijst mi / dat de boozgaende Oudt-va-
ders hebben gheloghen.

Ten

Ten anderen, soo doodt ghy/ ende Marnixius u selven/
wanneer ghy bekent dat de Heydenen dit deden ter
eere van de sonne, want hier was haere afgoderije in
ghelegghen/ niet in't enckel keeren naer den Oosten.

Doch ghenomen ick bekende dat het van de Hey-
denen af quam / wat soude ghy hier mede winnen?
Ick en soude u anders niet antwoorden als 't ghene
eertijds den H. Hieronymus heeft gheantwoordt aen
den ketter Vigilantius, raeckende het ontficken van
keerssen by klaeren daghe / welke ghewoonte hy
mede septe af gheleent te zyn van de Heydenen: Hie-
ronymus heeft hem ghesepdt: Het ontficken van keerssen
wierdt ghepleeght by de Heydenen, ter eere des duyvels, daer-
om moet het vervloecht worden; by de Christenen wordt
het ghebruyckt ter eere der Martelaren, daerom moet het aen-
ghenomen worden. Alsoo segghe ick mede: Het keeren
naer den Oosten/ by de Heydenen/ wierdt gebuyckt
om de sonne t'aenbidden (soo ghy ende Marnixius sel-
be bekent) daerom moet het verbloecht worden; by
de Christenen wordt het ghedaen / om den waeren
Godt te aenbidden/ daerom moet het aenghenomen
worden.

Predikant.

Walafridus *de rebus Eccles. cap. 4.* seght, dat de oude daer
mede niet seer bekommert gheweest zijn, waer hen en de
tempelen, oft de Altaren ghekeert waeren, om dat sy wisten
dat Godt over al is, maer datse de nieuwelighen alleen naer
het Oosten ghekeert hebben.

Antwoorde.

Ghy moet my bekennen/ dat de Oudt- haders van
de tijden der Apostelen af / ghelwagh hebben ghe-
maecht van't bouwen der Kercken/ oft bidden naer
het Oosten; soo moet dan Walafridus, oft de selve
niet naer-ghesien hebben/ ofte wel niet anders wil-
len segghen / als / dat sy hier mede soo niet bekom-
mert en waeren/ dat sy dit hoort eene verbintnisse, of-

te noosakelijckheyt hielden / ghelijck sy oock niet en deden / want hoewel sy dit hielden voor een loffelijcke ceremonie, soo en leerden sy nochtang niet / dat het contrairte quaedt was / ende dat / upt oorsake dat sy wel wisten dat Godt ober al is.

Hier in nochtang berepsehe ick noch eens utwe geroutwighgedt / want Walafrius en seght niet (soo ghy hem toe-schryft) dat de Nieuwelingenhen alleen de Kercken naer den Oosten ghekeert hebben. Dit moet ghy mi goet maecken / want en hebbe dese woorden by hem niet kunnen binden.

Predikant.

Eyndelijck maken haer oock de *Paulus-ghesinden* hier in den *Mahometanen* ghelijck, datse leeren, dat de ghebeden religieuser ende krachtigher zijn, die gheschieden in de Kercken, dan op andere plaetsen, 't welck inder daedt niet anders is, dan het Jodendom (van 't welck het de *Mahometanen* hebben af-geleent) wederom in te voeren.

Antwoorde.

Ick braghe / oft dit gheboelen / by de Joden, quaedt was / oft niet? Soo ja? soo heeft Godt selve hier een gheboelen voor-ghestelt dat quaedt was: Dit is een groete lasteringhe. Seght ghy dat het niet quaet was / soo blijft het dan altydt goet / ende gheoorloft / soo langh men niet binden kan / dat het van Christo, ofte sijne Apostelen is verboden gheweest / oft mispresen. Dit en kunnen in het heel nieuw Testament niet binden / verbolghens blijft dit gheboelen noch goet / ende is gheoorloft.

Dat dit soo is / bewijse ick voor eerst upt de reden / ghesondert op de *Schryfture*.

De eerste reden is / om dat Godt meer besonderlijck is in de Kercken / dan op andere plaetsen: dat leert ons den h. Apostel Paulus, wanneer hy 1. Cor. 3. ende 1. Cor. 6. ende 2. Cor. 6. seght dat de Christenen / ende hare lidmaten tempelen Gods sijn / ende des h. Gheests /

Gheest/ in de welcke Godt woont / ende wandelt. Hy neemt een ghelyckenisse van de waerachtighe tempels / ende maecht dit argument : Ghelyck de tempels / oft kercken het huys Godts zijn / daer hy besonderlyck woont / soo moghen de Christenen wel tempelen Godts ghenoecht worden / om dat hy mede in haer woont op eene besondere wyse. Waerom oock Augustinus *lib. 2. ad Simplic. Q. 4.* seght / dat David voer de Arcke ghebeden heeft / om dat die plaetse heyligher was door de teghetwoordighedyt des Heeren. De wijle dan / volghens de redenighe Pauli, de teghetwoordighedyt des Heeren in de kercken meer besonderlyck is / dan op andere plaetsen / soo betaemt het dan meer daer te bidden / dan elders.

De tweede reden is / om dat Christus meer besonderlyck teghetwoordigh is / daer der twee ofte dry vergadert zijn in synen name / dan elders ; want soo heeft hy ghesepdt *Matth. 18. 20.* Waer twee, oft dry vergadert zijn in mijnen name, daer ben ick in't midden van haer : 't welck namelijck siet op het ghebedt / soo hy te voren ghesepdt hadde : Indien daer twee van u samen stemmen op der aerden, over eenighe saken die sy souden moghen begheeren, het sal haer gheschieden van mijnen Vader die in de hemelen is. Maer de kercken zijn eyghentlijck toegheschickt tot de vergaderinghen / wat wonder dan / dat wy / volghens de belofte Christi, souden staende houden / dat de ghebeden / die in de kercken ghedaen worden / van meerder kracht souden wesen / dan die op andere plaetsen gheschieden. Siet hier van meer redenen by Bellarminus *lib. 3 de Cultu SS. cap. 4*

Wt bewijse ick ten tweeden upt de Oudt-vaders :

Den H. Joannes Chrysostomus *Hom. 30. contra Anomaeos*, spreekt aldus tot sijne *Parijse* : Ghyliden seght, Wy konnen t'huys bidden ; ghy bedrieght u, ô mensch ! ende zijt in groote dolinghe ; want alhoewel daer oock macht is om t'huys te bidden, 't en kan nochtans niet gheschieden, dat ghy t'huys soo wel bidt, als in de Kercke.

Item / *Homil. 79. ad Popul.* Maer dat hy berhoont hadde / datmen op alle plaetsen kan bidden / soo houdt hy 't nochtans daer voer / dat het ghebedt /

't welck in de Kercke ghedaen wordt / van meerder
kracht is: Wilt ghy leeren, segdt hy / van wat kracht het
ghebedt is, dat in de Kercke ghedaen wordt? *Petrus* was ghe-
vanghen, ende daer wierdt voor hem sonder op houden van
de ghemeente ghebeden, ende hy is uyt den kercker verlost
gheweest, &c. Men kan t'huys wel bidden, maer niet soo als
in de Kercke, ofte ghemeente.

Van 't selve gheboelen is den *H. Basilius*, ende ande-
re meer / die ghy kondt naer sien / samen met de we-
derlegginghe van uwe op woordinghe / by *Bellarminus*
loco citato.

HET VI. CAPITTEL.

Van de Priesters, ende andere gheestelijcke Persoonen.

Predikant. Pag. 521.

DE *Mahometanen* hebben haere Kerckelijcke, ende religieuse
persoonen.

Antwoorde.

Ick hebbe seer wonderlijcke dinghen van dese
Priesters / ende Religieusen ghelesen by *Bernardinus*
Surius, in synen Vertreckenden Pelgrim *lib. 1. cap. 51.* daer
hy seght onder andere / dat de *Turckische Religieu-*
sen in vier soorten ghedeelt worden / *namelijck* / in
Tourlaken, *Dervisen*, *Kalenders*, *Huiguiemalen*. Sommi-
ghe gaen heel naecht ghelijck sy van moeder ghebo-
ren zijn / om te rhoonen / dat sy niet een zier om de
wereldt en gheben / noch iets pretenderen / maer aen
alles verstorven zijn: dese hebben seer groot credit
onder de *Turcken*. Andere gaen bekleedt met luy-
paerts / oft leeuwen-bellen / tot een reecken dat sy
van *Godt* versterckt zijn. Andere verciere haere
hoofden met alderley vederen / ende pluymen / om
te

te thoonen / dat haeren gheest / boben alle aerdrſche dinghen / alleen den hemel betracht. Andere zijn gepalleert met alle ſoorten van bloemen / hier mede te kennen ghebende / dat ſp alreede de welluſten des hemels ghenieten. Sommighe van dit gheſelſchap gaen achter ſtrate / danſſende / ende ſpringhende op den trommel-ſlagh / ofte op andere instrumenten / met ſulcke geſten / kabziolen / ende grimaffen / als oft het Herlekijns waeren / oft Jan-potagien: Sommighe kerben haer aenſichten / ende ſnijden haer armen / ende beenen met ſcherpe raſooren / upt liefde tot Mahomet haeren Propheet. Andere woonen Clooſterghewijs t'saemen / ghelijck de Derviſen doen. Andere woonen hier ende daer in de ſteden / boſſchen / ende gheberghen. Andere zijn winckeliers / ende bekomert met koopmanſchappen. Daer is noch een andere ſoorte van ghebepende Religieuſen / die Sacchas worden ghenoeint: Deſe zijn te Mecca gheweest / daer ſp hun met eedt verbonden hebben / ſich / ſoo langh als ſp leven / te oeffenen in godtzuchtighe wercken: ſp gaen langhs de ſtraten / ende presenteren een-jeghelijck water om te drincken / midts de landen daer ſeer warm zijn / ende eenen ſpieghel / om haer te ſpieghelen / welcken ſpieghel / ſoo ſp haer aenſicht gheſien hebben / datelijck om-keeren / hunſleden hier mede te kennen ghebende / dat / al watter in de wereldt is / niet en duert / maer onghedaigh / ende bedrieghelijck is.

Den dienſt / die deſe Religieuſen doen in haere Moſquiten, oft Kercken / is namelijk s Maendaeghs / ende Wonderdaeghs / ende gheſchiedt op deſe maniere: Den Oerſten klimt op den Preeck-ſtoel / ende in teghentwoordighejdt van alle de omſtaenders / die met alle gheſchickthejdt / ende ſtil-ſwijghen aenhooren / leeft hy ertelijcke Capittelen upt den Alkoran, de ſelbe uptlegghende / ende verklarende. Dit ghedaen weſende / dyp van dit gheſelſchap met langhe ſlupten / ende twee andere / den eenen met een kleyn keteltrommel / den anderen met ronde pſerkens / ſtaende op een verheben plaetſe / beginnen te ſpelen: Waer
op

op alle de Religieusen / hoozende den eersten slag / springhen allegaer op / met langhe tabhaertg / ende aen 't volck hier reberentien gedaen hebbende / springhen rondtom den tempel / keerende / ende draepende haer ghelijck eenen top / bykans den tijdt van een ure: Den Obersten is by-naer altydt in 't midden / en soo wannere sy vooz hem passeren / doen een diepe reberentie. Onder dit draepen / ende danffen / hoozmen vele versuchtinghen / soo van de danffers / als van de omstaenders / welke daer in groote devotie hebben. Ghebzaeght zijnde waerom sy soo danffen / antwoorzen / datse dit doen eensdeels om van de menschen versmaect te worden / eensdeels tot ghebachtentisse van den Enghele-dans / die Mahomet eens ghesien heeft.

Wat nu haere Driesters aengaet / die noemtmen Santonen, ende maken professie van meerder heylighepdt als andere. Als het tijdt is / gaen sy op de Kerck-tozeng / ende met hunne stemmen / ende ghesangh / berwecken de Turcken tot het ghebedt / roepende hun naer den tempel. Soo salmen ondertuschen byf oft ses hondert saemen / met luyder stemme hoozen roepen / des morghens / ende des avonts. Sommighe die de volmaeckste willen zijn / woenen bukten in holen / ende verlaeten plaetsen: Kommen eenighe daghen in de weke van deure tot deure / om aelmoessen te braghen / zijn altydt met een beroeste hellebaerde / ofte parrisane ghewapent / op wiens punt eene psere half-mane staet / waer aen eenen quispel hanght van hondert bodden / van alderhande couleuren: Vele gaen half-naeckt / d'andere hebben hunne kleederen soo ghelapt / datmen dooz de mentigte der steken / niet en kan sien wat het vooz stoffe is. Dese worden oock by de siecken gheroepen / om hun by te staen in den uptersten noodt: zijn heel behoot in hebaerden / ende pelgrimagien / namelijk naet Jerusalem, om het graf van Salomon te besoecken / het welck sy aenlegghen in deser boeghen: Dooz aen gaen byf oft ses mannen / jeder-een braghende een pertse met groen krupdt bekleedt: haer volghet een
nen

teghen het gheopende Turckdom. 267

nen Jonghman schubdende / ende schupmende ghelijck eenen rasenden hondt / draghende op synen halst een levende serpent / met de eene handt houdt hy den steert / met de ander het hooft : Hem volghen eenighe trommel-slaghers / onder eenen hoop Santonen , oft Priesters / die allegader draghen banen / ende bendeis van Mahomet, huplende / ende bzullende langhs de straten als wilde stieren.

Hebt ghy noch set anders te segghen van dese Priesters / ende Aeligitusen / laet ons hoorzen.

Predikant. Pag. 518,

De Mahometanen hebben haren Oppersten Priester, die sy den *Muphti* noemen, ghelijck by de *Roomsche* den *Paus* is; Sijn voornaemste ampt is, neerstigh toe te sien, datter niet beslooten en werde teghen de Wet van *Mahomet*, ofte tot nadeel van de Mahometaensche Religie: Hy ghehoort hebbende d'advijfen van andere, leert uyt de Mahometaensche Wet, wat ghevolght, oft ghevlucht moet worden: ende 't en is niemant gheoorloft hem te weder-spreken: Aen desen alleen bewijst den Keyser selve die cere, dien hy niemant en bewijst; want als desen Hoogh-priester tot hem komt, hy staet op van synen throon, ende raect hem met sijne handt op de borst, ende neyght sijn hooft nae de aerde.

Neffens desen *Muphti*, zijnder noch dry in't ghetal, die sy *Cadilescheri* noemen, die den *Muphti* helpen met raedt ende daet, by-na ghelijck de Cardinalen den *Paus* van Roomen doen: elck heeft sijn district, ende landt, over 't welck sy toeficht hebben, ende acht nemen. Dese ondersoecken nauw het leven, ende leere van d'andere; de overtreders, ende die haer niet behoorlijk ghequeten hebben, settense niet alleenlijk af, maer doense oock wel strenghelijck gheesselen. Die aen een swaerder feyt schuldigh bevonden wordt, die doense sterven, oft door het sweert, oft door het strop, oft door het vyer. Onder dese staen de *Cady*, de welcke als Bisschoppen zijn: Dese zijn ordinaire Rechters, die over 't scheyden van houwelijcken, ende andere borgherlijke saken, 't zy in de stadt, oft op 't landt, uyt-spraeck, ende vonnis gheven: Sy straffen de ghene die Godt lasteren, die wijn drincken, die ten tijde

tijde des ghebedts niet te Kercke gaen, ende de Vasten niet onderhouden, oft jets doen teghen het ghewoonlijk ghebruyck van de Religie.

De andere, als te weten, de *Santoni*, *Hoggij*, ende *Talisman*-*ni* dienen in de Kercken, roepen het volck samen om te bidden, singhen lof-sanghen, ende predicken.

Antwoorde.

Du moeten wy hooren / wat ghelijckenisse daer is tusschen ons / ende Mahometaensche Priesteren / ofte Religieusen.

Predikant. Pag. 521.

Soodanighe onwetende Priesters zijnder met duysenden in *Spagnien*, ende in *Italien*.

Antwoorde.

'T is onwaerachtigh.

Predikant.

'T spreek-woordt is bekend: *Ongeleerder als een Monick.*

Antwoorde.

Ghy balt van den os / op den esel: ghy moest spreken van enkele Priesters / ende ghy komt hier boozden dagh met de Monicken: Wat dit spreek-woordt aengaet / is van Erasmus Roterodamus ghesmeedt / eenen grooten ende bitteren byandt der Monicken / om dat sy hem dapper in syn kaerten saghen / ende oversulckx dit en is gheen spreek-woordt / maer eene lasteringhe boozt-gekommen upt een bitter ghe moet: ghelyck men oock kan sien in Ludovicus Vives *Præfat. in lib. de Civit. Dei*, daer hy dapper upt-balt teghen de Predick-heeren van synen tijdt / ende de selve upt-scheldt als onwetende / om dat sy ghesepdt hadden /

teghen het gheopende Turckdom. 271
den/ dat hy verlozen arbejdt dede/ met bemerckin-
ghen te maken op de boecken Augustini van de Stadt
Godts.

Ghy moet dencken dat het/ in dit stuck / met dese
twee toe-ghegaen is/ ghelijck het met u doet / wan-
neer ghy de Pausen van Roomen Pag. 470. seght te
wesen Harpyen, ende in flockers van 'smenschen goet ende
bloedt: ofte/ wanneer ghy Pag. 468. seght / dat de Ca-
nonicken van Loretten leven in wellustigheydt, ende over-
vloedigheydt: ofte/ wanneer ghy Pag. 470. onsen Gret-
serum noemt eenen Op-zwetter, ende op-gheblasen Jesuijt,
ende hondert soodanighe lasteringhen / die upt-ghe-
spoghen zijn upt een vergalt ghemoet: Soude hy
niet upt-sinnigh zijn/ die op soo een los fondament
wilde bouwen? Soodanigh een fundament neemt
ghy hier/om te thoonen dat onse Priesters/ofte wel/
om beter te segghen / de Priesters van de oude tijden
ontwete waeren.

Predikant.

'T ghene *Septem. Castrensis* van de Mahometaensche Prie-
sters seght, past oock net op de Paepsche: *Schoonse*, seydt hy,
soo onwetende zijn, soo willense nochtans soo van allen onderhouden
hebben, al 't ghene sy segghen, oft ghebieden, als oft 'et Godts ghe-
bodt waer, alsoo dat niemandt oock in 't minste derft teghen-spre-
ken, oft teghen-standt doen. Dit word den menschen, door de
daghelijcksche, doch bedroefde ervarentheydt in het Paus-
dom gheleert.

Antwoorde.

Ep liebe/en bedroeft u soo niet/want daer is meer
reden van blijdschap/ om dat die van het Pausdom de
leeringhen van Paulus soo pzetijg achtervolghen/
want die heeft gesept *Hebr. 13. 17.* Zijt uwe voorganghe-
ren gehoorlaem, ende zijtse onderdanich, want sy waken voor
uwe zielen, als die rekenschap sullen gheven. Indien ick
nu bzaghe van den Dordrechtschen Bijbel wie dese voor-
gangheren zijn? hy antwoordt *Num. 16.* Herderen ende
lee-

Leeraren : ghebiedt Paulus aen de Christenen dat sy souden ghehoorzaam / en onderdanigh sijn aen hare Herderen, ende Leeraren ? waer soud' dese gehoorzaamheyt blyben / indien sy haer teghen de Herderen stelden / ende haer teghen-spreken? Maer ick wilde wel eens sien / hoe ghy-lieden soudt leven met de ghene die in Hollandt de Predikanten veel souden teghen-spreken ; ick gheloofte / dat het haer beurse wel sonde gheboelen ; ofte / soo niet / wat zydt ghy-lieden hoor Herders / aen de welcke de schaepen niet ghehoorzaam en sijn / maer teghen-standt doen / en weder-spreken ? ofte schryft de leeringhe Pauli up / ofte lacht met u selven.

Predikant. Pag. 522.

De Mahometaensche Religieusen verthoonen een groote lijdszaamheydt , ende doen groote strengicheden aen haer lichaem.

Antwoorde.

Laet ons die hooren. Ick weet wel dat ick by Bernardinus Surius hebbe ghelesen / dat sommighe eene goede half-ure lanck / sonder op-houden haer dzaepen als eenen top; wat hebt ghy noch meer?

Predikant, Pag. 523.

Sommighe sijnder, die seer selden eten, en drincken: Andere houden een gheduerigh stil-swijghen , gheen omme-gangh hebbende met de menschen : Andere hanghen met uren lanck aen eenen boom met 'thoofst nae de aerde, andere snijden, en kerven haer het vleesch om eenen cleynen prijs, betuyghende, dat daer mede, als met een offerhande, geholpen worden de sielen der af ghestorvenen, voor de welcke sy gheldt ontfanghen.

'Tis bekent, dat andere Heydensche volckeren, oock alsoo haere Munnicken, en Religieusen hebben, die oock ghe-woon sijn seer strengichlijck te leven. In't Rijck Calaminham
leven

teghen het gheopende Turckdom. 273

leven sommighe in't diepste van een bosch, in hollen, ende rotsen, daer sy niet anders en eten dan vlieghe, mieren, scorpionen, ende spinnekoppen. *Rogerius* verhaelt van eenen op de kust van *Chormandel*, die met een ysere kraegh wel vier en twintigh pondt swaer om sijnen hals gingh: van andere, die sware ysere ketenen aen haere beenen sleepten: een ander gingh op houte holblocken, die van binnen vol scherpe ysere pinnen waeren: een ander hadde sich met een ysere keten aen eenen boom vast ghemaect, om daer sijn leven te eyndighen &c.

Antwoorde.

Wat wilt ghy hter mede nu segghen?

Predikant.

Vele Christenen hebben ten alle tijden haer in desen opghemelten Turcken, ende Heydenen ghelijck ghemaect, haer krachten onbehoorlijk, ende ontijdelijk uyt-puttende, door vasten, waken, ende braken.

Antwoorde.

Wie zijn die ghetweest?

Predikant. Pag. 533.

De Monicken van *Palestina*, die, soo *Evagrius* verhaelt, somtijds vijf daghen naer malkanderen, ende meer vasteden, ende haer soo af-matten met waken, en braken, datse dooden schenen, legghende op d'aerde onbegraven; ende om dese, en andere dierghelijcke dinghen, die hy breeder van de selve verhaelt, verheft hyse tot den hemel toe, ende noemt dat, de heylighste, ende verhevenste maniere van leven, &c.

Antwoorde.

Ick en kan niet bedencken wat u oberghekomen is/ te segghen / dat vele Christenen haer hebben/ in strengs.

strengsgheden / ghelijck ghemaect aen de Turcken, ende Heydenen. Ghy moest contrarie segghen / te weten / dat de Turcken haer hebben ghelijck ghemaect aen de Christenen / ende naer-gevolgt (doch ghemen-ghelt niet vele ongherghentgheden) de exempelen van haere strengsgheden: want die Monicken van Palestina, daer ghy hier van ghewagh maect / ende Symeon Stylites, ende Bartheus, ende Theonas, ende Pior, die in groote lijf-kastijdinghen hebben upt-gheschenen / ende van u mede hier boozghestelt worden / hebben soodanighe strengsgheden ghepleeght hondert / sae twee hondert jaeren te bozen / eermen van Mahomet, ende sijne Secte opt wist te spreken.

Sy en konnen die oock niet af-gheleent hebben van d'Heydenen, want de ghene / die ghy hier noemt / te weten die van Japon, van Pegu, ende andere / en waeren doe noch niet bekent.

Seght dan / dat de Turcken haere lijf-kastijdinghen gheleert / ende af-gheleent hebben van de oude Christenen / ende niet contrarie / ende soo sal alleg wel zijn.

Predikant.

Den eersten vinder van dese onthoudinghen, ende strengsgheden is gheweest, niet *Paulus* de Cluysnaer, die gheen discipelen ghemaect heeft, maer eenen *Antonius*, die ghestorven is anno 373. ende welckers discipelen, binnen den tijdt van minder als 50. jaeren soo zijn vermenighvuldicht, datse bynae ontelbaer zijn gheworden.

Antwoorde.

Maer / goeden man / ghy praect upt / ende in / sonder eenigh versant / ofte eens te letten wat u tegengaet: Siet ghy niet dat ghy u selven hier wederom doodt? Ghy bekent dat *Antonius* den eersten vinder is gheweest van dese strengsgheden: ghy bekent oock dat hy ghestorven is in't jaer 373. dat is / meer alse twee hondert jaeren booz de gheboorte van Mahomet.

daer

baer-en-boven bekennt gy oock dat op vijftigh jaren/
dat is/hondert en meer als sesstigh jaren eer Mahomet
opt ghebozen was/sijne discipelen zijn ontelbaer ge-
worden: Soo waerender dan ontelbaere Christe-
nen soo vele jaren voor Mahomet, die dese strengighe-
den pleegghden. Hoe kont ghy nu segghen/ dat de
Christenen haer hebben ghelijck ghemaect aen de
Turcken, ende niet de Turcken aen de Christenen?

Ghy sult mischten segghen/ dat het eben-eens is/
om dat die strengigheden eben onbehoorlijck ende
berispelijck waeren in Antonius, alsoe nu zijn in de
Turcken.

Och ghy komt veel te laet / om dit vermetelijck
ende onbehoorlijck bonnis te strycken: Anders heb-
ben hier van gheoordeelt de upstekenste Daders /
ende Leeraers van de oude rechtsinnighe Kercke.

Voor eerst, den H. Augustinus *lib. 8. Conf. cap. 6.* ghe-
tuyghe/ dat hy wetenschap heeft ghehad van het le-
ben van desen H. Man / ende dat hy daer over ver-
baest heeft ghestaen / ende seghe/ dat den naem van
Antonius, t'synen tijde/ uytmuntende, ende vermaert was
onder de Christenen: ende *lib. 1. de Doct. Christ. cap. 1.* noemt
hy hem/ een volmaect man.

Ten tweeden, den H. Athanasius, die het leven van de-
sen Heplighen heeft beschreven/ seghe onder andere /
dat het onghelooffelijck is, hoe lijdsam hy was in't vasten,
ende waken, dat hy niet meer als eens daeghs at, nae den son-
nen ondergange, jae dickwils vier daghen langh vastede son-
der eten, ende 't ghene hy at, was sout ende broodt, 't ghene
hy dronck, was water: als hy nu te ruste gingh, en had te niet
anders daer hy op lagh, dan een horde van ghevlochten bie-
sen, ende een hayren kleedt: jae lagh dickwils op de bloote
aerde. Soo verre is't van daer/ dat dien groeten en-
de treffelijcken Bisschop Athanasius hem hier over
soude berispen/ dat hy in tegendeel over dese streng-
igheden/ ende andere deughden / hem doozstelt als
een doozbeeldt van alle volmaecthepde.

Ten tweeden, den H. Ephrem *cap. 10. in illud attende tibi,*
naer dat hy de deughden/ ende strengigheden van den
H. Antonius hadde verhaelt/ soo seghe hy *Epist. ad Ioan.*

Monach. Dat hy alle sijne wercken ghedaen heeft door de bestieringhe vande Goddelijcke openbaringhe.

Ten vierden, den H. Joannes Chrysostomus *Hom. 8. in cap. 2. Matth.* seght / dat hy soodanigh een leven gheleydt heeft, ghelijck als de wetten Christi vereysschen. **Daerom noemt hy hem oock / den Salighen, ende grooten Antonius.**

Ten vijfden, den H. Hieronymus *in vita Hilarionis.* **Prijst hem over sijne onthoudinghe, en scherpigheyt, segghende dat synen naem hermaert was hy alle de volkeren van Egypten.**

Ten sefden, den H. Joannes Damascenus, *in Histor. Iosaph.* noemt hem den Grooten Antonius.

Wat komt ghy dan uw' bonnig strycken over soo eenen man vande Oudthepdt soo groot gheacht / en gheprezen / namelijk om sijne strenghtigheyt van leden: Laet uwe hoor-ouders / ende die treffelijcke / ende H. Verraers daer van oorbeelen: want die hebben de sake beter verstaen / als ghy.

Du / op dat ghy mooght sien / dat sy niet alleen Antonium hier over hebben gheprezen / hoor't'er noch meer.

Den H. Ephrem *in vita Abraami* prijst den Eremitte Abraam, om dat hy den tijdt van 50. jaeren noyt sijn hayren kleedt verandert, noch broodt heeft ghe-eten.

Den H. Gregorius Nyssenus *in vita Ephram*, prijst den H. Ephraem, om dat hy een scherp, ende hart leven leydde, ende sijn lichaem op vele verscheyden manieren pijnighde, slapende op bloote aerde &c.

Den H. Gregorius Nazianzenus, prijst den H. Basilus *Orat. 20.* om dat hy niet anders en at, dan broodt, ende sour, ende niet anders en dronck als water.

Egesippus prijst den H. Jacobus *lib. 5. de Iacobo*, om dat hy noyt wijn dronck / noch bleesch at.

Clemens Alexandrinus *lib. 2. Pedag.* prijst den H. Apostel Matthæus, om dat sijne spijse niet anders was / dan moeg / ende krupden

Den H. Hieronymus *Ep. 27. ad Eustoch.* prijst de weduwe Paula, om dat sy in eene alderswaerste kortse, op de harte aerde lagh, met hayren cleederen onder haer, &c. **Hier over prijst**

teghen het gheopende Turckdom. 277
prijst oock den H. Gregorius Nyssenus sijne Suster Ma-
crina.

Sozomenus lib. 6. cap. 34. prijst eenen sekeren Ala, om
dat hy op tachtentich jaren gheen broodt hadde ghe-
eren.

Socrates lib. 4. cap. 18. prijst Macarium, om dat hy den
tijd van twintigh saeren / lenende alleenlyck te-
ghen eenen muur / een weynig ruste hadde ghenom-
men.

Wat wil ick hier boozders van spreken in het be-
sonder? ick segghe met uwe eyghen woorden; d'Histo-
rien van die eeuw, sae van alle andere / sijn vol van dier-
ghelycke exempelen.

Hoozt dan uwe booz-ouders spreken / ende en wilt
niet vermetelyck veroordeelen / 'tghene sy gheappro-
beert / ende gheprezen hebben.

Predikant. Pag. 5; 2.

Dese dinghen noemt Paulus 1. Coloss. 2. 23. Eyghen-wil-
lighen Godts-dienst, en verkeerde nedrigheyt in het lichaem
niet te sparen.

Antwoorde.

'Ten is niet soo / dat Paulus van soodanighe lijf-ca-
stijdinghen / ende strenghtcheden spreekt / ghelyck
wy nu ghehoort hebben: hy spreekt hier alleen van
de ghene / die in haer vasten / het Hooft, (Christum)
niet en behielden, maer haer selven daer van af-schep-
den / om te vasten ter eere van de Engelen die sy htel-
den booz in andere goden / ghelyck als waren de Simo-
nien, Cherinthianen, Angelici, ende andere: Doch dese
hooghemelde heylighe Mannen / behielden het Hooft,
om dat haere strenghtcheden over een quamen met
den wille van Christus, de welke inde Schryfture
gebleet / ofte aen-prijst verloocheninghe sijn
selfs / versterkinghe / versmaedinghe / onthou-
dinghe / &c.

Verhalben / en sie ick niet / hoe Paulus dese dinghen
ber-

versmaden kost / aenghesien dat hy self sijn lichaem
met slaghen heeft ghekastijdt: Want soo seyt hy met
claere woorden: 1. Cor. 9. 27. Ick slae, ofte kastijde mijn lic-
haem, ende brenghe het onder slavernije: Ick weet wel
dat ghy-lieden in uwen Dordrechtschen Bijbel, dit dap-
per versacht hebt / ende ghestelt: Ick dwinghe mijn
lichaem: Maer 'tis claer dat dit seer ontrouwelyck
is overgheset: want in den Orygenelen Byterschen
tex: staeter *ὑποτασσώ*; ende als ghy wilt weten / wat
dit woordeken te segghen is / bzaeght het van uwen
Theodorus Beza in cap. 18. Luca, ende van uwen Henricus
Stephanus in Lexico, die sullen u leeren / dat het te seg-
ghen is / het lichaem vol blauw plecken slaen, of wonden,
(dit hebben oock soo verstaen onder de oude / den H.
Paulinus Ep. 58. ad August. Hesychius, Sui-as, ende Theophy-
lactus.) ghelyck certydts hy de Romeynen, de worstes-
laers malkanderen sloeghen met knippen / en arm-
banden: Iae leest de bemerckinghe die uwen Bijbel
stelt op Luc. 18. 5. Num. 4. ende op 1. Cor. 9. 27. Num. 62.
die sal u leeren / dat het te segghen is / onder de ooghen,
of onder 'tghesicht slaen, of kinneback slaghen gheven:
Erasmus hy Estius seght / dat dit woordeken / beteekent /
blauw slaen met lidt-teecken en van bloedt, ende op-gheswol-
lentheydt. Calepinus verstaet hier dooz / blauw maecken,
ghelyck als het vel met stocken gheslaghen wordt, door den
etter die daer uyt vloeyt, blauw, of swart wordt.

Volghens dit / soo seght Paulus dat hy sijn lichaem
soo ghekastijdt ofte gheslaghen heeft / dat het blauw
wiert / iae datter de lidt-teecken en bleven staen van
bloedt / ende op-gheswollentheydt.

Verbetert dat in uwen Bijbel, ende stelt ghelyck den
Orygenelen tex: heeft / en dan sult ghy moeten beken-
nen / dat Paulus de strenghtgheden / ende kastijdinghen
des lichaems niet berispen en kan / aenghesien dat
hyse selbe ghepleeght heeft: ende dan moet ghy seg-
ghen / dat de Christenen haer niet ghelyck en hebben
ghemaecht aen de Turken, maer aen Paulus den Apo-
stel / aen Jacobus, ende Matthæus, daer wy boven van
hebben ghesproken.

Verhalben sult ghy moeten bekennen / dat ghy de
waer-

teghen het gheopende Turckdom. 279
waerhepdt ghespaert hebt / wanneer ghy ghesepdt
hebt / dat den eersten binder der strengicheden /
Antonius is gheweest : want hier in hadden schier
400. saeren te bozen / hem booz-ghegaen de Aposte-
len.

Predikant. Pag. 534.

De Munniken ontrent de tijden *Antonij*, verleydden oock
vele vrouwen, als *Marcella*, *Paula*, &c.

Antwoorde.

Wij gheloghen / dat sy die vrouwen verleyt heb-
ben / ter contrarien sy hebben-se aen-geleyt tot
een volmaechter / ende verhebbender maniere van le-
ven.

Predikant.

De dochter van *Paula*, *Blesilla*, was door eene al te groote
Munnicksche strengichedyt ghestorven.

Antwoorde.

Dit is wederom valsch : Ick lese wel by den H.
Hieronymus *Epist.* 25. dat dese *Blesilla* ghestorven is, maer
en kan daer niet binden / dat de oorsaecke van haere
doodt/soude gheweest zijn/al te groote Munnicksche
strengichgheyt.

Predikant.

Het volck riep, op haere begravenisse : Hoe lanck sal het
noch dueren, datmen dese vervloecte Munniken niet en sal
uyt de stadt jagen? Waerom en steenight mense niet? waer-
om en werpt mense niet in de rivieren? want sy hebben dese
ellendighe vrouwe verleyt, &c.

§ 4

Ant.

Antwoorde.

Voor eerst, soo en seght den heylighen Hieronymus niet / dat het volck dit riep / maer ter contrarie / dat het momfelde (*muffitabat*) onder malckander / een teecken dat hare saecke soo schoon niet en stont / de wyle sy dit niet en durfoen segghen in't openbaer.

Ten tweeden, wilt ghy weten / wat het vooz volck was / rghene dit seyde? leest den H. Hieronymus, *Epist.* 23. die sal u segghen / dat het gulsighe menschen waren / die de matighejdt in't eten niet en kosten verdragen: dat het teghen-strijders Christi waren / ende Anti-Christen, aen de welcke de gheboden Christi mis-haeghden: **D**arom seght hy oock *Epistola* 25. Laet vry de omstaenders daer mede spotten, dat is eene Joodsche ongheboogheydt: Wat droefheydt meent ghy dat Christus ghehadt heeft, om dit segghen, ende hoe den Satan hem daer over verheught heeft? soo spreekt den H. Hieronymus.

Ten sijn dan niet anders als lasteringhen gheweest van eenen hoop spotters / die onder malckander momfelden / dat Blesilla vooz beel vasten ghestorben was / en salmen dit dadelijck vooz de waerhejdt aen-nemen? niet meer dan de spottingen uws ghesinde / die sy deurgaens upt-spoutwen teghen onse Religieuze personen.

Predikant.

Dese strengicheden hebben ten alle tijden, duydelijck nagevolgt, de gheveynsde in de Roomsche Kercke.

Antwoorde.

Is dit niet eene groote eere vooz die van de Roomsche Kercke, dat sy hier in naer-bolghen het exempel van

van den H. Paulus, Jacobus, ende Matthæus Apostelen? het exempel van alle de aensienlijckste Mannen / en Teeracrs bande oude rechtsinnighe Kercke / als sijn gheweest den H. Antonius, ende sijne ontelbare discipelen / den H. Ephrem, Basilius, Nyssenius, Nazianzenus, Hieronymus, en dupsent andere? en noemt ghy dit noch ghebepusthepdt? waer blijven de Ghereformeerde die van dese exempelen / soo wijt / ende verre sijn af-gheweken / dat sy de selbe houden voor ghebepusthepdt / ende daer mede spotten? met wie spot ghy anders als met u eyghen selben / wanneer ghy de strenghtigheden van de oude / sae ontelbare Christenen selve bekennt / ende nochtan die verfoept? dit mooght ghy wel stellen neffens de andere achten boden-ghemelde stucken / die ghy met uwen Calvijn hebt verworpen.

Predikant.

Bernardus *Serm. 6. in Psalm. qui habitat*, schrijft dat eenighe Munniken door verscheyden oeffeninghen, en onthoudinghen des lichaems, waren af-ghemat boven hare krachten, boven de nature, en boven de ghewoonte.

Antwoorde.

Laet ons hoorzen / tot wie, ende waer van, Bernardus hier spreekt.

Eerst hy spreekt tot de ghene / de welcke onlanck nipt de wereldd / haer hadden begheben tot een Cloosterlijck leven: aen dese seyd hy: De teghen-spoedt wordt in de Schrifture beteeckent door den nacht, ende wy weten, dat den eersten strijdt, teghen de ghene die bekeert worden, is, van de moeyelijckheden des lichaems. Want het vleesch, 'twelck tot noch toe onghetemt is gheweest, en kan niet wel lijden, dat het ghekastijdt, ende in slavernije gebracht werde, maer noch indachtigh wesende vande verloren vrijheydt, is dies te scherper begheerich teghen den gheest, ende alder-meest in die pijnen, in de welcke ghy daghelijckx

sij stervende, ja daghelijckx doot wese, welcke dinghen sijn boven de krachten, boven de nature, ende teghen u lieden ghewoonte. Wat ist dan wonder? Dese dinghen stooren de ghene, die het noch niet ghewoon en sijn; ende noch niet veerdigh ghenoech om haer toevlucht te nemen tot de ghebeden, ende tot heylighe Meditation om het ghewicht, ende hitte des daeghs te draghen.

Maer van spreekt hier Bernardus? van lijf-kastijdinghen/ ofte strengheiden/ soo ghy seght? gheen-
sints niet: maer van de bekozinghen met de welcke den dupbel de Novitien, ofte Nieuwelinghen pleeght te beechten: van dese seght hy/ dat sy sijn boven haere crachten, om dat sy noch de veerdigheyt niet en hebben van haeren toevlucht te nemen tot het ghebedt; boven de nature, om dat sy verlozen hebben haere byghedyt; boven haere ghewoonte, om dat sy ghewoon waeren / de selve in te volghen booz haere bekeeringhe / ende nu die moeten wederstaen / ende stutten. Ong verre Bernardus van't gene hem hier van u wort toegheschreven.

Predikant.

'Tlust my hier in te voeghen, 'tghene ick met gheen minder verwonderinghe, als verfoeyinghe ghelesen hebbe in een seker boeck, in de Bibliotheecq der Vaderen, ghenaemt *Ladder des Paradijs*. Climacus, die den Autheur is, verhaelt, dat hy eens in een wonderlijck Clooster komende, sommighe Munniken sagh buyten in d'open lucht staen, daer gheheele nachten tot den morghen waeckende, noyt hare voeten uyt haere plaetse versettende, ende als sy wierden met slaeperigheyt ghequelt, soo deden sy de nature ghewelt aen, ende en wilden gheen ruste nemen: maer haer selven scheldende, ende lasterende, weecten sy hare gheesten op.

Antwoorde.

Wel hoe? seght ghy/ dat ghy dit lesende hebt verfoeyt? wat reden? verfoeyt ghy dan oock 'tghene Christus heeft ghedaen aen sijne Apostelen in het Hof-
ken

ken wannec hy haer tot dymael toe / daer sy oberballen wierden met slaepertigheyt / heeft comen mecken? Wat dunckt u? souden de Apostelen qualijck ghedaen hebben / indien sy selve haere nature ghewelt aenghedaen hadden om met Christo te waecken / ende te bidden / op dat sy niet en souden in besozinghe komen te vallen? Christus heeft immergh ghehoort / dat hy sulckx van haer berepchte / niet soo seer tot synen eyghen troost / als wel tot haer gheestelijck profijt: wat hebt ghy dan in dese Muniken te verfoepen / of te berispen / om dat sy in't waeken ghewelt hebben ghedaen aen de nature / op dat sy daer upt haer gheestelijck profijt souden trecken: hoe menighmael en berraemt ons oock de Schrifture niet / dat wy souden waecken / en bidden? *Luc. 21.* seght Christus: Waeckt ten alle tijden. *1. Pet. 4. 7.* Waeckt in ghebeden. *5. 8.* Sijt matigh, en waeckt. *Apoc. 16. 15.* Saligh is hy die waeckt. *Iae* van Christus selve wordt gheseydt *Luc. 6. 12.* dat hy heele nachten over-bracht in het ghebedt, &c.

Predikant.

Andere sagh hy staende bidden, met hare handen achter den rugghe ghebonden, ghelijck misdadighers, buyghende hare bleecke aensichten nae de aerde, ende uyt-roepende datse niet weerdigh waeren den hemel t'aenschouwen. Dese en derfden gheen dingh in haere ghebeden tot Godt segghen, weghens de vreeselijcke twijffelinghe van haere ghedachten, ende conscientien, maer sy droeghen alleen haere stil swijgende sielen, ende stomme ghemoederen Gode op, vol zijnde van duyternisse, ende wanhope.

Antwoorde.

Wat hebt ghy hier te berispen / of te verfoepen?
 Mitschien dat sy staende baden? dat heeft den publicanen oock ghedaen *Luc. 18. 13.* ende is gerechtbreedicht upt den tempel ghegaen.
 Ofte wel / dat sy haere handen achter den rugghe hadden

den ghebonden? ghy en kont immerx niet berispen / dat de Christenen haere handen samen ghebouwen houden booz haere borst / wanneer sy bidden; weet ghy niet wat dit beteeckent? niet anders / als dat sy haer ghelijck ghebanghen gheben / ende onderwerpen aen Godt; of ghy nu de handen soo houdt voor de borst, ofte achter den rugghe, wat is daer soo veel aen ghelegghen? de wijle het een / soo wel een upt-wendighe teeken is van onderwerpinghe / als het ander?

Of berispt ghy mischten dat sy haere bleecke aensichten buyghden nae d'aerde? weet ghy niet dat Aenna den Coninck David heeft op de selve wijze aenbeden 2. Reg. 24. 21. daer upt-drukkelijck gheseydt wordt: Hy heeft den Coninck aenbeden met het aensicht gheboghen nae d'aerde: waerom en maghen ten opsichte van Godt niet doen / 'tghene men ghedaen heeft ten opsichte van David? siet oock watter staet Gen. 48. 12. ende 50. 18. &c.

Ofte wel / verfoept ghy / dat sy haer onweerdigh hielden den Hemel t'aenschouwen? Den Publicaen / en durfde oock sijne ooghen nae den Hemel niet slaen, seght den H. Lucas; dit heeft nochtrang / onder andere / Godt soo behaeght / dat hy hem verhoort heeft.

Wat wilt ghy dan hier upt verfoept hebben? Dat sy gheen dingh in haere ghebeden tot Godt derfden segghen, weghens de vreeselijcke twijffelinghe haerder ghedachten? wat hebben sy hier anders ghedaen / als 't ghene David van sy selven gherupghet Psal. 77. v. 5. namelijk / dat hy in sijne ghedachten soo ghestoort is gheweest, ende verslaghen dat hy niet en kost spreken? dat hy als stom was gheworden, ende het goet heeft ghelweghen; 'twelck verstaen kan worden van't ghebedt.

Ofte / wilt ghy berispt hebben / dat sy haere stil-swijghende sielen, en stomme ghemoederen op-droeghen aen Godt, vol zijnde van duysternissen, ende wanhope? Wat quaet kander wesen in't op-draeghen van sijn ghemoeft in stil-swijghentheid? derhalven hoe dick-wilg klaeght David van de duysternissen / of doortcheden des ghemoets? sae hoe dickwilg dat Godt sich van

han hem hadde af-getrocken/ ende ghelijck als verlaeten?

Of meynt ghy/ dat het versoeplyck is / dat sy hol wanhope waren? utwen Calvijn seght wel dat Christus wanhopigh is ghewest aen het Cruys/die nochtang noyt sonde ghedaen hadde; wat wonder dan dat sommighe van dese wanhopigh souden gheweest hebben/ die te bozen groutwelycke sondaers waeren gheweest? Doch Climacus en wilt niet segghen / dat sy wanhoopten vande barmhertigheyt Gods/maer alleen dat sy in uiterste angst waeren over haere sonden/ soo David oock gheweest is / als hy seide: Mijne sonde steekt my ghedurigh teghen,

Verbolghens / wanneer ghy sult versoept hebben dese booz-ghemelde exempelen vande Schysure / komt dan oock by verfoepen de daeden van dese Mynstken.

Predikant.

Andere sagh hy sitten op den vloer, bedeckt met sackkleederen, en asche, haere aenghesichten verberghende tusschen haere knien, ende haere voorhoofden stootende teghen de aerde.

Antwoorde.

Alleg komt seer wel over een met de Schysure.

Van het sitten op d'aerde, tot een teecken van droefheyt/ hebt ghy het exempel vande vrienden van Job. Job 2.3. vande welcke ghesepdt wort / dat sy met Job op d'aerde hebben gheseten,

Van het bedecken met hayren-cleederen, ende asche, hebt ghy:

Ten eersten, het exempel van den Coninck Achab 3. Reg. 21.27. daer ghesepdt wordt / dat hy sijn vleesch heeft bedeckt met een hayren cleedt, ende gheslaepen op eenen sack.

Ten tweeden, het exempel van David, die Psalm. 34. 13. van sijn selven gherupghet/dat hy ghecleedt ginck met een hayren cleedt.

Ten

Ten derden, het exempel van Mardocheus, ende andere Joden. *Esther* 4. 1. 3. van de welke ghesepdt wort / dat sy hayre cleederen aentrocken met aschen.

Ten vierden, het exempel vande hoet-beerdighe Niviten *Ionæ* 3. 6. waer staet dat dit aenreken van sack-kleederen / ofte bestroepen met asche in't nieuwe Testament van Christo, ofte sijne Apostelen be-roden is?

Voorders van het verberghen des aensichts tusschen de knien, hebt ghy het exempel vanden Propheet Elias *3. Reg.* 18. 42. van den welken ghesepdt wordt / dat hy sijn aenghesicht leyde tusschen sijn knien: nae dat hy 'tselbe plat ghelept hadde ter aerden / soo als de Munniken haer booz-hoofden deden / om / ghelijck Elias, met dese ghesteltenisse des lichaems, haer ghebedt vierighlijck tot Godt te doen: soo den Dordrechtchen Bijbel be-merckt *Num* 73.

Predikant.

Andere saght hy, de welke in opsicht van haer habijt, ghedachten, ende ghebaer, schenen buyten haer sinnen te wesen, welckers ghemoederen, mer soo uytter maten groote droefheydt, overstelpt waeren, datse stonden als kopere beelden, in duyfternisse sittende, ende als onghewoeligh van alle dinghen gheworden zijnde.

Antwoorde.

Is het wonder / ofte berispelijck / dat dese Ketsghe-ken / met soo eene droefheyt behanghen waeren over haer booz-gaende sonden / aenghesien dat wy lesen dat de vrienden van Job, over het tijdelijck ongheluck alleen van haren vriendt / soo herstelt waeren / dat sy seben daghen lanck neffens hem bleven sitten / soo dat sy niet een woordt en kosten spreken / *Job* 2. 13. heeft derhalven / den H. Propheeta David *Psalms* 38. 4. niet bekent / dattergheene vrede en was in sijne beenderen, van weghen sijne sonden, jae niet gheheels in sijn vleesch? dat hy krom gheworden was, ende uytter maten neder-

nedergeboghen, heel verzwackt, ende uytter maten seer ghebryscelt, dat sijn herte hem om end'om keerde van wegghen sijne dwaesbeydt? **Ja** dat hy ghetwozden was ghelijck als eenen dooven, die niet en hoort, ende als eenen stommen die niet en spreeckt, ende als eenen mensch, die gheene teghen-reden en heeft? **Wat is dit anders / als ghelijck onghewoelich zijn / ende dat door de droefheydt die hy hadde ter oorsaecke van de verbolghinghen / die sijne vanden hem aen-deden? Iffer niet dupsent-mael meer reden/om soodantighe droefheyt/ende meerder/te bedryven over de sonden?**

Predikant.

Andere sagh hy van Godt in ootmoedigheydt begheeren, datse hier ghequelt, ende ghepijnt mochten worden, op datse mochten ghenade bekomen.

Antwoorde.

Een seer goet ghebedt: want den H. Apostel Paulus 2. Cor. 4. 17. seght/ dat oock eene lichte verdruckinghe, in ons werckt een seer uyt nemende ghewicht van de hemelsche heerlijkheydt. Ende bekent is het ghebedt vanden H. Augustinus: Heere brandt, ende kerft hier, op dat ghy my in eeuwigheydt spaert: maer niet dupdelijcker dan het ghene staet Job. 5. 17. Gheluck-saligh is den mensche, den welcken Godt straft, daerom en verwerpt de kastijdinghe des almachtighen niet. Waerom en maghmen van Godt niet begheeren / of bidden / 'tghene ons gheluck-saligh maecht?

Predikant.

Vele ter neder gheworpen sijnde door een belaste consciencie, seyden datse wel te vreden souden sijn, alsoe buyten bevrijt waren van de helsche tormenten, schoonse noyt souden kunnen komen tot de vreughden van Godts Coninck-rijcke.

Ant.

Antwoorde.

Seght ghy dat dese begheerte verfoepelijck is? so moet ghy dan oock verfoepen de begheerte van Moyses *Exodi 32. 32.* daer hy op Godt begheert / dat hy hem soude uyt-schrabben uyt den boeck des levens. Wat seght ghy van Paulus *Rom. 9. 3.* heeft hy niet ghewenscht den eeuwighen vloeck t'ouderstaen? wat berispt ghy dan dese begheerte in die Munniken?

Predikant.

Andere sagh hy, uyt welckers verrotte, ende stinckende wonden, een vuylen stanck quam, welke gantsch gheen sorghe voor haer lichaem droeghen, en vergaten haer broot te eten, vermenghden haer driacken met suchtinghen, ende haer broodt met asche.

Antwoorde.

Wat sorghe droegh den H. Paulus van sijn lichaem/ wanneer hy seide *1. Cor. 4. 11.* Wy lijden hongher, ende wy lijden dorst, ende sijn naeckt?

Dat sy haer broodt vergaten te eten, dat en is niet verfoepelijcker als het in David gheweest is/ die van sijn selven seght / *Psal. 102. v. 5.* Ick hebbe verghieten mijn broot te eten, warrum? uyt oorsake van de droefheyt die hy hadde over de herbolgingen/en versmaetheiden / die sijne vyanden hem aen deden: hadden dese Munniken niet meerder reden / dat sy haer broot vergaten te eten / uyt droefheyt van haere booz-gaende sonden?

Du voorziet / dat sy haer drincken met suchten, ende haer broodt met asche vermenghden. Daer van hadde sy wederom een exempel in David *Psal. 102. v. 10.* daer hy uyt-druckelijck seght: Ick menghelde mijnen dranck met traenen, ende ick ete aschen als broodt, dat is / seght den Dordrechtschen Bijbel *Num. 19.* De wijle ick rauw draghende, in d'asche sitte, soo ghebeurt het dick-wils,

wils, dat ick asche ete met mijne spijs. Den H. Propheta Job 3. 24. seght oock, dat hy versuchtete eer hy at. Wat ist dan / dat ghy dies-aengaende / in die voornoemde Religieusen berispt / ofte versoept?

Predikant.

Hy sagh oock eenighe, welcke haere tongen, als vermoejde honden, lieten hanghen uyt hare monden.

Antwoorde.

Denckt dat sy ghesien hebben op de leeringhe Pauli 1. Cor. 3. 18. Soo jemandt onder u dunckt, dat hy wijs is in dese werelt, die worde dwaes, op dat hy wijs magh worden: ende 1. Cor. 4. 10. Wy sijn dwaes om Christi wille: 't soude oock kounen gheschieden / dat sy saghen op het exempel van David 1. Sam. 21. 13. daer ghesepdt wordt / dat David veranderde sijn ghelaet, ende hy maeckte sy selven geck, ende hy liet sijn seever in sijnen baert afloopen, ghebende alsoo sijn selven uyt booz eenen dwaesen: want alhoewel hy dit ghedaen heeft om te ontbluchten de handen vanden Coninck Achis, 't kan wesen / dat dese Munniken eenboudelijck meynden dat sy dit exempel / om met de werelt te spotten / wel / ende loffelijck mochten naevolghen.

Predikant.

Sommighe sagh hy, welcke haer selven pijnighden inde schroyende hitte der sonne, andere welcke haer in teghendeel plaegden met uytter maten koude.

Antwoorde.

Ick en can niet binden / dat dit / en al wat ghy hier nae seght / strijdt reghe Schristure oft het ghebodt Christi: alleenlijck heb ick bemerckt / dat ghy Climachus toeschrijft / als oft hy sepde: Soo maeckten dese ghe-seghende boet-veerdighe haer selven saligh. Dat en sijn sy.

¶

ne

Predikant.

Dese, en vele dierghelijcke, dulle, en superstitieuse dinghen,
stinckende leughenen, en lasteringhen, die my vervelen alle or-
dentlijk uyt te teecken, worden In die soete Historie van
dien ghenamden heylighen *Climachus* verhaelt.

Antwoorde.

Ghy seght hier vele dinghen samen. Eerst, dat dit
dolle dinghen zijn; soo moet ghy dan den Publicaen, Da-
vid, Mardocheus, de Niniviten, Elias, Job, Paulus, Moyses, &c.
houden voorz dollen menschen.

Ten tweeden, ghy seght/ dat het superstitieus is; seght
ons te bozen/wat superstitie is/en dan sullen wy sien/
wat wy hier op moeten antwoorden.

Ten derden, ghy affirmeert dat het stinckende leughe-
nen zijn: affirmanti incumbit probatio. Doch dit en is
niet van noode/want indien het leughenen zijn/hoe
stelt ghy dit dan voorz/als de waerheydt/om daer op
te sweren/ende te smallen?

Immers 'ten is niet wonder / dat ghy-lieden op
soodanighe/ oft andere strengigheden des lichaems/
soo smalt/'ten is niet ghedaen om de Schysure/als
wel/dat u dese dryppen te suer zijn/ende dat ghy uyt
oorzake van u eyghen ghemack/ ende sinnelijckheyt
daer uiter en kont aenraken.

Daer-en-boven/ick segghe noch eens/ dat ghy/en-
de uws ghelijcke veel te laet komt in de wereldt om
bonnisse te strycken ober eene sake / die al ober vier-
hondert jaren en meer is voorz goetd / ende prijsbaer
ghekeurt gheweest van Egesippus in den H. Apostel
Jacobus; van Clemens Alexandrinus, in den H. Apostel
Marthæus; van Augustinus, Athanasius, Chrysostomus, Hie-
ronymus, Damascenus; in den H. Paulus **Erermijt** / ende
Antonius: van Ephrem in den **Erermijt** Abraam: van
Nyffe-

teghen het gheopende Turckdom. 291

Nysenus in Ephrem : van Nazianzenus , in den H. Basilius :
van Socrates in Ala: &c. gaet eerst dese/ende andere Va-
derg te keere / en seght dat sy dol , en superstitieus zijn
ghetweest/eer ghy ons komt bekechten.

Predikant. pag. 538.

Dit zijn d' onuytsprekelijcke goede wercken , die soo wor-
den ghenoecht; en onder andere van den Jesuyt *A Lapide* , een
groot *devotaris* , doch sonder oordeel, ende verstandt.

Antwoorde.

Wat mach den goeden man al praten : is *A Lapide*
een *devotaris* gheweest ? wel aen/bolghet hem van nae
in sijne devotie ; oft indien dese strengigheden gheene
devotie en is / waerom noemt ghy dan *A Lapide* , een
Devotaris ?

Verhalven met wat vermetelijckheydt komt ghy
hier segghen dat *A Lapide* roemt sonder oordeel, oft ver-
standt ? Wat meent ghy / dat alles sonder oordeel ghe-
segdt wordt/ ober twelck ghy-lieden gheen bonnisse
ghestrecken en hebt ? Wie heeft u l. rechters ghestelt
ober de heele werelt ? eer ghy *A Lapide* aentast / als
oft hy/ sonder oordeel ghesproken hadde/ beghint eerst
van Augustinus , Athanasius , Chrysostomus , Hieronymus,
Nysenus , Nazianzenus , &c. en seght dat dese mannen
zijn gheweest sonder oordeel, ende verstandt, want *A La-
pide* en heeft gheen ander bonnis ghegheven / als
twelck dese treffelijcke / ende heylighe Bisschoppen
bande recht sinnighe Kercke/ vele eentwen voor hem/
hadden ghestrecken : ende weet/ dat/ de ghene die dese
mannen veroordeelt als dol, ende superstitieus, niet al-
leen en spreekt sonder oordeel, ende verstandt , maer
gant schelijck ontsinnigh is.

Predikant.

Doch die vande Roomsche Kercke en hebben gheen re-
den, om de hare , weghens dese strengigheden soo seer te ver-
heffen

heffen, alsoo het de grootste delligheydt is, dat men heyligheyt in die dinghen stelt, die men gheveynsdelijck doen can.

Antwoorde.

Heeft de Roomsche Kercke gheen reden om dese strengigheden soo te verheffen? soo moet dan de onrecht sinnighe Kercke/ met hare booznaemste Leerraren/ onredelijck zijn gheweest/ wanneer sy het selve ghedaen heeft/ ende ten hooghsten ghepriesen.

Och wat seggh' ick / onredelijck? ghy durst wel segghen dat sy dol zijn gheweest: oft soo niet: soo en roept dan soo verwoet teghen ons niet / dat het dellighepdt is; want wy prisen 'tghene de recht sinnighe Kercke/ ende hare Leeraers ghepriesen hebben.

Verhalven: wat is dit booz een schoon argument? 'Tis delligheydt dat men heyligheyt stelt in die dinghen, die men gheveynsdelijck doen can? hoe sluyt dit? want wat isser godtvruchtigh / ende goet / ende hepligh in de werelt / 'twelck niet gheveynsdelijck en kan ghedaen worden? Daer kan men meer in beynsen/ als in het gheloof? wat ghebeynshepdt en kan der niet omgaen in't Nachtmel, in bidden, in aelmoessen te geven, soo als men in de Schrifsture kan lesen van de ghene die het Nachtmel onweerdelijck hielden / ende van de Phariseen in't updecken van hare aelmoessen: soudt ghy nu hier upt wel durben besluyten / dat het dellighepdt is / heplighpdt te stellen in't Gheloof, Nachtmel, bidden, aelmoessen geven, ende wat meer?

Predikant.

Immers de strengste *Papisten*, en zijn niet eens te vergheleijken by de Priesters *Baals*, die haer selven met messen sneed, en priemen, nae hare wijze, tot dat sy bloedt over sich uytstorteden, om haren afgodt te dienen. 1. Reg. 18. 28.

Antwoorde.

Ich meynde/ dat ghy ons wilde verghelijcken by de

de Turcksche, ende Heydensche Priesteren / rakende de strengigheden des lichaems / ende nu seght ghy / datse by de selve / namelijk de Priesters van Baal, niet te vergelijcken en zijn: daer seght ghy oprechtelick de waerheyt / want sy deden dinghen die onmenschelijck / ende onredelijck waren / en deden dat ter eere van hare af-goden / wy niet. De substantie der sake / soo ghy selve te kennen gheeft pag. 542. hebben de Turcken afgheleent van de Christenen, maer de besondere onmenschelijke / ende onredelijke omstandigheden hebben sy uit haer eyghen selven; die omstandigheden verfoepen wy / om dat sy onmenschelijck zijn: maer de substantie omhelsen wy / om dat-se Christelijck is / en van de oude rechtinnighe Kercke ghepzen.

Predikant.

De strengigheden van de Capucijnen, en Carmeliten die sonder schoenen gaen, met die van de Turcksche Dervisen, oft Bramines, en andere in Indien, vergeleken zijnde, sullen enckelijcke leckernijen, en ghemacklijkheden bevonden worden.

Antwoorde.

Ick wenschte wel dat ghy / met uwe Medepredikanten / op dat ghemack / ende leckernijen van de Capucijnen, en Carmeliten, eens soo verleckert moght worden / dat ghy se maect booz eene weke alleen wilde proeben: ghy soudt soo menighmael om-sien naer uwe ghemackelijke bedden / en kleederen.

Och wy bekenen wederom / dat de Bramines in Indien, ende de Turcksche Dervisen, onse Capucijnen, ende Carmeliten, in strengigheden verre te boven gaen / soo en moest ghy dan hier tusschen beyden gheene ghelyckenisse maken / want die gaen de mate van de nature / ende reden verre te buyten / maer de Capucijnen, ende Carmeliten, houden haer binnen die paelen / ende volghen d'exempelen van de heylighste mannen die der gheweest zijn / soo in't oude / als in't nieuwe Testament.

Predikant, Pag. 539.

Carolus verhaelt van de *Bramines*, dat-se in hare duyvelsche processie al dansende, ende springhende voortgaen, en dat-se voor den duyvel singhende, sich met messen eyselijke sneden in't aenghesicht, ende over de armen gheven, en die de grootste wonden gheeft, wort voorde heylighste gheacht, waerom sy dickwils daer van sterven.

Antwoorde.

Dat hooze ick al gheerne / want hoe ghy meer hier van praet / hoe ghy u het net meer over het hooft treckt / wanneer ghy willende ons verghelijcken by de *Bramines*, heel contrarie thoont dooz uw' lof praeten.

Predikant.

Laet maer een verghelijkinghe ghemaect worden tuschen der Heydenen *Munnicken*, en *Eremijten*, en tuschen het ghene die van de *Roomsche Kercke* ghewoon zijn te verhalen van hare *gestelijke*, oft liever *beestelijke* *Munniken*.

Antwoorde.

Dit is immers een beestelijk woordt / 'twelck van nerghe en kan voortkomen / als upt een beestelijk ghemoet / dat vol is van onghereghelde furten / sonder versantw/oordeel / oft verstandt. Indien de *Munniken* beestelijk zijn / soo als ghy hier lastert / soo en kan ick niet bedencken / wat ghy booz een beest wesen moet : sommighe souden u kunnen aensien booz een / dat de ooren te langh heeft / ende te verre opsteekt / willende oock de leeuwen met syn ghehuyl verschrieken. Maer andere / souden u kunnen aensien booz een beest / 'twelck alleen siet by nachte / om dat ghy in den klaren dagh / ende helder licht / de menschen aensiet booz beesten.

Predi-

Predikant.

'Tis waerachtigh 'tghene *Luther* seght uyt *Septem-Castrensis*: Indien de strickte ghehoorsaemheyt, een heylighe maeckt, soo zijn de *Turcken* seker de beste Heylighen van alle, en heyliger dan de *Carthusianen* selve.

Antwoorde.

Het dienen aen den dupbel/ oft valschen *Prophet* Mahomet, en kan niemant hepligh maken / daerom en zijn de *Turcken*, noch Heydenen, ter oorsake van hare strengtgheden booz heplighen te houden; toont nu/ op dat de ghelijckenisse van *Luther* bestae / dat de *Carthusianen*, oft andere *Religieusen*/ door hare strengtgheden/ den dupbel dienen. Ende leest hier benesfens 'tghene den *H. Paulus* seght *1. Cor. 9. 27.* Ick castijde, oft slaer mijn lichaem vol blaww plecken / ende bedwinghe dat tot slavernije, op dat ick andere ghepredickt hebbende, niet verstooten en worde. Item / *Coloss. 1. 24.* Ick vervolle in mijn vleesch 'tghene ontbreekt aen't lijden Christi. Item / *Luc. 24. 26.* Christus heeft moeten lijden, ende soo ingaen tot sijne glorie. Nu/ ghelijck *1. Ioan. 2. 6.* gheseydt wordt: Wy moeten wandelen soo als hy ghewandelt heeft, namelijk ons cruys opnemen, ende hem naevolghen,

Predikant.

'Tis seker dat d'een, en d'ander tot haren leer-meester den duyvel ghehadt hebben.

Antwoorde.

Die lasteringhe / die ghy hier uyt spooght teghen onse *Religieusen* / ende namelijk teghen de oude *Christenen* (die ghy bekent strengtgheden ghepleeght te hebben booz de tijden van Mahomet) die lasteringhe/ segghe ick/ en kan van nergens komen als van den dupbel: die is hier in / uwe leer-meester gheweest: Hout ghy booz seker dat die strengtgheden van de oude *Christenen* van den dupbel quamen/

daer de Ondt-baders seggen/dat sy quamen van den H. Gheest/oft door de openbaringhe Gods? hebben dan Augustinus, Hieronymus, Ephræm, Basilus, Nyssenius, en dupsent soodanighe treffelijcke lichten vande oude rechtinnighe kercke/mede den dupbel ghehadt booz haren leer-meester; en is booz u alleen betwaert ghe-weest den H. Gheest? Wegh/wegh met sulcke onbeschaemde verwaentheydt. Ooch/seght my/waerom ghy booz seker hout/dat de oude Christenen/oft onse Religieusen hare strengigheiden vanden dupbel hebben gheleert?

Predikant.

Om dat den duyvel altijd vermaeck heeft ghehad in't bloedt der menschen, soo *Lyrans* bekent 1.Reg. 18. 28.

Antwoorde.

Wel argument! Wel valsche leughen! Is dat slot-redenen maken? Den duyvel heeft vermaeck in 's menschen bloedt, Ergo 'tverghieten des bloedts in't ghemeyn, is duyvelsch. Seght oock niet eenen/dat den dupbel vermaeck neemt in't verghieten des bloedts vande Martelaren. Seght ghy dat dit gheschiedt upt liefde tot Godt / en t'sijnder eere? 'tselbe segghen wy van de oude Christenen/ende onse Religieusen.

Verhalven soo is't gheloghen dat *Lyrans* enckelijck seyd/dat den dupbel vermaeck neemt in 'smenschen bloedt. Wat dan? dat hy vermaeck neemt in d'offerhanden van 'smenschen bloedt. Ghy kost wel weten dat hy hier sprack van de Priesters vanden af-godt Baal, die haer sueden/en kerfden niet messen/ter eeren vanden dupbel; wat ghelijckenisse tusschen dese / en de oude strenghe Christenen/ die van onse Religieusen nu worden nae-gevolgt?

Predikant

De Paus. ghesinde doen dese dinghen, niet soo seer om het vleesch te dooden, al wel om voldoeninghe aen Godts gherech.

teghen het gheopende Turckdom. 297
rechtigheydt voor hare sonden te doen, oft om Godts ghenade, ende den hemel daer mede te verdienen.

Antwoorde.

De Paus-ghesinde doen hier in/ 'tghene haer den H. Paulus, ende ontelbare oude Christenen / hebben booz ghedaen.

Hebt ghy boven upt den Originelen Griekischen text niet ghehoort/ dat den H. Apostel sijn lichaem soo pleeght te slaen / ofte castijden / datter blautwe plecken / ende lich-teeckenen van bloedt bleven instraen? Waer toe dit? ten eersten, om dat te brenghen onder de slavernije, ende te dooden: Ten tweeden, op dat hy van Godt niet en soude verstooten worden, ofte / 'twelck het selve is/ sich houden in de ghenade Godts: Om dese twee rebenen doen het mede onse Religieusen; eer ghy dan dese op het lijf balt / berispt eerst den H. Paulus, en seght dat hy oock de castijdinge sijns lichaems tot den bloede toe/ heeft gheleert vanden duyvel.

Predikant.

De Munniken verminleren hier in de bermhertigheydt Godts, ende doen groot onghelijck aen alle de ghenoeghsamen verdiensten, ende voldoeninghe Iesu Christi.

Antwoorde.

Ten eersten: 'tis wonder dat de booznaemste / ende scherpsinnighe Leeraren bande oude Christene Kercken/ dit niet ghesten en hebben/aenghesten sy die strenggheden soo hoogh hebben verheben / en de selbe ghepleeght. Doch/dese zijn allegaer blindt gheweest/ ende de Ghereformeerde alleenlijck stende.

Ten tweeden, wy weten / dat de berdsensten / ende voldoeninghe Christi, hoe wel sy van haren kant ghenoeghsaem zijn gheweest / niet alleen booz dese wereldt/ maer oock booz hondert duyzent / dat eben wel Christus ghesepdt heeft Luc. 14. 26. Indien jemandt tot my komt, ende sijn eyghen leven, oft siele niet en haet, die en can mijn discipel niet zijn: ende wie sijn cruys niet en draeght,
ende

ende my nae volght, die en can mijn discipel niet zijn. *Jae Matth. 16. 24.* Wilt hy dat wy ons selven sullen verloochenen, en ons cruys opnemen. Wat is dit anders te seggen / als dat hy wilt / dat wy met hem lijden / niet teghenslaende syn lijden ghenoechsaem ghetweest is? Vermindert hy dan de berouwhertigheden Gods / de ghene die gheerne lijdt / om een discipel Christi te zijn? oft / doet hy onghelyck aen de voldoeninghe Christi, die syn cruys bywillighlyck opneemt / sonder daer toe ghepraemt te worden van andere / om te holden aen den wille Christi?

Predikant.

Sy thoonen oock hare helsche hooveerdigheydt, welcke haer niet toe en laet, haer selven gheheel te verloochenen, ende de eere van hare saligheydt toe te schrijven aen Gods vrye ghenade, en 't lijden, ende ghehoorsaemheydt Christi.

Antwoorde.

ICK braghe / oft den gheheelen mensch niet en beslaet in siele, ende lichaem? derhalven / oft hy niet synselven gheheellyck moet verloochenen? Soo neen? waer staet dat? Soo jae? soo moet hy dan / ende syn lichaem, ende syn siele verloochenen: wie verloochent nu syn lichaem? de ghene die het al toe-gheeft wat het begheert / oft de ghene die het dwinght / ende ten onder brenghet? huyten twyffel de leste: wiens bleeschiffer dylftrigher / ende weder spannigher / oft naerder aen 't perijckel van vallen: oft dat / aen 't welck-men ontreckt de materie van onghereghelde dylften / oft dat / 't welck-men koestert / ende inbolghet? sonder twyffel het leste: wanneer dan de Munnicken / oft andere godtbzuchtighe personen / aen haer lichaem ontrecken ('t zy door basten / oft andere strengigheden) 't welck het selve soude weder spannigh maken / en dertel / die moeten ghesepdt worden / eyghentlyck haer lichaem te verloochenen: hier hy komt het verloochenen des wils door volmaeckte ghehoorsaemheyt

hepdt aen Godt / ende hare Oversten / als oock de
 verloocheninghe haerx verstandts / dooz eene oodt-
 moedighe onderwerpinghe aen alles wat Godt
 booz-houdt; soo is het dan valsch / dat hare helsche
 hooberdighepdt haer niet toe en laet / haer selven
 gantschelijck te verloochenen; maer dit past net op de
 Ghereformeerde, die alle strengigheden des lichaems
 versakende / het selve koesteren / ende streelen / waer
 upt vele begheerlijckheden / ende driften komen te
 spruyten / die het lichaem boegh oft laet doen heer-
 schen over de siele / ende alsoo en verloochenen sy noch
 siele, noch lichaem,

HET

HET DERDE DEEL.

Van het verbreyden der Reli-
gie, &c.

HET I. CAPITTEL.

Predikant. V. Afdeel. Pag. 41.

Indien eenighe met *Mahomet*, ten aensien van de wijze op
de welke hy sijn boose leere heeft voorghelet, verghe-
leken connen worden, 'tzijn immers die vande *Roomsche*
Kercke.

Antwoorde.

Hoe Mahomet sijne godloose Secte verbreydt heeft/
en boozgheset / konnen ons ghenoeghsaem ghetuy-
ghen/de ghene / die sijn leven ende manieren hebben
beschreuen.

Ten eersten, ghetuyghet *Colonus Hiner. cap. 5.* dat hare
Seriphen, oft *Priesters* / hare *Predikationen* met een
bloedt sweert beghinnen / de toehoorders verma-
nende / de bevelen der Mahometische wet te doen/
haer te verhoonen beschermers der selver / ende het
gheloof met wapenen te verdedighen / en boozdt te
setten.

Ten tweeden seght *Richardus Refut. leg. Sarac.* dat als se
samen komen om hare wet te leeren / soo onbloedt
hy/ die het woort sal boozstellen / eerst een sweert/
'twelck hy bloedt in sijn handen hout/of/tot schrick/
daer neder leght op een verheuen plaetse.

Ten derden. Mahomet spreekende vande *Christe-
nen*/ seght: Doodtse waer ghyse binden kont; ende
hy belooft haer oock eene ober-bloedighe vergheldin-
ghe/

ghe/ die het Chyften Bloedt sullen upt-ghestort hebben: Als syne Discipelen haer ober dese leere verwonderden / soo seide hy: Dat het niet met den gheest/ maer met het sweert ghekomen was/ en dat daerom die ghedoodt moesten worden / die syne wet niet en wilden volghen.

Ten vierden. Seght Bibliander, dat Mahomet, datmen sijn gheloof mach verbynden met het sweert/ heeft willen bevestighen met Abrahams exempel / die als sijn Nebe Loth ghevanghen was/ vier Coninghen heeft achter nae ghesaeght/ ende gheslaghen.

Stelt nu eens de ghelijckenisse dies aengaende tusschen ons/ ende de Mahometanen.

Predikant.

Die van de Roomsche Kercke, en hebben noyt anders dan moordt, en brandt gheblaesen teghen alle die, de welcke haer superstitie, ende tyrannie niet onderwerpen wilden,

Antwoorde.

Sonder te spreken van superstitie, of tyrannie: want ghy spreekt hier van dinghen die ghy selfs niet en verstaet / seght ons eerst pertinentelyck wat superstitie, en wat tyrannie is / en thoont dat ghy niet en spreekt/ als de Pape-gaepen / die de bereeckeninghe der woorden niet en verstaen: om/ segghe ick/ dit over te slaen; soo segghe ick dat het gheloghen is/ dat de Roomsche Kercke, ghelyck als Mahomet, de Religte voort set met sweert/ moort/ ende brandt: Want/ of ghy spreekt van de oude Roomsche Kercke, ofte wel d'Heden daeghsche?

Spreekt ghy van de oude? Ick lese by den Gerw. Beda lib. 1. Hist. Anglor. cap. 25. ende 26 dat ontrent het jaer Christi 597. den Bisschop Augustinus, met beertich mede-ghesellen / is naer Enghelandt ghesonden gheweest van den Roomschen Paus Gregorius I. om aldaer het Roomsche gheloof te verkondighen/ ende

ende te verbruyden: hoe hebben sy dit ghedaen? sy
 zyn / seght den Eerw. Beda, by den Coninck Edil-
 berthus ghekomen / draghende in haer handt een silveren
 Cruys, in de plaets van een vendel: ende een beeldt van
 onsen Salighmaecker gheschildert op een tafereel, ende sin-
 ghende de Litanien. S'hebben het Christelijck gheloo-
 be in dese ghestektenisse / aen den Coninck / ende syne
 Edellieden ghepredickt / den Coningh heeftse oozlof
 ghegheben om 't selve in 't openbaer te doen: S'heb-
 ben dan (seght Beda noch boozder) in de Kercke van den
 H. Martinus haere vergaderinghen ghehouden, ghesonghen,
 Missen ghedaen, ghepredickt, ende ghedoopt, den Coningh/
 met alle de ghene die het Woordt Godts hoorde/
 bekeert. Tot noch toe Beda, van het boozt-setten der
 Roomsche Religie in Enghelandt. Waer spreecātmen
 hier van sweerden / oft moorden / oft branden: haer
 vendel was een Cruys / ende haere wapenen een
 Beeldt Christi: Waer is dit by u l. verbloghen?

Desghelijcks heeft den H. Amandus, ghesonden van
 den Paus Martinus den Eersten / het Roomsche ghe-
 loobe verbruydt in Vlaenderen ontrent het jaer 790.
 Den H. Willebrordus in Hollandt / Bonifacius in Dries-
 landt / beyde ghesonden van den Paus Sergius den
 Tweeden. Summa, datmen by de oude Historien lese/
 boozt in aengaende / sēken kan niet eenen vinden in
 de oude Roomsche Kercke, die dit ghedaen heeft met
 moordt / brandt / ofte sweerd.

Wat aengaet de hedendaeghsche Roomsche Kercke,
 die heeft in-ghedaen de voetschappen van haere booz-
 onderg.

Onsen H. Franciscus Xaverius is den eersten gheweest /
 die het licht van 't N. Evangelie heeft ghebracht in 't
 Eylandt Japonien. Hoe heeft hy dit aenghelept? Het
 vierde Boeck van sijn leven / aen het 5. Capittel, seght/
 dat hy alleen is ghegaen naer de Stadt Amangucium,
 ende tweemaal daeghs / sonder vrees / ofte opsicht
 van menschen / op publijcke straeten ende wijcken/
 booz een groote menighe / het Roomsche gheloo-
 be heeft ghepredickt. Van hier is hy ghereyst naer
 Meaco: Maer hoe? Sy selven tot slabe overgheghe-
 ven

ben hebbende aen eenen barbaren inlandtschen rup-
ter / wiens peerdt hy twee maenden langh is ghe-
volght barboets / ende met een groot pack op sijne
schouderg / dooz sneeuw / dooz ijs / dooz distelen / ende
doozen / daghelijck niet meer etende dan een wep-
nigh rijg / 't welck hy bedelde : Met dese wapenen /
ende in dese ghesteltenisse / is Xaverius te Meaco gheko-
men / om het gheloof te verkondighen. Van hier is
hy naer Bungus ghereyst / ende in sijn eerste inkomste
tot den Coningh / is gheweest / met eenen over-rock /
ende stole aen den halg / met eenen Biebtier / ende een
Beeldt van de alderheplighste Maghet / het welck
hem van twee songhelinghen wierdt booz-ghedra-
ghen. Ammerg wat wil ick hier langher van han-
delen / Xaverius heeft twaelf hondert dupsent men-
schen tot het Christen gheloof ghebracht / ende selve
ghedoopt : hy heeft de boornaemste Coninghen /
Princen / ende Priesters van Japonien het gheloof ge-
predickt : ick en kan nergens binden / dat hy opt
wapenen / moordt / ofte brandt heeft ghebruycht.

Laet ons nu sien / oft wy jct sulcks kunnen bin-
den in andere.

Den eersten die in't Rijck Sina ghetreden is / om
Christum te predicken in't jaer 1581. is gheweest
P. Michael Rogerius een Italiaen : Desen op perijckel
van sijn leven (want 't was op lijf-strasse aen alle
brenselinghen verboden in Sina te komen) is ghe-
reyst naer de stadt Quamcheu, ende recht benen ghe-
gaen hy den Admiraal van de zee / met name Hautao,
aen den welcken hy eene requeste ghepresenteert
heeft / welckers inhoudt was / Dat hy eerde den
Schepper / ende Heere van hemel ende van aerde /
ende dat hy ghewoon was daghelijck aen den sel-
ven sacrificie te doen / met soodanighe ceremonien
die van Godt waeren inghestelt : Verhalven dat hy
van songhs af in sijn Vaderlandt was gheoeffent ge-
weest in de wetenschappen van de Astrologie, ende
Mathesis; ende dat hy verstaen hadde / dat de selve
wetenschappen seer gheacht ende gheoeffent wier-
den van de Sinesen : oversulcks dat hy begherigh
was

was te hoorzen wat sy hier van leerden / ende bereyde om haer mede te deelen van 't ghene hy hier van wist ; biddende tot desen eynde te moghen eene vaste wooninghe hebben. Den Admirael die eere bemesen hebbende aen Rogerius , die hy selve aen de Princen des Rijcks niet en betweers / want hy ghehoort hem te staen / daer de andere knielden / heeft Fiat ghegheben op sijne Requeste , hem is een logist gheassigneert / ende dooz upt-roepers verboden op lyf-straffe / van eenighe moepelijckheyt aen desen vreemdelinghen aen te doen. Dit zyn de wapenen / dit is het eerste ghelwelot gheweest / dooz het welck de Roomsche Catholijcke Religie in Sina soo roegghenomen heeft / datter in 't jaer 1656. te vinden waeren over de twee hondert duysent Christenen / ende nu noch soo doozt loopt datmen doozgaens siet kercken bouwen / ende openen in de doornaemste steden van 't Rijck / daer de Misse / ende andere goddelijcke diensten met grooten toeloop / opentlijck / ende daghelijcks worden ghedaen. Met dese / ende dierghelijcke wapenen / hebben de Sinesen haere halven gheboghen onder 't jock Christi *Hist. Soc. P. 5. lib. 4. N. 193. & segg.*

Wat sal ick segghen van 't Rijck Monomotapa? wilt ghy weten in wat ghesteltenisse den eersten Catholijcken Leeraer derwaerts is gerepst in 't jaer 1560. doozt wat onse historie daer van vermeldt *P. 2. lib. 4. N. 229. ende lib. 5. N. 219. P. Consalvus Sylveira*, verghefselfschapt met een Portugies ghenaeint Gornius Coellius, heeft dese reyse aenbeert / gheladen met een pack op den rugghe daer het heel Mis-ghetwaet in was / ende te boet gaende ontrent twee hondert mijlen / doozgaende verfschepde rivieren ende beken tot den hals toe / vande welke dat landt op menighe plaatsen doozsmeden is : ghekomen zijnde niet verre vande Stadt Monomotapa, op den Kers-abondt / heeft in 't doorp Cheruchin, dien nacht / naer ghewoonte / daz Missen ghelesen : ende hier mede is hy 's anderdaeghs ghetreden binnen de Coninghlijcke Stadt / ende van den Coningh met alle beleefsheyt onthaelt want

want hy heeft hem ghelept in syn binnenste salte.
 't welck hy aen niemant en doet / ende gheschoeyt,
 daer nochtans alle syne ondersaten hy hem niet en
 mochten komen dan barboers; ende gheseten zijnde
 neffens syne syde / heeft hy hem voorgehouden de
 hoornaemste stucken van onse Religie / waer op / den
 vijf-en-twintighsten dagh naer syne komste / ghe-
 volght is den doop van den Coningh / ende van syne
 moeder / ende terstondt daer naer de bekeeringhe van
 dze hondert. Is dit het gheloof herbeyden met ghe-
 weldt / ofte wapenen?

Laet ons nu overzeplen naer Brasilien, ende sien hoe
 het gheloof daer is voort-gheset gheweest onder die
 wilde / ende barbarische menschen. De eerste die ha-
 ren voer in dit landt hebben gheset in't jaer 1549. zijn
 ghewest Leonardus Nunnius, ende Jacobus Jacobæus:
 dese allen ghewapent zijnde met een Crucifix / ende
 betrouwen op Godt / liepen door de dorpen / ende
 hutten / predickende het Woordt Godts / ende aen-
 wissende den wegh tot de saligheyt / aen menschen
 die noot van Godt noch saligheyt hadden hooren
 spreken / maer gantschelijck versmoort laghen in ha-
 re vleeschelijke wellusten / ende op-eten van ouderg
 ende vrienden: Dese aentocht heeft soodanighen
 voortgangh ghedaet / dattet op korten tijdt acht hon-
 der: zijn ghedoopt gheweest. *Hist. Soc. p. 1. lib. 9. Num.*
 95. 99.

Met de selve middelen heeft Petrus Mascarenia in't
 jaer 1568. bekeert / ende ghedoopt den Coningh van
 Sion, den Coningh ende Coninghinne van Sanguin,
 ende een ontelbare menigte van haere ondersaten /
Hist. Soc. p. 3. lib. 4. N. 163. & f. 99. De selve voerstappen
 heeft ingegaen Antonius Gomius in het bekeeren van
 den Coningh van Tanor, Baptista Alianus in Egypten,
 Gaspar Barzæus in Persien. Opdelick / ick vinde de Hi-
 storien vol van soodanighe bekeeringhen / ende ber-
 heydinghen des Catholijcken gheloofs / maer en le-
 se noch van moorden / oft branden / oft sweerden / soo
 als desen Predikant hier droomt.

Predikant.

Den Cardinael *Bellarminus lib. 4. de notis Eccles. cap. ult.* ('t welck immers grouwelijck is) stelt dit tot een ken-teecken, ende bewijs, dat de *Roomsche Kercke* de waere is, om dat ten tijde van den Paus *Innocentius III.* in Vranckrijck door eenen slaghe zijn omghebracht hondert duysent der *Albigensen*.

Antwoorde.

T is gheloghen/ dat *Bellarminus* enckelijck het om-
brengghen van de *Albigensen* stelt tot een ken-teecken
van de *Roomsche Kercke*.

Laet ons den man selve hoozen spreken op die
plaetse die hy citeert. Maer dat hy *Cap. 17.* upt
Schysure/ ende *Historien* ghetooont hadde den on-
gheluckighen uytgangh van de behechters/ ende
lypanden der Kercke/ soo segdt hy *Cap. 18.* Het leste ken-
teecken, is het tijdelijck gheluck, van Godt toe-ghesonden
aen die, de welcke de Kercke hebben beschermt: want noyt
en hebben de Catholijcke Princen uyter herten aen-ghehan-
ghen aen Godt, ofte sy hebben lichtelijck ghetriumpheert o-
ver haer vyanden. Seer wel zijn bekend de victorien in't oude
Testament, van *Abraham, Moyses, Iosue, Gedeon, Samuel, Da-
vid, Ezechias, Iosias, Machabeen*: In't nieuwe Testament, *Con-
stantinus*, die den eersten Keyser gheweest is, die de Kercke
in't openbaer heeft beschermt, heeft bykans op de selve wijse
Maxentium overwonnen, ghelijck als *Moyses Pharaon* ghedaen
heeft: soo men kan sien by *Eusebius lib. 9. cap. 9.* van hem
spreekt *Augustinus* aldus *lib. 5. de Civ. Dei cap. 25.* Godt heeft
den Keyser *Constantinum*, niet de duyvelen biddende, maer
den waeren Godt dienende, met soodanighe giften vervult, als
jemandt sou kunnen wenschen: Hy alleen heeft de ghehee-
le *Roomsche* wereldt ghehouden, ende beschermt, ende is
op 't hooghste victorieus gheweest in't voeren, ende bedie-
nen der oorloghen, ende boven maten gheluckigh in't onder-
drucken van de tyrannen.

Van *Theodosius* den ouden schrijft den selben *Augu-
stinus* *id. cap. 26.* dat aen hem (om dat hy oprechtelijck
godt

godtzuchtigh ende Catholijck was) alles soo wel gheluckt is/ dat de schichten der byanden / door het toedoen Godts / op haere epgen hoofden vielen / wanneer den slagh wierdt ghelevert. *Theodoretus lib. 5. cap. 24.* voeghet by/ dat de HH. Apostelen Joannes, ende Philippus hem in den slagh zyn verschenen op witte peerden/ ende victorie voor hem hebben ghebochten.

Van Honorius oock / die oprecht Catholijck was / ende op 't uiterste toegedaen aen den Paus van Roomen, ghelijck blyckt upt sijne brieven gheschreven aen den Paus Bonifacius, getuyghet Augustinus *lib. 5. de Civ. cap. 23.* dat Godt soo voor hem heeft ghebochten / dat hy in eenen slagh alleen meer als hondert duysent Gothen gheslaghen heeft / ende haeren Coningh Radagaisus met sijne sonen ghebanghen/ sonder nochtang eenen man ghedaadt ofte ghequetst te hebben van sijnen kant.

Van Theodosius den Jonghen/ schrijft Socrates *lib. 7. cap. 18.* dat wanneer sijnen leger bocht reghen de Barbaren / ende hy in de Stadt besigh was met bidden / datter outrent hondert duysent Sarazijnen van de Eilghelen zyn ghesaeght gheweest in de riviere / ende verstormt.

Justinianus den Ouden / soo langh als hy Catholijck was/ heeft op 't alder-gheluckighste gheregeert/ soo dat hy Italien, Afriken, ende andere Provincien meer / wederom ghevoeght heeft aen het Roomsche Rijk / soo als blyckt upt Evagrius *lib. 4. cap. 16. &c.* Maer soo hy nu ketter gheworden was / ende heeft een placcaet willen upt-geven van sijne ketterije t'aenbeelden/ is haestelijck ghestorven/ ende heeft de Kercke van groote breefe verlost/ ghelijck den selven Evagrius schrijft *lib. 4. cap. ult.*

Heraclius oock / ghelijck men kan sien by Zonaras, ende andere Historie-schryvers/ als hy Catholijck was / heeft een alder-vermaertste victorie bekomen over de Perlen, ende heeft haer wederom af-ghenomen het Crans des Heeren / op dien tijdt als de saecken van 't Roomsche Rijk gantschelijck schenen ghedespereert te zyn. Maer nu gheballen zijnde in de ketterije

terhe der Monotheliten, is hem alleg mislucht / ende hy is ghestorben door eene nientwe ende onghelhoorde soorte van siechte.

Het blijkt oock uyt de Historien der Grieken / dat de Keyserg van den Oosten / wanneer sy / ober 't ver-
schil van de Beelden / haer van de Roomsche Ker-
ke hebben gheschepden / daghelijckx meer ende meer
onghelucken hebben ghehad / tot dat sy ten lesten
gantschelijck het Rijk hebben verlozen: Waer in
den Westen / soo men kan sien in de Latijnsche Hi-
stozien / hebben altydt de Keyserg min oft meer ghe-
stozeert / hoe sy min oft meer toeghedaden waeren aen
de Roomsche Kercke.

Ten tijde van Urbanus II. ontrent het saer 1098. soo
de Christenen 'Antiochien waren in groote wanhope /
om dat schier een ontelbaer leggher van Turcken,
ende Persen haer op het lijf quam / ende sy wepntgh
waeren / ende schier van hongher half doodt / soo dat
oock de kloecke mannen haere leden moesten steunen
op stocken; daer by / hadden sy wepntghe peerden /
soo dat den Prince Godefridus moest ghebruycken een
gheleent peerd / ende andere Princen bedwonghen
waeren te ryden op esels. Godt heeft ten lesten ghe-
openbaert waer de heylighe Lantie was / die ghe-
bonden wesende / hebben die booz-ghebzaghen / ende
soo eene victorie behaelt / datter hondert duysent
Turcken op de plaetse ghebleven zyn / ende van haer-
en kant nauwelijckx vier duysent. Daer is oock op
haer gheballen eenen hemelschen dauw / die haere
ghemoederen ende lichamen versterckt heeft / ende
diz mannen zijnder uyt den hemel verschenen / die
door haer hebben ghevochten: Soo getuyghen Pau-
lus Aemilius lib. 4. ende Guilielmus Tyrius lib. 6. ende Dode-
chanus, die de Historie van Marianus Scotus vervolght
heeft.

Ten tijde van Innocentius III. zyn in Brancrjck
van niet meer als acht duysent Catholijcken / ghe-
slaghen gheweest in eenen slaggh hondert duysent der
Albigensche Kerckerg / ghelijck Aemilius schryft lib. 6.

Op onse tijden in 't saer 1531. hebben de Catholij-
ke

ke

teghen het gheopende Turckdom. 309

ke Switsers byf' verschepte slaghen ghelebert door het gheloof aen de ketterische Switsers, ende altydt hebbende Catholijcken ghewonnen/ alhoewel sy minder in wapenen ende ghetal. Siet Cochlaem in actis Lutheri anno 1531.

Carolus V. heeft mirakelenseljk victorie behaelt teghen de Lutheranen anno 1547.

Dit is den heelen discours/ ende redeningshe van Bellarminus: Zijt ghy niet dan een vermetelijck ende moetwilligh mensch/ wanneer ghy hem toeschryft/ dat hy alleen het dooden van hondert duysent Albigenen in eenen slaghe stelt als een ken-teecken van de Roomsche Kercke? daer hy niet anders en behoont/ dan dat het tijdelijck gheluck/ welck Godt heeft toeghesonden aen die/ de welke de Kercke beschermten hebben/ een van de ken-teekenen is om de waere Kercke onderscheyden? Ende dit en doet hy niet enckelijck upt het dooden der Albigenen, maer upt alle de victorien saemen ghenomen/ die van de oprechte gheloobighe Prinsen zijn behaelt gheweest over de vyanden/ ende bevesters van de Religie. Nu/ dat de bewijzen Bellarmini seer wel beslupten/ choone ick niet een argument ad hominem: Ghy moet iudachtigh wesen/ dat ghy *Part. 4. pag. 474.* seght/ dat de Jubel-jaeren Godt den Heere mis-haghen: De redenen voeght ghy daer by/ te weten/ om dat Godt/ soo ghy seght/ naer de byringhe der selver/ altydt swaere oordeelen heeft toeghesonden aen de Christenen: onder andere/ dat sy in eenen grooten slaghe zijn overwonnen gheweest van Bajazetes Turckschen Keyser. Item/ dat onder Benedictus XIII. ghevolghe is eene grauvelijcke peste. Item/ dat ten tijde van Clemens VIII. Weyssenburgh in Transsylvanien ghekomen is in de macht der Turcken. Alhoewel dese exempelen verre ghesocht zijn/ soo is dit nochtans uw' argument: Godt heeft altydt sware oordeelen toeghesonden aen de Christenen, nae de vyeringhe der Jubel-jaeren: Ergo de Jubel-jaeren mis-haghen aen Godt.

Oyt dit uw' argument redene ick nu niet Bellarminus *a contrario*: Godt heeft altydt gheluck toeghesonden

aen de ghene, die de Roomsche Kercke, ende haer gheloof ghedefendeert hebben: Ergo de Roomsche Kercke, ende haer gheloof behaghen aen Godt.

Maer sy en kunnen aen Godt niet behaghen/ten sy datse oprecht ende waerachtigh zijn: npt de victorien dan/ die Godt heeft verleent aen de ghene/die de Roomsche Kercke/ende haer gheloof hebben voorghestaen/ wordt seer wel besloten/ dat de Roomsche Kercke ende haer gheloof / oprecht/ ende waerachtigh zijn.

Predikant.

Noch derft dien onbeschaemden Jesuijt *Costerus*.

Antwoorde.

Hier moet ich uw' reden onderbreken / ende segghen/ dat ghy onbeschoft / ende onbeschaemdelijck spreckt / wanneer ghy noyt van een treffelijck Catholijck man en handelt / ofte ghy moet hem eenen tijtel gheuen/ die beter past op de hter-bancken/ onder schabuyten/ ende ghychelaers / dan in de schriften van eenen die sich noemt Dienaer des Goddelijcken Woordts: Den eenen is/ naer uw' seggen/ sonder oordeel, ende verstant: den anderē is onbeschaemt: de andere zijn beestelijck; sonder nu te spreken van uwe vuple lasteringhen/ die ghy npt-spoutwt teghen onse heylighen.

Gaet nu voort in uwe reden.

Predikant.

Noch derft dien onbeschaemden Jesuijt *Costerus* segghen, dat de Paus-ghesinde gheen andere wijze van hare leere voort te setten, volghen, dan de Apostelen, d'eerste fondateurs der Kercke hebben aenghewelen; gheen oorloghen aen-doende, gheen landen door gheweldt in-nemende, gheen doot dreyghende: want *Christus* heeft ghewilt, leght hy (ende oock seer wel) dat de Christenen onderworpen souden worden, niet

teghen het gheopende Turckdom. 311
niet door wapenen, ende menschelijke macht, maer door ne-
drigheyt, en lijdsamenheyt der Martelaren.

Antwoorde.

Ick P. Costerus daerom/ hy u/ onbeschaemt/ om dat
hy soo spreekt? wat sult ghy dan maken van mi/
die dit selve/ boven uoer de ooghe hebbe betwefen/ uyt
de verbruydinghe des Roomschen gheloofs onder de
Heidenen/ 't zy in oude/ 't zy in onse tijden? Toont
eens metter daedt/ indien ghy kondt/ dat ick onbe-
schaemt ben/ door het wederleggen van mijne uoer-
seyde bewijfen.

Predikant.

Hoe komt dit over een met der Paus-ghesinde, soo teghen-
woordighe, als oude *Maximen*?

Antwoorde.

Ick sie wel dat ghy de sake ofte niet en verstaet /
oft niet en wilt verstaen: Ick sal dan leeren wat
deses aengaende onse *Maximen* sijn / niet aengaende
het verbruyden des gheloofs / daer wy nu van heb-
ben ghesproken / maer van het beschermen desselfs/
teghen het gheweldt van de ghene/ die haer af-schep-
dende/ het selve bebechten. Ick sal dese *Maximen* trec-
ken uyt verschepde plaetsen van den H. Augustinus.

Ten eersten, seyd hy/ *Epist. 48. ad Vincentium*: De Dona-
risten zijn veel te oproerigh, oversulcks 'ten schijnt my niet
onnuttigh te zijn, datmen de selve dwinghe, en straffe door
de Overheden van Godt gheordineert. Maer dat hy ghe-
seydt hadde/ datter vele door de straffe wetten be-
keert waeren / die andersins in haere dolinghe al-
reijdt souden hebben blijven steken; Soo seyd hy:
Niet alle de ghene die spaert, is vriendt, noch alle die slaet, is
vyandt: De wonden van eenen vriendt zijn beter, dan de
vrywillighe kussen eens vyandts: 'T is beter met straffigheyt
te beminnen, als met sachtigheyt te bedrieghen: Ende die

eenen dullen bindt, ende die eenen slaperighen op-weckt, is
aen alle beyde moeyelijk, maer hy bemintse alle beyde.

Daer naer: Ghy meent dat niemant magh bedwon-
ghen worden tot de rechtveerdigheydt, daer ghy nochtans
leeft, dat den vader des huysghesins heeft gheseydt aen sijne
dienaren: Alle de ghene, die ghy sult vinden, dwinghtse in
te komen.

Item: De Catholijcke Kercke lijdt vervolghinghe door
de hooverdigheyt, en goddeloosheyt van vleeschelijke men-
schen, de welcke sy pooght te beteren met moeyelikheden,
en schrick.

Ten lesten: Mijn eerste ghevoelen is gheweest, datmen
niemant moest dwinghen tot de eenigheyt Christi, datmen
met woorden moest handelen, datmen met disputen moest
strijden, datmen met redenen moest winnen, op dat wy ghee-
ne gheveynsde Catholijcken souden hebben: Maer dit mijn
ghevoelen wierdt overwonnen, niet door de woorden van
teghen sprekers, maer door de exempelen van openbare ver-
thoonders: want eerst wierdt my voorghestelt mijne stadt,
de welcke heel zijnde met Donatus, is door de vreesse van de
Keyserlijke placcaeten tot Catholijcke eenigheyt bekeert ge-
weest. **Ende een wepnigh daer naer:** Eenem hartnec-
kighen knecht en sal niet ghebetert worden met woorden,
want indien hy het oock verstaet, en sal niet ghehoorsaem
zijn.

Noteert/ dat Augustinus, in desen selven bryef/ on-
der andere straffen der ketteren/ stelt/ het confisqueren
van hare goederen, in ballingschap ghesonden te worden,
ende andere schaden, soo hy spreekt.

Opndelyck/ al wat Augustinus in desen booz-ghe-
melden bryef wil bewijzen/ is/ dat dese ende dierghe-
lycke straffen seer bequain ende nut zijn/ om de ket-
ters te brengen tot af-standt van hare dwalinghen/
ende/ soo hy spreekt/ haer de ooghen te openen.

**Hoort nu booz-ers wat hy seght lib. 3. contra Cresco-
nium cap 51.** Als de Coninghen in dwalinghe zijn, sy maken
wetten voor de dwalinghe, teghen de waerheyt: maer alsse
in de waerheyt zijn, sy stellen wetten voor de waerheyt te-
ghen de dwalinghe. Alsoo orden de goede gheproeft door
quade wetten, ende de quade worden ghebetert door goede
wet-

wetten: want hier in dienen de Coninghen Godt, voor soo veel als sy Coninghen zijn, indien sy in haer Rijk (soo als haer van Godts weghe belast wordt) het goet ghebieden, ende het quædt verbieden, niet alleen in saken die den menschelijken handel aen-gaen, maer oock die de goddelijcke Religie raken: Te vergheefs seght ghy, laet my in mijne vryheydt: Waerom en roept ghy oock niet, datmen u vry sou laten in dootd-slaghen, onkuysheden, ende alle andere boose stucken? welcke nochtans met rechtveerdighe wetten te dempen seer profijtigh, en saligh is. Godt heeft wel eenen vryen wil aen den mensche ghegheven, maer heeft oock begheert, dat de goede wil niet en soude onvruchtbaer wesen, ende de quade niet onghestraft. Ghy seght: Hy is eenen vyandt Christi, den ghenen die een Christen vervolghet; ghy seght de waerheyt, maer hy vervolghet hem in dat, 't welck strijdt teghen Christum.

Noch merckelijcker ist ghene desen Oudt-bader seght *lib. 2. contra 2. Epist. Gaudentij Cap. 26.27. &c* **daer hy soo spreekt/ tot den ketter Gaudentius:** Ghy seght, **seyt hy/** dat Godt om 'tvolck van Israel te leeren, het Woordt heeft ghegheven aen de Propheten, ende niet gheboden aen de Keyfers. De Heere Christus, Salighmaecker der sielen, en heeft gheen soldaten ghesonden maer Visschers, om 'tgheloof in te brengen.

Ick antwoorde hier op seght Augustinus. Hoort dan de heylighe Propheten, ende heylighe Visschers, ende ghy en sult niet moeyelijck vallen aen de alder Godts dienstighste Keyfers: Want ick hebbe nu boven bewesen, dat het de sorghe des Coninckx was, dat de Niniviten Godt souden versoenen, wiens gramschap den Propheet hadde verkondicht. Soo lanck dan als ghy-lieden het niet en houdt met de Kercke, de welcke van de Visschers voor-seydt is gheweest, van de Apostelen gheplant: Soo lanck oordeelen de Coninghen seer wel, de welcke het mer de Kercke houden, dat het haer toestaet, niet toe te laten dat ghy, sonder straffe, aen de Kercke weder-spanigh zijt.

Woorders hadde Gaudentius ghesepdt: Noyt en heeft Godt de hulpe verwacht van wereltsche soldaten, de welcke alleen kan oordeelen vande levende, ende dooden. **Hier op antwoorde Augustinus:** Godt en verwacht de hulpe niet

van wereltsche soldaten, als hy een meerder weldaet gheeft aen de Coninghen, haer inghevende dat sy in haer rijk het ghebodt des Heeren souden doen onderhouden: want die, aen de welcke gheseyt is: *Verstaet nu ghy Coninghen, wort gheleert die de aerde vonnist, dient Godt met vrees*: die meynen, dat haere macht aen den Heere soo dienen moet, dat de ghene die aen sijnen wil niet en willen dienen, door haere macht, souden ghestraft worden.

Nu't ghene ghy seght van de soldaten: Indien de Coninghen die sorghe aengaet, soo wy nu uyt de heylighe Schrifture bethoont hebben, door wie sullen de Coninghen (dese straffen) uyt-voeren teghen de wederspanninghe *Circumcellions*, ofte hare mede-ghenooten, ofte aenleyders, als door de soldaten die haer onderworpen sijn?

Verhalben hadde Gaudentius den ketter gheseydt: De rechtveerdighe sullen in't oordeel staen met groote stantvastigheydt teghen de ghene, die haer benauwt hebben, ende haren arbeyt wegh-ghenomen, &c.

Hier op antwoort Augustinus: bekent u. l. misdaet, ende en wilt u niet toeschrijven den naem van een ander: De Schrifture heeft gheseyt: Dan sullen de rechtveerdighe staen, &c. sy en heeft niet geseyt; alle die quaet gedaen hebben, sullen staen, maer de rechtveerdighe sullen staen: Ghelijck oock de Heere als hy gheseydt hadde: Saligh sijne die vervolghinghe lijden, ten waer dat hy daer by ghevoeght hadde, om de rechtveerdigheydt, hy en soude niet alleen betrecken, de welcke om hare verduldigheydt inden Heere, worden ghecroont, maer oock die, de welcke door rechtveerdighe wetten worden ghestraft. Oversulckx, indien ghy meynt, dat dit woort Rechtveerdighe, u toekomt, thoont eerst, dat ghy rechtveerdigh zijt: want ghy hebt groote stucken over de welcke ghy tusschen uwe rechtveerdigheden, kont disputeren: gh'hebt de scheuringhe Christi, de afsnijdinghe der Sacramenten Christi, de verlatinghe des vrede Christi, oorloghe teghen de lidmaten Christi, lasteringe teghen de bruydt Christi, verloocheninge vande beloften Christi. Dit sijn uwe rechtveerdigheden, om de welcke ghy quansuys sult staen in groote stantvastigheydt teghen de ghene, die u hebben benauwt.

Dit sijn de Maximen van Augustinus, ende het sijn oock de onse / te weten / dat de Coninghen / ende
Prin

Princken seer wel doen / wanneer sy de macht van **G**odt haer ghegheven / ghebruycken / om de ketteren te vervolgen / ende te straffen / ende te dwingen om assint te doen van haere ketterijen / ofte / om haere weder-spanninghepdt aen de Kercke / te stuiten / ende te breken.

Leert dan onderschept maecken tusschen sich te beschermen teghen gheweldighers , om sijn possessie / of recht vooz te staen / ende tusschen moorden, en branden: hadt ghy Costerum wat voozder ghelesen / die soude u hier wat beter onderricht hebben / ende gheseyt / dat de Catholijcke Coninghen / ende Princken / wanneer sy placcaten maken teghen de ketteren / niet invaeren het goetd van een ander, maer beschermen haer eyghen , ende bedwingen haer onderfaeren tot ghehoorsaemheydt, ende eedt dien sy ghesworen hebben : De Princken weten wat voor een lasteringhe, de ketterij is, wat een ongherust quaetd, het welck den alghemeynen vrede stoort , ende andere treckt tot sijn verderf. Sy hebben dan straffe pijnen ghestelt voor de ketteren, ende met alder-ghewichtichste wetten verboden alle nieuwigheyt der Religie : welcke wetten van de alder-oudste Keyzers uyt-ghegheven zijnde, hebben grooten vrede by-ghebracht aen de Kercke.

Weet ghy dan niet de eerste beghinselen van utwe ghesinthepdt? weet ghy niet dat utwe vooz-ouderg / eer Luther, of Calvijn , inde wereldt waeren / kinderen sijn gheweest van de Roomsche Kercke? en oversulckx dat Luther, ende Calvijn, met alle hare discipelen teghen hare eygen Moeder sijn opghestaen? weet ghy niet datse haere wettighe Oberheden hadden / en Magistraten / en datse de selve niet en hebben willen ghehoorzamen? ende sult ghy dat Tyrannie noemen / wanneer een Moeder haere weder-spanninghe kinderen straft / ofte een Magistraet sijn onghehoorsame onderfaten? Weet ghy niet / datmen vooz Luther, ende Calvijn , noyt van soodanighe ghesinthepdt hadt hooren spreken / soo als utwe vooz-ouderg wilden inboeren? en souden de Princken / en Coninghen op soo een onghehoord / ende nieuwe ghesinthepdt gheslagen hebben? Weet ghy niet datmen in de heele werelt

re/ als de Roomſche alleen? en ſalmen ghedooghen dat men teghen het bonniſſe van de gheheele werelt/ de ſelve ſal laſteren / ende uytſchelden/ ende beſtrijden ſonder authoriteit/ ſonder goddelijcke/ ofte menſchelijcke commiſſie? maer ſteunende alleen op ſijn eyghen vernuft/ dooz het welcke de Schriſture ſchandelijck wiert berkeert / verbalscht / ende verdraept? wat dunckt u / in ſoodanighe occaſien teghenſtandt te ſtellen iſ dat Tyrannie? Indien ſemandt uwe rentebrieven quaem verbalschen/ ende ſegghen dat hy pretenſie heeft op u goet / ende hupſen/ die gy/en uwe dooz ouderſ van immemorialen tijdt hebt beſeten / iae met ghewaepende mannen aenquam / om u metter daet uyt gantsche poſſeſſie te dypen / ſoudt ghy een tyran wesen/ hy ſoo verre/ ghy ſoo een boghel deedt hy de kop batten / ende ſtraffen naer verdienſten? op de ſelve maniere iſ Luther, Calvijn, ende haere aenhanghers teghen de Kercke ghekomen / de welcke alleen in de werelt wiert erkent dooz de ware / ende ſult ghy die houden dooz tyrannen, die haer eyghen goet defenderen teghen gheweldighers? ende het bonniſſ van de gheheele werelt dooz ſtaen teghen eenen hoop eedt- ende beloof-brekers? want of ſp dupsent-mael riepen dat ſp van Godt waren gheſonden / 'twas te berghceſſ: want/ ten eerſten, haer leven en gaf het niet uyt / ten tweeden, ſp en thoonden gheene parenten / als de ghene die ſp verbalscht hadden dooz berkeerde uyt-legghinghen/ te weten/ Schriſture, ten derden, ſp en thoonden noch ſeghel noch handtſchriſt Godts / 'twelck beſtaet in mirakelen: ſy en wierpen gheen duyvelen uyt, ſy en ſpraken gheen vremde talen, ſy en verdreven de ſerpenten niet, ſy en ghenaeſen gheen ſiecken door't op-legghen der handen; teeckenen nochtang/ die Chriſtus beloof hadde dat de waere gheloobighe altydt ſouden volgen / oher-ſulckx ſtont het de eyghenaers toe / haer tant te kleden als aen ghewelbighers/ ende haer ghewelt / met ghewelt te breken.

Alſoo hadde Petrus, Aananiam, ende ſijne hups-
hrou.

teghen het gheopende Turckdom. 3 17

hrouwe Sapphiram ghestraf met de doot / om dat sy
haer stelden teghen de instellinghen der Apostelen :
Ende Paulus , den tooveraer Elymas gheslaeghen met
blintheyt / om dat hy sich selve tegen den voorzgauck /
ende loop bande Christelijcke Religie.

Leert dan onse Maximen, die wy van nerghe anders
af-gheleent hebben / als van de onse Apostolijc-
ke Kercke / te weten / het gheloof te verbeyden sonder
ghewelt in ljdsaemheyt / verdrachsaemheyt / ende
saeghtmoedighheyt : maer het selve oock te bescher-
men met ghewelt / ende straffen / teghen de ghene
die het met ghewelt / sonder commissie / sonder last /
sonder patenten / komen aentasten / met verbeyden
van haeren eedt / die sy Godt in het Doopsel / en-
de haere wettighe Overheden hebben ghedaen.
Wat hebt ghy / in dese materie noch bozder te
segghen ?

Predikant. Pag. 42.

Onse heylighe leere is soo wijt , en zijt verspreyt ghewor-
den op de selve wijze als in den beghinne de selve leere der
Apostelen , niet door wapenen , maer door heyligheyt , ghe-
duldigheyt , ende verdraeghsaemheyt van die vervolghin-
ghen , en krijghen , die onsen Heylighen van het beest werden
aenghedaen : Wy den gantschen dagh ghedoot , ende gheacht wor-
dende als schapen der slachtinghe.

Antwoorde.

Ghy praet hier als of het al Euangelie waer /
teghene ghy seght : Daer vallen nochtans hier vele /
ende verscheyden dinghen te ondersoeken / lae schier
elck woort.

Ten eersten : Ghy seght dat onse leere heyligh is : Dat
smijdt ghy daer soo op't papiet / als of het eene open-
baringhe Godts waer / aen de welcke niemant mach
twijffelen : Maer ghy moest te bozen dese vraghen
beantwoorden.

1. Hoe kan een leere heyligh zijn , die de heyligheyt ,
ende

enne goetheydt Godts te niere doet? sijne heyligheyde, wanneer sy hem stelt/ tot aendzigher/ aenstouwer/ ende aendzigher tot alle hoogheden/ die der op de werelt ghedaen worden? sijne goetheyde, wanneer men hem stelt tot Schepper van soodanighe menschen die hy wilt verdoemt hebben/ ende oversulckx haer verhart/ verblindt/ ende opstuyt den wegh tot de saligheyt? ghelijck ghy by uwen Calvijn hebt gelesen.

2. Hoe kan eene leere heyligh zijn/ door de welke de mensch soo verre ghebracht werdt/ dat hy vastelijck gheloofst/ dat hy upt het gheloof niet en kan vallen/ vervolghens van alle kanten soo versekerd is in dit leven van sijne saligheyt/ dat die noodtsaligheyt volghen moet? is hy van dese twee dinghen soo versekerd/ soo mach hy dan by doen wat hy begeert/ want niemant en kan hem dat gheloof/ ende die saligheyt ontnemen. Is dat niet eenen schoonen wegh/ die de menschen aenleijdt tot heyligheyt? daer den H. Paulus *Philip. 2.* upt-drukelijck belast heeft/ datmen sijne saligheyt souden wercken met vreesse, ende bevrens sijns herten? jaer self sijn lichaem heeft ghekastijt/ upt vreesse of hy van Godt verstoote wterde.

3. Hoe kan eene leere heyligh zijn/ de welke het Gheloof alleen seght ghenoeghsaem te wesen tot de rechtbeerdighmakinghe? indier voeghen/ dat, al ist dat my mijne conscientie beklaget dat ick teghen alle de gheboden Godts swaerlijck gesondicht, ende der selver gheen ghehouden hebbe, ende noch steeds tot alle boosheydt gheneghen ben, nochtans Godt sonder eenighe mijne verdiensten, uyt louter ghenade, my de volkomen ghenoeghdoeninghe ende gherechtigheyt Christi schenckt, ende toe-rekent, even als of ick noyt sonde ghehadt, noch ghedaen, jaer al hadde ick al de ghehoorsaemheyt volbracht, die Christus voor my volbracht heeft, soo verre ick sulcke weldaet met gheloovigher herte aen-neme.

Maecht dese leere niet sozgheloofse/ en goddeloofse menschen? uwen Catechismus seght wel dat neen/ om dieswil, soo hy seyd/ dat het onmogelijck is, dat soo wie Christo, door een waerachtigh gheloof

loof

loof ingheplant is, niet en soude voort-brenghen de vruchten der danckbaerheydt. **Wat ist nu ?** Konnen dan niet dese danckbaerheydt, niet bestaen menighe sonden? soo neen? soo sijn dan de Ghereformeerde, dooz de kracht haers gheloofs / blyuen alle perijckel van sondighen; hoe leert gy dan dat alle menschen metter daet sonnaers sijn / sae oock dooz de alderminste sonde / de eeuwige straffen verdienen? soo sae? soo maect dan dese leere de menschen sorgeloos, ende goddeloos, aengheghesien dat sy tot alle booshepdt gheueghyt sijnde / ende konnen sondighen / de sonden konnen cleyn achten / de wijle die / dooz het gheloof alleen, soo bedeckt worden / als of sy noyt en hadden ghedaen gheweest: hoe kan soo een leere de menschen hepligh maecten / vervolgens hoe kan sy hepligh sijn? Dit sy ghenoech tot een staetse.

Te segghen / dese stucken worden verhoont / ende vast ghemaeckt upt de Schysure. Ich antwoorde / dat dit onmoghelijk is / want 't is onmoghelijk dat Gods Woordt sedt leere dat onredelijk sy / om dat Godt de opperste reden / ende oorspronck van alle reuen is; maer dese stucken stryden teghen de reden / oft sijn onredelijk / hoe konnen sy dan vast ghemaeckt worden upt de Schysure?

Ten tweeden, ghy seght dat uwe leere wijt, ende zijt verspreyt is gheworden. **Maer roch?** in Duytschlandt, Sweden, Denemarcken? daer hebt ghy het meeste deel Lutheranen, die uwe leere niet meerder binnighepdt / ende bitterhepdt bestrijden / als opt de Catholicken hebben ghedaen / alhoewel ghy de selve onlanghs in Vranckriek, hebt aenghenomen tot Broeders. **Maer** dan? in Polen, oft Transylvanien? **Maer** hier sult ghy bykans soo vele / oft meer Arianen vinden / die de heplighe Oypbuldighepdt bestrijden / als Calvinisten. **Maer** is uwe leere dan soo wijt verspreyt? in Enghelandt? daer hebt ghy Independenten, Quakers, Protestanten, die het niet u niet en houden / sae de Presbyterianen selve / sijn in vele verschillende van uwe ghesinthepdt. **In** den ghy nu wilt dooz-loopen Hollant, Zeelandt, Vrieslandt, daer hebt ghy niet mentichte Mennisten, Arminianen,

nen, Socianen, Lutheranen, en wie noch meer / die alle-
gaet / oock in Hoofst-stucken uwe ghesintheit be-
stryden. Als alle dat wel ondersocht wordt / soo
sal-men bevinden dat uwe leere verijpreyt is door
het minste deel van Vranckrijck, een kleyn ghedeelte
van de vereenighde Provincien / ende een deel van
Engelandt, want onder de Heydenen, oft Mahometanen,
hebt ghy-lieden niet / oft seer wepnigh verhoort :
Hoe kunt ghy dan segghen / dat uwe leere wijt, en yit
verspreyt is gheworden ? dat ghy soo spracckt van de
Roomsche Catholijcke Religie, die niet alleen gheheel
Europa, maer oock gheheel Indien door is verheyt /
dan soudt ghy de waerheyt gheseydt hebben.

Ten derden seght ghy / dat uwe leere verspreyt is ghe-
worden op de selve wijze als die der Apostelen. Ick ghe-
loofte dat ghy wilt segghen / dat sy verheyt is op
een contrarie wijze : want

1. Een bande voornaemste middelen der Aposte-
len waren de mirakelen. *Acto 2. 43.* Niemandt van de
uwe en heeft opt eenigh mirakel ghedaen : daer Chri-
stus nochtans heeft gheseydt / dat de mirakelen niet
alleen de ghelovighe van d'eerste tijden sonden vol-
ghen/maer altydt/sonder bepalinghe / ende dat-men
daer aen de waerheyt van haer gheloof soudt kon-
nen mercken.

2. De leere der Apostelen wierdt verheyt / door
de eenigheyt / ende onderlinghe breedsamigheyt /
Acto 4. 32. Maer van't begijn sel bande nieuwe lee-
re / heeft seer wel op'gheroepen Job Jansz Anno 1567.
O Godt ! hoe hebben wy arme menschen ons laten verley-
den, loopende, ende ondersoeckende de Schrifture tot twilt,
ende tweedracht, niet tot liefde, vrede, ende eenigheyt ! Siet
G. Brant in't verhael der Refor. pag. 529.

3. De Apostelen in't verkondighen van hare lee-
re/zoeghen respect aen den Oppersten Priester der
Joden / alhoewel sy wel wisten / dat sijne macht sa-
men met het oude Testament nu upt was : want
soo desen Priester *Act. 23. 1.* Paulum hadde doen slaen/
doe seyde Paulus tot hem (doch niet wetende dat het
den oppersten Priester was) Godt sal u slaen, ghy ghe-
witte

witte muur, sit ghy oock om my te oordeelen nae de wet, en beveelt ghy teghen de wet, dat-men my sal slaen? en die daer by stonden, seyden: Schelt ghy den Hoogh-priester Godts? Ende *Paulus* seyde: Ick en wist niet, broeders, dat de Hoogh-priester was, want daer is gheschreven: Den Oversten uws volcks en sult ghy niet vloecken, oft schelden. *Wilt* ghy lieden dese wijsse onderhouden / wanneer ulve dooz-ouders schiet hare meeste ende krach-igste argumenten in het verkondighen van hare leere / stelden / in het schelden / en bloecken van den Opper-priester der Christenen / den Paus van Roomen, die doozsulckx van de heele werelt dooz de tyoen van Luther, endt Calvin ggehouden wierdt?

4. De Apostelen verbzepdden hare leere / dooz het aenprijfen van supberhepdt / ende onthoudinghe. Doo riep den H. Apostel *Paulus* 2. Cor. 7. 27. Zijt gh on-gebonden van een vrouwe, en soeckt gheen vrouwe. Ter contrarien / al wat ulve eerste Predikanten riepen / was / van hontwen / en trouwen / ende niet teghenstaende dat sy onthonden waren van vrouwen (want sommighe onder haer waren Priesters) en sochten niet meer als vrouwen.

5. De Apostelen verbzepdden hare leere / niet soo seer onder de Joden, als wel onder de Heydenen de gheheele werelt dooz: ghy-lieden leeft / ende blijft noch hoetelen in eenen hoek van Nederlandt, ende van Vranckrijk, by ghebreck van eenen Apostolischen seker.

6. De Apostelen preechten strengighepdt / 'tzy in't onthouden van sekere spijfen *Act.* 15. 29. 'tzy in penitentie te doen / *Act.* 2. 38. 'tzy in't opsicht van vrouwen / oock in het hontwelijck / soo dat *Paulus* seide 1. Cor. 7. 29. Die vrouwen hebben, dat sy zijn ghelijck of sy gheene en hadden. Ter contrarien / 'twas al even rupin / ende sacht dat ulve eerste valsche Evangelisten aenpreechten / te weten / gheene onthoudinghe van spijse / gheen gheselde vastendaghen / gheen penitentie / &c. soo dat het grootelijck te verwonderen is / dat de gheheele werelt niet en is Calvinist ghe- worden / om te volghen de ghemacken des lichaems /

¶

ende

ende de sinnelijckheden bande nature / 'twelck alle menschen is inghebozen: maer de handt Godts heeft het beledt/ende ghemaecht / dat die Heilige / teggheden loop bande nature / ende inghebozen aert bande menschen / soud' d'oberhandt behouden / en hopen-swemmen / de welcke de sinnelijckheden onder de boeten treedt/ende de ghemacken des lichaems verfoept/dat is/de Roomsche.

Ten vierden, ghy seght / dat utwe leere verbzept is gheworden / niet door wapenen. Ick en kan niet bedencken / met wat onbeschaeutheit ghy dit hebt durben stellen op het papier/daer ghy/'tzy dooz utwe eyghen Schryvers/'tzy dooz de onse / van contrarie kont overtuyghet worden.

Ick en twiffle niet/oft ghy stelt de Albigenen onder utwe Dooz-ouders/hoewel daer meer verschil is tusschen hare leer-stucken/ende de utwe/als er is tusschen hemel en aerde. Nochtan laet ons die houden dooz utwe dooz-ouders/van die beghinnen/ ende een of sy hare leere verbzept hebben sonder wapenen.

Doozt eerst spreken Paulus Amylius lib. 6. Hist. Franc. in Philippo 11. pag. 317. Den H. Dominicus, seyd hy/ is tot de Albigenen ghesonden, om haer te ghenesen, indien sy costen bekeert worden, doch en zijn noch door de heyligheydt van sijn leven, noch van sijne woorden beweeght gheweest. Jae de hertneckigheydt verweide haer met wapenen. Dit is immers heel contrarie aen 'tghene ghy seght.

Hier reghen hebben hare de Catholijcken / met recht ghewapent/ soo Amylius hoorder verhaelt/ ende soo de Albigenen, een legheer hadden ghemaecht van hondert duysent mannen/zijn sy van acht duysent Catholijcken gheslaghen gheweest tot twintigh duysent toe/de reste verjaecht / ontwapent/ &c. van de Catholijcken / en iser niet meer ghebleven als eenen edelman/ met seer wepnighe andere van slechte conditie.

Doozt nu Matthæus Paris Hist. Anglia Anno 1234. pag. 395. §. Hoc quoque anno. De Albigenen, seyd hy/ vergadert hebbende eenen machtighen legheer, zijn ghefallen met groote vyandschap in de landen der Christenen, verbrandende de

Kere-

Kercken, onbermbertelijck vermoordende de Christenen van wat slag, oft ouderdom sy waren: maer hare supersticieuse vermetelijckheydt is van de gheloovigh. Christenen ghedempt gheweest: ende in eenen veltilagh soo gheslaghen gheweest, datter niet een uyt-ghecomen is

Leest nu hier beneffens de Historie van Petrus Monachus, namelijk cap. 16. ende de Historie van Vahlar-nensis.

Ten tweeden: **Ich en twijfele oock niet / oft ghy stelt de Hussiten onder utwe Booz-ouderg/ aenghesten dat ghy Joannem Hus stelt onder utwe Martelaren. Weet ghy wel hoe dese hare seete verbrocht hebben? Hoort Spondanum Anns 1420. Num. 1. Lisba den aenleper van dese ketterg / heeft alle de voornaemste heylighe plaetsen binnen Pragen bedorven, ende vele plaetsen der gheloovighen inghenomen, ende in een seker stadt, vrouwen, en mans met kinderen, en alle de Priesters in eene Kercke ghesloten, ende daer levendigh verbrandt. De andere hebben eenen Catholijken edelman, soo doot gheslaghen met vlegghels, als oft sy eenen schoof onder handen hadden ghehad, roepende op elcken slag: *Ghy en sult nu niet meer de Hussiten bespotten.***

Bonfinius sal ons noch meer bescheedt hier van gheven lib. 3. Decad. 3. De Hussiten, sepdit hy / hebben van stadt tot stadt, van dorp tot dorp, hare wreedtheydt uyt-gewerckt teghen de magnifike Kercken, s'hebben verbrandt het vermaert Clooster van't Coninghlijck hof, daer de lichamen der Coninghen wierden begraven. Hier nae oproerte ghemaectt hebbende binnen Prage, hebben het Stadt-huys omringhelt, elf Schepenen in de vlucht ghejaeght, de seven andere, die ghebleven waren, hebben sy van boven uyt de vensters gheworpen in het scherp vande pijken. die daer verscheurt zijn gheweest.

Wat sal ick segghen van de Lutheranen, de welcke/ in eene Synode der Ghereformeerde in Vranckrijck, niet seer langh gheleden/ zyn erkent gheweest booz utwe Boebersg/ als niet verschillende in substantie/ maer alleenlijck in eensghe stucken van minder ghewicht.

Indien ghy de schriften van Luther maer van verre ghesien hebt/ soo kondt ghy wel weten/ wat mid-
¶ 2
delen

delen hy gheeft om sijne leere / dat is / de uwe / hoor
soo veel de substantie aengact / te verbruden.

'T is merckelijck dies aengaende / 't welck hy
seydt *lib. contra Epitom. Sylvest.* My dunckt, seydt hy / in-
dien de furie der Roomschen soo voort-gaet (te weten /
met sijne leere te verbruden / hem t'excommuniceren /
teghen hem te schryffen &c.) datter gheen ander remedie
en is, als dat den Keyser, Coninghen, ende Princen met GHE-
WELDT, ende WAPENEN, dese pesten der werelt aen-
vallen, ende dat sy dese sake niet met woorden, maer met het
SWEERDT ter neer legghen: Want wat raesen die deughe-
nieten, oock van't ghemeen ghevoelen berooft zijnde, dan
't ghene voorseydt is van den Anti-Christ? Indien wy de die-
ven niet de galghe, de doot-slaghers niet het sweerd, de
kettters straffen niet met vyer, waerom en bestormen wy niet met
wapenen, dese meesters des verderfs, die Cardinalen, die Pau-
sen, ende al dat ghespuys van't Roomsch Sodoma, die de
Kercke Godts sonder eynde verderven? Waerom en wasschen
wy onse handen niet in haer bloede?

Wat oozloghen hier upt ontsaen zijn in D. ytslandt,
wanneer Luther eens dese trompette hi dre ghesse-
ken / is onnoodigh te schryffen / de wijle alle Histozie-
schryvers hier van vol zijn.

Wilt ghy nu weten / hoe de Hugunotten in Vranck-
rijk uwe leere verbruden hebben: leest Henricum Spon-
danum op't jaer 1560. ende 62. die sal u segghen dat sy
de oozloghe begost hebben niet het in-nemen van de
stadt Orleans, beneffens onmenschelijke wreetheden
die sy begaen hebben / onder andere / hoe sy die koste-
lijcke Kercke van Ludovicus XI. ghebontwt ter cere
van de h. Maghet hebben gheschonden / ende ter
aerden gheworpen: Hoe sy het lichaem van den
hoorseyden Coningh / ende van de Princen de Lon-
gueville, ende andere treffelijke Edelmans / hebben
ontgraven / verstroyt / ende verbrandt: Hoe sy het
herte van den Coningh Franciscus II. twee jaeren te
bozen ghestorven / ende begraven in de Kercke van't
h. Crans / in't byer gheworpen: Hoe sy tot Engolesme
het doot lichaem van den Groot-vader van Franci-
scus I. noch heel ende gantsch wesende / hebben in
stukken

teghen het gheopende Turckdom. 325
stukken ghekapt: Hoe sy de graben van de Princen/
upt de welcke de Coninghen van Navarre ghesproten
waeren/ te Vindocin hebben ghebroken/ ende duyfent
soodanighe stukken meer.

'T is tijt dat ick kome tot onse Nederlanden/om
te sien oft uwe Broeders gheene wapenen hebben
ghebruyckt/ ofte gheweldt om haere leere voort te
setten. Ick sal dies-aengaende mijne verhalen na-
melijck trecken upt Geeraert Brant Predikant tot
Hoorn, in sijn onlanghs upt-ghegheben Verhael der Re-
formatie.

Voorst eerst, segdt hy/ Pag 370. De vryheyt van preken
in West-Vlaenderen eerst door-ghedronghen, sloegh dan van
daer voort in Brabant, ende verders in d'andere landtschap-
pen. Van de bosschagien, ginghen in de velden, opene
plaetsen, dorpen, en voorsteden, met groote menigheten.
D'eerste vergaderinghen gheschieden sonder wapenen: maer
doen-men hen dreyghde, oft stoorde, ginghen sy ghewapent
ghestockt, ende ghestaelt ter preke, eerst met rapier, pistolen,
en sinck-roers, daer nae oock met hellebaerden, busen, ende
ander hals gheweer.

Item: Op den 24. Junij 1566. wierdt in't Walsch ghe-
preekt, niet verre van Antwerpen, in seker Heesterbosch des
Heeren van Berchem, ende 't selve bewaecht tot vier plaetsen
van ghewapende mannen, eenighe te voet, eenighe te peerde:
ende als'er gherucht onder quam, dat de Schutters in de wa-
penen waren, en derwaerts quamen, wert daer op gheseydt:
Symochten komen, men sou haer verwachten.

Ten tweeden, Pag. 371. De Ghereformeerde noch voor
't uyt-gaen des jaers, namen 't Laar in, een veldt op een vier-
endeel mijs van Antwerpen gheleghen, ende bolwerckten de
inganghen toe, met waghens, bewacht met ghewapenden.

Ten derden, Pag. 376. De vergaderinghen der Gherefor-
meerden, diese buyten Antwerpen hielden, werden begroot
op derthien, vierthien, vijfthien, en selthien duyfent, de min-
ste op vier duyfent menschen, en dat ghewapent.

Ten vierden, Pag. 377. De Wet-houders riepen over de
baldadigheyt der Ghereformeerden, die sonder op hen, op
placcaten, op Landt-vooghdesse, jaer selve de Majesteit des
Coninghs te passen, ghewapent ter preecke liepen.

Ten vijfden, *Pag. 389.* Den Predikant van Amsterdam Laurens Jacobz Reaal, gaet voor de Burghmeesteren, ende seght haer: Hoewel ghyluyden de predicatie buyten Haerlem soeckt te verhinderen, soo is't u niet moghelijk, want dat werck des Heeren sal voort-gangh hebben, en alle de duyvelen en sullen't niet weiren, men sal tot Overveen predicken, ende wy verhopent oock in weynighe daghen buyten Amsterdam te doen.

Vercht hier de moerwillighe / ende ghewapende woorden.

Ten sesden, *Pag. 401.* Een groote hoop volcks versiet sich van gheweit, en komter ten acht uren mee ter preke, meest met korte roers, ende poeignaerden ghewapent.

Ten sevensten: **Al dat op-loopen / ende op-breken van Kercken / ende Cloosters / ende Autaren / onder aen te sien Magistraten / ofte eenighe andere Overygheden / wat is dat anders gheweest / als geweldt?** Maer dat Geeraert Brandt *Pag. 449. & seqq.* verhaelt heeft hoe dit toe-ghegaen is te Leyden, Dordrecht, Ter Goude, te Rotterdam, Haerlem, Hoorn, Kuilenburgh, soo seght hy ten lesten: Jae tot Middelburgh heeftmen niet alleen alle de Autaren, en beelden ghebroken, en de ghewijde plaetsen geplondert, schoon't de Magistraet met de schutters twee daghen teghen hieldt; maer't ghemeene volck den 24 Augusti in groote menighte by een vergadert, begheerden van den Bisschop, en Wet-houders, datse al de ghenen, die ter sake van de Religie ghevanghen waren, los laten, ende hun overleveren souden, oft dat sy anders den kercker met gheweldt wilden op-loopen: men moest dan, om tot gheen bloedtbadt te vervallen, een-en twintigh ghevanghenen slaken, ende de Ghereformeerden in de stadts Kercken laten pieken.

Ten achtsten, *Pag. 453.* Doen viel het ghewapent volck, tot Antwerpen in de Burgh-Kercke, in die van *S. Iacob*, van de Minrebroeders, en Prekebroeders, de beelden wierden ghestormt; alle Kerckelijke kostelijckheyt gheschonden, oft geplondert; 't Missael, ende andere boecken in stucken ghesneden; ende ghescheurt. De Magistraet, te swack om hun 't hooft te bieden, dede hier niet meer toe, dan't stadt-huys verskeren, ende de volghende nacht, met ontrent 160. van de ghetrouwte der Gilden, bewaken. Des anderen daeghs den

teghen het gheopende Turckdom.

327

den 26. der maent, tradmen met de Ghereformeerden, die op de plaets van S Marie wel tot vijf, of ses hondert sterck in wapenen waeren, om hun voornemen voorts in't werck te stellen, in nieuwe handelinghe, &c.

Siet noch schrikkelijcker dinghen by den selben Brant Pag 567 & seqq.

Heersmen wel opt ghehoort/ ofte ghelesen dat soodanighe dinghen gheschiet sijn by de Apostelen/ of de eerste Christenen?

Ick lese Act. 12. 2. dat Herodes den Apostel Jacobus heeft doen onthoofden/ maer ick en binde nergens dat de Apostelen/ ofte andere Christenen hoops-ghewijs sijn ghelopen lanckx de straeten en mercken/ met steenen/ ende ander ghewelt/ ropende datse die doot moesten wreken/ ende de ghene die ober 'rbonnig hadden gheseten moesten steentghen/ ghelijck als de Ghereformeerden tot 2000 toe ghedaen hebben te Valencijn in't jaer 1561. als sy met het ober-weldigen van het gherecht/ het dooz-breken van den hondstapel/ het verjaeghen bande Magistraet/ hare twee Predikanten Philips Maillard, ende Simon Faveau hebben berlost van de doot: soo hebben sy mede ghedaen te Doornick, t'Audenaerde, ende in vele andere steden/ soomen kan sien in't Verhael der Reformatie van Geeraet Brant.

Ten tweeden, ick lese Act. 12. 3. dat Herodes, den Apostel Petrum heeft ghebanghen ghestelt/ ende ghehoeyt met twee ketenen/ maer ick en kan nergens binden/ dat de Christenen niet ghewelt sijn komen ghelopen naer het ghebanghen-huys/ om met raesen/ en tieren/ en dreyghementen den gebanghenen op te epischen/ oft van den kercker op te loopen/ ghelijck de Ghereformeerden hier binnen dese stadt van Antwerpen hebben ghedaen den 24. Augusti 1563. ende binnen Middelburgh: ofte om den kercker met ghewelt open te breken/ ghelijck sy ghedaen hebben te Valencijn. Ick en kan anders niet binden/ als dat de gheheele Ghe-meente dooz Petrus ghebieden heeft/ boozders niet. Nu/ datmen soud' segghen/ dat het haer aen macher/ volck/ oft mannen ontbrack/ dat niet: want op den

Sixen-dagh alleen waerender dyp dupsent bekeert / *Act. 2. 41.* ende *Act. 4. 4.* wordt ghesepdt datter vijs dupsent mannen noch by syn ghekomen; ten ghebrack haer aen't volck niet / die soo wel kosten raesen / en bulderen lanxer de straeten / ende op-loopen doen / a g de Ghereformeerden, doch dese moet-willighepdt / en ongestuyghighepdt was verre bande Gode-bruychighepdt / ende lypsaemhepdt der eerste Christenen.

Ten derden, Ick lese *Act. 5. 40.* dat de Apostelen publielijck syn ghegheestelt gheweest om dat sy gepredickt hadden / en datmen haer ghedreghet heeft noch erger te doen / indien sy boozt-ginghen in't preken / doch sy ginghen uyt den raedt / verblift zijnde dat sy dese schande voor den name Jesus hadden gheleden: ick lese wel boozdres dat sy daerom niet opghehouden en hebben van preken; maer ick en kan nergens vinden / dat sy dit preken hebben aenghefelt met ghewaepende mannen / met stocken / of staven / om 'tghetwelt van haere verbolgers te breken / ghelijck de Ghereformeerden over al in dit landt hebben ghedaen.

Ten vierden, Ick lese dat de Apostelen diekwilg voor de ghemeente ghepreect hebben / ende *Act. 2. 46.* dat sy daghelijck haere vergaderinghen hielden / ende het h. Sacrament ontfinghen / maer en kan nergens vinden / dat sy haere vergaderinghen omset hebben met waghens / ende ghewaepende mannen te te voert / ende te peerde / ghelijck de Ghereformeerde buyten dese stadt / ende elders hebben ghedaen: en durft ghy noch segghen / dat uwe leere / ghelijck die bande Apostelen verheyt is gheworden: en dat ghy lieden dit hebt ghedaen sonder wapenen? leest de Schysmure wel / en siet / of ghy niet recht den contrariem wegh inghegaen zijt / dan de Apostelen / ende eerste Christenen: wat hebt ghy hier reghen?

Seght ghy / dat uwe broeders / door de Catholijcke Princen / ghevanghen / ende ghedoodt wierden: 't selve dede Herodes, en andere ten opsichte van de Apostelen / ende eerste Christenen: dese nochtans en wisten /

wisten noch van stozmen/ noch van dreyghen/ noch van steeninghen der rechtteren / ghelyck ghy-lieden ghedaen hebt.

Seght ghy / dat de Roomsche Catholijcke Princen / dit ten onrechte deden? 'tis valsch; doch genomen het waer soo; wie dedet meerder onrecht als Herodes? dies niet teghenstaende en hebben de eerste Christenen/ alhoewel seer menichvuldigh in't ghetal / haer noyt verhoordert opzoerten te maken / ende sich te stellen met wapenen teghen hare vervolghers.

Seght ghy datmen 'teen geweld moest af-wenden met 'tander geweld? Waerom en hebben dit de eerste Christenen oock niet ghedaen: derhalven/ 'tge- ne de Catholijcke Princen deden/ en was gheen ghe- welt/ maer recht.

Seght ghy / datghe meer moest ghehoorzaemen aen Godt/ dan aen de wereltliche Oversten: dat se- den de Apostelen oock/ende nochtans en ghebryck- ten gheen wapenen / ende thoonden voor de oogh / door de intrakelen die sy deden / dat sy metter daet ghesonden waren van Godt: maer waer hebt ghy- lieden yet sulckx kunnen bewijzen/ als upt de Schrif- ture/ soo ghy hoorgaest/ die ghy-lieden schandelyck/ tot desen eynde/ verkeerde/ ende verdraepde?

Seght ghy/dat ghy het oprechte Gheloof quaemt inboeren: dat deden de Apostelen inder waerheydt / ende thoonden 'tmette stucken; niet teghenstaende en hebben noyt ghedacht op geweld / wederstant/ be- bechten/ versaghen van Magistraten/ dreyghen van Overicheden/op-loopen van Kerckers/behalven dat ghy noyt mach igh ghewrest zyt te thoonen dat ghy het oprecht gheloof hadt / maer zyt van de ghe- leerste mannen / ende van heel Europa; upt-gheson- dert een cleyn hoercken / overrught gheweest van contrarie.

Seght ghy dat dese opzoerten/ende moerwilliche- den namelijck sijn ghedaen gheweest door't Grauw/ ende Gapaille van't volck / sonder wete der Predi- kanten? leest Geeraert brandt die sal u contrarie seg- ghen Pag. 577. &c. vanden Predikant Herman Modet.

wanneer de beelden in het jaer 1577. ghestozint
wierden te Maestricht, te Maseik, ende Hasselt.

Verhalven / de Predikanten saghen immerg booz
de oogh / dat hare roehoorders ter preke quaemen /
met stocken, en staven, en busson, en roers, en hellebarden,
en sweerden, en poignaerden, sy lieten toe datmen de
vergaedertingen soudent omserten met waghens/ende
ghewapende mannen / 'twelck de eerste Christenen
nopt en hebben ghedaen.

Doozders / 'tis merckelijck dat ick dies-aengaende
lese by Augustinus *lib. 3. contra Crescon cap. 59.* te weten
dat de oude ketters namelijck de Donatisten, als sy de
Catholijcke Kercken niet ghewelt waren inghebae-
ren/ende gheschonden hadden / dit selve pretext nae-
men/ segghende: Wy en hebben't niet ghedaen, wy en
hebbense niet ghesonden, wy en weten niet wie het gheweest
zijn: Maer Augustinus antwoydt hier op: Indien men
ondersocht van wat ghemeynthe, (dese Kerck-schenders)
gheweest sijn, ghenomen sy en waeren van u niet ghesonden
gheweest, men sal misschien bevinden, dat uw' volck was, ofte
dat sy onder de uwe waren ghemenghelt. Als of hy wilde
segghen/ indien hy nu leefde op onse tijden / 'tis al
'tselbe van wie sy sijn gesonden geweest/ 'tis genoegh
dat het Ghereformeerden gheweest sijn/ende dat sy soo-
danighe dinghen ghedaen hebben / die de eerste Chri-
stenen / ende Apostelen oock selfs nopt ghedacht en
hebben.

Seght ghy / dat wy selve moesten lijdsaem/ ende
verdoeghsaem gheweest sijn / ten opsichte van u l.
ghewelt? wel hoe? sal iemandt sijn eyghen huyss
sien in brandt steken / ende sal hy dat moeten ghe-
dooghen? sal iemandt sijn eyghen goet sien af-
nemen / en sal hy moeten sitten met gheboutwen
handen? sal iemandt een ander sien op sijn lijf
komen met een bloodt sweert / om hem te dooz-loo-
pen/ en sal hy sich niet vermetren? sal een wereltliche
Rycke/ de Kercken/ die hy selve/of sijne booz-onders
gheboutwe hebben/ sien byken/ en schenden/en sal hy
dit onghestraft laeten henen gaen? ghy-lieden hebt
moet willighlyck inghebaeren/ 'rgene wy niet recht
be-

be.

teghen het gheopende Turckdom. 331

hesaten (want noyt en heeft iemandt kunnen betwij-
fen ons onrecht) en hebben wy gheene reden ghe-
hadt om ons recht te beschermen/ooch met de doot
van een ander?

Immers/wat sal ick segghen? soo verre ist van
daen / dat ghy-lieden de wyse der Apostelen soude
onder-houden hebben in't verheyden van uwe ghe-
sintheydt/dat ghy ter contrarien uwe voeten gheset-
ken hebt in de schoenen van d'oude Kerckers: Dit
thoone ick u claer voor de ooghe.

Eerst nyt den H. Augustinus Ep. 50. ad Bonifacium Comi-
tem: De Donatisten, seydte hy / hebben de Bisschoppen uyt
haere stoelen ghejaeght, en den Bisschop Maximianus wreede-
lick ghedoodt, s'hebben sijne Kercke inghevaren, ende
vallende op hem, als hy aen den Altaer stondt, met vreesse-
lijck ghewelt, ende wreede raernije, hebben de houten van-
den Altaer ghebroken, ende hem wreedelijck met stocken
gheslaghen, s'hebben hem eenen poignaert gheplandt in de
Dye, ende ghesleept lanct der aerden, soo dat hy, door het
uyt-loopen van't bloedt, allenskens naederde aen de doot,
ende soo hy ten lesten van haer verlaeten was, ende de Ca-
tholijcken hem wilden wegh nemen met singhen van Psalmen,
de Donatisten, met meerder gramschap ontfeken, hebben
hem gheruckt uyt de handen van de ghene die hem droe-
ghen, slaende, ende verjaeghende de Catholijcken, ende heb-
ben hem ghesmeten van't hooghste van eenen toren.

Is dit niet het selve / 'twelck de Gherefozmeerde
t'Au ienarde hebben ghedaen; wanneer sy dien ouden
ghysen Joannes Mahusius, ghedesigneerden Bisschop
van Deventer, nyt sijn bedde/daer hy over doot sieck
lach / hebben ghesleurt lanct de bloet / ende be-
trappelt met voeten? wanneer sy de vier pastoors
van eene hooghe hebben ghesmeten in't water? soo
Michael Eyzingerus verhaelt in Leone Belgico Pag. 129. wan-
neer sy eenen Bytster in de Stadt Houdan in Vranckrijck
hebben met poignaerden doot-steken aen den Al-
taer / ende den selven vast ghemaecht hebbende
aen het Crucifix vande Kercke / hem hebben doot-
schoten?

Augustinus gaet voort/de Donatisten, seydte hy / hebben
yele

vele Catholijcken, namelijk Bisschoppen, ende Priesters, schroomelijke dinghen doen lijden, s'hebben de ooghen uyt-ghesteken van sommighe. De handen, en tonghe van eenen sekeren Bisschop hebben sy af ghesneden, sommighe vermoort.

¶ **T**selbe hebben de Hugunotten in Vranckrijk gedaen/ namelijk te Engolesme, daer sy den Guardian bande Minderbroeders hebben op-gehanghen/ in de teghenmoordigheyt vanden Admirael Colligny: Broeder Joannes Tiroleau, onmenschelyck vermoort: Broeder Joannes Auril een man van tachtentigh jaren/ het hooft ghekloben met een hellebaerde/ ende in een stinkende riote ghesmeten: Broeder Petrus Bonneau docteur in de Godsheyt/ naer eene ghebanghenisse van acht maanden/ op de vesten van de stad gheknoopt aen een galge. Eenem anderen Priester/ de tonghe uyt-gheruckt van onder den kin/ ende vermoort: Eenem anderen met name Joannes de Lanville, het bel van de boeten met een gloepende ijser ghestroopt/ ende alsoo doen steruen: Meester Simon Sicot Vicarius bande Kercke vanden H. Hilarius, een man van 60. jaren/ hebben sy de ooghen uytghesteken/ ende de tonghe onder den kin uyt-gheruckt: dit alles sult ghy vinden in Theatro crudelitatum Hæreticorum.

¶ **L**aet ons hooren wat Augustinus noch meer seght bande ketters van synen tijdt: Ick verswighe, seyd hy/ de alderwreeste moorden, het plunderen, ende be-rooven niet alleen van besondere huysen, maer oock van Kercken, in de welke sy het vyer hebben ghesmeten, ende daer in de Goddelijcke Boecken.

¶ **T**selbe magh ick wel segghen met Augustinus, aengaende onse Ghereformeerde: Ick verswighe de alderwreeste moorden; ick en wille niet segghen/ hoe de Hugunotten in Vranckrijk in het Bisdum van Engolesme, een Pastoor met name Colinus Guillebaut, in eene kiste hebben ghesloten vol gaten/ ende soo lanck siedende olpe ghegoten ober syn lichaem/ tot dat hy'er van ghestorben is: Ick en wille niet segghen hoe sy eenen anderen met name Meester Petrus tot den hals toe hebben gedolft in d'aerde/ ende soo laeten sticken.

Ick

teghen het gheopende Turckdom.

333

Ick verſwijge oock / hoe ſp / den Paſtooz Franciscus Robateau, ghebonden hebben aen Oſſen / om den ploegh te trecken / ende ſoo lanck / ende ſoo hert met ſweepen gheſlagen / tot dat hy daer onder ghebleven is : Ick en ſal oock niet ſeggen / hoe ſp den Paſtooz Octavianus Ronier de boeten met Hoef-ſſers hebben beſlagen / ende daer nae doorſchoten : Ick ſal verſwijgen hoe de Geuſen te Delft, den Eerw. Cornelius Muſius ſoo lanck met ſackels / ende andere toornementen hebben gepijnicht / tot dat het vel / ende vleefch ſoo verſcheurt was / dat hy niet anders ſcheen te weſen als een geraemte. Van het plonderen / en branden der Kercken / ende ſcheuren van Miſſalen, ende andere Kerckelijcke boecken / hebben wy boven ghehoort.

Du moeten wy hoozen / wat den H Optatus Milevitanus vande ſelbe Ketters verhaelt : deſen Out-bader lib.2. ſeght / dat de Catholijcke Matronen, ende hare kinderen ſijn gheſleept geweest ende vermoort.

Alſoo ſeght Theatrum crudelitatis Pag. 36. en 48. dat de Hugonotten in Gascoignien, de kinderen der Catholijcken met hare ſmeerden hebben in ſtukken ghekapt / ende eene ſekere edele / ende treffelijcke Weduwe te Maubrun, ſestich jaren out weſende / ſiet wreedelijck met den langen hant gheſleurt lanct de ſtraeten; een ander met buſpoepet doen verſten : een ander de boeten / ende ſchenen met gloepende platen verbrand. Doorders ſeght Optatus hebben de Donatiſten, de fleſche met de H. Olyc uyt de venſter gheſmeten, ende het H. Sacrament voor de honden gheworpen.

Te Thienen, ſeght Armacanus hebben de Calviniſten haere Leersen met de H. Olye beſteken / ende het H. Sacrament door hare peerde geworpen. Te ſelbe hebbe ſp te Houdan in t' Biſchdom van Chartres, ende t' Andenaerde, ende te Doornick met de boeten gherrappelt.

Sult ghy hier ten leſten uwe ooghen niet openen / ende ſien dat uwe ghesintheyt niet verbrayt is gheworden / op de wiſe van de Apoſtelen / maer van deſe voozſepde Ketters?

Ten vijfden ſeght ghy / dat uwe Kellighe verbrayt is gheworden door Heyligheyt : Ick en wil niet ſpreken van

van

van de heden-daeghsche Ghereformeerde Predikanten/
dat bonnig laet ick aen Godt / die de herten, ende nie-
ren der menschen doorsiet: Ick sal hier dan alleenlijck
uyschryben t'gene de Cardinael Richelieu, heeft aenge-
teekent van uwe voorzouders / in sijn Boeck ghe-
noemt / La Methode la plus facile &c. soo spreekt hy dan
Cap. 10. Pag. 283.

Soo veel belanght den handel des lebens van Lu-
ther, vooz en nae sijne af-schepdinghe van de Room-
sche Kercke / hy getuyghet *Tom. 5. in cap. 1. ad Galat. v. 14.*
fol. 290. dat hy Catholijck sijnde / sijn leven oberghe-
bracht hadde in strengicheden, waken, Vasten, ghebeden,
met armoede, met suuyverheyt, met gehoorsaemheydt: maer
hy en maectt gheen swarigheyt / om selve te beken-
nen / dat / nae dat hy ghereformeert was / sijn leven
heel bleeschelijck / ende beestelijck was.

Hy seyt *Tom. 5. serm. de Matrim. fol. 119* dat hy niet en kan
sijn sonder Vrouwe, niet meer als het in sijn macht is gheen
man te sijn, en voeghter hy / dat hy hem daer van niet meer
onthouden en kan, dan van alle de vuylste natuerlijke noot-
sakelijckheden, t'welck hy uytzucht met soo een on-
supbere / ende onbeschaemde mantere / dat de Chri-
stelijcke eerlijckheyt niet toelaet / t'selbe te verhalen;
jae gaet soo verre / dat hy seyt *Fol. 123.* (eene vzeinde/
ende monstreuse sake!) dat de Maerte moet vervullen
het gebreck vande Vrouwe.

Jae is soo ongheregelt gheweest / dat Caluyn, die
op hem gebolghet is ende ghehouden wordt handen
Ghereformeerde, vooz haren tweeden Apostel / seght
Ep. 57. dat Luther seer groote gebreken hadde / ende be-
weent sijn leven als wesende vol van fauten.

Eendelijck hy heeft soo geleest / dat het een spreek-
woort onder de Ghereformeerde geworden is: wy sul-
len van daech leven op sijn Luthers, dat is te seggen / wel-
lustigh.

De vrijheyt van sijne optinen / is alsoo mercke-
lijck / als die van sijne manieren. Hy en wilt hem
noch aen Concilien, noch aen-eenighe anthozteyt /
wie sy mocht wesen / onderwerpen.

Hy

reghen het gheopende Turckdom.

335

Hy seght opentlyck *in suis Resolution. Tom. 1. Fol. 298.* Dat hy begeert, dat het vry staet, aen te nemen, ende te kiezen of de leere vande Catholijcken, of die vande Ketters, t'ghene hy sal vonnissen warachtigh te wesen, t'sy dat het gheapprobeert, t'sy dat het verdoemt sy vande Concilien.

Hy seght / *Tom. 1. Fol. 244.* Dat den duyvel kan Minister, ende Herder sijn vande Kereke, dat hy t'Evangelie kan Prediken, ende de Sacramenten bedienen; t'welck niet gedacht en kan worden / als met eene schroomelijcke Godloosheyt.

Hy heeft ghetwijffelt aen de onsterffelijckheyt vande siele *in Assert. art. 7 tom. 2 fol. 107.* ende verwijst aen den Paus / als eenen monstreusen aentocht / dat hy heeft durven declareren dat sy onsterffelijck is.

Ende indien men seght / dat hy den Paus hier in niet ghecondemneert heeft / als oft hy loochende de onsterffelijckheyt vande siele / maer alleenlyck / om dat hy sich inbeelde / dat den Paus de palen van sijne macht was te blyten ghegaen / sich vermetende / Artickelen des Gheloofs te decideren, meynende dat dese macht aen den Paus niet toequam:

Ik bidde / dat den leser overlegghe twee dinghen: de eerste / dat Luther niet alleen en klacht / dat den Paus den Artickel vande onsterffelijckheyt vande siele ghedefinieert heeft / maer oock vele andere / die hy ghelooft valsch / ende godiloos te zijn; waer upt men kan vonnissen / dat hy oock in dit gheval heeft ghestelt den Artickel vande onsterffelijckheyt der siele.

De tweede / dat hy op andere plaatsen (soo *Worcius ghetuyghet in Antihell pag. 530.* ende *Schlusself. Tom. 2. Catal. Heret. pag. 195*) opentlyck seght / dat de siele ghetrocken is upt materie: waer upt volghet klaerlyck / volghens de grontregghelen van de Philosophie, ende de eyghen bekenentisse van sijne nac-volghers / dat sy verganchelijck is. Siet meer dierghelijcke ongherijmtheden van Luther hy den voornoemden *Richelieu pag. 285. 86. 87. 80.* Zuinglius, seyd hy voorders *pag. 289.* die een van d'eerste nae-volghers van Luther gheweest is / ende heeft beghinnen te prediken twee oft

oft d'p jaren naer hem gherupghet in *Subsidio Tom. 2. fol. 249.* dat hy in de selve schole is gheoeffent ghe-
weest/als syn meester / dat is / in die van den Satan.
Want hy bekent selve / dat eenen gheest / van den
welken hy seght niet te weten oft hy wit/oft swart
was / hem heeft doen sien in eenen droom / sekere
middelen om te niete te doen de waerachtighe tegens-
woordigheyt des lichaems Jesu Christi in't H. Sa-
crament.

Hy en heeft oock gheen schaemte van kennelick te
maken syn dertelheyt/ende seght in *Paranesi ad Helvet.*
Tom. 1. fol. 113. en 115. Dat hy niet en can dissimuleren de hit-
tigheyt des vleeschs tot de wellustigheyt, ende dat het ver-
wijt, twelck men hem dede, rakende dese faute, hem onteert
hadde by de ghemeynen.

Wat sijne leere belanght / hy voeght sich nae den
tijdt/leerende nu her een/nu het ander / volghens de
gheliegheitheden/et.

Hy is ghekomen soo verre in godtloosheyt / dat
hy heeft durven segghen vanden H. Paulus *Tom. 2. contra*
Katabapt. fol. 10. Dat hy noyt sijne brieven erkent hadde voor
heyliche Schrifture, ende onseylbaer, ende dat sy gheene god-
delijcke autoriteyt en hadden onder de Apostelen, soo haest
als hy-se gheschreven hadde.

Sijn eynde heeft ghepast op't verbolgh van
sijn leven / want sijne doot is soo ellendigh ghe-
weest/ende betwenebaer/dat sommighe vande Ghere-
formeerde, soo Gualterus ghetupghet in *Apolog pra Zuinglio,*
niet ghebreest en hebben te segghen / dat hy verdoemt
was.

Calvijn is van jonghs af opgheboet gheweest om
te wesen een kerkelijck persoon / noch gheen ach-
thien jaren oudt wesende/is/door de bypheydt van de
ceutwe/voorzien gheweest van een Pastorie/de welc-
ke hy twee jaren daer nae verandert heeft niet eent
ander. De wile hy dese beneficien belat/ is hy dick-
wils berispt gheweest/ober de bypheydt van sijn ghe-
loof/ende ober het bederf van sijne seden: maer eynd-
delijck om sijne dertelheden die hem tot op't hoogh-
ste hadden wegh-geboert / veroordeelt wesende/
heeft

heeft sich/ende van Noyon, ende samen vande Room-
sche Kercke afghetrocken.

Doorders bethoont hier Richelieu, dat Calvin is
ghehandmerckt gheweest/ende haert doort in de-
set voeghen:

Wengaeude de andere fouten van dit Hoofst onser
Dartien Papyrius Maslo pag. 23. de welke vrplick
spreckt/en sonder oordeel/verbreidt hem met wep-
nighe woorden/ als hy seyd: De hitte van sijn ghe-
moedt, ende galle, maecken hem grammoecligh, *Bucerus*, een
jeverighen beschermmer vande Lutheraensche Secte, willende
hem beteren, in eenen sekeren brief die hy aen hem schreef,
hoe wel sijnen vriendt, noemt hem nochtans eenen rasenden
hondt, ende eenen schrijver vol van quaedt spreken: ende ver-
wijt hem, dat hy de menschen vonnisse, alsoo 't hem beliefte,
naer avenant dat hy se beminde, oft haettede; 'twelck hem
oock opgheworpen is van *Baldwinus*, die den selven brief van
Bucerus onderteekent, hadde ghesien. *Melanchion* mispree-
oock in hem, eenen hooghmoedighen, ende kurselen spijs.
Den selven Auteurs boeghter hy: dat hy wraeck ende
bloedt gierigh was, ende dat hy onder een sebaer, ende ghe-
seten aensicht deekte eene heymelijcke hooveerdigheyt, ende
een groote liefde sijns selfs. 'Ten is dan niet sonder reden, dat
Baldwinus seydt: Uwe medematen claghen over uwe onver-
draghelijcke verwaentheydt; dese verwaentheydt siet men
uytschijnen in duyzent plaetsen van sijne schriften, wanneer
hy sy selven onbeschaemdelijck vergelijckt by de Sonne, en-
de sich roemt, dat hy aen sijn vaderlandt heeft toeghebracht
de waerheydt voor de valscheyt, ende het licht voor de duy-
sternissen. Doch wat leeghet seght Papyrius: Hy hadde
een stuer opsicht, en een natuerlijcke wreedtheydt, die hem
dede uytspouwen het vyer van sijn gramschap. Hy wilde soo
absolutelijck al wat hy wilde, dat hy niet en kost lijden, dat
jemandt in de werelt hem teghen sprack: want hy en wilde
aen niemandt wijcken, ende kost niem ndt verdiaghen, ghe-
lijck, oft onghelijck, die hem niet ghehoorsaemde, ende sich
aen hem onderwierp.

Dit is de selve verwaentheydt gheweest / ontwee-
digh aen een mensch die van Godt soud' ghesonden
zijn/ de welke hem soo oproerigh / ende een ypandt
van

van alle reghels ghemaect heeft / dat hy met som-
 mighe andere / upt Geneven, is ghebannen gheweest /
 om dat hy sich niet en wilde boeghen naer de disci-
 pline van Berné, noch ghehoorsaemen aen de Gdzes
 van den Magistraet.

Beza, wesende een kerckelijck persoon / ende be-
 sittende eenighe beneficien / heeft sich afghescheyden
 van de Roomsche Kercke / op den selven tijdt / dat
 hy ghedachbaert wterdt van't Parlement / over een
 scher ghedicht 'twelck hy ghemaect hadde / seer on-
 supber / ende onstichtelijck: maer bindende sijn sel-
 ven plichtich / en heeft niet gheantwoort / als door de
 blucht nae Geneven.

Om te achter-haelen wat booz een persoon hy ge-
 weest zy / en hebben wy niet anders van noode / dan
 sijn eyghen ghetuyghenisse / de wyle hy selve kenbaer
 ghemaect heeft / door sijne ghedichten / dat hy upt-
 ghestoort was tot schroomelijcke / ende moustreuse
 onsupberheden: daerom is hy van sijn eyghen me-
 de-broeders / genoemt gheweest / de schande van Vranck-
 rijk, ende vol van ghebreken.

Tot hier toe hebt ghy den Cardinael Richelieu
 hoozen spreken van de eerste ghepzetende Refor-
 meerders vande Religie. Dit sijn immers de mannen /
 die uwe ghesintheyt / hebben begost / ende name-
 lijk boort-gheset: Wat dunckt u? sijn dit de man-
 nen gheweest / diese boort-gheset hebben in heyligh-
 heyt?

Ten seften, seght gy / dat uwe ghesintheyt soude ver-
 brepe sijn geworden / in lijdsaemheyt, ende verdraeghsaem-
 heyt van de vervolgingen. Hoe lijdsaem / ghy-lieden dies-
 aengaende gheweest zijt / blyckt upt 'rgene wy boven
 gheseyt hebben / te weten / dat ghe niet ghevelt in
 verstercken steden de kerckers hebt open-gebroken /
 de Magistraten ghedreghet / ghesteenicht / versaecht
 van haere Rechter-plaetsen; is dit uwe lijdsaemheyt,
 soo en wete ick niet wat onverduldigheyt is.

Ten sevensten, seght ghy / dat ghy-lieden den gantschen
 dagh ghedoodt wiert, ende gheacht als schapen der slachtin-
 gh: maer ick antwoorde / inden ghy-lieden schapen
 ghe-

gheweest hadt / ghy soudt u ghedzaeghen hebben / in
 in die ghelegghentheden / ghelijck de Roomsche Catho-
 lijcken haer ghedzaghen hebben in Japonien, ende an-
 dere ghewesten / daer sy het licht des Euangelium
 hebben ingheboert. Hoe menigh hondert treffelijck
 man isser namelijk in Japonien, levendigh met een
 lancksaem byer ghebraden gheweest / met naelden en
 spellen / de naghels van vinghers / en teenen door-
 boort / in stucken ghekapt / het lichaem vol watergh
 ghegoren / ende wederom met ghewel upt-gherist /
 dat het bloet met grooten ober-bloet / ten ooghen /
 ooren / neuse / ende mont / (een onbertzagghelijcke to-
 ment!) upt-berstede: Andere met het hooft neder-
 waerts ghehanghen in eenen put / soo nauw toe-
 ghestopt datter gheen locht kost inkomien / andere
 met sabels 'tinsiden deur ghekapt: andere als na-
 melijck in Persien, en Turckijen, levendigh het vel af-
 ghestroopt; andere staken dwers deur het lijf ghe-
 jaecht / andere doodt gheslaghen met stocken / en
 ontallijcke soodanighe wreetheden meer: dat waren
 oprechte schapen, de welcke ter slachtinghe werden
 ghelept / sonder haeren mont open te doen / sonder
 geweld te doen aen Magistraten / ofte andere Over-
 heden / sonder de waepenen in de handt te nemen;
 waer upt ghevolght is / 'rgene Tertullianus ober lanck
 heeft gheseyt / dat het bloet der Martelaeren / ghe-
 worden is het saet / upt 'twelck met hondert duysent
 Christenen syn ghesproten / soo in Japonien, als in
 andere ghewesten van Indien; om die wil dat ghy-
 leden soodanighe schapen niet gheweest zijt / maer
 als rasende wolven; soo hebt ghy blijven hoetelen /
 ende steken met uwe ghesinch pde in eenen kleynen
 hoek / of twee van de werelt / ende het bloet van
 uwe mede-maten / en is gheen saet gheweest van de
 Christenen / vervolgghens en syn het gheene wacre
 Martelaeren gheweest / die ghy nochrang daer booz
 houdt.

Ten anderen laet Ons spreken / en segghen van die
 tijden / daer ghy hier van spreekt / dat wy daghelijck
 ghedoodt werden, ende gheacht als schapen der slachtinghe:

Want andere/wierden twee aen malckanderen ghebonden ontbloot van alle noodt-drust / op dat den uitersten hongher haer soude dwinghen malckanderen te herschenten / ende sijn door hongher ghestorben: Andere wierden op koordeu gheleydt / ende niet het trecken gins en weer in't midden doorsaecht: andere wierden aen staken gebonden / met een laucksacm byer achter haer / om alsoo een langhe / ende wreede doot te sterben / ghelyckmen te Engolesme ghesien heeft in't hupg van eenen sekeren Borgher met name Papiu: Andere wierden met eenen boert op-ghehangen het hooft om leegh tot dat sy sterben van hongher; onder dese is gheweest Guilielmus de Bricailles een Priester: Andere wierden lebendig gheworpen vande hoochte der besten: Andere van't hoochste van eenen Tozen / in't scherp vande pijcken / soo als men ghesien heeft in stadt Montbrisen: andere doot ghegheeffelt / soo gheschiedt is in't doorp Floran, niet verre van S. Menchou: Andere wierden den hupck open-ghesneden / ende haer ingewant ghewonden op stocken; soo als men ghesien heeft in't Doorp S. Macaire in Gascoegnen: sommighe wierden de oozen af-ghesneden / ende van de selbe keteng ghemaect die uwe mede-broeders aen den hals droeghen. sommighe wierden gesmeten in putten soo als in Languedoc is gheschiedt. Dit is van Vranckrijk

In ons Nederlandt, sijn negenthien Minrebroeders opgehangen in den Briel, aen de balcken van eene schuere. Te Ruremonde ses-en-twintich soo Carthuyfers, als andere Priesters jammerlyck vermoort: by Yperen wierden de Pastoors tot den hals toe in d'aerde ghedolben / ende naer haere opstaende hoofden met bollen ghespeelt. Te Alckmaer wierdt Engelbertus à Burgo, Minder-broeder / het gheheel lichaem met scherpe messen door-kerft / als of het een gepickiert wambags hadde gheweest. By ter Goude wierden de Muniken moeder-naecht gesaecht door distelen / en doornen / ende daer naer vermoort: Te Hoorn heeft men sommighe Catholijcken / onder andere Meester Joannes Hieronymus, een becken ghelept op den

den

den buick met ratten daer in / het byer daer boven
 op-ghefoocht / soo dat de ratten ghenoodtsaecht wa-
 ren / haren uptgaanch te soecken dooz het midden des
 inghewants van dese onnooselen. In Enghelandt heeft
 men de Bytesters scherpe pinnen / ende langhe nael-
 den ghesteken tusschen haere naeghels. Sommighe
 met sware ghewichten op't lijf te stellen / doodt ghe-
 perst. In de stadt Dubri, is een Catholijck in een
 beiren-bel ghenaept gheweest / ende alsoo verscheurt
 van de Enghelsche Doggen. In Yrlandt hebben sy
 den Arrs-Bisschop van Cassel, Dormitius Hurleus, Doc-
 tooz in beyde de Rechten / aenghetrocken leerssen met
 olpe bestreken / ende soo gheset booz een groot byer /
 op dat de beenen samen souden branden met de leer-
 sen / de welcke uptghetrocken wesende / is het bel
 tot de knien toe af-gheruckt gheweest samen met het
 vleesch / soo dat alleen de beenderen over-bleven /
 daer naer hebben sy hem op-ghehanghen met een
 strop van wissien / oft ternen / op dat sijne doot dies
 te lancksamer soud' wesen. Ten lesten / hebben sy
 niet verre van s'Hertoghen-Bosch, een Religiens van
 Premonstreit, ende Pastoor af-gehoutwen / handen /
 en boeten op eenen block / ende daer naer oock het
 hooft. Siet noch meer soodantighe onmenschelijke /
 ende meer als barbarische wreedtheden inde Historie
 bande Martelaers van Gorcom, ende in Theatro cru-
 delitat. Hæreticor. ende by Eyzingerus in Leone Belgico, ende
 by andere.

Indier voeghen dat ghy-lieden gheen reden en
 hebt om te segghen dat ghy schapen der slachtinghe zijt
 gheweest / maer dat komt ons eeghentlijck toe.

Ick weet wel / dat ghy segghen sult / dat al dit
 booz-gaende / dooz een oorloghsche furie gheschiedt
 is.

ghenomen het waer soo (alhoewel het onwaer-
 achtigh is.) Ick segghe Voor eerst, dat vme booz-
 onders niet en kosten met soo eene groutwelijcke oor-
 loghsche furie, booztgaen / ten sy op-gheweckt dooz
 den dupbel: seght my nu / hoe haere leere kost op-
 recht / ende bepligh zijn / onder de welcke den dup-

bet soo dapper sijne partij speelde/ en dat niet alleen onder 't Grauw van het Volck/ soo ghy de menschen gheerne sondt wijs maecten/ maer oock onder hare aenleiders/ ende Oversten/ sae Predikanten: Leest Geeraert Brandt in sijn kort verhael der Reformatie op verscheyden plaatsen.

Ten tweeden. Hoe kan het eene oorlooghsche furie wesen/ 'twelck niet hoelen moede gheschiedt? soo als men in vele exempelen soude kunnen bewijzen? Lizabeth de Coninginne van Enghelant kan u hier van seer vele/ ende groote materie gheben.

Immers ghy lieden en hebt niet inghegaen de hoer-stappen van de oude/ ende rechtsinnighe Christenen: want ghelick Geeraert Brant seer wel seght/ in sijne Aenteckeninghen Pag. 16. ende 'tselbe bewijst uyt den ouden Tertullianus

De oude, ende beste Christenheydt, vloot, of leedt: wat waren dan uwe booz-ouders booz Christenen/ de welke/dooz soo onmenschelijke oorlooghsche furie/ soo verre af-ghetweken waren van de oude beste Christenheydt.

HET II. CAPITTEL.

Vande ontstichtinghe, oft vererghenisse der Turcken, en Joden.

Predikant. V. Afdeel. Pag. 42.

DE Turcken ergheren haer aen de contentien, twisten, en oneenicheden der Christenen, aen de veelvoudighe Secten, ende Religien.

Antwoorde.

De Heere Christus heeft ghesepdt: *Matth. 18. 7.* Wee aen den mensche, door den welcken vererghenisse komt: Soo segghe ick dan met recht uyt den mont Christi:
Wee

Wee aen de Lutheranen, ende Ghereformeerde, de welcke door hare contentien, twisten, oneenicheden, veel-voudighe secten, ende Religien, de Turcken verergheren: Want alhoewel in de Kercke Godts schier ten alle tijden / eenighe scheuringhen / of secten gheweest zijn / soo ist nochtans datter noyt eenwe gheweest is / op de welcke de verscheyden Secten soo menighvuldigh ghewozden zijn / als op de eenwe van Luther, ende Calvijn, upt de welcke alle die secten ghesproten zijn / ende noch daghelijckx komen te spruyten. Clust in hier dien heelen nest van soo menighvuldighe Secten / in't besonder / tontdecken.

Upt de Secte van Luther, sijn ghesproten / de Herdoopers, in't jaer 1524. den authenr daer van was Bernardus Rothmannus de welcke ghelesen hebbende in de schriften Lutheri, dat het beter waer nae te laeten den Doop vande clepne kinderen / als de selve te doopen sonder haer eyghen gheloof / heeft absolute-lijck de leere ingheboert van gheene kinders te doopen.

Dese secte heeft haer datelijck wederom verdeple in elf verscheyden / ende sijn de volghende.

De eerste. Adamiten, de welcke seiden dat sy naerbolghden de onnooselheyt van Adam, oberfulckx liepen door bosschen / en steden / moeder-naccht ghelijck Adam, en Eva.

De tweede. Stebleri, de welcke leerden dat het gheen Christen gheozloft was jemandt in het Recht te beschuldighen / ende dat het niet Christelijck was / ghewelt met ghewelt te sturten.

De derde. Sabbatharij, de welcke den Sabbathdagh vierden naer de wijse der Joden / den Sondagh verwerpende: Sy roepen alleen den Vader aen / ende veronachtsaemen den Sone / ende den h. Gheest.

De vierde. Clancularij, de welcke gheen Kercken en hebben / maer houden haer t'huyss / ende meenen dat sy niet ghehouden en sijn belijdenisse te doen van haer Gheloof / wanneer sy oock wettelijck daer ober ghevzaeght worden.

De vijfde. Manifestarij, de welke heel contrarie leeren aen de boozgaende.

De sesste / Dæmoniacy, de welke ghelooven / met de oude Origenisten, dat de duyvels / naer het Oordeel / sullen saligh worden.

De sevenste / Condormientes, de welke leeren / dat Vrouwen en Mans / uyt kracht der liefde des nieuwen Evangeliums / moeten samen slapen onder malkanderen / soo hebben sy naimelijck ghedaen in Burgoeignien, ende Bohemen, berweckende malkanderen met dese woorden: Groeyt, en wort vermenighvuldicht.

De achtste / Communia habentes, dat is / die seydten / dat Vrouwen / en kinders, ende alles in de republycke moest ghemeyn sijn: oversulck wanneer sy op eenige maeght / ofte Vrouwe verliet werden / sy spraken haer aen met dese woorden: Mijnen gheest begeert uw vleesch &c.

De negenste / Eiulantes, de welke onder vele andere dolinghen / incenden / datter onder alle debotten / geene aengenaemmer aen Godt was / dan alijt te huplen / ende te krijten.

De tiensste / Georgiani, de welke opghetkomen in t'jaer 1525. door het beleydt van David Joris, leerden datter gheene duyvels en sijn / noch verrijfsnisse des vleeschs.

De ieste Polygamistæ, de welke leerden dat eenen man vele Vrouwen mocht trouwen. Siet hier van Staphyl. *de Luther. concordia*, Sleydan. *de bello monast.* Sorium ende andere.

Dit is den eersten tack van de Lutherse sekte.

Den tweeden is dien bande Sacramentarij door het beleydt van Andreas Carolstadius, ende Udalricus Zuinglius; desen wort ghedeylt in negen verscheyden.

De eerste / Significativi, leerende / dat het warachtigh Lichaem Christi niet tegenwoordigh en is in het Nachtmael / maer alleen een teeken daer van.

De tweede / Tropistæ, leerende / datter een figure des Lichaems Christi is in t' Nachtmael / ende niet het Lichaem.

De

De derde / Energici, de welcke leeren / dat in t' Nachtmael niet het Lichaem Christi is / maer alleenlyck de kracht daer van.

De vierde / Arrabonarij, de welcke meenen / dat / als men het H. Sacrament bedient / ons niet anders gegeven wort / dan eenen pant des Lichaems / ofte een Hypotheke.

De vyfde / Adestuarij, de welcke staende houden / dat het Lichaem Christi is in het broodt / andere / ontrent het broodt / andere / niet het broodt / andere / onder het broodt.

De sesste / Metamorphistæ, de welcke leeren dat Christi Lichaem nae syne Hemelbaert / is verandert in de Goddelijckheyt / en dar men eygentlyck mach seggen : Het Lichaem Christi is Godt. Almen dan vraecht : Hoe is t' Lichaem Christi in t' nachtmael? sy antwoorzen / datter het waerachtigh Lichaem wel regentwoordigh is / maer soo / dat het nu sy het Goddelijck wesen / ende enckelijck Godt / ende niet vleesch / t'welck van de selve substantie sy met de menscheijcke nature.

De sevenste / Iscariotistæ, de welcke loochenen / dat Judas in t' leste Avontmael het waerachtigh Lichaem Christi ontfangen heeft.

De achtste / Neutrales, de welcke leeren / dat noch een specie / noch alle beyde in t' nachtmael nootsakeijck sijn / maer dat het gheloof alleen ghenoechsaem is.

De negenste / Iconoclastæ, die de beelden Christi, der H. Maghet / ende van andere Hepligen upt de Kercken werpen / en breeken.

Siet hier van Melanchthon in *Ep. ad hom.* Zwinglius in *varijs libris de coena Domini*: Calvinus *Contra VVestphal.* Franciscus Stancarus in *Polonia*: Klebitus in *Affertionibus*. Swinckfeldius ende andere.

Den derden tack bande Luthersehe sekte / is voortgekomen van Philippus Melanchton Anno 1530. desen wort in veel andere ghedept.

De eerste / Antinomi, de welcke het Ewangelle soo verheffen / dat sy loochenen eenige wet Gods noodigh

bigh te sijn nae de rechtveerdighmakinge / ende dat d'Evangelische niet verbonden en sijn tot de goede wercken bande Goddelijcke Wet.

De tweede / Samosatani, de welke loochenen / dat dit woordken / *ὁ λόγος*, ofte Het woort, bereeckent eenen persoon bande alderheylighste Olybuldigheyt: waer upt sommige in Polen, Hungariën, en Transsylvanien, gespzoten sijn / die de H. Olybuldigheyt hebben durben noemen / den dyp-hoofdighen helschen hondt.

De derde / Infrnales, die loochenen datter een Helle is / ende dat Christus niet ter Hellen gedaelt is / maer dat een iders graf / op de wijze der Hebreuwen, de Helle genoemd wort.

De vierde. Infrnales Heterogenij, de welke leeren dat Christus niet alleen ter Helle gedaelt is / maer oock de pijnen der verdoemde onderstaen heeft / soo heeft te Regensburgh gheleert Nicolaus Gallus in *Catechismo*, Jacobus Schimmedelinus ende andere.

De vyfde / Antidæmoniæ, leerende datter geen dupbels / noch quade geesten en sijn / noch oock eenighe rooverijen / die dooz de dupbels te wegh ghebracht worden / dat is de leerlinge geweest van David Ioris, ende Andreas Osiander.

De sesste / Ambsdorffiani, de welke opentlijck leeren dat de goede wercken seer schadelijck sijn tot de saligheyt / soo heeft gheleert Nicolaus Ambsdorff, in een Boercken met desen titel. Dese voorstellinge is warachtigh dat de goede wercken schadelijck sijn tot de saligheyt. Hier in sijn hem oock ghevolgt de discipelen van Flaccus, soo als hare schriften getuygen.

De sevenste / Antadiaphoristæ, die gheene oude Ceremonien en begeeren te hebben in de Kercke / ende gheen jurisdictie der Bisschoppen / soo hebben tegen die van Wittenbergh, gheleert de boozsejde aenhangers van Flaccus Illyricus.

De achtste / Sacerdotales, de welke leeren / dat het aen alle menschen toekompt / soo mans / als Vrouwen / ende leeken het woort Gods te pzediken in de Kercke / de Sacramenten te bedienen / te binden / ende ontbinden / en dat alle menschen ghelijckelijck Priesters sijn.

De

De negenste / Ubiquisten, die staende houden / dat het Utschaem Christi, eben als de Goddelijckheyt / ober al / ende in alle schepselen regeutwoordigh is.

Siet hier ober Brentius *in magno Catechismo*, Illyricus *contra Schwinckfeld.* ende Iustum Menium, Lutherus, *de Capt. Babylon.* &c.

Den vierden tack bande Luthersche seckte wordt noch voorder ghedept in beeke andere.

De eerste sijn / Osiandriani, die leeren / dat Christus het menschelijck gheslacht rechtbeerdicht / alleen door sijne Goddelijcke nature / ende niet door de mensche-lijcke.

De tweede / Stancariani, die heel contrarie leeren aen de voorgaende.

De derde / Novi Pelagiani, die leeren dat in de kinderen gheen erf-sonde en is / maer dat het een sekere sieckte is. Item dat beeke uptstekende Heydensche menschen / hoe wel sy het ware gheloof niet gehad hebben / nochtang saligh gheworden sijn upt kracht bande wet der nature.

De vierde / Amphidoxi, die leeren dat een ygelijck kan saligh worden in sijn gheloof / als hy maer en gheloofst dat Christus door hem gheleden heeft / ende ghestorven is.

De vyfde / Theodoxi, die haer laten boorzaen / dat Joden, en Turcken, de wijle sy ghelooben in eenē Godt Schepper van Hemel / ende van Aerde / metter daet saligh worden.

De sesste / Heterodoxi, die noch Luthersch, noch Calvinist, noch Zuingliacens sijn / maer van elck wat aen-nemen / r'gene dat haer aenstaet / nergens mede te doen hebbende / als met haer eppen bonnis.

Wat nu aengaet de seckte van Caluyn, hier upt sijn gespzoten / eerst in Engelandt de Puritanen, die het houden met die van Geneven, Bernen, ende Hugonotten.

De tweeve / Protestantes, die de Coninghen / ende Princen erkennen voor de hoofden der Kerke / oock om de verschillen des Gheloofs neer te leggen.

De derde / Statisten, die leeren dat den staet der Ministers / niet onderworpen en is aen de macht van Coningen / en Princen.

De

De vierde / Anglo-Papisten, de welke behouden de weerdigheden van Aerts-Bisschoppen/Bisschoppen/Dekens/ Canoniken/ Abten/ ende ander Prelaten.

De vijfde / de Quakers, dese ontkennen alle kerckelijcke ordonnantien / en alle kennisse die dooz kloechheyt / en neersticheyt verkregen wozt / boozgebende een inwendigh licht banden H. Geest / en dat alle onse gheleertheyt / die dooz Wyken / boozen / lesen / ofte Catechiseren verkregen wozt / vleeschelijck is : sy en willen geen particuliere Wyzen hebben om te bidden / ende te Prediken : Sy sijn oock teghen het singhen der Psalmen : Sy verwerpen den Kinderdoop. Sy seggen datter noch Hemel / noch Hel / noch Verrijzenisse des Vleeschs is : dat den eenen mensch geen macht behoort te hebben over den anderen etc. Siet S'werelts Gods diensten Pag. 517.

De sesste d'Arminianen, desen strijden dapper teghen de predestinatie van Joannes Caluyn, als oock meer andere merckelijke stucken die men kan naesien in S'werelts Gods-diensten Pag. 495. 96. 97.

De sebenste / sijn de Millenarissen, die leeren dat Christus binnen vyf jaren (maer die sijn nu al gepasseert) inden vleesch komen soude / ende met een pseren sweert het meeste-deel van sijne vyanden dooden / en dat hy van hier op der aerden met sijne Heptighen dupsent jaer regneren soude in alle vleeschelijcke bermakelijchheden. Sy schaffen af het singhen van Psalmen : Sy leeren dat de Ziel niet eeuwiglijck leuen en sal. Item dat de Zielen der rechtveerdighen niet in den Hemel en gaen booz den songhsten dagh / maer blijven in het bovenste Element des vperg : sy leeren oock dat de Zielen der Godloosen niet booz het laetste Oordeel in d'Velle en gaen / maer blijven in t'benedenste deel vande Locht / ofte op den gront vande Zee. Sy seggen dat nae den dagh des Oordeels de heele werelt een Hel sal sijn / upghenomen dat deel des Hemels / daer Godt / ende sijne Engelen haer onthouden : In t'Prediken willense dat hare dienaers sullē gedeckt sijn / ende het volck blootg:hoofte / maer in de bedieninghe van t'Sacrament / willense

willense dat het volck sal gedeckt sijn / ende den die-
naer blootg hoofte.

De achste / sijn de Independenten. Dese worden soo
genaemt om datse willen / dat pder particuliere ver-
gaderinge gheregeert worde door haere eegen wet-
ten / sonder aen pement anders te dependeren in
kerckelijcke saken. Sy sijn teghen het ghebedt der
Heeren. Sy laeten toe het schepden van Houwelijc-
ken om kliepne oorzaken. Sy leeren dat den Gheest
Godts persoonelijck woont in alle Godt-salighen.
Dat hare openbaringhen van ghelijcke authoziteyt
sijn met die vande H. Schrifture. Dat niemant in
sijn conscientie behoort ongherust te sijn om der son-
den wille / aengesien dat hy is onder t'verbondt der
ghenade. Dat de Ziele samen met t'Lichaem sterft.
Dat alle Heplighen op der aerden twee Lichamen
hebben. etc. Siet S' werelts Gods-diensten. Pag. 524. 25.
26. 27.

Eyndelijck leest dat boeck wel van Alexander Ros,
obergheset door Josua Sanderus, uptghegheven in't
jaer 1662. ende ghenoeemt 'Swereldts Gods-diensten,
daer sult ghy vinden / datter op onse tijden / ende seer
onlanghs / opghestaen sijn (upt de Kercke der Gherefor-
meerde, soo als Alexander Ros bekent pag. 576.) verre
over de hondert ende seg verschepden dwase / ende
godloose opinien.

Siet hier hebt ghy dat vupl/ende menighbuldigh
ghebroedtsel van Lutherus, ende Calvinus; wat wonder
dat de Turcken hier in souden bererghert worden?
maer wie is hier anders oorsake van / als ghy lie-
den? Ick en kan niet bedencken hoe het moghelijck
is / dat alle de Ghereformeerde, siende dese soo menigh
buldighe verschepdenheden van opinien / upt hare
kercke ghesproken / inde niet bererghert en worden /
ende soodanighe eene Chemepnte niet en versaken /
upt de welke soo vele monsters ghebroept sijn:
doch / ick en weet gheen andere reden / als dat sy ooghen
hebben, en niet en sien, ooren, en niet en hooren, verstant, en
niet en verstaen, want Godt heeft-se overghegheven tot eenen
verkeerden sin.

Pre-

Predikant. Pag. 43.

De twisten der Christenen moet men het Christendom niet wijten. want dat de Christenen vele twisten onder malckanderen, gheschiedt door toeval vande verdorventheyt der menschen.

Antwoorde.

Dat en is de questie niet / maer de questie is wte dat de oorzaak is van de vererghernisse der Turcken? 'tzijs / seght ghy / de twisten / ende oneenigheden der Christenen, schrijft dan dese schult aen Luther, Calvijn, ende hare discipelen / die op den tijdt van hondert / en wepnighe jaren / haer verdeelt hebben in meer als hondert / en vijftigh Secten.

Predikant.

De Turcken stooten haer oock aen de veelvondighe afgoderije, die vande Christenen in het Pausdom wordt begaen met het aenbidden van de Heylighen, en van de beelden.

Antwoorde.

Wat raecht het aenbidden der Heplighen / hoe kan het zijn / dat sy haer hier aen stooten / aenghesien dat sy haren Mahomet als een hepligh Propheet / eeren / aenbidden / ende aenroepen? hebt ghy dan vergheten 'tghene ghy ghesepdt hebt / ende npt verschepte Schrybers bewesen pag. 144. & segg. dat de Turcken gelooven de boozbiddinghe der Heplighen / en dat sy de selve om hulpe / ende bystandt aenroepen? onder andere de Patriarchen Abraham, Isaac, en Jacob: De Propheten Moyses, Elias, David: de maeght Maria, Catharina, S. Joris, ende andere / niet als goden; want sy en erkennen / en roepen niet aen eenen godt / maer als Godts vrienden / ende by Godt besondere tusschen-treders. Dese graben besoecken / en eeren sy oock / en stozten

storten hare ghebeden by de selve / want sy gheloo-
 ven dat de sielen bande selve / hare ghebeden sullen
 verhooren/ende voer haer by Godt bidden. Gheeft
 nu de glorie aen Godt / ende bekent dat ghy ghelo-
 ghen hebt/wanneer ghy gheseydt hebt / dat de Turc-
 ken haer stooten / ende verergheren aen ons aenbidden
 der Heylighen ; want hoe kan dit wesen / de wijsle sy
 in't selve gheboelen met ons zijn / te weten / dat men
 de Heylighen magh eeren / ende aenroepen / niet als
 goden/maer als vrienden Godts. 2. Dat sy onse ghe-
 beden hooren. 3. Dat sy voer ons bidden. 4. Dat
 men hare graben magh besoecken / en eeren ; welck
 gheboelen sy nerghe anders van daen hebben / als
 van de eerste / ende oude rechtsinnighe Christenen/
 soo als ick in't wijs / ende breedt hebbe bewesen in
 mijn Tractaet vande Reliquien, ende in een ander ghe-
 noemt Beelden-dienst.

Ghy moest oock ghedachtigh gheweest zijn / t'ghe-
 ne ghy voerders verhaelt van de Heylighen der Turc-
 ken uyt Septem-Castrensis, ende andere / te weten / dat de
 voornaemste onder hare Heylighen / is eenen sekeren
 Sedichasi, 'welck bereeckent eenen heylighen Overwin-
 ner, oft eenen victorieusen onder de Heylighen / welc-
 kers graf/en heylighdom is t'wischen Ochman, en Ca-
 raman. Dit is de ghemeyne opinie van allen / dat
 noyt iemandt van die ghene is onthouden sijne be-
 gheerte / welke om syn hulpe roepen / in wat nootd
 het oock sy / doch aldermeest in oorlooghs-daden/
 en saeken.

Daer is oock een ander / ghenaeamt Aarschi Pettesch,
 'welck bereeckent een hulpe der pelprimacie, die oock
 wel wordt aengheroepen / ende ghe-eert / insonder-
 heydt vande pelgrims / die gheseydt worden / ghedu-
 righ syn hulpe ghetwaer te worden.

Een ander wordt ghenoemt Afcik Passa, die synen
 naem vande liefde heeft / en gheseydt wordt te zijn
 als een Patroon der liefde/ &c.

Maer vele dierghelycke verhalen / soo seght ghy
 pag. 547. Hier uyt can oock nu af-ghenomen worden, hoe
 groot de over-een-cominghe, ende verwantschap is tusschen
 de

Ep lieve / seght my nu eens (de wyle ghy bekent datter soo eene groote oer-een-kominghe is tus-schen ons/ende de Mahometanen, rakende het eeren der Heplighen) hoe sult ghy nu dit samen knoopen / dat sy haer verergheren/aen het eeren der Heplighen? oft misprysen sy misshien 'ighene sy-selbe doen?

'Eghene ghy boozders seght dat de Turcken haer stooten/aen't aenbidden der beelden: Ick antwoorde/indien sy ghelooven / dat wy de beelden aenbidden, dat is / de selve eere toedraghen die Godt alleen toecomt, s'hebben reden om vererghert te worden / want dat soude wesen een groutwelijcke afgoderije. Doch in-dien sy ghelooven dat wy de beelden enckelick eeren, sy en hebben gheen reden / om haer daer aen te stooten/soo-men kan nae-sien in wighen Beelden dienst.

Predikant.

Sy Stooten haer oock aen de transsubstantiatie, en de goddelijcke eerbiedigheydt, die de Hostie wordt aenghedaen.

Antwoorde.

Sy stooten haer oock machtrigh aende goddelijckhepdt Christi, ende willen hem wel ghe-eert hebben als een Propheet/maer niet als Godt/ende wanneer sy herstaen dat de Christenen hem erkennen / ende eeren als Godt/sy worden daer in machtrigh ontsicht. Dat ick dan in uwe plaetse waer / ick en soude niet leeren dat Christus Godt is / om dat ghy de Turcken niet en sout verergheren: waer dat niet een fraeg sake? weet dan/gode man/datter groot verschil is tus-schen scandalum datum, en scandalum acceptum. dat is/ een ontsichtinghe die ghegheben wordt / ende ontsichtinghe die sonder reden ghenomen wordt: alsoo werden de Joden ontsicht in de mirakelen Christi, ende in synen omme-gangh met de sondaren: heeft hy daerom de mirakelen laten te doen/ oft de sondaren gheschouwt? gheensins niet. Hoe dat? om dat hy

hy

teghen het gheopende Turckdom. 353

hy aen de Joden gheene occasie en gaf van ontstichtinghe / maer sy waren soo hoog van ghemoedt / ende hartnechigh / dat sy ontstichtinghe namen oock upr het goet. Alsoo nemen mede de Turcken ontstichtinghe upr onse transsubstantië, (ghelijck ghy-lieden oock doet) ende oock upr sijne Godtheydt, maer ghelijck wy / om hare ontstichtinghe / niet en moeten / noch moghen afgaen het gheloof vande Godtheydt Christi, alsoo en moghen wy mede / om die reden / gheen afstandt doen van't gheloofe der Transsubstantië, ende aenbiddinghe vande Hostie.

Predikant. Pag. 44.

Sy stooten haer niet weynigh aen de offerhande (ghelijckse valschelijck van den Paus-ghesinden ghenemt wordt) der Misse.

Antwoorde.

Laet-se hy stooten / sy sullen langh stooten / eer-se die Offerhande van Christo inghestelt / sullen om verre stooten : want ghy-lieden hebt u nu soo vele jaren daer teghen ghestooten / met pijken / en sperren / met sweert / ende byet / met pennen / en schryfsten / met lasteringhen / en scheldinghen / somma / met alle ghewelt dat moghelijck is / ende in de plaetse dat-ghe de Misse sout om-ghestooten hebben / s'heeft daghelijck noch meer en meer toeghenomen / ende sal blijen staen / tot spijt van alle vyanden / tot het eynde der werelt.

Predikant.

Dese ontstichtinghe der Turcken, can blijcken uyt de woorden van haren *Ahmed Ibn-Edris*, die aldus spreekt : De *Mis-priesters* zijn slimmer dan de Joden, die den ghenen, welcken sy niet en wisten waerachtigh Godt te wesen, eens ghedoodt hebben, doch dese verscheuren alle daghen met hare tanden

Z

haren

Het gheopent Christendom
haren Godt, ende Saligh-maker, *zijn vleesch etende, ende zijn
bloedt drinckende.*

Antwoorde.

Wy weren dat dit de ghewoonlijcke lasteringhe
is/ van uwe Schijber/ en schreewer/ ende booz
sulckx houden wy 't oock in desen Mahometaenschen
Schijber.

Predikant.

*Soldanus Turcksch-Keyser seyde oock : Indien dien Godt soo
groot was gheweest, als den hoogsten bergh, soo konde hy al larch
vande Priesters, die hem daghelijcks in de Misse eten, vertert zijn
gheweest.*

Antwoorde.

Desen Soldanus, sprack ghelijck ghy-lieden booz
gaeng oock doet/ dat is/ als vleeschelijcke menschen, die
niet en smaken 'tghene van Godt is, Wie heeft u gheleert/
dat Godt/oft Christus nu verheerlijcht wesende/ kan
verteert worden?

Predikant.

Dien grouwelijken Broodt-Godt maect oock de Joden
wonder af keerigh van de Christelijcke Religie.

Antwoorde.

Soo moet ghy-lieden dan hier van oorsake wesen
want wy en hebben in onse Religie gheenen Broodt-
Godt, ter contrarien / wy leeren/ ghelooven/ ende be-
wijsen/ datter nae de Consecratie gheen broodt meer en
is/ hoe kan het dan by ons eenen Broodt-Godt wesen?
mischien om dat ghy-lieden die sotte phantasie
hebt/ dat het inder daet broodt is/ 'twelck wy aen-
bidden? wat raecht ons uwe phantasie / ende ver-
nuft?

teghen het gheopende Turckdom. 355

nust? Neen / byzient / 'tghene ghy-lieden in't Nachtmael ontfanght / dat is / eeghentlijck / ende inder daet eenen Broodt-Christus ; want ten eersten , ghy moet bekennen / dat het waerachtigh broodt is / 'tghene ghy daer ontfanght ; ten tweeden, ghy leert oberluyt / dat ghy in't Nachtmael Christum ontfanght ; boeght dit nu samen / Broodt, ende Christus, ende siet offer uiet uptkomen sal eenen Broodt-Christus. Ghy-lieden dan hebt de schuld / dat de Joden af-keerigh zijn vande Christelijcke Religie ; dies te meer / om dat ick bevinde datter thien Joden Roomsche-Catholijck worden / daer ick uier eenen vinden en kan / die sich beghebe tot de Gereformeerde ghesindheyt.

Predikant. Pag. 45.

Oock stooten haer de Mahometanen aen de valsche ghe-naemde heylighe Reliquien , en andere supersticieuse ceremonien.

Antwoorde.

Hoe kan dit wederom waerachtigh wesen / aengesien / dat sy self / de Reliquien, eeren van hare valsche heylighen (soo ghy selve bekennt) als van haren Mahomet, Sedichali, en andere? Worden sy dan verergert in't gene sy selve doen? ofte houden sy het eeren der Reliquien, booz quaet / hoe komen sy dan t'selve te bestaen?

Der halven ; alles ghenomen dat de Turcken haer stooten / aen t'eeren der Heylighen , en Beelden, aen de transsubstantiatie, ende aanbiddinghe vande H. Hostie, aen de Misse, aen de Reliquien, ende andere Ceremonien: Ghy en komt ny niet loochenen / of ghy komt hier / in dese seiven stucken / ober een met de Mahometanen. Siet / byzient / waer ghy u selven toe-brenght: Ghy valt in den strick / die ghy booz een ander ghelept hadt; want nu' booznemen was / ons te verghelijcken by de Mahometanen, ende hier komt gy nu booz den dagh niet seven stucken, die gy-lieden / niet de Mahometanen, booz quaet

quaet hont veel geluck aen de Ghereformeerde gemeente, die de Turcken, in dese boozsepe stucken/ moet erkennen booz hare broeders.

Ghy wilde ons stellen tot spot / om datter eenige ober-een-komste scheen te wesen tusschen ons / ende de Turcken; ende soo verblindt sijt ghy gheweest/ dat ghy niet gesien en hebt / dat ghy hier uwe eppen Gemeente stelde tot spot / wanneer ghy giucht ophalen die stucken/in de welke sy precis ober-een-komt met de Mahometanen: Doch wy sullen noch al meer soodanige staeltjens hoozen uyt uwen mont.

Predikant.

Matthaus Paris verhaelt, dat, als *Saladin* Groot-vorst van *Asien*, *Ierusalem* hadde ingenomen, hebben de Christenen versamelt alle de *Reliquien* der Heylighen, diese op de Heylighe plaetsen konden vinden, en hebben se in vier groote yvooren vaten geleyt, welke *Saladin*, onder andere dinghen, die hy de Stadt t'onderghebracht hebbende, ghenomen hadde, siende, en t'ghene in de selve was neerstelijck ondersoeckende, soo heeft hyse doen brenghen te *Baldagh*, en geven aen den *Caliph*, op dat de Christenen niet meer souden roemen vande beenderen der doode, en gelooven datse die tot voorbidders inden Hemel hadden, welcker beenderen, sy eerden op aerde. Doch den vorst, ende Patriarch tot *Antiochien*, en d'overighe geloovighen van soo grooten schat niet willende herooft sijn, hebben onder eede beloofd, datse de selve *Reliquien* souden lossen met twee-en-vijftigh duysent *Bisancen*.

Antwoorde.

Oyt dit verhael sie ick / dat ghy niet alleen gelijck en sijt aen de Turcken, maer noch slimmer; want uwe booz-ouders hebben soo menige treffelijcke *Reliquien*, verschopt/ verhoyselt/ verbrandt/ met de boeren ghetrappelt/ in t'water geworpen/ namelijk hier t'*Antwerpen*, te *Ypre*, te *Doornick*, t'*Amsterdam* heel *Holland*, *Zeeland*, en *Vriesslant* deur: Ende desen *Turcschen* vorst *Saladinus*, heeft de selve ghespaert / ende den *Caliph*,

liph.

teghen het gheopende Turckdom. 357
liph. aen den welcken hyse ghesonden hadde / moerse
oock nootsakelyck bewaert hebben / aenghemerckt
datse de Chyistenen van sin waren te lossen.

Predikant.

De Heere Baron Budowez spreeckt oock aldus : T'is waer-
achtigh, waer van ick dickwils met de Griecken ghesproken
hebbe, en t'gene ick haer vlijtigh heb inghescherpt, te weten,
dat het onmogelyck is, dat de *Joden, Turcken*, en andere *Hey-*
denen bekeert, en Christo ghewonnen konnen worden door
het onderhouden van uysterlycke *Ceremonien* : Iae alle die sijn
haer eerder een aenstoot, en erghernisse, en om vry met den
Apostel te seggen, sy sijn soodanigh, *door de welcke Gods naem*
ghelastert wort onder de Heydenen. Dit verhaelt dien waerden
man, de welcke, na dat hy seven jaeren in *Turckijen* (om nu niet
te spreken van sijne andere reysen door *Duytslant, Italien,*
Vranckrijck, en Engellant) hadde doorgebracht &c.

Antwoorde.

Een dinck beklaege ick/te weten/dat desen waer-
den man Baron de Budowez, die soo ghy seght/seven ja-
ren / en meer heeft besteedt om te door-reysen *Turck-*
kijen, Duytslant, Italien, Vranckrijck, ende Enghelant, niet
een seer twee/ ofte dyp/uytgespleten heeft om te zep-
ten naer Sina, Japonien, Brasilien, ende andere gewesten
van Indien: Hoe menighe duysenden / iae millioenen
van Heydenen, soude hy daer ghesien hebben / nu be-
keert tot het *Roomsch-Catholijck gheloof*. Van/
gheloobe ick/ soude hy sijn penne wel t'huys gehou-
den hebben/ ende moeten bekenen/dat de uysterlyc-
ke *Ceremonien*, de bekeeringhe der Heydenen niet en
beletten / maer ter contrarie/ de selve verhoozderen;
inder hoeghen / dat een van de aensienlycke mannen
van *Hollant*, ten tijde van den ouden Barnevelt, het seer
wel booz hadde/wanneer hy onder andere redenen/
(waerom men aen de Catholijcken in *Hollant*, gheen
bzpheet most gheben van in t'openbaer hare *Religie*

Het gheopent Christendom
te oeffenen) dese oock boozstelde / dat de Ceremonien
van de Roomsche Kercke te groote aenlockelen sijn
tot haer geloof.

Wat de Joden aengaet; ick en kan niet ghelooven
dat sy dooz de uiterlycke Ceremonien, souden verer-
ghert worden: Ter contrarien ick hebbe upt haren
eygen mont / onder andere een van hare booznaem-
ste Rabbijnen, dat sy de Ghereformeerde gesintheit hier-
om namelijck op het hoogste versoepen / om dat sy
noch Ceremonien, en heeft / noch Sacrificie.

Dooz soo veel de Turcken belanght; ick geloobe dat
sy van de Ceremonien niet veel en houden / maer ge-
lijck sy in menige van hare stucken seer ongherijnt
sijn / alsoo sijn sy oock in dit stuck / ende komen ober
een met de Ghereformeerde,

Wengaende de spruke vanden H. Apostel Rom. 2. 24.
hy en spreekt daer niet vande Ceremonien, maer van-
de gene die aen andere een goet leven aenpreken / en-
de nochtang self niet wel en leven.

Predikant. Pag. 46. 47.

Den selven Budomez verhaelt, dat alle de weldaden Christi
worden vande Grieken in *spectaculen*, en als in eene Comedie
verandert. t' Welck te sien is voor haren Altaer in t' verrich-
ten van Heylige dinghen; daernaer in besprenckelingen, lam-
pen, en pelgrimagien, in het thoonen aen het volck van hare
Heylige dingen, en Reliquien der Heylighen; in t' toeberey-
den van een wieghe voor het Kindeken Christus, ende in hem
te begraven. Voorts de Heere Willem Lithgouw, verhaelt
hebbende de superstitieuse, ende belachelijcke Ceremonien,
met de welcke de Christenen seker Beeldt van een doot Lic-
haem, representerende, onsen Salichmaker, en hebbende de
ghelijckenisse van vijf bloedighe Wonden, draghen, kussen,
en begraven, seght eyndelijck: De Turcken bespotten, en be-
schimpen haer ondertusschen in haer aensicht.

Antwoor-

Antwoorde.

Dit is merckelijck / dat de Griecsche Christenen, hier in over-een-komen met de Roomsche Kercke, dat sy Altaren hebben om haer Liturgie te doen met vele/ en verscheppen Ceremonien; dat sy oock / wy-water hebben/ Lampen/ en pelgrimgien / dat sy hare Reliquien der Heylighen toonen / dat sy verbeelden de gheboorte Christi, ende oock syn Graf: Ick bevinde dat dit altemael oock te vinden is / by die verre inghespreyde Christenen van heel Moorenlandt: Maer van daen moghen alle die hoorseyde Christenen dit ghehaelt hebben? niet van de heden-daeghsche Roomsche Kercke, want sy hebben haer over lanck van de selve afghesneden: Soo en kan ick dan anders niet bedencken / als dat dese Ceremonien onder haer syn ghebleven van die alderoutste tijden / wanneer de Roomsche, ende Griecsche Kercke maer een was: soo ist dan heel wel / want de Christelijcke outheyt verdient wel soo veel / datmen haer in dit respectere/ ende meer sie op hare instellinghen / dan op het spotten/ ende schimpen der Turcken. Doch indender order de Griecsche Christenen/ soo ghy seght / eenigh bedrog omgaet/ dat en gaet ons niet aen/ ende moghen wel lijden / dat sy hier over van de Turcken bespot worden.

Predikant. Pag. 48. 49.

Insonderheyt slooten haer de Mahometanen aen den Beelden-dienst in de Roomsche Kercke. Iae sy hebben sulcken afkeer vande Beelden, datse oock eertijts niet en hebben willen ontfangen eenigh geldt, op t'welck eenighe Beelden geslagen sijn. *Septem-Castrensis* seght, datse de Religieuse Beelden niet anders verfloeken, ende verfoeyen dan den brandt vande helle selve.

Antwoorde.

Desen selven afkeer hebben de Ghereformeerde van onse beelden: Ergo hier wederom een stuck / in't welck sy ober-een-komen met de Mahometanen.

Predikant. Pag. 48.

Sy stooten haer aen den dienst die aen MARIA wordt ghe-daen.

Antwoorde.

Item noch een stuck in't welck de Ghereformeerde ober-een-komen met de Mahometanen. Lae ghy zyt diesaengaende noch summet als sy: want ghy bekent selve Pag. 283. 111. Aldeel dat sy de ghene straffen die den naem MARIAE lasteren / alsoo dit eene wet is onder haer: Indien jemandt, 'tzy een Christen, 'tzy een Turck, 'tzy een Arabier, 'tzy een Moor, Christus dat Woordt Godts, welcken wy ghelooven door de kracht des heyligen Gheests gheborn te sijn, ofte oock selve de Maeght, welcke Godt heeft suyverder, ende uyt-nemender dan alle schepselen ghemaect, ghelastert heeft, die sal beneven een gelt-boete, t'sestigh slaeghen ontfanghen; en daer wordt ghetupghyt dat dese Wet by de Turcken strengheleijck onder-houden wordt. Waer hebt ghy-lieden opt de ghene ghestrast / die den naem MARIAE ghelastert hebben / 'tzy met haer sinadelijck te noemen Mayken Timmer-mans, ofte met te segghen / dat sy niet beter en was / dan andere vrouwen?

Predikant, Pag. 49.

Theodorus Bibliander seght, dat de Turcken de Christenen voor goddeloose houden, om datse voor de beelden het hooft ontblooten, het lichaem neyghen, de knien buyghen, &c. De Heere Sandijs seght, dat de Mahometanen de Christe-nen

teghen het gheopende Turckdom. 361
nen achten voor afgoden-dienaers, om dat sy de beelden, en
conterfeytselen houden in hare kercken, en huysen.

Antwoorde.

Item noch twee stucken / die ghy-lieden houdt met
de Turcken.

Predikant. Pag. 50.

Septem-Castrensis verhaelt, dat, als hy op't Eylandt *Chio* was,
en by-gheval d'Ambassadeuren van de Turcken, de Kercken,
en in de selve, de beelden thoonde, daer over tusschen hem,
ende haer een disput is gheresen, doch in't welck hy haer niet en
konde voldoen, sy ghedurigh segghende, en herhaelende:
Ghy-lieden dient d'Afgoden.

Antwoorde.

Dit is recht / 'twelck de ghelijckentisse tusschen de
uwe / ende de Turcken, noch meer bevesticht: want
schoon wy u met handen / en voeten / en reden / en
Schrifturen / glat ober-rupghen / en dupsentmael soo
met schriften / als mondelinghe disputen / obertupghet
hebben: soo en doet ghy eben wel niet anders als
roepen teghen ons: *Ghy-lieden dient d'Afgoden: ofte*
uwe beelden sijn Afgoden.

Predikant.

Hugo Linschote ghetuyght in sijn *Reys-boeck*, dat hy eens met
de *Portugiesen* de Kercke vande *Mooren* sagh, en een *Portugies*
den *Turcken* vraeghde: waer haeren Godt, ende Heylighen
waeren, die sy aenbaden (alsoo hy in haer Kerck niet en
sagh dan een berdeken, op't welck jedts was gheschreven uyt
den *Alkoran*) soo heeft hem een *Moor* gheantwoort, dat sy
niet en aenbaden hondt, ende steen, maer alleen den levendighen
Godt, die in den hemel is; maer ghy *Portugiesen*, seyde hy, doet
ghelyck de *Heydenen*; want ghy bidt aen ghemaecte beelden, en
die doet ghy de ere, die welcke Gode alleen toekomt.

25

Ant.

Antwoorde.

Wat kost'er beter passen op de Ghereformeerde? Want ghelyck de Turcken in haere Kercken niet anders en hebben / dan een berdeken / daer sedt op gheschreven staet up den Alkoran; alsoo en hebben de Ghereformeerde niet anders in haere Kercken / dan een groot bert / daer op gheschreven staen de Thien Gheboden: Ghelyck oock de Turcken ong'valschelyck bellegghen / dat wy houdt / ende steen aanbiddend / ende aen de beelden de eere bewijzen die Gode alleen toekomt; alsoo bellegghen ong' oock de Ghereformeerde.

Predikant. Pag. 51.

Soo schandelyck ist voor de *Paus-ghesinden*, als het heuchelyck is voor ons, dat de *Mahometanen*, onse vyanden selfs hier van Richters zijn, Deut. 31. 32.

Antwoorde.

Maer/ goede man / ghy en weet selber niet/ wat ghy al praet: Weet ghy niet dat ghy ong' in vele stucken hebt willen ghelycken by de Mahometanen, in de welcke sy stryden teghen utwe ghesintheit? siet ghy niet/ dat ick mede sond' konnen segghen: soo schandelyck ist booz de Ghereformeerde, als het heughlyck is booz de Catholijcken, dat de Mahometanen, onse vyanden selfs, in alle die stucken / (in de welcke ghy ong' by haer verghelyckt) Richters zijn?

Predikant.

De Mahometanen *Ahmed Ben-Idris* verdoemt in de *Paus-ghesinden* den dienst der Enghelen, het niet trouwen vande Priesters, de superstitieuse consecratiën vande schepselen, d'oorbiecht, ende vele dierghelycke op-merckelycke dinghen meer.

Ant.

Antwoorde.

Item, noch hier stucken / in de welcke de Ghereformeerde over-een-komen met de Turcken. Gaet maer voort; ende in de plaetse van te betwijfen dat wy aen de Mahometanen ghelijck sijn; soo sult ghy den dienst doen aen uwre Gheimeynte / om haer te verthoonen / dat sy selfs Turcksch, en Mahometaensch is.

Predikant. Pag. 52.

Wy achten het daerom onghetwijffelt waer te sijn, het ghene Willem Lithgouw heeft gheseght: *Indien het niet en ware om dese beelden, en superstitiense Afgoderijen, die de Roomsche-ghesinden haer toeschrijven, de Turcken souden al over lanck haer tot het Christen gheloove bekeert hebben.*

Antwoorde.

Wat praeten is dit? Indien de beelden sulck een beletsel sijn van de bekeeringhe der Turcken; hoe komt het dan dat ghy-lieden de Turcken niet en bekeert / aenghesien dat ghy-lieden gheen beelden en hebt? Sijt ghy-lieden dan niet krachtigh ghenoech om de Turcken wijs te maeken / dat ghy-lieden geene Papisten en zijt / maer dat ghy haere leeringhen eben / of meer verfoept / als de Turcken selve? Kont ghy haer niet wijs maken dat ghy andere Christenen zijt? of indien ghy upt breeke des doodts desen naem niet en durft voort den dagh brengen / kont ghy niet segghen dat ghy Hollanders zijt ghelijck ghy in Japonien doet / schamende / ende breefende daer den naem te draghen van Christenen? waer is het dan aen vast / dat ghy-lieden de Turcken niet en brengt tot het Christendom?

Predi-

Predikant.

Wy en de *Turcken* houden ons aen dien gront-reghel van *Lactantius lib. 2. cap. 9. Instit.* oock elders by-ghebracht van *Pezelius*: 'Ten is niet te twiiffelen, of daer en is gheen Religie, daer beelden zijn.

Antwoorde.

'Tis ontwaerachtich dat dit eenen Gront-reghel is van *Lactantius*: Immerx niet sulckx en seght hy op die plaetse die hy haer booz-stelt/ te weten/ *lib. 2. Instit. cap. 9.* Aae/ ter contrarien in't vijfde Boeck, daer hy namelijck onderschept maectt tusschen de ware/ ende valsche Religie/ en kan ick niet binden/ dat hy eenigh ghetwagh maectt van beelden/ om daer mede te berhoonen/ dat de valsche Religie/ hier booz/kan onderkent worden van de waerachtighe: Daerom studeert wat beter/ ende bewijst my de echtige plaetse aen/ daer *Lactantius* seght/ dat gheene Religie kan wesen, daer beelden zijn.

Predikant. Pag. 53.

Beneven de *Turcken*, stooten haer oock niet weynigh aen de beelden, de *Joden*, die de *Paepsche Kercken* voor Afgoden-huysen, en dreck-huysen houden, ende ten hooghten qualijck nemen, dat sy by de *Papisten* sien het tweede ghebodt uyt-gheschrap, ende ghenoeghsaem vernieticht door haer doen; waer van *Chamierus*, *Edwin Sandis*, *Voetius*, *Hoornbeeck*, en oock ons boeck teghen de *Joden*, breeder kunnen worden naghelien.

Antwoorde.

Dat het ontwaerachtigh is/ ende een grobe leughen/ dat wy het tweede ghebodt nyt-gheschrap hebben, hebbe ick in't lanch ende bzeedt bewesen/in een besonder Tractaet.

Dat

teghen het gheopende Turckdom. 365

Wat wy tselve oock niet vernieticht en hebben / door ons doen , hebbe ick verhoont in mijnen Beelden- dienst. Leest die twee Tractaten wel/ende siet wat gy'er teghen hebt.

Wat de Joden onse beelden verfoepen/ dat is waer ; dat ghy-lieden mede dit doet / is oock kenbaer ; soo en zijt ghy dan niet alleen ghelijck aen de Turcken in vele stucken / maer oock aen de Joden ? Wat sal utwe Ghemeente nu segghen/ wannet sy hoort/ dat haere ghesinthejdt samen ghelapt is/ upt het Turckdom, en Jodendom,

Predikant.

De Jode Abravanel , sprekende vande aen-roepinghe der Afgoden als voor-bidders, en patroonen by Godt, seght aldus : Dit ghevoelen is over-ghebleven, en blijkt oock noch teghenwoordigh in het gheloove der Christenen, doch wy en oordeelen niet alsoo , maer wy stieren onse ghebeden tot den Heere onsen Godt.

Antwoorde.

Item noch een stuck/ in't welck ghy het houdt met de Joden.

Predikant. Pap.54.

Dat onderscheyt , dat vande Roomsche ghemaect wordt, datse niet de beelden aanbidden, maer Godt, die door de beelden wordt ghepresenteert, wort van de Joden wederleght, ende belachen.

Antwoorde.

Soo wort het oock belachen vande Ghereformeerde; siet hebt ghy dan wederom een stuck / in't welck de Ghereformeerde ober-een-komen met de Joden.

Predi.

Predikant.

Wat sullen wy, tot, en voor dese dinghen segghen? 'Tis soo verre van daen, dat wy hier de *Mahometanen* souden beschuldighen, ende dat wy haer verschoonen, en rechtveerdighen.

Antwoorde.

Daer ist dat ick u wilde hebben: want indsen ghy de Mahometanen verschoont / ende rechtveerdicht in de stucken diese met u houden; duysentmael meer reden hebben wy om haer te verschoonen in de stucken diese met ons houden: (want wy kunnen choonen datse die af-gheleent hebben vande oude rechtsinnighe Kercke / ende ghy-lieden niet) wat komt ghy ons dan berispen / ende upt-schreeuwen om dat wy / soo ghy seght / in sommighe stucken aen de Turcken ghelyck sijn?

Predikant, Pag. 55.

'Tis niet ghenoech met bloedighe traenen te beweenen, datmen noch siet, erghens onder ghenaeemde Christendom, daer sich soo hoogh de *Joden*, en *Turcken* aen ergheren.

Antwoorde.

Eplaeg! spaert toch uwe traenen om te beweenen / de verwoeringhe / ende bloedt-stortinghe / ende oneenicheden / die ghy-lieden hebt in-gebracht onder de Christenen / namelijk hondert en-seg kerkerijen en meer / op den tijdt van twintigh / of dertigh jaeren / soo ick u boven hebbe aenghewesen upt uwen Alexander Ros, ende Josue Sanderus: Beweent uwe voor-ouders / die soo jammerlijck sijn berlept / ende bedroghen gheweest van Luther, ende Calvijn: Beweent dat met bloedighe traenen / dat uwe
Kerck

Mercke soo vele eentwen gheschuypt heeft / ende soo is versterken geweest / dat ulve broeders (indien sy maer erghens gheweest zijn) de couragie niet ghehad en hebben / volghens 'tgebodt Christi, om in't midden der verholghinghen openbaere belijdenisse te doen van haer gheloof / soo als de Roomsche Catholijcken op alle eentwen ghedaen hebben: kenneent de slappigheyt van de heden-daeghsche Ghereformeerde Predikanten / die noch Turcken, noch Joden hebben bekeert / daer sy nochtans noch van beelden en houden / noch van't aenroepen der Heylighen, noch van de Oorbiecht, noch van de Reliquien, noch vanden dienst / diemen de Enghele / ende de H. Maghet aendoet / noch van de onthoudinghe der Priesteren, noch van de ceremonien, noch van de Misse, noch van vele andere stucken / die ghy seght dat de Turcken, ende Joden mede verfoepen: Met alle dese stucken die van ons gheleert worden / ende ghy seght belerselen te sijn van de bekeeringhe der Turcken, en Joden, hebben wy / durbe ick opentlijck segghen / op een jaer / meer Turcken, en Joden ghebracht tot het Christendom / als ghy leden op eene volle eentwe van hondert jaeren.

Immers / om dit Capittel te sluyten: Ick segghe dat ghy eenen cloecken helt zijt / aenghemerckt dat ghy / ons willende by de Turcken gelijcken / ende alsoo tot spot stellen van ulve slechte ghemeynte / dien spot op ulwen hals selve hebt ghehaelt vooz de gheheele werelt / wanneer ghy opentlijck bekent dat de Ghereformeerde in vele hoofst-stucken het houden met de Mahometanen, en Joden.

HET III. CAPITTEL.

Van het stellen tot Martelaren.

Predikant. Pag. 107.

De Turcken stellen hare soldaten voor, dat alle die, welke in de oorloghe sterven, reghelrecht naer het Paradijs gaen. Dit doet de Soldaten met sulcken blijmoedigheyt vechten, sonder eenighen arbeyt, ofte perijckelen aen te sien. Die haer bloedt storten in den oorloogh teghen de vyanden, voor hare Religie, worden by haer Martelaren gheacht. De Turcken meynen, seght Busbequius, dat ghener sielen haestigher inden Hemel vlieghe, dan die der kloeckmoedighe mannen, die in den oorlogh ghevallen zijn; voor welcker behoudenisse de maeghden oock daghelijckx haere ghebeden, en ghe-loften tot Godt doen.

Antwoorde.

Ich gheloobe dat ghy eer olpe upt eenen kep perssen sult/ dan hier eene ghelijckenisse stellen tusschen ons / ende de Turcken. Doch laet ons u / naer ghewoonte/ hoozen praeren.

Predikant. Pag. 108.

'Tschijnt dat die vande Roomsche Kercke dit van de *Mahometanen* hebben aen-gheleent. Want onder de Martelaren die van haere Kercke worden ghe-cert, worden oock, ghelijck haeren *Aubertus Miraus* verhaelt in *Fast Belg. Pag. 622. 623.* die Soldaten ghetelt, die in het innemen van *Lisbon* Anno 1147. sijn ter neder ghevelt.

Ant-

Antwoorde.

Ick dacht wel / dat ghy u hier sout moeten behel-
pen met leughenen/want Aubertus Miræus en seght niet
dat alle Soldaten/die vooz Lisbon ghebleven zijn vooz
Martelaren worden ghehouden/ oft dat de gheheele
Kercke/doech sommighe/vooz soodantigh erkent: was
dan? Hy seght dat die van Lisbon upr een besondere
devotie, sommighe daer vooz hielden / welckers lic-
hamen, oft Reliquien bewaert worden in de Kercke van de
H. Maria, ende dat namelijck ter oorsake van de mira-
klen die daer ontrent waren gheschiedt. Inten ghy
nu/ gheen onderschepdt en siet / tusschen de approbatie
vande Kercke/en tusschen de devotie van een besonde-
re stadt/bidt Godt om licht. Immers/ by soo verre
in dese mannen/ behalven het beehren vooz 'i Chreste-
lijck Gheloof teghen de Mauren, gheene andere beson-
dere redenen hadden gheweest om haer te eeren als
Martelaren / hoe en soude dan Aubertus Miræus niet
alle de soldaten die vooz Lisbon ghebleven waren/
vooz sulckx erkent willen hebben?

Predikant.

De *Jesuyten*, leughenachtighe verheffers, en roemers van ha-
re Ordre, in *Imag. primi saculi* pag. 808. 809. maken eenighe van
hare mede-ghesellen, den welcken, in den orloogh, onder de
soldaten vermengt zijnde, met de selve het ghemeyne noodt-
lot hadden aenghetroffen, tot Martelaren, daer se nochtans
onsen *Zuinglius*, soo overhalen, en lasteren, om dat hy in den
oorloogh met sijne mede-borghers, opghetrocken, ende ghe-
bleven is.

Antwoorde.

Hier liegt ghy dat ghy swart wordt.

Voor eerst. 'Tis valsck dat de *Jesuyten* leughenachtighe
verheffers, en roemers van hare Ordre zijn

Ten tweeden. 'Tis leughen dat de *Jesuyten*, hare me-
de-ghesellen, den welcken, in den orloogh, onder de
soldaten vermengt zijnde, met de selve het ghemeyne noodt-
lot hadden aenghetroffen, tot Martelaren, daer se nochtans
onsen *Zuinglius*, soo overhalen, en lasteren, om dat hy in den
oorloogh met sijne mede-borghers, opghetrocken, ende ghe-
bleven is.

A a

de-ghes

Het gheopent Christendom
de-ghesellen/van de welcke ghy hier spreekt/stellen
tot Martelaren.

Ten derden. *'Tis leughen / dat de mede-ghesellen
ouder de soldaten vermengt waren/als sy ghedoodt
zijn.*

Ten vierden. *'Tis leughen / dat sy het ghemeyne
noodt-loodt met de soldaten hadden aenghetrossen.*

**Dock laet ons de eyghen woorden hooren van dat
boek dat ghy citeert/de welcke aldus luyden :**

Petrus Buzelinus, Laurentius Everardi, Ottho Campensis, zijn
gevanghen gheworden, (te weren van de **Hollenders/**
nae dat den slagh booz Nieuw-poort ghe-eyndicht
wag) *Buzelinus* riep overluydt, dat hy gheen soldaet, maer een
Herder der soldaren was. Dat hy gheen handel en hadde van
wapenen, maer van sielen. Dat hy gheen soldaet en was vanden
Ertf-Hertogh, maer van Godt alleen. Hier op heeft hem den
vyandt met twee coghels door-schoten : Maer *Laurentius*, be-
kent wesende van sommighe overloopers, heeft haer tot me-
delijden be-veecht ; sy hadden hem dickwils hooren preken
in't legher vanden Coningh, ende baeden den vyandt om sijn
leven. Maer wat ghebeden soude de *Calvinische* wreedtheyt
aenveerden voor een *Iesuyt* ? soo is dan desen cloecken man,
niet eens biddende voor sijn selven, met vele wonden van
sweerden, en coghels ghedoodt wesende, ter nederghewelt.
Ten lesten, *Ottho Campensis*, aen wie onlanghs den Ertf-her-
togh hadde ghebiecht, als hy eenen vande ghewonde hadde
ghenomen op sijn schouders, om hem van de doodt te ver-
lossen, omringhelt wesende vanden vyant, heeft sijn leven ver-
loren, als hy dat van een ander wilde bewaren. Hare doode
lichamen, op dat ghy hier uyt, den haer, ende uyt den haer de
oorlake des doots mooght gissen, zijn soo door-de wonden
gheschonden, ende ghekapt gheweest, dat men den eenen van
den anderen niet en heeft connen onderkennen. Het betaem-
de dat sulcke eendrachtighe mannen, welckers doodt, ende
oorlaecke des doots ghelijck was, oock in hare doode licha-
men niet en souden onderscheyden connen worden. De
cloeckmoedicheyt van weynighe, heeft veel vermoghen ghe-
haadt tot d'alghemeyne glorie. Van dien dagh af, is by de groot-
achtinghe der Societeit, oock ghekomen eerbiedigheydt. De
mare liep, dat dese Paters heylighen, ende waerachtelijck Mar-
telaren

teghen het gheopende Turckdom. 371
telaren waren, ende vele Wijsen hebben't gheloofd.

Tot noch toe de eyghen woorden van het verhael:
niet de welcke hy siet ten eersten, dat dese mannen
ghebanghen wierden/ ende oer sulckx teghen recht/
ende reden ghedoodt. Ten tweeden, dat dese mannen
niet ghemenght en waren onder de soldaten, maer besich
met de ghequetsste op hare schouders te nemen / ende
die andersins te helpen/ ende te troosten. Ten derden,
dat sy aldan / het ghemeyn noot lot van't ghevecht niet
onderstonden, maer naer het ghebecht ghebanghen
wierden. Ten vierden, dat de Jesuyten haer niet uytghe-
ven voor Martelaren, maer alleenlijck segghen / dat de
mare soo liep / ende dat vele wijsen / de oorsaeck haer-
der doot verstaen hebbende / het selve gheloofden.
Gheeft dan wederom Godt de glorie / en bekent dat
hy gheloghen hebt

Wat intwen Zuinglius aengaet, die is te velde ghe-
trocken met die van Zurich, niet als een Kercken die-
naer, maer als een soldaet / ja Capiteyn der soldaten/
ende is ghequets gheworden als hy uessens de ande-
re bocht: Siet Florimund, ende Spondan, ende andere.
Alsoo is seer groot verschil tusschen Zuinglius, en de
voornoemde Jesuyten.

Predikant.

Vanden Cardinael Baronius *Ann.* 610. §. 2. ende 664. §. 7:
schijnen die soldaten tot Martelaren ghestelt te worden, die
sterven in den oorlogh voor de bescherminghe des Vader-
lands, ende insonderheydt der Religie, te weten, de Paep-
sche.

Antwoorde.

'T is leughen: want op de eene plaetse en heeft Ba-
ronius niet een woort hier van/ op de andere / segt hy
heel contrarie: hoort syn eyghen woorden *An* 610. niet
§. 2. maer § 4.

De Keyser *Phocas*, seyt hy, heeft sulckx willen doen, doch
soo hy sijn voornemen hadde te kennen ghegheven, ende dat

Ma 2

wilde

wilde volbracht hebben door de Priesters, in welckers macht hy wel wist dat was de Canones te stellen, en is niet ghehoort gheweest. Hem hebben dan met grooten lof wederstaen den Patriarch van Constantinopelen, ende de andere Bisschoppen, die met hem waeren, ghebruyckende namelijk de authoriteyt vanden *H. Basilius*, de welcke eenen Penitentielen Canon hadde gesonden tot *Amphilochium*, datmen aen de gene, die in de Oorlogh eenen dootslach hadden gedaen, de Communie niet en sou geven, sonder voorgaende Penitentie. Als *Phocas* de sententie van soo eenen grooten Vader hadde ghehoort, is aen sijne authoriteyt gheweken, ende heeft afstant ghedaen van sijn voornemen.

Wat dunckt u hier van? waer stelt hier Baronijs tot Martelaren die in de Oorlogh booz de Paepsche Religie sterben? ter contranten/ hy prysst de Bisschoppen/ die de requeste van Phocas hebben afgheslaghen/ ende niet begeert datmen die soldaten soude erkennen booz martelaren / de welcke enckelijck sterben in d'oorlogh / al-hoewel sy misschien bechten booz de Religie.

Predikant.

Doch dat de Paus-ghesinde, die soldaten, die haren dienst ghebruycken laten tot de uytroeyinghe vande *Albigensen*, *Hussiten*, *Protestanten*, en andere valsche-ghenaemde Ketteren in *Duytslant*, en *Nederlant* sterven, tot Martelaren maken, en is gheenens te verwonderen.

Antwoorde.

T'is ghelogen dat wy die soldaten tot Martelaren stellen/ of opt ghestelt hebben / de welcke enckelijck sonder meer haren dienst hebben laten ghebruycken tot de uytroeyinghe der *Albigensen*, *Hussiten*, en *Protestanten* etc. Wzenght my eenen Catholischen Aukteur boozt/ die dit gheruyghe.

Predikant.

Predikant.

Molanus in *Chronico subjecto Notat. S. S. Belgij* Pag. 200. spreekt aldus: *Ick meene dat op dat jaer alleen, te weten 1572. meer Nederlanders Martelaren ghestorven sijn, dan op alle de andere jaren die van t'begin der werelt verlopen sijn.*

Antwoorde.

Molanus en spreekt van gheen soldaten/ die enckelijck haren dienst hebben laren ghebruycken tot de oproepinghe der ketteren; maer hy spreekt alleen van de gheestelijke / Religieuse / ende oock andere personen / die om gheen ander oorsake / dan om het gheloof sijn omghebracht gheweest / ende hy wilt seggen / dat in t'jaer 1572. meer omghebracht sijn gheweest vande Geusen / om der Religie wille / als opt opeenigh ander jaer / soo lanck als de werelt ghestaen heeft / dooz de geusen in Nederlandt.

Predikant.

De Paus-ghesinde houden, en erkennen oock voor hare Martelaren *Jacob Clement* moordenaer van *Hendrick III. Coninck* van Vranckrijck.

Antwoorde.

Tis wederom onbeschaemdelijck gheloghen: ter contrarsten / *Henricus Spondanus Anno 1589. §. 14.* noemt hem den alder-Godloosten dienaar des duyvels.

Matthæus Dupleix Hist. Franc. Anno 1589. noemt hem / een monster der Hellen, ende seght dat hy dit seyt begaen heeft door het ingheven des duyvels.

Chappuys in t'verbolgh vande Historie van Vranckrijck dooz Belleforest Anno 1589. noemt hem eenen vermalijden Apostaet, opgheweckt door den duyvel, ende van de helle voortghebracht, soo als de letteren van synen naem mede-brenghen.

Petrus Matthieu in *syn Historie van Vranckrijk Pag. 772* noemt hem eenen vermomden duyvel, ende ellendighen verrader ende grouwelijken moordenaer.

Heribertus Rosweyde in *syn Kerckelijke Historie Pag. 1327*. noemt dit seyt een moordadich, boos, ende onbehoorlijk stuck.

Hoe durst ghy dan soo stoutelyck seggen / dat wy soodanigh een mensch vooz een Martelaer houden: upt wie bewijst ghy dat?

Ten anderen, hoe komt desen Jacob Clement, hier te propooste aengesien dat ghy vooz hadt te toonen dat wy de soldaten die vooz de Religie bechten / en sterben tot Martelaers stellen: wat komt ghy dan hier praeten van eenen die noch soldaet is geweest / noch vooz de Religie gebochten heeft?

Predikant.

Over de doot van *Henricus III* is een *Danck-oratie* te Roomen ghedaen van den Paus *Sixtus V.* ghelyck my *Wilhelmus Warmington*, selve een Paepsch schrijver, gheleert heeft.

Antwoorde.

Wie / en wat vooz een Persoon dese voozseyde *Wilhelmus Warmington* geweest sy / en weet ick niet; maer dat weet ick wel dat hy / ende ghy / hier ghelogen hebt.

Predikant.

Hy maeckt *Bellarminus*, ende andere Paepsche vleyers beschacmt, die dit ontkennen oyt gheschiedt te sijn.

Antwoorde.

Met reden hebben sy dit ontkent / want daer en is gheenen blyck; ende ick ontkenne het niet haer; want *Warmington* en is niet sufficient / om dit te ghetuyghen.

Dies

teghen het gheopende Turckdom. 375

Dies nter regenstraende / ghenomen daer was soo
een Danck-oratie gedaen / (hoe volght hier upt dat Ja-
cob Clement, by ons wort ghehouden booz een Mar-
telaer : stelt eens dit ghevolgh in goede forme. Doch
t'sal beter sijn dat ghy dit stelt onder uwe struykelin-
gen, mislaghen, afdwalinghen vande penne, ofte achteloos-
heyt, die ghy op r'eynde van uwe inleydinghe selve
bzeest begaen te hebben in uw' Boeck.

Predikant. Pag. 109.

S'houden oock voor Martelaer *Henrick Garnet*, die wegen
het buspoeder verraet teghen *Jacob VI. Coninck van Englant*,
en t'*Parlament* ghedoodt is.

Antwoorde.

Dit is noch eens gheloghen / dat *Henricus Garnetus*
een verrader geweest is : ghy / en uwes ghesinde sout
hem dat gheerne te last ghelept hebben / maer te ver-
geefs : Verhalben al-hoewel de oorsake sijns doots /
ghenoeghsaem is om hem booz een Martelaer te
houden ; soo ist nochtans dat ghy nter machtigh en
sijt te bewijzen / dat de Roomsche Kercke hem eert/
ofte erkent booz een Martelaer : wanneer sp dit sal
doen / dan sal het tijt wesen te roonen / dat sp met
recht dit doet / ende seer wel.

Predikant.

Sy houden en erkennen oock voor Martelaren *Nottingh*, en
Pasman verraders van *Maastricht*.

Antwoorde.

T's gelogen dat dese mannen sijn verraders ghe-
weest / ghy noch semant is machtigh dit te bewijzen.
Doet het / ist dat ghy kont.

Predikant

Oock *Balthazar Geerards* dien godloosen moordenaer van *Prins Willem*, wort van de Paus ghesinde voor Martelaer ghehouden. *Estius* prijst wonder desen *Balthazar* weghen sijne heerlijcke vromigheydt, en noemt sijne moort, een heerlijck stuck werck.

Antwoorde.

Estius ontstaet niet sijn advies: dat is bekent / dat het noyt iemandt van de Catholijcken is inghebalen / den selven te eerē, ofte te houden als Martelaer: oft indien der eenighe soodantighe ghetweest zijn/sult ghy de opinie van wegnighe te laste legghen aen de Roomsche Kercke?

HET IV. CAPITTEL.

Van het vasten, ende de Vasten-avont-daghen.

Predikant. IV. Afdeel. Pag. 435. 437.

DE Turcken zijn jaerlijcks ghewoon een gantsche maent van dertigh daghen te vasten, welck vasten by haer ghe-naemt wordt *Ramadan*: Mahomet reden ghevende van d'instellinghe van dit *Ramadan*, seght, dat op den 15. dagh van dese maendt. hem den *Alkoran* ghesonden zy: en op den twintighsten dagh de Psalmen aen den Coningh *David*. Dat op den dry en twintighsten dagh de Heere *Iesus Christus* gheboren is, Dat op den vijf en twintighsten de tafelen des Wets op den bergh *sinai* aen *Moyse* zijn ghegheven. Dat op den dertighsten *Enoch* is opghenomen in den hemel; en soo schrijft hy van den eersten tot den laetsten dagh, sijne verborghentheden toe.

Ant-

Antwoorde.

Ghy doet wel / dat ghy hier gheene ghelijckenisse en stelt tusschen ons/ende de Turcken, want ick soude u datelijck seggen tot mijn Tractaet van het Vasten, op dat ghy daer sout moghen sien/ van wien de Turcken dit vasten (uytghesondert de voorszghemelde/ende andere omstandigheden) afgeleent hebben/te weten/van de oude rechtsinnige Kercke, de welcke in de schriften van hare leeraers gerupghet / dat het vasten van veertigh daghen onder de Christenen / eene instellinghe is/afkomende vande Apostelen selve.

Predikant. Pag. 439.

In die daghen, de welcke naest voor haer vasten-tijt gaen, pleghen-se gheen meerder overdaet in spijs, dranck, oft andere dertelheydt en ongebondentheydt, dan-se voor henen ghewoon zijn. Jac in teghendeel pleghen-se haer wel, wat in spijs, en dranck te ontrecken, en soo tot het vasten te bereyden, op dat-se die haestighe veranderinghe des te beter souden moghen verdragen. En dese blinde menschen beschamen seker in desen, die vande Roomsche Kercke, de welcke haer tot haer veertigh-daghsche Vasten zijn ghewoon te bereyden met suypen en swelghen, met dansen, en springhen, ende andere bedenckelijcke boeterijen: bedrijf van cluchten, balletten, en batementspelen.

Antwoorde.

Hier beghint ghy noch eens d'abusen van baldadighe menschen te laste te legghen aen de Roomsche Kercke. Doch wat middelen van de selve Kercke zijn ghebruyckt gheweest om dese abusen te weiden/ende hoe de goede hier over versucht/ en de selve berispt hebben/bewijse ick met twee eyghen verhalen.

Ten eersten ghy seght pag. 440. dat de Jesuys Cornelius à Lapide in *Tren cap. 1. v. 7.* klaeght / dat de Turcken, Ketters/ende andere ongheleobighe met de Sabbaten,

Ma 5

dat

dat is / Feest-daghen der Christenen spotten / en dat den Turckischen Ambassadeur in Vranckrijk bespot / ende upghelachen heeft de vasten-abonden der Christenen.

Ten tweeden : ghy seght pag. 441. dat Stapletonus in *Prompt.* sou segghen / te weten / klaeghs-ghewijse : Wy her vasten van veertigh daghen sullende beghinnen , maken ons ondertusschen gantschelijck droncken , en dienen den buyck , als oft wy nae die dry daghen niet aen *Christus* , maer aen *Venus* Godts dienst souden doen.

Ten derden : ghy seght dat de Jesupten van Vlaenderen *Imag. primi saeculi lib. 3. cap. 9.* hebigh inbaren teghen ghen de vasten-abonden.

Ten vierden : seght ghy dat de Jesupt Serrarius in *lib. Machab. cap. 1. pag 395.* wenscht / dat de sake/en naem van die Bacchus seesten / gantschelijck mochten wegh ghenomen worden.

Ten vijfden , bekent ghy dat Ludovicus Viues , aldus hier van spreekt : Wy en ondersoecken niet , wat d'onse doen , maer wat den Wet-ghever bevolen heeft te doen. Want dat onse menschen de wet niet ghehoorsaem en zijn , is hare schult , ende niet des wets.

Dit zijn de klachten / versuchtinghen / ende wenschen gheweest van die weerdighe mannen / ober de abusen der vasten-abont-daghen.

Du wat middelen men te weghe ghebracht heeft in verscheiden ghewesten / om de boozsejde abusen te wetren / kont ghy leeren upt onse *Imago primi saeculi*.

Voor eerst sult ghy vinden pag. 791. hoe dat onsen Eerw. P. Jacobus Stratus , Rector van 't Collegie van Leuven in 't jaer 1599. om wegh te nemen die verouderde ongherbondentheid der vasten-abonden / door een heymelijck ingheben des ghemoedts / aenghegaen heeft een nieuw merck : want vercreghen hebbende handen Arts-Bisschop van Mechelen Afaet van heertigh daghen / booz de ghene / die in onse Kercke souden komen bidden / om te beletten de sonden / die op die dry dagen gheschiedden ; heeft de booznaemste mannen van de stadt / ende van de Academie ghenoodt tot

tot de Biechte / ende H. Communie / op dat sy de Ghemeynte met haer exempel souden voor-gaen. Den upt-ganch bande sake heeft ghethoont de upt-nementhepdt van desen bondt: want de selve verspreydt wt sende door de onligghende Provincien / is gheworden tot eene ghewoonte. In ons Nederlandt is het Rijck des Satang / machrich / door desen middel verkreucht gheweest: want men soude niet segghen dat het nu Vasten-abondt / maer Paesch-dagen zijn; soo groot ist ghetal van de ghene die H Sacrament komen ontfanghen: op eenen ijt / siinder tusschen de palen van onse Provincie alleen ghetelt geweest over de neghen-en-beertigh dupsent / ende vierhondert Communicanten. Dese Godtvruchtigheyt en blijft niet alleen tusschen de borghers / maer de boeren / van alle d' onligghende Dorpen door verscheyden Predikanten op-gheweckt zijnde / komen met soo een menichte / op dese daghen / om hare devotie te houden / datter in sommighe steden sijn ghetelt gheweest meer als vijs dupsent.

Leest nu boozders wat het boornoemde boeck vermelt Pag 376. te weten dat in het jaer 1640. op de vasten-abont-daghen binnen Roomen sulck eenen toeloop is gheweest van Communicanten, datmen nu niet en scheen te vieren de vasten-ayonden, maer de maeltijden van't hemelsch Hof.

Oer naer: 'Tis soo verre ghekomen, dat op korten tijdt, in vele steden de menichte van alle de Religieusen, en Priesters niet ghenoeghsaem en was, om de biechten te hoo-vande ghene, die tot de selve hoops ghewijs quamen ghe-loopen. Wat schoone spectakels waren't te sien, inde plaetse van sotte hoopen van rasende menschen, de Pastoors uyt de naest gheleghene dorpen, met hare heele ghemeynte komen, met een Godtvruchtigh ghesanck, door de straeten der steden, met Cruycen, en vanen, nae de Kercke der Societeyt? de borghers te sien aankomen, verweckt wesende door de Godtvruchtigheyt der Lands-lieden? eyndelijk te sien dat de Kercken nu meer ghefrequenteert wierden, dan te voren de baldadigheden ghepleeght? en desen brandt der Godtvruchtigheyt is, met ghelijck ghewelt, ontfeken gheweest, nie-
altec

alleen in een Rijk, ofte in *Europa* alleen, maer oock de gheheele gantsche werelt deur. 'Twaer te lanck hier te verhaelen het ghetal 'twelck de HH. Sacramenten ontfanghen heeft in verscheyde Collegien, daer en wordt in onse jaerlijcksche brieven niet dickwilder herhaelt, als dat de vasten-avonden nu waeren verandert in Paesch-daghen. Hier waren uyt ghedeylt nu dertigh, veertigh, vijftigh en meer duysenden van HH. Hostien; elders was schier de gheheele stadt ten H. Sacramente ghekomen: over al, was de oude ongh ebondenthey t of teenemael wegh-ghenomen, ofte een groot deel verdruckt. Hoe gheluckigh is dese veranderinghe van eene alderbooste ghewoonte! ja onghelooflijck, ten waer datse de heele werelt saegh voor de ooghen: want wie en beproeft niet, dat de vasten-avonden nu niet anders sijn, dan tecken en van meerdere Godt-vruchtigheydt.

Hoozt nu ten tweeden, watter gheseydt wordt in onse jaerlijcksche brieven van't jaer 1653. Pag. 309. Te Bononien op den donderdagh booz den Vasten/ heeft hem het Broederschap van de H. Maghet ontrent vijf-hondert sterck in vijf benden ghedeylt/ allegaer met sacken bekleedt: In de eerste bende waerender hondert allegaer met groote swaere Crupcen ghesladen. De tweede/ oock bestaende in hondert/ droeghen allegaer in de handt een doodtgh-hoofst. De derde boerde de teekenen van het leste oordeel. De vierde bande helle. De vijfde verbeelde de hemelsche glorie. Waer dat dese processie henen giuck/groepde ghedurigh aen/den toeloop des volckx/ ende latende de ongherijnde spelen/ ende comedien/ wterden met een beter spectakel naer siele/ ende naer lichaem vermaecht. In het gaen wterden op-gheseght/ eenighe korte spreken getrocken upt de Schrifture/ dienen de tot schrick bande sonden/of tot ghedachtenisse des doodtgh/ ofte tot schroom bande helle &c. Van de Paters der Societeit wterden oock op verscheppen plaetsen korte vermaninghen ghedaen tot het volck: tot dat de processie ten lesten ghekomen is ontrent den about/in de Kercke der selver Societeit, ghevolght wesende van sulck een menschte volckx/ datse de Kercke niet en kost batten.

Doch

Doch op dat ghy niet en soudt dencken dat dese/ en dierghelijck middelen maer van heden / of ghisteren sijn ghebruyckt gheweest / leest wederom het hoeck Imago primi saeculi ghenoemt *Pag. 375.* daer sult ghy vinden / dat in de hoorzgaende eenlwe te Gandien, een stadt van Spaignien, sex van onse Vaters op de vasten-avondt-daghen sijn lanxt de straeten ghegaen metten blooten hoofde/ ende boeten / haer selben disciplinerende / ende met doodts-hoofden in de handt / vermaenende het volck tot boetbeerdighepdt.

In't Jaer 1611. sijn op die daghen inde stadt van Leuven, ter tafel des Heeren ghekomen ober de dypdusent menschen; de boeren oock upt sestig onligghende dorpen/ hebbe haere repse aenbeert in den nacht/ door reghen / en ongheweerte / door lastighe wegghen / op dat sy haer debotte souden houden. *Litt. Annua Pag. 253.*

In't selbe jaer/ seggen onse jaerlijcksche brieven *Pag. 281.* heeftmen gesien binnen Gendt, dat de Vasten-avonden, nu gheen daghen meer waren van weelde/ maer van Godt-vruchtighepdt.

In't Jaer 1612. is de menighe bande Communicanten, te Leuven soo groot gheweest / dat vier-entwintigh Priesters/ behalven de andere Religieusen/ niet ghenoeghsaem en waren om de biechten te hoorren: Al't gheral van de ghene die het lichaem onses Heeren alsdan hebben ontfanghen alleen in onse Kercke / is gheklommen tot byf dupsent/ende twee hondert. *Litt. Ann. Pag. 351.*

In't Jaer 1609. was het met die daghen te Lisbona in Portugael soo verre ghekomen/ dat de Chirurgijns ober ons klaegghden/dat sy niet eenen gequetsten en kregghen. *Litt. Ann. Pag. 69.*

Desghelijckx oock te Braunsbergh hebben sy gheroeppen. Noyt en sijn de vasten-avondt-daghen, soo droogh, soo stille, ende soo droeve gheweest, men liet nauwelijckx eenen die droncken is, niemant heeft questie, niemant en woelt, oft en vecht.

Dit heb ick wat breeder op ghebaelt / op dat ghy soudt

soudt sien dat ghy gheen reden en hebt/ om soo upt te roepen teghen onse Vasten-abonden: want zijnder eenighe abusen door desen gheweest/ die sijn nu ofte ghebetert / of gantschelijck upt-gheroept: zijnder noch eenighe over-gebleven; 'tis te beklaghen/ niemant van de goede en probeertse/wy houden't door een grouwel/ ende onbetamelijck aen de Christenen: Doch 'tis ghenoegh/ om de Roomsche Kercke hier van te herschoonen / datmen van alle kanten / ende in alle ghewesten / soodanighe middelen saerlijck te weeghe brenghet/ die ghenoeghsaem sijn / om alle on-gebondentheydt te beletten/ midts de menschen de selve willen ghebruycken / ghelijckmen over al nu siet deurgaens gheschieden.

Wanneer dan de Jesuyten van Vlaenderen, soo ghy seght / heuch invaren teghen de Vasten avonden, met de welcke de menschen schenen openbaerlijck van *Christus* tot *Bacchus* te vervallen, en aen een zijde gheleght hebbende alle schaemte, en ghevoelen van Religie, alle dertelheydt, en baldadigheydt te bedrijven, alsoo dat het schandelijck wordt gheoordeelt gheen schandelijck feyt begaen te hebben: Weet / vrient / dat se hier spreken van de oude tijden / ende niet van de onse. Iae dit streckt grootelijck tot de eere van de H. Roomsche Kercke, dat sy de daghen van weelde/ende dertelheydt/ heeft konnen veranderen in daghen van devotie / ende Godtbruychigheyt/ soo ghy boven hebt konnen hoozen/ende de gheheele werelt nu siet door de ooghen.

Daerom hebt ghy groot onghelijck/ als ghy seght Pag. 441. Dat der Paus ghesinden dertelheydt in haere voorbereydinghen tot het Vasten, insonderheydt in *Spaignien*, *Italien*, en *Vranckrijck* groot is, haere gulsigheydt beestelijck hare ijdel heydt belachelijck, hare godloosheyt, en ongebondentheydt grouwelijck &c. Want die tijden sijn nu verre / ende lanch ghepasseert; ofte/ indien dit noch van ongebonden menschen/ in die landen gepleeght wort/ daer zijnder hondert duysenden teghen / die als van heele daghen in de Kercken besteden/ om door de selve te bidden / ende haer sielen te boeden/ niet alleen met 'tgehoor van Godtbruyctige sermoenen/mack
doct

teghen het gheopende Turckdom. 383

oock met het alder-heylighste Lichaem des Heeren /
ende andere wercken van hoer-beerdighydt: maer
dit is wonderens weerdigh / dat ghy-lieden het beer-
tich-daeghsche Vasten hebt af-ghebroken / endat ghe-
nochtans de Vasten-abondt-daghen behoudt: of het
t'went alles op die daghen soo pluyg is / laet ick
Godt binnissen.

HET V. CAPITTEL.

Van het Wij-water.

DEse materie was ick van sin ober te slaen / om
dieg wil dat ick alreede hier van een besonder
Tractaet hebbe laten in druck gaen nu twee saren ghe-
leden / in de welcke ons Wij-water, ende des selfs
ceremonien worden bebesticht / ende ulve op-wor-
pinghen wederlepdt: Doch / soo ghy u hier weder-
om / naer gewoonte / misgaet in vele valscheden / ende
ongerijmtheden / soo ist van noode gheweest / dat ick
de selve soude ontdecken / ende eene soo dickwils her-
haelde materie / in't kort aenraecken / namelijk oock
op dat wy moghen sien de ober-een-kominghe dieg-
aengaende tusschen ons / ende de Turcken.

Laet ons hoozen.

Predikant. Pag. 409.

De *Turcken* sijn ghewoon haer te wasschen, soo menich-
mael sy oft tot hare tempelen gaen, of biddē willen, alsoose mey-
nen datse, sonder reyninghe, niet behoorlijk hare ghetijden
kunnen bidden. Hierom seght *Corovicus*, datse by hare Ker-
ken, uytermate schoone putten hebben, op dat dese daghe-
lijksche wasschinghen des te ghemackelijcker van alle die
ghene verricht souden mogen worden, die in de Kercken wil-
len ingaen om te bidden.

Ant-

Antwoorde.

Buypen twijffel hebben sy dese ghewoonte afghesleent / of vande Joden, of van de eerste Christenen.

Van de Joden, blijkt upt verschepde plaetsen vande Boeken / Exodus, Leviticus, Numeri, dat sy verschepden wasschinghen hadden / als namelijk oock een water der suiveringhe, om haer te besproepen / wanneer sy ofte quamen bidden / ofte offerhande doen / ofte eenighe andere Goddelijcke diensten / waer van men oock sien kan *Aristeas de 70. interpp.* Van de eerste Christenen gherupghen de oudste Leeraers / dat sy haer ghewoon waren te wasschen voer het ghebiedt.

Den H. Clemens *lib. 8. Constit. c. 38.* sprekende vande tijden der Apostelen / seght : Dat een Christen bidde, gewasschen sijnde. Tertullianus *de orat. cap. 11.* toont klaer dat dese ghewoonte was over veertighen hondert jaren / als hy seght : wat maniere van doen is dit, te bidden met ghewasschen handen, ende nochtans niet een onsuiver ghemoet?

Den H. Joannes Chrysostomus *Hom. 72. in Ioan.* Als wy sepr hy / sullen gaen in de Kercken, wy wasschen onse handen.

Item : *Hom. 36. ad Popul.* Wy hebben de gewoonte van onse te wasschen, ende te bidden, ende niemant wort toeghelaten dat te doen sonder gewasschen te sijn..

Van dese selbe ghewoonte spreken oock Anastasius *Sinaita orat. de S. Synaxi* : Gregorius Magnus *lib. 12. Resp. 10.* Hieronymus *Ep. 50.* Paulinus *Ep. 12.* ende andere meer.

Tot desen eynde / soo als Eusebius gherupghet *L. 10. Histor. c. 4.* stonden der backen met water / ofte Fonteynen / ghelijck Paulinus getupghet / aen de ingangen van de Kercken der Christenen.

T'sy dan dat de Mahometanen hare wasschinghen hebben gheleert van de Joden, t'sy vande Christenen; soo sy maect gheene superstition met de selbe hadden ghemengelt / en souden hier over niet moeten berispt worden; want die vande Joden, en sijn van Christo nergens verboden / dan voer soo veel sy nu verballen waren

waren

teghen het gheopende Turckdom. 385
waten tot superstittien/ namelijk booz den eten; en
die bande Christenen sijn ghesapprobeert geweest van
de oude rechtfinnige/ enoe Apostolijcke Kercke.

Predikant. Pag. 414.

Sommige Christenen in d'eerste Kercke, hadden oock de
ghewoonte van hare handen te wasschen, eerse baden, poo-
ghende haer ghebruyck te verdedigen, en te bevestighen met
de woorden des Apostels: *ick wille dat de mannen op alle plaet-
sen bidden, opheffende reyne handen* 1. *Timoth. 2. 8.* Doch dat is
van de oude leeraren seer wel verworpen, ende bestraft.

Antwoorde.

Is mogelijck dat ghy dit soo plaetselijck hebt out-
ben upbraken? wie sijn die oude Leeraeren/ die de-
se wasschingen hebben verworpen / ofte bestraft.

Predikant.

Onder andere *Tertullianus*, die aldus spreekt: *Wat wijse is
het, datmen wel met ghewasschen handen, doch met een vylen geest
sijn ghebedt doet?* &c.

Antwoorde.

Hadht ghy *Tertullianum*, boozder gelesen / of niet ge-
raephzaecht/ dan sout ghy gesien hebben/ dat hy niet
de wasschingen der handen bestraft / maer de reden/
om de welcke / dit sommighe superstitienselijck de-
den; te weten / tot ghedachtenisse van dat *Pilatus* sijn-
ne handen gewasschen hadde / wanneer hy *Christum*
leverde aen de *Joden*: Als ick, seght *Tertullianus* /
de sake scrupuleuslijck ondersocht, ende de reden afvraeghe,
hebbe bevonden, dat het eene ghedachtenisse was vande le-
veringe des Heeren: wy aanbieden den Heere, ende en leve-
ren hem niet, jae wy moeten strijden tegen het exempel van-
de gene die hem ghelevert heeft, ende niet om soo een oor-
sake de handen wasschen: ten sy dat wy om der conscientie

Bb

wille

wille, de besmeuringhe van den menschelijcken handel wasschen. Hoozt ghy wel dat Tertullianus de wasschinghe der handen vooz het ghebedt niet en berwerpt/maer appzobeert / wanneer sy gheschiedt om der consciencie wille, ende niet upt eene ongherijnde oozsake?

Leest hem oock in *Apolog. cap. 39.* daer sult ghy bevestinge vinden van dese appzobatie/ daer hy seyt: Naer het wasschen der handen, en lichten, wort yder in t' midden geroepen om aen Godt te singhen uyt de Heylige Schrifturen, soo veel als hy uyt sijn eygen vernuft vermach.

Wat is dan in u een dobbel bedroch. 1. dat gy Tertulliano toeschryft/per t'welck hy nopt gedacht heeft. 2. om dat ghy sijne woorden/daer de kracht van synen discours in bestont/hebt afgesneden. Stelt ons dan een ander Out-vader vooz / die de wasschinghe der handen in de eerste Christenen / soude bestraft hebben.

Predikant. Pag. 415.

Dit doet *Chrysostomus*, als hy seyt: *Inden Tempel sullende gaen, wasschen wy de handen, doch niet de herten.*

Antwoorde.

Dit is noch onbeschaemder/dan het voozgaende: Want wie en siet hier niet soo klaer als t'licht vande Sonne/ dat *Chrysostomus* de wasschinghe toestemt/ doch niet die / de welke gheschiet sonder supberinge der herten: alsoo heeft de Heere Christus berispt / degene die baden met de lippen, ende niet metter herten: sult gy hier upt beslupten dat Christus verboden / ofte bestraft heeft / alle ghebedt dat met de lippen / of mondelinge gedaen wert: Hoe bestaet ghy-lieden dan / of Psalmen te singen / ofte andere ghebeden te doen rust den monde?

Predikant.

Meer dan op eene plaetse bestraft *Chrysostomus* scherp dit ghebruyck der Christenen.

Antwoor.

Antwoorde.

Ick segge ront upt dat ghy hier wederom hebt de waerheyt ghespaert: ofte wel stelt ons de plaetsen voor.

Predikant.

Hy doet dat *Hom. 52. in Mattheum.*

Antwoorde.

Hoe ghy voorder gaet / hoe ghy u selven meer tot schande stelt ter oorsake van uwe ongetrouwigheyt / ende bedroch:

Hoozt dan de eygen woorden Chrysostomi op die selve plaetse / die ghy hier voorszelt.

Wy sien, seyt hy / dat die ghewoonte nu in sommighe Kercken heeft toeghenomen, datter veele groote neerstigheyt doen, om in de Kercke te komen met ghewasschen handen, ende suyvere kleederen, ende gantschelijck gheen sorghe en draghen, hoe sy een suyvere Ziele, ende onbevleekt ghemoet aen Godt sullen opdragen. Dit segghe ick, niet dat ick verbiede den mont, ofte de handen te wasschen, maer om dat ick niet en wille den mont alleen met water ghewasschen te hebben, maer, soo het betaemt, met alle soorten van deughden: Want uwe handen sijn vuyl van dootslaghen, ende andere boose stucken, en den mont van vermaledijdinge, lasteringe, verwijtinghe, grammoedighe, ende onsuivere woorden, van onghébonden lagh, en sielterije. Indien ghy dan hier in niet plichtigh en sijt, komt met groot betrouwen: Maer indien ghy u met dese vuylicheden besmeurt hebt, waerom arbeydt ghy te vergheefs? waerom wascht ghy neerstelijck den mont, ende tonghe met water, en waerom en vaeght ghy niet af, hare schadelijcke, ende pestilentielle vleecke?

Wat seght ghy nu: hoozt ghy wel dat het soo verre van daer is / dat Chrysostomus hier soude bestraffen Het wasschen der handen, dat hy ter contrarsen / het selve toelaet ende niet en verbiedt? doch soo niet / dat niet

B h 2

alleen

alleen de handen soude wasschen met water/en booz
de reste besmeuren met sonden/ dat en wilt Chryso-
stomus niet recht / ende reden niet hebben; verhol-
ghens valt sijne bestraffinghe niet op het wasschen der
handen, maer op het besmeuren der selve met boog-
heden: Welck is nu uwe tweede plaetse daer ghy
seght/ dat Chrysofostomus dit boozsepde wasschen soude
verwozpen/ ende bestraft hebben?

Predikant.

Die staet in sijne *achtste Homilie* op den eersten brief tot
Timotheum, het eerste Capittel.

Antwoorde.

Op die plaetse en hebbe ick niet konnen binden/
maer wel Hom 8. in cap 2. ad Timoth. 1. ende daer en
seght Chrysofostomus niet anders / dan t'gene hy in den
boorgaenden discours heeft ongenomen.

Immers / ghy hebt Chrysofostomus hooren segghen/
dat hy het wasschen van den mont, ende der handen niet en
verbiedt.

Ghy hebt oock hier boven gehoort upt de 36. Ho-
milie ad Popul. dat hy seght: Wy hebben de ghewoonte
van ons te wasschen, ende te bidden, en niemant wort toege-
laten dit te doen sonder ghewasschen te sijn. Bekent dan/
dat het outwaerachtigh is/ dat Chrysofostomus, dit was-
schen verwerpt/ ofte bestraft / veel min / dat hy dit
scherpelyck doet/ soo ghy seght.

Predikant.

Wie en kan nu in desen, d'over-een-kominghe der *Maho-
metanen* met de *Paus-ghesinden* niet sien? want oock die heb-
ben haer gewijde wateren met de welcke den Priester (om nu
niet te segghen hoe de *Paus ghesinden* haer met de selve be-
sproeyen, eerste in hare Tempelen gaen, om hare ghebeden,
en andere supersticieusen Gods-dienst te verrichten) volgens
d'instellinghe van *Alexander* de eerste, ghelijck *Durandus*, doch
valschelijck

valschelijck seght, de Kercke, den Altaer, en het volck besprenght, op dat alle vuyligheyt van de onreynhe geesten daer door soude mogen verdreven worden, soo uyt de woningen, als uyt de herten der gheloovighen.

Antwoorde.

Ghy en kont wy nu niet loochenen datter eene wasschinghe ghebruyckelijck was by de alderoutste Christenen/ eer sy haer begaven tot het gebedt/ oock ten tijde vande Apostelen/ soo men by Clemens Romanus kan sien/ welck ghebruyck noyt van de oude Ieseraers bestraft is geweest: Indien wy dan mede eenighe wasschinghe ghebruycken/ waerom vergelijcke ghy ons met de Turcken, ende niet liever met de alderoutste Christenen?

Ten anderen/ hoe betoont ghy/ dat Durandus, de instellinghe van t'Wp-waer/ valschelijck toeschryft aen den Paus Alexander denersten?

Predikant. 416.

Uyt dese woorden, die aen Alexander worden toegeschreven, te weten: Wy belasten alle Priesteren soo te doen; want indien de asche van de koe besprenght sijnde op t'volck, t'selve heylighde, en reynighde, te weten van lichte, of vergevelijcke sonden, veel meer sal het water dat met sout ghemenght, en door Goddelijckeghebeden gheheylight is, het volck Heylighen, en reynighen van vergevelijcke sonden: En indien de bitterheyt, of onvruchtbaerheyt des waters gebetert is, als Elizaüs sout daer in stroyde, hoe veel te meer sal het sout, dat door Goddelijckeghebeden gheheylight is, wechnemen d'onvruchtbaerheyt vande menschelijcke ghebreken, ende de besmette reynigen, en suyveren, en andere goederen vermehvuldigen, ende de listen des duyvels afkeeren ende de menschen voor quade phantasijen bewaeren. Dese ongerijmde, en Godloofse redenen, en dat eynde t'welck Godts lasterlijck ghedroomt wort te spruyten uyt eene menschelijcke instellinghe, doen ons gelooven, dat Alexander denersten van dien naem Bisschop van Roomen, gheensins en is gheweest den Autheur van dese

dese instellinge, schoonseijnen naem ghebruycken, om dese
sotte instellinghe te bevestighen, en aensien te doen hebben.

Antwoorde.

Ick en kan niet bedencken waer ghy de woorden
haelt / om uwe galle uyt te spouwen / ende aen de
srechte menschen te vertoonen uw' verbittert ghe-
moet: want t'is alles ongherijmt, of Godloos, of Gods-
lasterlijck, of Sot, dat ghy hier uytbraeckt. Een wijs/
ende boozsichtigh man / en mach niet een enkel
woort / sae selfs niet een letterken opnemen / ofte hy
moet het konen proberen: stelt u dan eens in postu-
re / om te proberen dat dese instellinge ongherymt is.
2. dat sy Godloos is. 3. dat sy Gods-lasterlijck is. 4. dat
sy Sot is; ofte indien ghy dit niet en kont goet maken
met hondige redenen / soo houden wy u self booz on-
gherijmt, Godloos, Gods-lasterich, ende Sot. Derhalven
leest mijn Tractaet van het Wy-water ende siet of ghy
t'selbe kont wederleggen.

Predikant. Pag. 416.

De Bisschoppen van Roomen dachten in dien tijt vry op wat
anders, en sy waren Godt-saligher dan datse haer met sulcke
superstitien, en Afgoderijen touden besigh ghehouden hebben,
en datse sulck een kracht soudentogheschreven hebben aen
water met sout ghemenght, t'welck door uysterlijcke gesten,
en Gramatsen, besworen, en belesen is, met een ghebedt dat
ghedaen is sonder gront van Godes woort, tot een gebruyck
tot het welck ons Godt het water niet gegeven heeft.

Antwoorde.

Hier hebt ghy twee redenen om te rhoonen / dat dese
se instellinghe ongherijmt, godloos, Gods-lasterigh, ende
sot is.

De eerste, om dat het water belesen wordt met een
ghebedt dat ghedaen wort sonder gront, van Godes Woort.
Wat grondt dit ghebedt in het Woort Godes heeft /
sullen

sullen wy hier naer sien upt *1. Tim. 4.4.* ende *1. Timoth. 2.1.*
 Doch laet ons nemen 'ten hadde gheenen grondt in
 Godes Woordt. Indien ghy hier upt wilt besnyten
 eenighe ongherijmtheit, oft godloosheyt, soo besluyt
 oock dat het ongherijmt, oft godloos is/ het elfste Ca-
 pitteel vanden brief tot de Corinthianen vooz te lesen
 in't Nachtmael / want dat en heeft Christus niet ghe-
 daen/noch en wordt erghens in Godes Woordt aen-
 ghewesen/oft belast / men kan oock niet binden dat
 de Apostelen sedt sulckx souden ghedaen hebben: oft
 meynt ghy mischien dat dit niet ongherijmt is / om
 dat het de woorden vande Schryfture zijn/ de welcke
 in uw' Nachtmael worden vooz ghelesen sonder last/
 oft instellinghe Christi? alsoo meynen wy dat het
 ghenoech is/om niet ongherijmt te wesen / dat wy
 ober het water de woorden/ende ghebeden ghebruy-
 ken vande Kerkche inghestelt / aen de welcke be-
 last is *1. Timoth. 2.1.* Smeekinghen ende ghebeden te doen/
 vooz Coninghen/ende Princen: hoedanighe ghebe-
 den? oft wat formulier? dat en seght Paulus niet/
 maer laet de brijhept aen de Kerkche/ende hare Ober-
 sten / soodanighen ghebeden te maken/ ende in ordze
 te stellen/ als haer soude goet duncken: alsoo hebt
 ghy-lieden selve de brijhept ghenomen van beson-
 dere ghebeden te maken / die ghy spreeckt vooz het
 Nachtmael, naer het besluyten der Houweliicken, vooz/ en
 nae de Predicacien, van de welcke ghy noch exempel/
 noch instellinghe Christi hebt/noch der Apostelen. Nu
 moet ghy my rhoonen/ waerom dat uwe ghebeden/
 die ghy spreeckt in soodanighe omstandigheden /
 meer grondt hebben in het Woordt Godes / dan de
 onse/die wy spreken ober het water. Ghy moet oock
 bewijfen/dat ghy-lieden meer macht hebt om beson-
 dere ghebeden te maken/ende in ordze te stellen / als
 wy; andersing ick sal soo wy uproepen teghen u/
 als ghy doet teghen ons/ dat alles ongherijmt, god-
 loos, lasterigh, ende sot is / wat ghy dies-aengaende
 doet.

Maer ghy brenghet vooz uwe tweede reden, dat ons
 wy-water belesen wordt / tot een ghebruyck, tot het welck

ons Godt het water niet ghegheven en heeft:

Ten eersten. Ghy moet bekennen/dat Godt het water aen de Joden ghegheven heeft tot supperinghe der baten/en namelijck oock der menschen / 'twelck *Numeror. 8. 7.* ghenoeint wordt het water der ontfondinghe, dat is/seght uwen Bijbel *Num. 7.* Water om t ontfondighen, en nae de wet der Ceremonien van sonden te reynighen. **Doe** langh als wy dit noch van Christo, noch van sijne Apostelen verboden vinden / ende vande eerste Christenen ghepleecht / soo langh houden wy dat door gheoorloft / vervolghens/ is ons het water tot soo een ghebruyck ghegeven van Godt.

Ten tweeden: Den H. Paulus *1. Timoth. 4. 4.* seght dat alle schepsel Godts goet is, ende datter niet verworpeijck is, als het met dancklegghinghe ghenomen wordt: merckt dat Paulus spreekt van alle schepsel, oersulckx oock van het Water. 'ten 3p dat ghy het selbe wilt slupten upt het ghetal der schepselen; ja Paulus *v. 5.* spreekt noch dupdelijcker / legghende / dat alle schepsel gheheylight wort door het Woordt Godts, en door het ghebedt. **Waerom** en kan/oft en mach van het water/ niet gheheylight/ oft gheseghent / oft ghewijdt worden door het ghebedt?

Tot noch toe en hebt ghy niet dese twee redenen niet gheapproeert/dat het ongherijmt, godloos, Godts-lasterigh, sotrigheyt, supersticie, oft afgoderije is / het schepsel des waters te segghen/ oft soo de aenmerkinge van uwen Bijbel by brenghet *Num. 11.* 'tselbe tot een recht, ende heyligh ghebruyck te gherichten, oft bequaem maken.

Wy hebben dan upt *Schryfture* / dat de Kercke eenighe sekere ghebeden mach maken: wy hebben oock / dat alle schepsel door het ghebedt can gheheylight worden, soo Paulus seght/ ende dat het tot een heyligh ghebruyck can bequaem ghemaect worden, soo den *Dordrechtchen Bijbel* bekennt. **Du** en kan niemant loochen/oft het water is mede een schepsel; volght dan/dat het water door het ghebedt kan gheheylight/ende tot een heyligh ghebruyck bequaem ghemaect worden: dienbolghens en sie ick tot noch toe gheen ongherijmtheyt, oft godloosheyt in ons wy-water.

Pre-

Predikant.

Schoon *Alexander* dit ingheftelt, ende bevolen hadde, soo en was hy even wel Godt niet; en wie can doch de sonden vergheven, oft de cracht verleenen om die te suyveren, dan Godt alleen?

Antwoorde.

Maectt onderscheydt tusschen de principale oorlake, en tusschen de instrumentele, dan hebt ghy utwe antwoorde: want wie en weet niet dat alle verghebinghe der sonden moet van Godt komen als de principale, ende eerste oorlake: maer wie en weet oock niet dat Godt dese macht aen de menschen kan mede-deelen als instrumenten: jaer metter daet mede-gheedeelt heeft als hy ghesepdt heeft: Alwat ghy op der aerden sult ontbonden hebben, sal ontbonden zijn inden hemel: ende: wiens sonden ghy-lieden sult vergheven hebben, sullen haer vergheven worden. Ende aen Petro in't besonder: Ick sal u gheven de sleutelen des hemels, &c. Ick segghe dan in't kozt: Godt alleen kan de sonden vergheven als principale oorlake, ende fonteyne van alle verghebinghe/dat is waer: Godt alleen kan de sonden vergheven // soo dat hy daer toe oock niet en kan ghebruycken de menschen als instrumenten, door de welke hy de sonden verghebe / dat en is niet waer. Nu sulck een instrument was den Paus Alexander den eersten.

Predikant.

De Paus-ghesinde en schamen haer niet van desen mensche-lijcken, oft liever duyvelschen vont, dat'tghene te segghen, twelck *Paulus onsen Heere Iesu Christo* toeschrijft *Heb. 9. 13.* en stellen duydelijck het sout, ende het gewijde water in de plaetse van *Christi Bloedt*.

Antwoorde.

Ghy beght noch eens te lasteren/ende te lieghen. Dat ons wy-water eenen duyvelschen vont is/ is ghe-
lastert: want 'rblijckt hy ons booz de oogh (alhoe-
wel het de blinde Ghereformeerde niet sien en willen)
dat den duppel door het selve verjaeght wordt; sal
den duppel schroomen booz 'tghene hy selve ghebon-
den heeft. Dat wy het selve stellen in de plaetse van het
Bloedt Christi, is gheloghen: Wy leeren dat de ver-
ghebelycke sonden vergheben worden/wanneer hem
semandt behoortlyck daer mede besproept; maer dese
verghebinghe en kan niet gheschieden / dan door de
kracht van het bloedt / 'twelck Christus aen't Cruys
heeft vergoten; welckers brucht ons gheapplianceert
wordt door't water gheheylt met het ghebede:
Indien u dit wonder schijnt/soo leest dan utwe Mee-
sters/ en siet wat sy u segghen van't ontfanghen des
Nachtmaels.

Door eerst/ Calvin lib. 4. *Instit cap. 17. §. 11. ende 33. ende*
cap. 18. §. 3. De uytwerckinghen/ seyd hy/ bande Eu-
charistie sijn de verlossinghe / verghebinghe der son-
den/rechtveerdigheyt/ heylighmakinghe/ ende het
reuwigh leven/booz soo veel als ons die saken/ door
de Eucharistie worden mede-gheheylt / ende gheap-
plianceert.

Ten tweeden. Du Moulin *Nouveauté du Papiſme impres-
sion de Geneve 1627. liv 9. Chap. 5. & 6. pag. 338. 339.* In het
Nachtmael/seyd hy/ontfanght Godt booz onse son-
den/de verdiensten bande doot Jesu Christi, ende het
welbaet der verlossinghe wordt ons daer gheap-
plianceert.

Ten derden. Daillé *lib. de Fide pag. 140.* Den beker/
seyd hy/bande Eucharistie is ons ghegheben / om ons
mede te deelen het Bloedt des Heeren / de ghenade/
ende vergiffenisse van onse sonden.

Ten vierden/ Mestrezat, en Drelincourt sijn van ghe-
boelen/dat de Eucharistie ons mede deelt alle de schat-
ten des hemels/verghebinghe der sonden / vrede des
ghemoedts/

ghemoedts/hepligh-makinghe der siele/ ende 'trecht
vande ghelucksalighe onsterffelijckhepdt.

Ten vijfden Aubertin *lib. de Euchar. pag. 158.* seght / dat
de verlossinghe upghewerckt dooz't epgghen bloedt/
ons gheappliqueert wordt dooz het Sacrament des
bloedts / ende dat de verghebinghe der sonden ber-
kregghen dooz het Bloedt Christi, ons wordt gheap-
pliceert dooz de Eucharistie.

Ten seften / Le Faucheur *lib. 6. de Can. cap. 18 pag. 579.*
seght / dat in't Nachmaet ons wordt gheappliqueert
de verdienste van d'offerhande des Cruys / tot ver-
ghiffentisse der sonden.

Al het selve moet ghy segghen van het Gheloof, Be-
rouw, &c.

Wat dunckt nu? mach men wel segghen / dat
ghy-lieden het Gheloof, Berouw, oft ontfangen des Nacht-
maels stelt in de plaetse van het Bloedt Christi? Ghy
sult my segghen dat neen. Alsoo en doen wy mede
niet met ons Wy-water, want ghelijck ghy-lieden
moet segghen dat dooz het Gheloof, Berouw, &c. ons
gheappliqueert worden de kracht / ende vruchten des
Bloedts Christi, soo nochtans dat 't selve Bloedt al-
tijdt in sijn gheheel blijft / alsoo segghen wy mede
van ons Wy-water; verbolghens en stellen wy niet
meer ons Wy-water inde plaetse van het Bloedt Chri-
sti, dan ghy-lieden stelt het Gheloof, Berouw, ende ont-
fanghen des Nachmaels, &c.

Wilt ghy hier gaen onderschepdt maken / en seg-
ghen/her een is van Christo inghestelt, het ander niet.
Icken wil hier ober niet disputeren / want dat en is
hier de questie niet; maer alleen is de questie / oft dit
is het Bloedt Christi herstoeten / ende jedt anders in
de plaetse stellen/wanneer men seght / dat de vrucht
des selfs ons gheappliqueert wordt; ghy-lieden moet
segghen dat neen; soo segghen wy mede: oversulcx/
blijft / dat ghy de waerhepdt spaert / als ghy seght/
dat wy ons Wy-water stellen in de plaetse van het Bloedt
Christi.

Predikant.

Dit hebben de Paus ghesinden ontleent van de Ceremonien
soo der Ioden, als der Heydenen.

Antwoorde.

Ghenomen het waer soo : wat ist nu ? Hieronymus
ghelyck ick boven noch hebbe bemerckt / en heeft hem
hier in niet een hapzken ghestoozt / wanneer hem van
Vigilantius wiert verweten / datter kerffen by klaeren
dage wierden ontfcken vooz de Reliquien der Mar-
telaren / seggende dat dit een Heydensche ghewoonte
was : Hieronymus gaf vooz antwoorde : Het ontfcken
van kerffen wiert ghepleecht by de Heydenen ter eere vanden
duyvel, en daerom moet het verfoeyt worden : Maer het
ontfcken van de kerffen by de Christenen gheschiedt ter
eeren der Martelaren, en daerom moet het aenghenomen
worden.

Predikant. Pag. 417.

Voor de komste Christi, zijnder onder de Joden ketter
gheweest die *Hemero-baptiste* wierden ghenoecht, om datse
haer daghelijckx waschten, of doopten, niet juyft tot reynig-
heydt des lichaems, maer tot verghevinghe van hare sonden,
op dat haer gheene vleckke van eenighe sonde soude moghen
aenkleven, seght *Epiphanius* : die is blindt, de welcke
niet en siet dat die ketterije als noch in't Pausdom duert,
ten minsten soo veel als de vergheeffijcke sonden belanght,
diese meynen dat door het Wij water worden wegh ghe-
nomen.

Antwoorde.

Dese selve ketterije heeft ons al ober lanc te laste
ghelept D. Petrus Cabeljau, Predikant tot Leyden in
sijn Catholijcke Waerheydt : Maer hoe hy hiermede
gebaeren is / kont ghy naesien in mijn boeck 'twelck
ick

teghen het gheopende Turckdom. 397
ick teghen hem hebbe laten uyt-gaen/ghe-naemt Aen-
merckingen teghen D. Cabeljau, &c. daer sult ghy ten
vollen betaelt worden.

Predikant.

Wat ghebodt hebben doch die van het *Paus-dom* voor dit
haer vervloecht water?

Antwoorde.

Al soetsens/ al soetsens; waerom verbloecht ghy/
'tghene Godt heeft ghezeghent? ofte soo niet: het
staet u toe te proberen contrarie: want wat soude
ghy segghen/ indien ick ulve Predicarien/ en Nacht-
mael/ verbloecte? laet voortgaen die schelt-woorden
achter.

Ghy vraecht dan wat ghebodt wy hebben voer
ong Wij-water?

Seght my eerst wat ghebodt ghy-lieden hebt om
den Sondag te vieren/ en niet den Sabbath? om
het Nachtmal s'morggens/en nuchter t'ontfangen?
ende niet s'abonts naer den eten? van 't selbe vier of
vijfmael s'jaers t'ontfanghen/ ende niet alle daghen
volghens het ghebruyck der eerste Christenen? Van
de kinders te doopen alleen/ in of voor de Ghemepe-
te? Van Peters/en Meers te stellen? en wat meer?
is dit altemael verbloecht om dat gy-lieden hier van
gheen ghebodt hebt? ghy moet segghen dat neen:
Waerom verbloecht ghy dan ong Wij-water schoon
wy hier van niet en kosten bethoonen eenigh ghe-
bodt? of meent ghy dat u meer gheoorloft is/ eens-
ghe saken te plegghen sonder ghebodt/ als onsigheeft
ong hier redenen van.

Predikant. Pag. 419.

Alken de Heydenen niet konde brengen tot eenvoudig-
heydt vande Christelijke Religie soo heeftmen soo schan-
delijk de Christelijke Religie in een Heydendom veran-
dert, om daer door het volck te behaeghen, ende in plaetse
van-

Antwoorde.

Laet ons dit soo nemen / dat wy in eenighe Ceremonien, die ghy upt Baronius hebt gheschreven / ons gheboeght hebben nae de Heydenen: nietut ghy dat dit soo ongherijmt / ofte godloos is? Wat sult ghy dan segghen vanden H. Apostel Paulus die 1. Cor. 9. 20. 21. uptdruyckelijck seght / dat hy aen de Joden gheworden is een Jode, ende aende Heydenen, als een Heyden, ende dat / om haer heyden Christo te winnen.

Wat de Joden aen-gaert utwen Bybel Num. 44. bekent dat Paulus sich naer de selve gheboeght heeft in de onderhoudinghe der Ceremonien des ouden Testaments, namelijk by de swacke: alsoo heeft hy Timotheum doen besnijden: ende sin hooft geschozen te Chenchris: ende de belofte der Nazarenen ghedaen: ende te Jerusalem inden tempel hem selven gheheplicht: Alsoo hebben de Apostelen verboden het verstickte, ende bloedt: alsoo hebben Joannes, ende Petrus onderhouden de tijden van bidden by de Joden ghebeyndelijck: Indien dan Paulus, als hy seght / dat hy aen de Joden een Jode gheworden is, hier dooz verstaet / (volghens de verklaringhe van utwen Bybel) dat hy sich geboeght heeft naer haere soodanige ceremonien / de welcke dooz de doot Christi, waten te niere gedaen / waerom en soudenmen niet met eben groot recht kunnen seggen / dat hy sich (daer gheen perijckel en was van afgodetijne / ofte Godts-lasteringhe) geboeght heeft naer eenige middelmatige ceremonien der Heydenen / als hy seght / dat hy aen de Heydenen, is geworden een Heyden? ofte wel seght ny waer in dat Paulus sich naer Heydenen kan gheboeght hebben?

Doorders: Indien de Apostelen lanck naer de volle verkondige / ende bevestinge des Euangeliums / ende naer het af-breken der oude Wet / noch vele Joodische Ceremonien hebben ghebeyndelijck om de swacke Joden te winnen? wat quaet isser in ghelegghen / dat de

de

de eerste Christenen eenighe Ceremonien die de Heydenen misghrupcken tot dienst banden dubbel / tot een goet ghebruyck hebben ghekeert om de swacke Heydenen te winnen: ick en sie hier gheen onderscheydt: Want ghelijck de Joodsche ceremonien middel-matich waren / (soo als uwen Bybel op 1. Cor. 9. 20. Num. 44. bekennt) soo waren oock vele Ceremonien der Heydenen / in haer selven middel-matich / alsoo was het ontsteken der kersten, het wasschen / ofte besprengken met water &c. ghelijck het dan gheoorloft was de Joodsche Ceremonien te ghebruycken / alhoewel nu te niere ghedaen / om dat sy middel-matigh waren / soo was het oock geoorloft / om de selve reden / te doen met sommige Ceremonien der Heydenen: en daerom noch-rang en maghmen niet segghen / dat de Christenen haer van de Heydenen laeten verkeeren, andersints men soude moeten segghen / dat de Apostelen haer hebben van de Joden laten verkeeren / als sy alle ghestickte, ende bloedt hebben verboden te eten, als sy de ghewooneliche tijden van bidden hebben onder-houden / als sy Timotheum hebben laten besnijden / als sy haer hooft hebben gheschozen / belofte der Nazarenen gedaen / haer in den tempel gheheplicht / &c.

Indien ghy mi seght / die Joodsche Ceremonien, wierden maer voer eenen tijdt van de Apostelen onderhouden / om de swacke Joden niet te verbijnden / ende sommige Heydensche Ceremonien blijven haer standt houden inde Roomsche Kercke.

ICK antwoorde ten eersten, dat hier nuyt volght / datmen oock ten minsten voer eenen tijdt / eenighe middel-matighe Heydensche Ceremonien heeft moghen ghebruycken / om de swacke Heydenen niet te verbijnden.

ICK antwoorde / ten tweeden, dat oock sommige Joodsche Ceremonien, vande Apostelen ghepleeght / haeren standt hebben ghehouden inde Kercke.

Ten eersten / leest de oude Leeraers / ghy sult bevinden / dat de insettinge der Apostelen van gheen ghestickte, of bloedt te eten, het welck buyten twijfel vande Joden was af-gheleent / over de vijf hondert jaren heeft gheduerd.

Ten

Ten tweeden/ het op-legghen der handen, 'twelck nu
 ter tijdt in utwe gemeynte self noch gebzuyckt wort/
 is een Joodsche Ceremonie: want son seght utwen
 Bybel op *Act. 6. 6. Num. 21.* de op legghinghe der handen was
 by de Joden ghebruyckelijck als sy jemandt seghenden *Gen.*
48. ende als sy de beesten souden op-offeren, om daer mede
 de selve als Gode toe te eyghenen *Levit. 1.* ende in het inhul-
 den in ampten *Numeror. 27.* De selve maniere heeft de Kercke
 ghebruyckt in het instellen van Kercken dienaren, om daer
 mede de selve Gode tot sijnen dienst toe te eyghenen, en den
 segghen Godts toe te wenschen. *1. Timoth. 5.* oock de Aposto-
 len in het gheven der extraordinarisse gaven des H. Gheests.
Act. 8.

Ghelijck dan dese Joodsche Ceremonie, haeren
 standt in de Kercke/sae selfs in utwe ghemeynte heeft
 behouden tot onse tijden toe; ende het onthouden
 van ghestickte/ ende bloedt/schier vijf hondert jaren/
 alsoo en isser gheen reden waerom oock eenige mid-
 delmatighe Ceremonien der Heydenen / eens aenghe-
 nomen zijnde tot een goet gebzuyckt/ niet en souden
 mogen altyt behouden worden.

Ammerg ick en kan gheen onderscheydt sien tus-
 schen de Joodsche Ceremonien, die de Apostelen selve
 noch hebben ghepleeght / niet teghenstaende (gelijck
 utwen Bybel bekent op *1. Cor. 9. 20. Num. 45.*) dat sy door
 het Lijden Christi te niete waeren ghedaen; ende tusschen
 de Ceremonien der Heydenen, die in haer selven noch
 goet / noch quaet waren; maer waeren alleenlijck
 quaet / om dat sy van de Heydenen tot een quaet epn-
 de ende af-goderij mis-bzuyckt wierden; doch
 wierden goet / wanneer sy van de Christenen tot
 een goet eynde / ende Godts-dienst ghebzuyckt wier-
 den.

Verhalven/ ghelijck sommighe Joodsche Ceremo-
 nien, alhoewel in't beghtsel gebzuyckt om de swae-
 ke Joden niet te verbrinden / maer de selve te winnen;
 nochtan loffelijck in de Kercke / (als dese oorsake
 cesseerde) sijn behouden gheweest: alsoo ghenomen
 dat sommighe middel-matighe Heydensche Ceremo-
 nien sijn aenghenomen gheweest om de Heydenen
 allengs

teghen het gheopende Turckdom. 401
allengkens te winnen/ sijn mede loffelijck behouden
gheweest/ nae dat die reden cesserde.

Dervolghens blijkt upt al het vooz-gaende / dat
het maer ydele praetsens en zyn / die ghy hier upt-
staet teghen de Heydensche Ceremonien / ende name-
lijck teghen het Wij-water: wilt ghy hier van noch
breeder bescheedt hebben/leest mijn besonder Tractaet,
het welck ick van dese materie hebbe laeten in druck
gaen.

HET VI. CAPITTEL.

Van de begravenissen.

Predikant. Pag. 574.

DE Mahometanen draghen hare dooden naer 'tgraf, met
aenghestecken sackelen, en kerffen, ghelijck *Gueffarus* ghe-
ruyght met dese woorden: Als iemandt van de *Musulmannen*
sterft, indien het een man is, soo besorghen het lijck de man-
nen, indien een vrouwe, de vrouwen. Sy wasschen het lichaem
en trecken het seer suyver lijnen aen; daer nae draeghen sy het
nae een seker plaetse buyten de stadt. Want 'tis schande in de
Kercken te begraven. Hare Fackel-draghende Munniken gaen
voor aen met keerffen, de singhende Priesters volghen onder-
tusschen achter aen, tot datse tot de plaetse der begravinghe
sijn ghekomen. Dit doen, en verdedighen oock die van de
Roomsche Kercke. Doch beyde hebben sy het van de Heydenen
gheleert, en ontleent.

Antwoorde.

Van waer dese ghewoonte ghekomen is / laet ick
daer / dat weet ick wel / dat sy van de eerste / ende
outste Christenen soo is ghepleeght gheweest / dat
nopt (dat ick weet) semant / als ketters / de selbe be-
straft / ofte verwozpen heeft. Dese ghewoonte sullen
ons bevestigen / de vermaerste Teeraers van de oude
Kere.

Het gheopent Christendom
kercke/ die lanck booz de tijden van Mahomet hebben
gheleest.

Ten eersten, den H. Gregorius Nazianzenus *by hondert
jaeren booz Mahomet. Orat. in Casarium*: De Moeder, seyt
hy/ van *Casarius* heeft, op sijn uyt-vaert brandende sackels
ghedraghen.

Item. Orat. 2. in Iulian. Het doot lichaem van *Constan-
tinus* wort met eenen grooten sleyp ghedraghen, met branden-
de wasse kerffen, met de welcke wy Christenen meynen, dat
het Godtvruchtigh vertreck uyt dit leven, moet vereert wor-
den.

Ten tweeden, den H. Gregorius Nyssenus *in vita S. Ma-
crina*: In de uyt-baert van *Macrina*, seyd hy / ginck
voor uyt van weer zijden een groot ghetal van Diakenen, en-
de andere dienaeren, de welcke alle gaende op goede orden,
droeghen wasse kerffen in de handen.

Item. In funere Pulcheria: Op dien tijdt als men de Key-
serinne *Pulcheria* begroef, wierdender van weer zijden menigh-
vuldighe wasse kerffen ghedraghen.

Het selve seyd hy gheschiet te sijn op de uyt-baert
van den Bisschop *Meletius Orat. de Meletio*.

Ten derden, den H. Joannes Chrysostomus *Hom. 4. in Ep.
ad Rom.* Wy verghefenschappen. seyd hy / de dooden, als
kloecke strijdt-baere mannen, met brandende sackels.

Ten vierden, den H. Hieronymus *in Epitaph. Paula*: Op de
begravenisse van *Paula* droeghen de Bisschoppen lampen, en
brandende wasse kerffen.

Ten vijften. *Theodorus lib. 5. Hist. Cap. 36.* Als het lic-
haem van den H. *Chrysostomus* wiert gebracht naer *Constantino-
pelen* s'hebben de zee met lichten bedeckt.

Wat het singhen van Psalmen aengaet / siet hies
van Nazianzenus *Orat. 2. in Iulian.* Chrysostomus *Hom. 4. ad
Hebr.* Hieronymus *in vita S. Pauli Erem. & S. Paula, & Fabiola.*
Sulpit. in vita S. Martini: *Dionys. Arcopag. cap. 7. de Eccles.
Hierarch.*

Predikant.

De Paus-ghesinde, ende Mahometanen hebben 'tbeyde van
de Heydenen gheleert, ende ontleent, ghelijck blijcken kan
uyt

uyt dese woorden vanden wijfen Seneca : *De fackels, en wasse kerffen wandelen dickwils voor by mijne deure, en worden ghevolght met groene lijcken*, dat is, menschen die in den fleur van haeren ouderdom ghestorven sijn.

Antwoorde.

Daer en is gheene swarighejdt van waer / of van wie de eerste rechtinnighe Christenen dit af-ghelcent hebben ; 'tis ons ghenoech dat sy het metter daet goet gebonden hebben / ende ghepleeght : want sy verstonden beter wat sy moesten doen / ofte laeten / dan wy / of ghe-lieden

Predikant,

Den Cardinael Bellarminus *lib. 2. de Purg. cap. 19.* sullende antwoorden op den reghel van het *Eliberitaensche Concilie* ghehouden ten tijde vanden Keyser *Constantinus*, met welcken de ontfekinghe der wasse kerffen over dagh op de Kerckhoven wordt verboden ; seght dat die ceremonie wordt bestraft, ende verboden, om datse gheschiedde uyt de superstitie der Heydenen, die meynden dat de doode lichamen jeds ghevoelden.

Antwoorde.

Hier uyt blijkt dat dit boozsepde Concilie, niet de daet selve bestraft / ofte verboden heeft / maer alleenlijck het eynde ofte reden om de welke sy van sommighe onverstandighe Christenen, wiert ghebruyckt. Maer oer den booznoemden Bellarminus wel seght : Dese dwalinghe wegh-ghenomen zijnde, ten is niet quaet de selve ceremonie te ghebruycken tot een goet eynde, te weten, om te beteekenen dat de sielen leven, ende de lichamen op haeren tijt sullen verrijzen, ende dat onse dooden, kinderen des lichts sijn, ende niet der duysternissen.

Predikant. Pag. 576.

Eyndelijck vercierren oock de *Mahometanen* de lijcken, en graven van de dooden met bloemen, en rieckende kruyden, dit doen mede die vande Roomsche Kercke.

Antwoorde.

Dit is mede een oudt ghebruyck gheweest bande eerste recht-sinnighe Christenen, eer Mahomet opt in de werelt was.

Soo getuyght ons / voor eerst. Den H. Joannes Chrysostomus *Hom. 42. ad Popul.* sprekende tot de Borghers van Antiochien, seght / dat sy het doode lichaem vanden Bisschop Ignatius hebben ontfanghen met kroonen.

Ten tweeden den H. Paulinus *Natali 3. de S. Felice*, daer hy seyd / dat het graf van den H. Felix moest vereert worden met kroonen.

Ten derden, den H. Augustinus *lib. 22. de Civit. cap. 8.* seght dat den outaer daer het lichaem vanden H. Stephanus onder begraven lach / bestropt was met bloemen.

Ten vierden, den H. Hieronymus *Ep. ad Pammach.* De mans, seyt hy / stroyen violetten, roosen, leliën, ende andere bloemen op de graven van hare vrouwen.

Ten vijfden, den H. Prudentius: Wy sullen de doode lichaemen in't graf bestroyen met violetten, en groene meyen.

Predikant.

Da is af-gheleent van de Heydenen.

Antwoor-

Antwoorde.

Daer en is wederom gheen swaerticheydt : want 'tghene wierdt misghenpicht by de heydenen / is tot een goet ghebypcht aen-ghe-nomen gheweest by de Christenen.

Predikant.

De tael van Ambrosius *de obitu Valent.* sprekende van de doot van *Valentinianus* , maecken wy de onse: *Laeten andere bloemen en liden op de graven stroyen, onse liden is Christus.*

Antwoorde.

Wanneer ghy de tael van Ambrosius wilde de utwe maecken / dan en moest ghy niet utwe epgghen tael / maer die van Ambrosius ghesproken hebben; dese luyt aldus:

Gheeft met de handen de heylighe mysterien : Laet ons voor *Valentinianus* ruste vraeghen met godt-vruchtighe affectie : Gheeft de sacramenten , de goddelijcke Mysterien: Laet ons de Godtvruchtighe siele achter-volghen met onse offer-handen: Heft ghy volcken , met my de handen op, in't heyligh , op dat wy ten minsten , met dese ghifte sijne verdiensten moghen verghelden. Ick en sal het graf met bloemen niet stroyen, maer sal sijnen gheest over gieten met den geur Christi : Dat andere heele manden met bloemen vol stroyen , onse liden is Christus, met dese sal ick sijne Reliquien Heylighen.

Dit is de epgghen tael van Ambrosius op die plaetse van u ghesteert. Siet nu eens of dit mede utwe tael is : Soo verre ist van daen / als het swart van het wit : Ambrosius spreekt ghebiedenswijse , ende ghy verbiedenswijse : Ambrosius begheert / dat / de wyle hy besich was met offer-hande te doen voor de siele van *Valentinianus* , de andere sijn

graf souden bestroten met bolle manden van bloemen; en ghy wilt dat dit niet en gheschiedde: Weet dan dat desen H. Leeraer / het stroten van bloemen niet bestraft heeft: maer toeghestemt.

Verhalben / hoe beballen u de offer-handen / en ghebeden / die Ambrosius wilt ghedaen hebben booz de siele van Valentinianus?

LYSTE

LYSTE

DER LEVGENEN

Die de Predikant, ende sijne mede Predikanten, die hy citeert, begaen hebben.

1. **L** Eughen. Dat de Catholijcken hare Mirakelen bepalen in China, en Japonien.
2. Dat de gheleerde in de Roomsche Kercke wel weten datmen upt Schriftuer gheen bewijs en kan voortbrengen booz t'Vagevyer.
3. Dat Fischerus bekennt datmen niet een Schriftuere kan bybrengghen booz t'Vagevyer, die een ander, sou konen bedwinghen.
4. Dat de Afsaten moeten ghekocht worden met gheldt.
5. Dat de geheele Historie van Loretten, gesondeert is/ op het geruggentse van eenen Pastoor.
6. Dat Nicephorus gheen ghewach en maect van de kamer der h. Maghet.
7. Dat niemant van de andere Historyschrybers/ die op Nicephorus ghevolgt sijn / daer van en weten te spreken.
8. Dat Franciscus Prior, ende Paulus Rinalducus, ghetuppen van t'huys van Loretten, sijn boeren geweest.
9. Dat sy niet wettelijck en sijn gehoozt geweest.
10. Dat het schizichelijck / tyrannisch / en superstitiens is/ ymant te verbinden aen de ghetijden.
11. Dat het verhael van Damianus, rakende den Bisschop Severinus, sonde verziert sijn.
12. Dat de Catholijcke op de hooghste indignatie Godts/ gebieden de ghetijden te lesen op sekere uren.
13. Dat Godt sommige Ezech. 8. 16. verdoemt heeft / om

Lyste der Leughenen

om dat sy haer nae den Oosten keerende / baden.

14. Dat Baronius, Sidonius Appollinaris, ende Alcuinus seggen / dat Godt met meerder heylicheyt nae den Oosten aanbeden wort.

15. Dat de Paepsche Pzesters Godt dancken als sy haer Mis-boeck / en Bzektier konnen lesen / ende een wepnigh singhen.

16. Datter met duysenden onwetende Pzesters sijn in Italien / en Spaeynten.

17. Dat de Munniken ten tijde Antonij, vele Vrouwen verlepden.

18. Dat Blefilla, dooz al te groote Munnicksche strengicheyt ghestorven was.

19. Dat het volck hier ober Riep, tegt de Munnike.

20. Dat Lyranus seyt / dat den Dypbel altyt vermacck heeft genomen in menschē bloet daer hy enkelijck spreekt van menschē te doode in Sacrificien.

21. Dat Bellarminus seght / dat het een ken-teecken der Roomsche Kercke is / datter hondert duysent Albigenen, in eenen slach omghebracht sijn.

22. Dat de Pausen van Roomen in stockers sijn van der menschen goet / ende bloedt.

23. Dat Rusticus, den welken Hieronymus berweckte om nae Jerusalem te komen / een Munnick gheweest sy.

24. Dat Bonifacius VIII, het eerste Jubel-Jaer ingestelt heeft.

25. Dat wy het tweede ghehadt uptgheschapt hebben.

26. Dat wy het selbe vernieticht hebben dooz ons doen.

27. Dat de Iesuyten leugenachtighe verheffers sijn van hare Orden.

28. Dat de Iesuyten tot Martelaren stellen / die onder de Soldaten gemenght wesende / gedoodt sijn.

29. Dat Baronius schijnt tot Martelaren te stellen / die sterben in den oorloogh tot bescherminghe des Vaderlantg.

30. Dat de Catholijcken tot Martelaers stellen / die haren dienst laren ghebruycken in de oorloogh teghen de Ketters.

31. Dat

Lyfte der Leughenen.

31. Dat Molanus van dit gheboelen is.
32. Dat de Catholijcke / Jacob Clement, moordenaar van Hendrick III. erkennen vooz Martelaer.
33. Dat te Roomen, een danck-ozarte gheschiedt is over de moort banden voozsepden Coninck.
34. Dat Henricus Garnet een verrader ghewerst is.
35. Dat Nottingh, en Pasman verraders van Macstricht sijn gewerst.
36. Dat sommige oude Leeraers hebben verworpen / ende bestraft het wasschen der handen vooz het ghebiedt / namelijk Tertullianus, ende Chrysostomus.
37. Dat de Catholijcken het Wj-water stellen in de plaerse van het bloedt Christi.
38. Dat Ambrosius soude verboden hebben / de graeven te bestroopen met bloemen.
39. Dat den tijtel van algemeen Bisschop, tot de tijden van Bonifacius was onghewoont gheweest inde Kerche.
40. Dat de Pausen / eerst nae de tijden van Bonifacius, den naem hebben gheboert / van Rechter der Verschillen.
41. Dat de Pausen uptgegeven hebben de gulde Legende, om dooz bedragerpen / macht te bekomen.
42. Dat Valla den onsen is.
43. Dat de Pausen listelijck de antwoort Christi, ende Petri hebben ghebruyckt.
44. Dat de Pausen dooz ghemaecte bewegingen / en spreken van beelden haren religieusen dienst hebben ingheboert.
45. Dat de Pausen upt de versierde Reliquien hebben weten een groot ghewin te trecken.
46. Dat Pantaleon, ende Vergerius, onse Propheten sijn.
47. Dat de Pausen gantschelijck nae de religie niet en vagen.
48. Dat Joannes XXII. niet en gheloofde datter een Godt was / of Hemel / of Helle.
49. Dat Leo X. het Euangelie noemde een fabel.
50. Dat de Pausen de Schrifture verghelijcken by doode letteren.

Lyste der Leughenen.

51. Dat sy de selve vergelycken by de fabelen van Aesopus.
52. Dat wy in onse regels hebben dat onse Orden inghestelt is om datse alle de Kerckerijen sou tantsbieden.
53. Dat den H. Ignatius op t'eynde van sijn leven/ dooz woeginghe sijnder conscientie sijn selven verbloecht heeft.
54. Dat de Jesuyten geen regelen gheschreben hebben / die haer eppen sijn / maer dat sy haer toe-gheeggent hebben de regelen van den Cardinael Caraffa.
55. Dat onse eerste Paters te Roomen sijn arm gheweist sonder ghebzeck / ootmoedigh sonder versmaedinghen.
56. Dat de Cardinael Guiccidonius niet begheert heeft / dat soo een Godloos / en wulpsich soldaet / als Ignatius was, een nientw orden sou instellen.
57. Dat wy in onse Regels / de Societeit noemen / de eerweerdighe, ende lofweerdighe Societeit.
58. Dat het ghebodt vande ghehoorsaemheyt / by de Jesuyten, alleen is dooz de Novitien.
59. Dat onsen P. Generael / alle de secreten weer vanden Paus / ende ghedurigh aen sijne sijde is.
60. Dat Gregorius de Valentia, soude ghesepdt hebben / dat hy onder de Lutheranen / niemant meer en vreesde als Kemnitius.
61. Dat het de Priesters by de Jesuyten toestaet te letten / op die gheene Priesters en sijn / ende de selve ober hare ghebzeken te vermanen.
62. Dat de macht vande Recteurs inde Collegien by/en absolut is.
63. Dat de Jesuyten in Edelmanns kleederen gaen tot de byploften / oft andere vergaderinghen der Princen / om alles te dooz-snuffelen.
64. Dat soo wte eene van onse Reghels overtreedt / ghesepdt wordt / soo grootelijck te sondighen / als oft hy teghen de gheboden Godts hadde ghesondight.
65. Dat soo wanneer een Priester biechte hoorz in de Kercke / altydt eenen broeder recht ober hem staet / om te sien wat hy doet.
66. Dat

Lyste der Leughenen.

66. Dat de Jesuyten gheen vrouwen en groeten/ sae dat sy haer houden booz schepselen die van Godt verbloecht zijn.

67. Dat den Paus Paulus III. een godloos / en onrechtbeerdigh/en dertel mensch is gheweest.

68. Dat de Jesuyten boozgheben dat hare reghels de selve authozitept hebben met de h. Schysure.

69. Dat den Paus de Jesuyten heeft oozlof ghegheben / om hare gherjden te lesen / niet upt ghebodt/ maer upt hare belieste.

70. Dat wy onse Coadjutours houden booz wereldtsche menschen / daer sy ghehouden worden booz ware Keltigienzen.

71. Dat het ghelt/ 'twelck-men booz desen gaf aen de Pastoors / booz't blechten / nu ghegheben wordt aende Jesuyten.

72. Dat wy antwoerden braghen van de beelden der Heplighen / ghelijck eertijds de Hepdenen deden van den dupbel.

73. Dat wy de wettighe Magistraten berachten/ en lasteren/en haer dupbels noemen.

74. Dat wy aen niemandt de deure van onse Collegien openen/als aen de ghene/ die stieren/ oft silberte/en goude baeten hzenghen.

75. Dat den Paus wilt / dat de sijne haer sullen te hzeden houden met een inghewickelt gheloof.

76. Dat onse Leeraers bekenen dat S. Joris, S. Christoffel, ende Catharina, nopt en zijn in de wereldt gheweest.

Dese lijste hebbe ick hier willen by-boeghen / op dat men soud' sien / hoe los niet alleen desen Predikant in sijne schriften ghehandelt heeft/ maer oock die / welckers authozitept hy ghebruyckt om syn segghen te bevestighen; doch 'tis hem te vergheben/ want op't leste van sijne Voor-reden, oft Inleydinghe, spreekt hy aldus: Laet'et my in dese Voor-reden gheoorloft zijn, die woorden te ghebruycken, met de welcke een Arabier, Autheur van 't vermaerde boeck *Kamus*, onder andere, sijn Voor-reden eyndicht. Ick versoecke seer ernstelijck, dat alle
ghe-

Lyste der Leughenen.

gheleerde die mijn werck in sullen sien, bedencken, daer ick hebbe ghestruyckelt, mijne mislaghen, en met haer toestoppende gunste vervullen de gapende scheuren; en dat-se dat verbeteren, 'tghene bedorven is door den loop vande pen, en van 'tghene het ghesicht is af-ghedwaelt, en 'tghene het verstand niet en heeft kunnen begripen, en 'tghene het ghemoet door achtloosheydt heeft versuymt: want een mensch is den stoel der verghetentheydt.

Wp sullen hem gheerne / de wijle hy dit soo oodtmoedelijck vzarghet / sijne mislaghen, en struyckelinghen, en af-dwalinghen, en achtloosheden vergheven / mit & conditie / dat hy sich niet meer en beinoept met de Catholijcken / oft te lasteren / oft valschelijck te beschuldighen.

Hiermede dan neme ick mijn af-schepdt / ende laet hem den Heere bevolen / niet twijffelende / oft alle redelijcke verstanden sullen bonnissen / dat ick soo een man / als desen Predikant is / noch te sachtelijck hebbe gehandelt / aenghemerckt dat hy van sijnen kant / uptghebzaeckt heeft teghen ons / niet wat een gesont verstandt / ofte goet oordeel / maer sijne bittere passien hem hebben in 't ghemoet ghegheven; doch ick wilde volghen de maxime vande Schysure: Ecne soete antwoorde breekt de gramschap. Daert wel.

F I N I S.

FACULTAS
R. P. PROVINCIALIS.

EGO infra scriptus Præpositus Provincialis Provincie Flandro-Belgicæ Societatis Jesu, ex facultate mihi factâ à R. Admod. P. JOANNE PAVLO OLIVA Societatis ejusdem Vicario Generali, eam facio MICHAELI CNOBBAERT Typographo Antverpiensi imprimendi linguâ Belgicâ librum, cui titulus: *Het gheopende Christendom van P. CORNELIUS HAZART Priester der Societeyt Jesu, ghestelt teghen het gheopende Turckdom van S. O. Predikant &c. à Theologis nostris prius lectum & approbatum.* In quorum fidem hisce manu propriâ subscripsi, easque solito officij sigillo muniendas curavi. Gandavi 3. Novembris 1663.

FRANCISCUS DE CLEYN.

Vidit & Approbavit Joann. de Capua
Can. Antv. L. C.

RECHTSGESCHICHTE

Die Geschichte des Rechts ist eine Wissenschaft, die sich mit den Gesetzen und den Verordnungen beschäftigt, die in einem Lande herrschen. Sie untersucht die Entstehung und die Entwicklung dieser Gesetze und Verordnungen, sowie die Art und Weise, wie sie in der Praxis angewandt werden. Die Rechtsgeschichte ist eine wichtige Wissenschaft, die uns hilft, die Grundlagen des Rechts zu verstehen und die Entwicklung des Rechts zu verfolgen.

RECHTSGESCHICHTE

Die Geschichte des Rechts ist eine Wissenschaft, die sich mit den Gesetzen und den Verordnungen beschäftigt, die in einem Lande herrschen. Sie untersucht die Entstehung und die Entwicklung dieser Gesetze und Verordnungen, sowie die Art und Weise, wie sie in der Praxis angewandt werden.

